

Futhark

International Journal of Runic Studies

Main editors

Marco Bianchi, James E. Knirk,
and Michael Lerche Nielsen

Assistant editors

Mindy MacLeod and Hanna Åkerström

Guest editor

Henrik Williams

Vols. 14–15

2023–2024

Published with financial support from Charles and Myrna Smith

© Contributing authors 2025 (CC BY)

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-573979>

All articles are available free of charge at <http://www.futhark-journal.com>

Editorial advisory board:

Michael Barnes (University College, London), Lisbeth Imer (National Museum, Copenhagen), Judith Jesch (University of Nottingham), Magnus Källström (Swedish National Heritage Board), Robert Nedoma (University of Vienna), K. Jonas Nordby (Museums in Akershus), Lena Peterson (Uppsala University), Kendra Willson (University of Turku), Kristel Zilmer (University of Oslo), Christiane Zimmermann (Kiel University), Þórhallur Eypórsson (University of Iceland)

Typeset with Linux Libertine by Marco Bianchi

University of Oslo
Uppsala University

ISSN 1892-0950 (print)

ISSN 2003-296X (online)

ISBN 978-91-990313-2-3 (print)

Contents

Foreword	5
Bernard Mees. Phrasal and Compound Verbs in Early North Germanic ..	7
Hanna Åkerström. Läsordningen på Stentofstenen	23
Eric T. Lander. Istaby afatr : Issues, Evidence, Arguments	45
S. Beth Newman Ooi, Kerstin Majewski, and Lilla Kopár. Eþelþryþ Who? The Enigmatic Old English Dry-point Runes in the St Petersburg Insular Gospels	69
Magnus Källström. Ett par runristade dirhamer i Historiska museets samlingar	95
Magnus Källström. Runstenen U 597 vid Hökhuvuds prästgård: Ett runstenspussel i papper och sten	105
Patrik Larsson. Runföljden tatr (U 1070): Barnspråk eller skaldespråk? ..	117
Alessandro Palumbo. Latin i runinskrifter och en nytolkning av gravhällen från Skärvum (Vg 129)	131
Magnus Källström. Nils Månsson Mandelgren, Carl Säve och runorna på Gänge-Rolfs horn	159
Burgert Senekal. The Use of Runic Hashtags on Instagram	171

Debate

Henrik Williams and Staffan Fridell. <i>YggR</i> on the Rök Runestone	193
---	-----

Short Notices

Staffan Fridell. De äldre runornas bildning	201
Eric T. Lander. A Misidentified Separator in U 924	207
Henrik Williams. Namnet <i>BōiR</i>	213
Staffan Fridell. Dalrunornas utveckling	217

History of Runology

Michael P. Barnes. The Early Runic Mini-Symposia: Some Personal Reflections	225
--	-----

Review Article

Klaus Düwel, Robert Nedoma, and Sigmund Oehrl. <i>Die südgermanischen Runeninschriften: Mit Beiträgen von Moritz Paysan, Peter Pieper, Diana Sauer und Frauke Stein</i> . Reviewed by Martin Dewey-Findell	233
--	-----

Reviews

Livia Kaiser. <i>Runes Across the North Sea from the Migration Period and Beyond: An Annotated Edition of the Old Frisian Runic Corpus</i> . Reviewed by Jasmin Higgs	245
<i>Runes in Finland</i> . Ed. Kendra Willson. Reviewed by Staffan Fridell	250
Contributors	253

Foreword

This journal came into being fifteen years ago with the first issue appearing in December 2010. The idea of founding an interdisciplinary journal dedicated to runology and runic studies was first suggested by the writer of this “Foreword”, James Knirk, at the annual meeting of field runologists in Visby, Gotland, in 2007. The proposal met with approval and preliminary work on the project gradually began.

Fortuitously, the first issue in 2010 was supplied with copious, already edited material as the organizers of the Sixth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions in Lancaster in 2005 agreed to let us publish their selected papers. This gave the journal ample material to begin with. I have since been the driving force behind the journal (together with Henrik Williams for more than eleven years) and have enjoyed outstanding help from Marco Bianchi, runological “typesetter” and assistant editor (later also co-editor), as well as English-language consultants, an initially small and later expanded advisory board, and also more recently additional assistant editors. The demanding editorial work typically involves guidance for authors as well as suggestions for improvements and clarifications; not merely proofreading for punctuation.

Various circumstances have at times delayed publication and several issues have appeared later than scheduled; one double issue (9–10 for 2018–2019) was necessitated by a substantial delay. The present issue is now severely overdue. The explanation for this is essentially that all the editors work without remuneration either alongside their regular jobs or during their retirement. Several editors have been engaged in particularly pressing and demanding academic or administrative tasks that have necessarily taken priority over the production of *Futhark*. In combination with health issues and various technical problems, the delay has proved unavoidable, although regrettable.

To bring the periodical back on schedule, Henrik Williams has returned to *Futhark* as guest editor of this double issue; he will take over as chief editor with the next number, which will likewise be a double issue. The editorial staff will be expanded, and new routines will be implemented to ensure regular publication every fall. From 2027, the deadline for sub-

mitting articles will be 15 January, and 1 May for short notices and all other contributions. A compiled bibliography will also be introduced to facilitate the preparation of biographies by authors. Fortunately, due to the continuing financial support of Myrna Smith, for which we are deeply grateful, we are able to cover the publication costs of the journal.

James E. Knirk
Oslo, December 2025

Phrasal and Compound Verbs in Early North Germanic

Bernard Mees (Monash University)

Abstract

One of the characteristic features of Old Norse is the loss of unstressed preverbs and hence a great reduction in the number of compound verbs inherited from Proto-Germanic. Yet interpretations that assume the existence of verb-particle constructions are often invoked by runologists suggesting the development of a new type of verbal formation in early North Germanic. The appearance of both phrasal and compound verbs in early runic inscriptions may represent evidence of a language where both object-verb and verb-object phenomena were common. This paper reassesses the early runic evidence for phrasal and compound verbs, particularly in light of a 1999 find from the Nydam bog and recent syntactic scholarship.

Keywords: Early North Germanic, older futhark inscriptions, syntax, phrasal verbs, compound verbs, KJ 17a Eikeland clasp, Nydam spear-shaft runic inscription

Perhaps the most notable behaviour that distinguishes Old Norse and the later North Germanic languages from the other Germanic dialects is their common employment of phrasal verbs where German and Old Germanic languages such as Gothic typically preserve compound verbs. English has more clearly developed from a language that favoured compound verbs such as Old English *ætgifan* ‘give to’ to one where phrasal verbs such as *give to* now prevail, and it seems clear that the North Germanic languages must have undergone a similar development at an earlier linguistic stage than Old Norse. Both compound and phrasal verbs are often claimed to be attested in the early runic evidence from Scandinavia as if the change from dialects that favoured compound to phrasal verbs was occurring at the time that the early runic inscriptions are attested.

Mees, Bernard. “Phrasal and Compound Verbs in Early North Germanic.”
Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 7–21.
DOI: 10.33063/futhark.14.1069

The widespread employment of compound verbs in Gothic, Old English and Old High German suggests that phrasal verbs must have been rare in Proto-Germanic and that the favouring of phrasal verbs in Old Norse is one of the most important early dialectal developments in North Germanic.

This paper assesses the evidence for phrasal and compound verbs among the early runic inscriptions in light of recent studies of historical syntax. After considering the broader evidence for compound and phrasal verbs in early runic epigraphy, two examples of texts are analysed: those that appear on the Eikeland clasp (KJ 17a) and on a spear-shaft from the Nydam bog (Rau and Nedoma 2014). Rather than a phrasal verb, the inscription on the Eikeland clasp appears merely to preserve a prepositional phrase, while the Nydam spear-shaft inscription seems to be best understood as featuring a compound verb. The Nydam inscription also appears to demonstrate that a relatively late date should be assumed for the preservation of weakly stressed preverbs in North Germanic and the preservation of compound verbs in the early runic inscriptions more generally.

Phrasal verbs

The Germanic languages feature two manners in which an adverb may be added to a main verb in order to create a new construction (Thim 2012). The older, inherited manner is to prefix an adverb to a main verb to form a compound. The Indo-European languages make wide use of compound verbs, with Hittite, Vedic Sanskrit, Ancient Greek and Old Irish being particularly characterised by their use of preverbs. Compound verbs are commonly attested in the Old Germanic languages other than Old Norse, with preverbs derived from Proto-Germanic adverbs such as **anda*, **bi*, **eni*, **fra*, **ga(n)* and **uds* (Kroonen 2011, 87) being particularly common. But compound verbs are rare (and often only controversially attested) in early runic inscriptions as if they had already been mostly lost to North Germanic at a very early date. By the time of the appearance of the earliest records of Old Norse, compound verbs had become remarkably rare, in marked contrast to other Germanic languages such as Gothic, Old English and Old High German. The separation of North Germanic from the West Germanic languages is often assumed to have only occurred at the time that the oldest runic inscriptions are first documented, however, suggesting that compound verbs should be present in the early runic record.

Compound verbs were evidently once commoner in North Germanic than they are in Old Norse as nominal compounds such as Old Norse *andswar* ‘answer’ and the corresponding verbal form *svara* ‘answer’

(< **anda-swar-*) seem to attest (although cf. the rarer formal verb *andsvara* ‘answer, be responsible for’). Some compound verbs have been argued to appear in early runic inscriptions, but the evidence is remarkably slight and it has been contested. The Vimose wood-plane (KJ 25) features a sequence **an-:regu** that Seebold (1994, 66 f.) identifies as a preverb *ana-* and a first-person singular present form of what Markey (2012, 101–05) reconstructs as the problematically attested strong verb **rehanq/reganq* ‘counsel, advise’. The Reistad inscription’s **unnam** (KJ 74) has also long been thought to preserve an otherwise unattested compound of a preverb *und-* or *unþ-* (Seebold 2003, 300 f.) and what Marstrand (1930) argued was a third-person singular preterite form of *nemanq ‘take’ (on the model of Old English *underniman* ‘take surreptitiously, steal, take into the mind, understand’). Antonsen (1975, no. 41; 2002, 202 f.), however, took **unnam** to be a privative cognomen *Unnām*[z] of a type well-attested in North Germanic (Williams 1993) and there is some evidence that the surface of the Reistad stone has fragmented (and hence that some characters may have been lost) after **unnam** (Hansen 2020, 240; Mees 2021, 115–18). There have also been similar concerns regarding how best to interpret **an-:regu**, Grønvik (1996, 35) interpreting the sequence as a nominal compound ‘the ones who are reeling’, comparing Danish *rave* ‘stagger, reel’. Many of the preverbs inherited by North Germanic were lost sometime during the Iron Age as part of a widespread deletion of unstressed prefixes (Schulte 2003a; 2003b; 2005), with most compound constructions in Old Norse evidently representing new formations.

The other kind of adverbial modification to a main verb attested in Germanic is found in verb-particle constructions. These are much commoner than compound verbs in the North Germanic languages and most evidently represent fairly recent formations. As Thim (2012) observes, phrasal verbs seem to reflect the emergence of verb-object word orders from an inherited Indo-European object-verb order, a development that is attested in the early runic texts (Eythórsson 2012). What has traditionally been taken as an unambiguous example of such a phrasal verb is attested in the early runic By inscription where the main verb *ortē* ‘worked’ was proposed by Krause (in Krause and Jankuhn 1966, 161) to be further specified by the particle *ūt* ‘out’. Together the two forms have usually been recognised (after Krause) as constituting a phrasal verb *ortē ... ūt* ‘wrought’, although the inscription becomes increasingly difficult to make out after the sequence *ortē*. The inscription on the memorial from By also seems to be syntactically deficient, following a first-person singular pronoun *ek* with a third-person singular verb *ortē*.

Dated to the c. AD 375/400–520/530 period by Imer (2015, 28), the monumental text on the By runestone was read by Krause (in Krause and Jankuhn 1966, 159) as:

ēkirilazhrozazhrōzezortēpatatazinautalaifūdz | rmpī

ek irilaz Hrōzaz Hrōzez ortē pat azina ūt Ālaifu...

‘I, Lord Hrozaz, son of Hrozaz, (he) wrought this slab for Alaifu.’

Imer (2015, 28), however, does not accept Krause’s transcription **ut** (indicating that only the **t** is secure) and she reads **alai-d-** before the final sequence. The inscription begins with an onomastic formula featuring *irilaz*, a term cognate with Old Norse *jarl* that Olsen (in Olsen and Shetelig 1929, 58–60) translated as ‘rune-master’, but which from a syntactic perspective can only be a form of address comparable to Latin *dominus* ‘lord’.¹ The final sequence **rmpī** is most recently taken by Kusmenko (2017) to preserve a magical code.

An even less clear case of a phrasal verb is assumed by Knirk (2015), following Krause (in Krause and Jankuhn 1966, 47), to appear on the sixth-century Eikeland clasp. In this instance the phrasal verb is assumed to be *writu i* which Knirk translates as ‘engrave’ (cf. Imer 2015, 55). The adverbial reflections of the preposition *i* in Old Norse all preserve nasal enlargements and Knirk’s interpretation of the Eikeland inscription suggests use of a preposition in the formation of a phrasal verb where we would expect to find an adverb. The allative adverbial equivalent of the Old Norse preposition *i* is *inn*, its locative is *inni* ‘in(side)’, its ablative is *innan* ‘from inside, out’, and a similar pattern is evidenced in the other Germanic languages (Faarlund 2004, 108; Kroonen 2011, 87–91). Old Norse constructions such as *kom inn i stofuna* ‘entered into the room’ (*Grettis saga* 65; Bragi Halldórsson et al. 1987, 1056) demonstrate the relevant difference – *inn* is the verbal particle, *i* a preposition. Employing the preposition *i* in a phrasal verb would be as unexpected as the appearance of the preposition *ór*, *or* (< **uz* < **uds*) rather than the allative adverb [*ū*]t (< **ud*) on the By memorial; compare the ablative adverb **inana** ‘from inside’ on the Hogganvik stone (Mees 2017, 11) and the locative adverb **ute** ‘outside’ on the Björketorp stone (KJ 97).

In Old Norse, however, the preposition *i* takes a dative when it is found in collocation with *rún* (e.g. *i rúnom* in *Hávamál*, st. 157; Kuhn 1983, 43)

¹ Functional titles never precede names in Old Norse – only terms of address usually accord with the syntax attested in the By inscription; cf. *dom(i)n(us) Geilimer* to *Þóroddr rúnameistari* (Mees 2018).

presumably because to carve a text ‘in runes’ is a semantic instrumental: make an inscription ‘with runes’, ‘by means of runes’. In contrast, the preposition *ī* is followed by an accusative in the inscription on the Eikeland brooch. Yet rather than a reason to interpret the Eikeland text as featuring a phrasal verb that employs a preposition instead of the expected adverb, a more regular assumption would be that a different (non-instrumental) meaning was intended by the use of the accusative. The Eikeland text seems most regularly to be taken as featuring a prepositional phrase (KJ 17a; Grønvik 1987, 53; Syrett 1994, 90 note 23):

ekwizwiwiowrituirunozāsni

ek Wīz Wīwjō writu ī rūnōz Asni

‘I, Wiz, of the descendants of Wiz, write into runes for Asniz.’

The use of the accusative *rūnōz* presumably has a different meaning than a dative: ‘into’ rather than ‘in’, ‘with’ or ‘by means of’ runes. The act of writing recorded in the Eikeland text appears to be indicated by the accusative inflection to indicate transmission from one state to another; cf. Old Norse *kom honum í málið* ‘bring him into the case’ (*Njáls saga* 67; Bragi Halldórsson et al. 1987, 203). Rather than a reference to the use of runes as an instrument of communication, the Eikeland text appears to refer to runes as the medium into which words had been transformed: from spoken to written language.

A similar employment of an allative meaning ‘into’ appears to be preserved in the section of the Stentoften inscription that has generally been taken as recording a curse. It is interpreted by Schulte (2018, 99) in the following manner:

hiderrunonofelāhekahed | eraginorunor

H(a)iderrūnō [ro]nu fel^ah-eka hed^era, ginnorūnōr

‘Der Glanzrunen (Reihe) verberge ich hier, mächtige Runen.’

Yet *hed^era* is not a locative adverb (‘here’), it is an allative adverb (‘hither’) indicating movement towards a place. Old Norse *héðra* can be used to mean ‘here’, but the distinction between *hér* ‘here’ (< *hizr) and *héðra* ‘hither’ (< *hidrē) is common to all the Germanic languages and the ‘bright runes’ on the Stentoften stone can hardly be said to be hidden. The verb *felhan is not regularly understood as ‘hide’ or ‘conceal’ in this sentence, but rather as ‘entrust’, another meaning for the verb attested in Old Norse expressions such as *fal Óðni allan þann val* ‘entrusted all the slain to Óðinn’ (*Hervarar saga ok Heiðreks*; Rafn 1829, 454) and *mey frumunga fal hann megi Gjúka* ‘he entrusted the maiden to Gjúki’s sons’ (*Sigurðarkviða*

in *skamma*, st. 4; Kuhn 1983, 207); compare the Old High German cognate *felhan* ‘to trust, to hand over’. The runes seem to have been entrusted to the stone in the curse on the Stentofte monument in a similar manner as a message was transmitted ‘into runes’ on the Eikeland clasp.

Other early runic inscriptions that have been proposed to feature phrasal verbs include the text on the Garbølle box that Krause (in Krause and Jankuhn 1966, 73) suggested reading as **hagiradaz i tawide**. Krause’s interpretation appears both phonologically and syntactically unlikely, however, and Imer (2015, 91) takes the form interpreted as a preposition by Krause merely as an interpunct. Similarly, Schuhmann (2016) has argued that the form **wraitā** on the Trollhättan II bracteate (Imer 2015, 293) should be interpreted as **wrait a** ‘wrote in(to)’, where Poulsen (2020) sees only a phonologically archaic first-person singular preterite **wraitā** (and cf. Eythórsson 1999). The final **-a* of the first-person preterites have been widely assumed to have already been lost by the migration period (and the nasal of *an* still retained, cf. the preposition **an** on the Tjurkö bracteate [KJ 136]), but **wraitā** is also attested on the Reistad stone (KJ 74), leading Poulsen to concur with Antonsen (1975, no. 41; 2002, 7 f.; 2007) who had long argued that the loss of **-a* was comparatively late (cf. Mees 2021, 115–19). Looijenga (2003, 163) suggests that the form **talgidai** on the Nøvling fibula (KJ 13a) might be interpreted as ‘carved in’ and Mees (2011, 287) proposes a similar connection of the Stentofte inscription’s **gaf** ↷ with Old Norse *gefa ... á* ‘give out, pour’ (as an alternative to an ideographic reading).² Yet no absolutely clear examples of phrasal verbs are recorded in early runic epigraphy – and while absence of evidence may not be evidence of absence, constructions of this sort could have been a relatively late development in North Germanic.

Compound verbs

The other kind of verbal enlargement often argued to be attested in early runic inscriptions is the inherited tradition of forming compound verbs. The presence of compound verbs in early North Germanic texts, however, must be assessed in terms of Schulte’s (2003a; 2003b; 2005) claim that prosodically light, unstressed prefixes are completely absent from the early

² The reflex of earlier **an* ‘on, upon’ should have been pronounced with a nasal vowel at the date of the creation of the Stentofte inscription, but as the Gummarp stone’s **ṣtaþa þrja** ‘three staves’ (KJ 95) demonstrates, the marking of nasal vowels is inconsistent in transitional runic inscriptions.

runic corpus. The loss of common inherited preverbs such as **ga-* and **bi-* must have led to a great reduction in the number of morphologically distinct inherited compound verbs in North Germanic. Unlike Noreen (1923, 132) and Voyles (1992, 103), Schulte (2003a; 2003b; 2005) does not associate North Germanic prefix loss directly with the widespread syncope that is characteristic of the transitional inscriptions of the sixth to eighth centuries, instead linking their elimination to a prehistoric development in early North Germanic prosodic structure. Noreen (1923, 132) only offered a loose timeframe for the reduction of unstressed prefixes in North Germanic, between the mid-fifth and end of the ninth centuries AD, and Voyles (1992, 103) proposes an end-sixth-century date. Schulte argues for a much earlier date, at least for light or phonologically short preverbs, a development that would make the language of the early runic inscriptions crucially different in this way from East and West Germanic at a much earlier time than is usually accepted.

There are some clear traces of retentions of earlier **ga-* in Old Norse, but only in cases where the loss of the unstressed prefixal vowel resulted in sequences that could be maintained phonotactically. Forms such as Old Norse *greiða* ‘prepare for riding’ have long been explained by Gothic expressions such as *garaidjan* ‘arrange’, Old Norse *gnógr* ‘enough’ and *glíkr* ‘like’ by Gothic *ganōhs* ‘enough’ and *geleiks* ‘like’ respectively (cf. Noreen 1923, 135). Some Old Norse verbs similarly seem to preserve aspectual semantics of types that suggest the phonological loss of the preverb has not resulted in the loss of the aspectual distinction previously supplied by prefixation. For example, Old Norse *lúka* ‘shut’ is often thought to have developed a meaning comparable to those attested by Gothic *galūkan* ‘lock up, shut up’ and Old High German *bilūhhan* ‘shut’ by means of a lost preverb given its proposed etymological origin in a root merely meaning ‘bend’ (Rix 2001, 416).

Nonetheless Schulte assumes that the North Germanic loss of the unstressed prefixal vowel is earlier than the similar reduction that affected stem vowels in early North Germanic terms such as **irilaz** that is first clearly attested in the transitional runic period. Schulte (following Syrett 2002, 726) cites the evidence of the lack of aspectual **ga-* prefixes in the early runic past participles **haitinaz** and **slaginaz** as part of his claim (KJ 61 Kalleby and KJ 99 Möjbro). But given the existence of the similarly prefixless Gothic past participles *haitans* and *slahans* (in a language that conserves all manner of preverbs), this contention would seem to be rather presumptive. Clear examples of prefix loss cannot be isolated in the early runic inscriptions much as the evidence for phrasal verbs is not compelling.

What seems best taken as an early runic compound verb has only been discovered since Schulte's proposal was published. The analysis by Rau and Nedoma (2014) of an inscription carved in mirror-runes on the fragment of a spear-shaft from the Nydam bog (Nydam 10 in Imer 2015, 203) has revealed a form that appears to indicate a relatively late date for the preservation of inherited (light) preverbs in North Germanic. The Nydam piece features decoration of the interlace kind found on similarly dating spear-shafts from the moor at Kragehul (Iversen 2010, 65–69, 163 and tables 33–39) and the inscription treated by Rau and Nedoma is executed in the same multiple-stroke style as is the longer runic text on a spear-shaft unearthed in 1877 from the Kragehul bog (KJ 27). The mirrored Nydam text was discovered in 1999 and probably dates to the late fifth century AD. Its text was first assumed to be merely decorative and not linguistically significant (Stoklund 2003, 178).

Rau (in Rau and Nedoma) argues that the Nydam spear-shaft text should be read **tauiteka**, preceded by a paratextual symbol. Nedoma duly interprets the mirror-rune text as if it features only two words, a first-person singular subject pronoun **eka** and a neuter singular past participle **tauit**. The proposed past participle is explained by Nedoma to be a syncopated reflex of putative neuter singular **tawidat* to **taujan* 'do, make'. The appearance of the pronoun **eka** seems syntactically unlikely in collocation only with a past participle as past participles are usually attested only with copula verbs or auxiliaries such as reflexes of **habjanq* 'have' or have the function of adjectives (cf. Hirt 1934, 180; Faarlund 2004, 67, 122, 130; Schrodt 2004, 9–18, 32 f.). Nedoma provides no examples of past participles followed by pronouns in the Germanic languages to justify his unlikely proposal and there are no examples otherwise in early runic epigraphy that feature a comparable syntax.

A more regular interpretation would be to take the text before **-ka** as featuring a syntactically raised first-person singular verb. Eythórsson (2001; 2012) explains the non-initial position commonly taken by first-person subject pronouns in early runic inscriptions as due to verb raising, and early runic inscriptions preserve two different first-person subject clitic pronouns: *-ka* after a first-person verb ending in a vowel and *-eka* after a first-person verb ending with a consonant. The Lindholmen amulet's *ha(i)tē-ka* (KJ 29) and the Allerstad stone's *raisidō-ka* (KJ 59) are examples of the first phonological environment, with loss of the vowel from the clitic occurring in the usual manner attested cross-linguistically (Schiering 2006). The rarer post-consonantal environment is attested in the Stentoften inscription's *felðh-eka* (Mees 2020).

Rather than a syntactically unparalleled past participle plus pronoun construction, the most obvious interpretation of the verb in the Nydam spear-shaft inscription is as a first-person singular form of the North Germanic cognate of the Gothic weak class-III verb *witan* ‘watch’, the Old High German weak class-III verb *ir-wizzēn* ‘become wise, know, be able’ and the Old English weak class-II verb *bi-witian* ‘observe, take care of, administer, perform’ with the initial lexeme **ta** best taken as a cognate of the West Germanic adverb **ta* ‘to, towards’ (cf. Old English *te*, Old Saxon *te, ti*, Old High German *zi, za, ze*), the weakly stressed variant of **tō* ‘to, towards’ (cf. Old English *tō*, Old Saxon *tō*, Old High German *zuo*). Germanic **witaną* ‘know’ is a preterite-present verb with an expected first-person singular **wait*, while the Germanic strong verb **witaną* ‘see, witness, blame’ has an expected first-person singular reflex **witu* in an early runic inscription. The North Germanic cognate of Gothic *witan* ‘watch’ was evidently lost from Old Norse, but a present participle is usually assumed to be preserved in the Tune memorial’s **witadāhalaiban** (KJ 72).

Gothic *witan* ‘watch’ has a particularly protective use. As well as ὀρέω ‘see’ (Matthew 27:4), *witan* is employed to translate Greek φυλάσσω ‘guard, watch’ (Luke 2:8, Timothy II: 4:15), φρουρέω ‘guard’ (a city; Corinthians II 11:32), παρατηρέω ‘watch closely, observe scrupulously’ (Luke 6:7, Mark 3:2 and Galatians 4:10), συντηρέω ‘keep close, preserve’ (Mark 6:20) and τηρέω ‘watch over, guard’ (in the sense ‘observe’ the sabbath; John 9:16). The use of a cognate of Gothic *witan* ‘watch’ on the Nydam spear-shaft would seem similarly best to be accepted as protective, much as might be expected for a text engraved in mirror-runes on a military object; compare the similar use of mirror-runes (to represent the ‘charm word’ **alu**) on the Spong Hill cinerary urns (Pieper 1987; Waxenberger 2018).

The North Germanic cognate of Gothic *witan* ‘watch’ is represented by Schulte (2018, 99) as **witēn-* and he duly takes the Tune memorial’s **witadā-** as a reflex of an earlier **witēnda-* ‘watching’, an interpretation that violates Osthoff’s law (Jasanoff 1978, 61). The *-ē-* recorded in North Germanic is usually accepted to continue an earlier *-ai-* (Ringe 2017, 157–59; Fulk 2018, 310–12) and the first-person singular present indicative ending of the class-III weak verbs in Old Norse is either zero or *-i* (< **-ē*). The older diphthongal vocalism appears to be reflected in the Tungrian names *Lubainis* (CIL, 13: no. 3622; cf. Gothic *lubains* ‘hope’) and *Vanaenia* (CIL, 13: no. 3624; cf. Gothic *wanains* ‘a lack, a want’) from Namur, contrary to Streitberg’s (1896, 306–11) account of the weak class-III verbs that is reflected in Schulte’s (2018, 99) representation **witēn-*, and the Old Norse ending *-i* is evidently generalised from the stem vowel of the second- and third-person singular

-ir that continues Proto-Germanic **-ais*, **-aiþ* (Ringe 2017, 158; Fulk 2018, 311 f.). But Gothic *witan* ‘watch’ has a clear cognate in Latin *videō*, *vidēre* ‘see’ as well as Lithuanian *pa-vydėti* ‘envy’ (< **uid-ē-*), and **tauiteka** seems best explained as reflecting *ta-witē-ka* ‘I watch over, I guard’.

From a dialectal perspective, the use of the preverb **ta-* suggests that the Nydam inscription may be West Germanic. Antonsen (1975, 26–28; 2002, 17–36) and Garcia Losquiño (2015) argue that the early runic inscriptions sometimes feature West Germanic traits and the use of **ta-* on the Nydam spear-shaft is most obviously explained as West Germanic. The Nydam moor is situated on the border of the Iron Age Anglian territory, and it may have been part of a deposition that Kruse (2017, 176) associates with a defeated army of Angles. Yet the inscription on the Kragehul spear-shaft similarly features *bī*, a preposition inherited from Proto-Germanic that is not reflected in Old Norse, which points to the employment of *ta* at Nydam simply being an archaism – an inheritance from Proto-Germanic. The use of the derivationally weak form is presumably consistent with the use of *ta-* as a preverb given the employment of descendants of **ta-* as preverbs in Old English (cf. *te-flowan*, *tō-flowan* ‘flow in different directions, to disperse’ etc.), with later generalisation of reflexes of the strong form **tō*. Minkova (2008, 23) notes that the Old English prefix *tō* is always unstressed, and as Thim (2012, 81–89) observes, preverbs represent a syntactic archaism in Old English. The distribution of later reflexes of **ta* is clearer in Old High German where *zi*, *za*, *ze* (the regular gloss for Latin *ad*) is more consistently distinguished from *zuo* as the generalised preposition (e.g. in *zi samane* ‘together’) while *zuo-* is commoner as a preverb and *zi-* is retained in forms such *zi-gān* ‘dissolve, perish’ where it is often later substituted by *zer-* (Seebold 2001, 335, 339).

Conclusion

Formal analyses of the word order of early runic inscriptions have often been lacking from interpretations proposed by runologists. Most linguistic investigation of early runic texts has tended to be phonological and etymological, the syntactic aspects of the inscriptions often neglected. The analysis of the Eikeland inscription as containing a phrasal verb seems unlikely given its use of a preposition rather than an adverb and the interpretation of the mirrored Nydam inscription as featuring a past participle and a pronoun is unparalleled in Old Norse or indeed any of the Germanic languages. Explicit justifications of presumed syntaxes are rarely supplied by runologists, but historical syntax is now much better understood than

it was a generation ago and an interpretation that is syntactically irregular is no better than one that features phonological or etymological errors.

Nonetheless a more syntactically sophisticated analysis of the Eikeland inscription does not change its proper interpretation as much as is required for the mirrored text on the Nydam spear-shaft. A more syntactically justified approach to the Nydam spear-shaft inscription suggests that it is most profitably taken as featuring a compound verb. Despite Schulte's assertion that North Germanic prefix loss is much earlier than it has traditionally been dated, the mirrored Nydam inscription appears to preserve a preverb in a fifth-century inscription in line with the dates traditionally assumed for North Germanic prefix loss. The appearance of both phrasal and compound verbs in Old English seems to represent evidence that both object-verb and verb-object word orders are reflected in the language, and the evidence for compound verbs in the early runic inscriptions from Vimose and Nydam suggests a similar syntactic archaism was preserved at an early stage in the runic record. Such evidence makes the early runic inscriptions seem closer to Proto-Germanic than they are sometimes argued to be and underlines the importance of taking a broader comparative view of the earliest epigraphic evidence from Scandinavia.

References

- Antonsen, Elmer H. 1975. *A Concise Grammar of the Oldest Runic Inscriptions*. Sprachstrukturen, ser. A: Historische Sprachstrukturen, 3. Tübingen.
- . 2002. *Runes and Germanic Linguistics*. Trends in Linguistics: Studies and Monographs, 140. Berlin.
- . 2007. "Proto-Germanic Final /-a/ in Second Syllables." *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 52: 23–29.
- Bragi Halldórsson et al., eds. 1987. *Íslendinga sögur og þættir*. 3 vols. Reykjavík.
- CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum*. Ed. Theodor Mommsen et al. Academia litterarum regiae Borussica (and successor bodies). 17 vols. Berlin, 1863 ff.
- Eythórsson, Thórhallur. 1999. "The Runic Inscription on the Reistad Stone: The Earliest Landnámabók." In *Pforzen und Bergakker: Neue Untersuchungen zu Runeninschriften*, ed. Alfred Bammesberger, 189–202. Göttingen.
- . 2001. "The Syntax of Verbs in Early Runic." *Working Papers in Scandinavian Syntax* 67: 1–55.
- . 2012. "Variation in the Syntax of the Older Runic Inscriptions." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 2 (2011, publ. 2012): 27–49.
- Faarlund, Jan Terje. 2004. *The Syntax of Old Norse*. Oxford.
- Fulk, Robert D. 2018. *A Comparative Grammar of the Early Germanic Languages*. Studies in Germanic Linguistics, 3. Amsterdam.

- Garcia Losquiño, Irene. 2015. *The Early Runic Inscriptions: Their Western Features*. Berkeley Insights in Linguistics and Semiotics, 92. New York.
- Grønvik, Ottar. 1987. *Fra Ågedal til Setre: Sentrale runeinnskrifter fra det 6. århundre*. Oslo.
- . 1996. *Fra Vimose til Ødemotland: Nye studier over runeinnskrifter fra førkristen tid i Norden*. Oslo.
- Hansen, Bjarne Simmelkjær Sandgaard. 2020. “Minimum Standards for Acceptable Sound Laws: Two Alleged Root Nouns in Proto-Norse.” In *vácāmsi miśrā kr̥navāmahai: Proceedings of the International Conference of the Society for Indo-European Studies and IWoBA XII, Ljubljana 4–7 June 2019*, ed. Luka Repanšek, Harald Bichlmeier, and Velizar Sadovski, 233–51. Studien zur historisch-vergleichende Sprachwissenschaft, 17. Hamburg.
- Hirt, Hermann. 1934. *Handbuch des Urgermanischen*, vol. 3: *Abriss der Syntax*. Heidelberg.
- Imer, Lisbeth M. 2015. *Jernalderens runeinnskrifter i Norden: Katalog*. København. = *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2014.
- Iversen, Rasmus Birch. 2010. *Kragehul Mose – ein Kriegsbeuteopfer auf Südwestfün*. Jysk Arkæologisk Selskab skrifter, 73. Højbjerg.
- Jasanoff, Jay H. 1978. *Stative and Middle in Indo-European*. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 23. Innsbruck.
- KJ + no. = inscription published in Krause and Jankuhn 1966.
- Knirk, James E. 2015. “The Runic Inscription on the Eikeland Fibula.” In *Archäologie und Runen: Fallstudien zu Inschriften im älteren Futhark*, ed. Oliver Grimm and Alexandra Pesch, 427–32. Kiel.
- Krause, Wolfgang, with contributions by Herbert Jankuhn. 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhark*. 2 vols. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philol.-hist. Klasse, 3rd ser., 65. Göttingen.
- Kroonen, Guus. 2011. *The Proto-Germanic N-stems: A Study in Diachronic Morphophonology*. Leiden Studies in Indo-European, 18. Amsterdam.
- . 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 11. Leiden.
- Kruse, Pernille. 2017. “Anglian Settlements in South-east Jutland, 3rd–4th Centuries AD.” In *Life on the Edge: Social, Political and Religious Frontiers in Early Medieval Europe*, ed. Sarah Semple, Celia Orsini, and Sian Mui, 169–78. Neue Studien zur Sachsenforschung, 6. Wendeburg.
- Kuhn, Hans, ed. 1983. *Edda: Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern*, vol. 1: *Text*. Utg. av Gustav Neckel. 5. utg. Heidelberg.
- Kusmenko, Jurij. 2017. “Was bedeutet die Runen **rmþī** in der Runenschrift auf dem Stein von By?” In *Die Faszination des Verborgenen und seine Entschlüsselung – Rādi sār kunni: Beiträge zur Runologie, skandinavistischen Mediävistik und germanischen Sprachwissenschaft*, ed. Jana Krüger, Vivian Busch, Katharina Seidel, Christiane Zimmermann, and Ute Zimmermann, 243–60. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 101. Berlin.

- Looijenga, Tineke. 2003. *Texts and Contexts of the Oldest Runic Inscriptions*. The Northern World, 4. Leiden.
- Markey, Thomas L. 2012. “HlewagastiR Exposed.” In *Vox Germanica: Essays in Germanic Language and Literature in Honor of James E. Cathey*, ed. Stephen Harris, Michael Moynihan, and Sherrill Harbison, 91–107. Tempe.
- Marstrander, Carl J. S. 1930. “Ein neues Perfektopräsens.” *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 4: 245–50.
- Mees, Bernard. 2011. “The Stenotoften Dedication and Sacral Kingship.” *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 140: 281–305.
- . 2017. “The Hogganvik Inscription and Early Nordic Memorialisation.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 7 (2016, publ. 2017): 7–28.
- . 2018. “The Early Nordic Naming Formula.” *Beiträge zur Namenforschung* n.s. 53.2: 239–53.
- . 2020. “First-person Pronouns in Early North Germanic.” *International Journal of Diachronic Linguistics and Linguistic Reconstruction* 17: 155–79.
- . 2021. “Elmer Antonsen as a Runologist.” In *Reading Runes: Proceedings of the Eighth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, Nyköping, Sweden, 2–6 September 2014*, ed. Mindy MacLeod, Marco Bianchi, and Henrik Williams, 109–24. Runrön, 24. Uppsala.
- Minkova, Donka. 2008. “Prefixation and Stress in Old English: In Memoriam Richard Hogg (1944–2007).” *Word Structure* 1: 21–52.
- Noreen, Adolf. 1923. *Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen*. 4th ed. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte, 4: Altnordische Grammatik, 1. Halle a.S.
- Olsen, Magnus, and Haakon Shetelig. 1929. *Kårstad-ristningen, runer og hellristninger*. Bergens Museums årbok: Historisk-antikvarisk rekke, 1929.1. Bergen.
- Pieper, Peter. 1987. “Spiegelrunen.” In *Runor och runinskrifter: Föredrag vid Riksantikvarieämbetets och Vitterhetsakademiens symposium 8–11 september 1985*, 67–72. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien: Konferenser, 15. Stockholm.
- Poulsen, Simon. 2020. “**Ek** [...] **wraitalabo**: The Proto-Norse Strong Preterite 1sg Ending in Light of the Trollhättan II Bracteate.” *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 73: 21–43.
- Rafn, Carl Christian, ed. 1829. *Fornaldar sögur Nordrlanda*, vol. 1. Copenhagen.
- Rau, Andreas, and Robert Nedoma. 2014. “Eine Herstellerinschrift in Zierrunen auf einem Holzschaf aus dem Moor von Nydam.” *Die Sprache* 50 (2012/2013, publ. 2014): 63–82.
- Ringe, Don. 2017. *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. 2nd ed. A Linguistic History of English, 1. Oxford.
- Rix, Helmut. 2001. *Lexikon der indogermanischen Verben: Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen*. 2nd ed. Wiesbaden.

- Schiering, René. 2006. "Cliticization and the Evolution of Morphology: A Cross-linguistic Study on Phonology in Grammaticalization." Dissertation, University of Konstanz.
- Schrodt, Richard. 2004. *Althochdeutsche Grammatik*, vol. 2: *Syntax*. Tübingen.
- Schuhmann, Roland. 2016. "Eine Neuinterpretation der abschließenden Sequenz auf dem Brakteaten von Trollhättan II (IK 639)." *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 76: 447–54.
- Schulte, Michael. 2003a. "Early Nordic Language History and Modern Runology – With Particular Reference to Reduction and Prefix Loss." In *Historical Linguistics 2001: Selected Papers from the 15th International Conference on Historical Linguistics, Melbourne, 13–17 August 2001*, ed. Barry Blake and Kate Burridge, 391–402. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, ser. 4: Current Issues in Linguistic Theory, 237. Amsterdam.
- . 2003b. "Metrical Phonology and Nordic Prefix Loss: A Re-examination of the Basic Data." *Norsk lingvistisk tidsskrift* 21: 163–94.
- . 2005. "Nordic Prefix Loss and Metrical Stress Theory – With Particular Reference to *ga- and *bi-." In *Historical Linguistics 2003: Selected Papers from the 16th International Conference on Historical Linguistics, Copenhagen, 11–15 August 2003*, ed. Michael Fortescue et al., 241–56. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, ser. 4: Current Issues in Linguistic Theory, 257. Amsterdam.
- . 2018. *Urnordisch: Eine Einführung*. Wiener Studien zur Skandinavistik, 26. Vienna.
- Seebold, Elmar. 1994. "Die sprachliche Deutung und Einordnung der archaischen Runeninschriften." In *Runische Schriftkultur in kontinental-skandinavischer und angelsächsischer Wechselbeziehung: Internationales Symposium in der Werner-Reimers-Stiftung vom 24.–27. Juni 1992 in Bad Homburg*, ed. Klaus Düwel, 56–94. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 10. Berlin.
- . 2001. *Chronologisches Wörterbuch des deutschen Wortschatzes: Der Wortschatz des 8. Jahrhunderts (und früherer Quellen)*. Berlin.
- . 2003. Review of Antonsen 2002. *Beiträge zur Namenforschung* n.s. 38: 297–301.
- Stoklund, Marie. 2003. "The First Runes – The Literary Language of the Germani." In *The Spoils of Victory: The North in the Shadow of the Roman Empire*, ed. Lars Jørgensen, Birger Storgaard, and Lone Gebauer Thomsen, 172–79. Copenhagen.
- Streitberg, Wilhelm. 1896. *Urgermanische Grammatik: Einführung in das vergleichende Studium der altgermanischen Dialekte*. Sammlung von Elementarbüchern der altgermanischen Dialekte, 1. Heidelberg.
- Syrett, Martin. 1994. *The Unaccented Vowels of Proto-Norse*. NOWELE: North-Western European Language Evolution, Supplement, 11. Odense.

- . 2002. “Morphological Developments from Ancient Nordic to Old Nordic.” In *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the Germanic Languages* 1, ed. Oscar Bandle et al., 719–29. Berlin.
- Thim, Stefan. 2012. *Phrasal Verbs: The English Verb-particle Construction and its History*. Topics in English Linguistics, 78. Berlin.
- Voyles, Joseph B. 1992. *Early Germanic Grammar: Pre-, Proto-, and Post-Germanic Languages*. San Diego.
- Waxenberger, Gaby. 2018. “**alu** on the Spong Hill Urn: An Attestation of a Scandinavian Trait in Pre-Old English?” In *Hvannadalir – Beiträge zur europäischen Altertumskunde und mediävistischen Literaturwissenschaft: Festschrift für Wilhelm Heizmann*, ed. Alessia Bauer and Alexandra Pesch, 597–624. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 106. Berlin.
- Williams, Henrik. 1993. “Ó-namn: Nordiska personnamn med det privativa prefixet Ó-.” In *Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk: Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16–19 augusti 1991*, ed. Lena Peterson, 93–107. NORNA-rapporter, 51. Uppsala.

Läsordningen på Stentofstenen

Hanna Åkerström

Abstract

The commonly accepted reading order of the six lines of the Stentofsten stone (DR 357) begins on the left and runs line by line towards the right (1-2-3-4-5-6). This reading order gives the inscription's first clause an unexpected word order which is difficult to explain, with an indirect object followed by the subject, verb and finally a direct object. I suggest a new reading order beginning in a middle line (3-2-1-4-5-6), which instead allows the more common word order of subject, verb, followed by direct and indirect object. As well as arguments based on historical syntax, there are also visual and content-based reasons to read in the order 3-2-1. The visual analysis of how the carving on the Stentofsten stone signals its reading order is based on the results of my earlier studies (Åkerström 2020).

Keywords: DR 357 Stentofsten, reading order, DR 359 Istaby, runestones, runic inscription, transitional inscription, syntax

Olika tolkningar av Stentofstenens (DR 357) inskrift har föreslagits sedan ristningen blev känd för forskningen under 1800-talets första hälft. Läsordningen har däremot inte diskuterats i någon större utsträckning och majoriteten av de tolkningar som lagts fram har följt en ordning som inleds längst till vänster för att sedan fortsätta rad för rad mot höger (rad 1–6; enligt tablå 1 nedan). Jag vill föreslå en alternativ lösning, där man likt radupplägg som förekommer i ett antal vikingatida danska inskrifter startar i mittraden (rad 3), läser rad för rad mot vänster (rad 2-1) och därefter raden till höger om startraden och sedan rad för rad vidare mot höger (rad 4-5-6). Den nya ordningen 3-2-1 innebär att den avvikande syntax som ordningen 1-2-3 resulterar i kan avskrivas och istället ersättas av en mer frekvent (omarkerad) SVO-ordning. Även visuella och innehållsliga indikationer finns på att ordningen 3-2-1-4-5-6 är att föredra framför 1-2-3-4-5-6. Resultatet har framförallt syntaxhistorisk betydelse

Åkerström, Hanna. "Läsordningen på Stentofstenen."

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 23–43.

DOI: 10.33063/futhark.14.1091

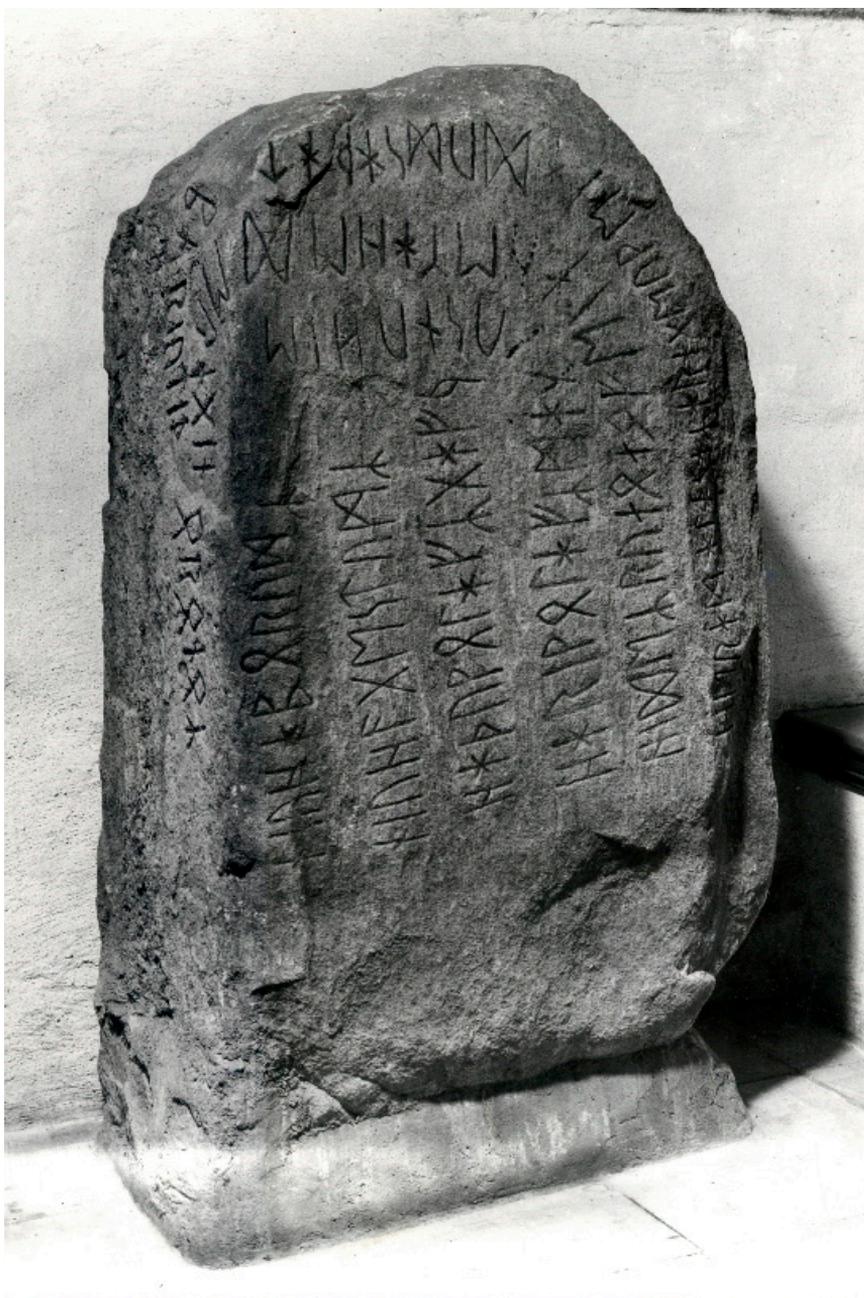

Fig. 1. Stentofstenen (DR 357). Foto: Lennart Larsen (1975), Nationalmuseet, Danmark (CC BY-SA).

Tablå 1. DR 357 Stentofsten. Radnumren i kolumnen längst till vänster startar i vänstra kantraden och går rad för rad mot höger. Jag återger Moltkes (1985, 140) läsning men med Santessons (1989) tolkning av den inledande satsen. Normaliseringen (kompletterad med vokallängd) är hämtad från Samnordisk runtextdatabas och översättningen utgår från databasen Danske Runeindskrifter. Den senare är något anpassad, bland annat för att inte förutsätta ordningen 1-2-3 i de tre första raderna.

Läsning	Normalisering	Dansk översättning
1 niu haborumz	<i>Niu habrumz</i>	med ni bukke
2 niu hagestumz	<i>nīu hangistumz</i>	med ni hingste
3 haþuwolafz gaf j	<i>Haþuwulfz gaf j[ār]</i>	Hådulv gav godår
4 hariwolafz ma--u snuh-e	<i>Hariwulfz ... ..</i>	Hærulv ...
5 hidez runono fe ah eka hedera ginoronoz	<i>haidiz rünōnō, felh eka hēdra ginnurūnōz</i>	Himmelglansrune- rækken skjuler jeg her, kraftruner.
6 heramalasaz arageu we aduds sa þat bariutip	<i>Hermalausaz argiu, wēladaups, sã þat briutip</i>	Uafledelig med argskab, troldomsdødens den, der bryder det [mindes- mærket].

men innebär också ett möjligt exempel på lässtart i en mittrad daterat ett par århundraden tidigare än de hittills kända.

Inskriften på Stentofstenen dateras mellan cirka 600 och 700 (databasen Danske Runeindskrifter) och räknas till gruppen övergångsinskrifter som bland annat utmärks av en kombination runformer som användes i skiftet mellan den äldre och yngre runraden. Enligt den allmänt vedertagna läsordningen kan inskriften återges enligt tablå 1 (för att underlätta framställningen refererar jag hädanefter till inskriftens rader enligt numrering i tablå 1; se även fig. 1).

Utgångspunkt

Läsordning i runinskrift bestäms i första hand på visuella respektive språkliga grunder och det är också så jag angriper Stentofstenens läsordning. Utgångspunkten för den visuella analysen är resultaten från mina studier av hur läsordning signaleras visuellt i det nordiska tidigvikingatida runmaterialet (Åkerström 2020; 2021). I studierna ringar jag in ett antal visuella drag (*semiotiska resurser*) och bestämmer på vilka sätt

dessas indikerar lässtart respektive läsväg. Undersökningsmaterialet består som nämnts av det tidigvikingatida runmaterialet till vilket jag räknar inskrifter daterade mellan cirka år 700 och 900-talets mitt (se Åkerström 2019). Stentofstenen är med sin datering 600–700 därmed potentiellt ett helt sekel äldre än de tidigaste inskrifterna i mitt material. Följande analys bygger därför på antagandet att i stort sett samma visuella drag indikerar läsordning även århundradet innan vikingatidens början.

Vad gäller sambandet mellan språkliga drag och läsordning utgår diskussionen nedan från att en läsordning som resulterar i en frekvent syntaktisk struktur är att föredra framför en ordning som resulterar i en syntax som avviker från de strukturer man vanligtvis ser i inskrifter från perioden ifråga. Det kan tyckas som ett självklart påstående men eftersom förhållandet mig veterligen inte undersökts systematiskt vill jag ändå poängtera att det är ett antagande.

Tidigare forskning

Mycket har skrivits om Stentofstenens inskrift och olika tolkningar har föreslagits (se t.ex. Santesson 1989 m. litt.; Schulte 2006 m. litt.). I detta sammanhang har framförallt de inledande raderna, som rymmer inskriftens första sats, betydelse. Främst har diskussionen gällt tolkningen av rad 1 och 2. Ovan redovisas Santessons (1989) förslag, där raderna förstås som instrumental dativ: 'med hjälp av nio bockar (och) nio hingstar'. Det är allmänt accepterat att *j*-runan ska förstås som en begreppsruna, fvn. *ár* 'år' (en tolkning först framlagd av von Friesen 1916, 48), även om alternativ föreslagits (se t.ex. Grønvik 1987, 125; jfr dock Grønvik 1996, 162 där han räknar med en begreppsruna). Rad 4 är till stora delar skadad men det går att urskilja ett namn i nominativ i dess inledning. Jag utgår, som de flesta uttolkare, från att inskriftens andra sats startar här. Santessons tolkning används som nämnts i det följande, men resonemanget om inskriftens syntax gäller för samtliga förslag där de inledande två raderna rymmer ett indirekt objekt och den tredje ett subjekt, finit verb och direkt objekt, exempelvis Krause och Jankuhn (1966), Düwel (1975), Nielsen (1983, 42 f.), Grønvik (1996, 162–166) och Moltke (1985).

Försök att förklara den problematiska ordföljden som ett inledande indirekt objekt leder till (d.v.s. en läsordning 1-2-3) har gjorts av exempelvis von Friesen (1916, 52), som menar att rad 1 och 2 ska förstås som elliptiska satser (*Nýia burum. Nýia gestum.* 'Nya (gjorde vården) åt sina söner. Nya (gjorde vården) åt hirdmän.'). och rad 3 (*Hálfr gaf ár* 'Half gaf (sitt folk) äring') som en sats med vanlig SVO-ordföljd. Antonsen (1975, 25, 85–87)

ansluter sig till förklaringen av ordföljden som en typ av ellips när han presenterar sin tolkning, *ni uha borumz ni uha gestumz hapuwolafz gaf j* 'Not Ūha to the sons [i.e. natives], not Ūha to the guests [i.e. non-natives], (but) Høpuwul^afz gave good-harvest.' Han skriver (s. 25) att "the gapping is backward with regard to the verb, forward with regard to the indirect and direct objects". Då tolkningsförslag för Istabystenen, för vilken v. Friesen (1916, 31 f.) föreslagit en liknande lösning, diskuteras i *Danmarks runeindskrifter* (*Text*, sp. 410) påpekas att en sådan konstruktion inte har stöd i det övriga materialet. Även Salberger (1960, 163–165) underkänner en sådan lösning för både Stentofsten- och Istabystenen, men tar samtidigt upp två inskrifter (N KJ74 Reistad och N KJ75 Kjølevik) där man brukar anta en ingressellips. I dessa fall är det dock fråga om ett inledande personnamn i nominativ som förståts som *NN* (*vilar här*). Att förklara Stentofstenens syntax genom en ellips framstår emellertid som en nödlösning; en läsordning 3-2-1 som genererar en oproblematiserad ordföljd utgör då ett bättre alternativ.

Majoriteten tolkningar av Stentofstenens inskrift har som sagt förutsett samma läsordning 1-2-3-4-5-6. Ordningen fick genomslag efter att ha förespråkats av von Friesen (1916), men är tidigare nämnd av Worsaae (1846, 22). Några varianter finns emellertid bland de tidigaste tolkningarna. Exempelvis Bugge (1866–1867, 347) följer med viss tveksamhet Stephens (1866, 169–172) och läser rad 1–3 och därefter de vertikala delarna av rad 4–6 före de horisontella. Sist läser Bugge de delar av rad 5 och 6 som är placerade på stenens kortsida. Nämnas ska också Marstrander (1953, 120–124) som överväger att starta läsningen i den vertikala delen av rad 4, för att sedan fortsätta i rad 3, 2 och 1 (dessa tre rader översätter han (s. 117) 'Hapuwolf ga år til ni høye sønner, til ni høye gjester'). Därefter läser Marstrander (s. 120–124) den horisontala delen av rad 4, och slutligen rad 5 och 6 (över den vertikala delen av rad 4 finns en skada vilket har gjort det möjligt att laborera med att detta ska uppfattas som två separata rader). Marstrander menar att läsordningen från rad 4 och mot vänster möjligen är att föredra från ett syntaktiskt perspektiv eftersom den omvända ordningen (rad 2-3) resulterar i en ovanlig ordföljd. Utifrån antaganden om ristarens arbetsprocess argumenterar han dessutom för att rad 1 bör ha ristats efter inskriftens övriga vertikala rader; eftersom raden löper över en fåra i stenen är det osannolikt att ristaren valt att rista inskriftens första rad på denna yta. Med utgångspunkt i innehållet menar Marstrander vidare att *Hariwulfz* (d.v.s. namnet som inleder rad 4), som han ser som inskriftens huvudperson, mycket väl kan inleda hela inskriften. I slutändan tycks dock Marstrander inte lägga stor vikt vid läsord-

ningen. Han skriver (1953, 122) att den har ”ingen fundamental betydning for tolkningen” och eftersom inskriftens allitererade form möjliggör friare ordföljd är en ordning 3-2 inte tvingande.

Stephens (1866), Bugges (1866–1867) respektive Marstrandens (1953) läsordning som förutsätter att rad 4 (och för Stephens och Bugges del även rad 5 eller 6) ska delas upp i en vertikal och en horisontell del är osannolika. Rad 4 är visserligen skadad men som Grønvik (1987, 116) påpekar finns ingen anledning att anta att den inte likt 5 och 6 skulle löpt i en följd. Utifrån den språkliga tolkningen finns inget som stödjer en uppdelning av rad 5 och 6. Raderna innehåller så som framgår i tablå 1 ovan en förbannelseformel där ordningsföljden mellan de ingående komponenterna kan bestämmas genom en jämförelse med den nästan identiska förbannelseformeln på Björketorpstenen (DR 360).

Stentofstenens visuella och innehållsliga komposition

Mitt förslag är alltså att läsa Stentofstenens rader i ordningen 3-2-1-4-5-6. Ordningen liknar Marstrandens (1953), men jag vill starta läsningen i rad 3 och delar inte upp rad 4 i två delar. Inledningsvis presenteras vilka visuella signaler om läsordning som förekommer på Stentofstenen, även den visuella kompositionens relation till inskriftens innehåll berörs. Utgångspunkten för den visuella analysen är som tidigare nämnts de drag (*semiotiska resurser*) som jag identifierat i tidigare studier (Åkerström 2020; 2021) av det tidigvikingatida runmaterialet.

Den typ av radupplägg jag föreslår med lässtart i en mittrad och där läsordningen mellan raderna först går mot vänster för att sedan växla riktning och gå mot höger (ibland tvärtom) finns flera exempel på i det danska materialet, dock inget så tidigt som Stentofstenen. Till tidig vikingatid räknar jag tre inskrifter med denna typ av radordning: DR 209 Glavendrup, DR 230 Tryggevælde och DR 40 Randbøl. (Även DR 4 Haddeby 4 kan förmodligen räknas hit, men radupplägget avviker något eftersom startraden här inledningsvis även rymmer fortsättningen på rad 2.) DR 209 och DR 230 har antagits vara ristade av samma ristare (*Danmarks Runeindskrifter, Text*, sp. 252). Dessa två är också de äldsta med en datering till 900-talets början, medan DR 40 inte kan dateras närmare än till 900-talet (databasen Danske Runeindskrifter). Övriga exempel (hämtade från Moltkes presentation i *Danmarks runeindskrifter, Text*, sp. 822 f.) är ännu yngre: DR 1 Haddeby 1, DR 83 Sønder Vinge 2, DR 94 Ålum 1, DR 106 Ørum, DR 134 Ravnkilde 1, DR 218 Tågerup och DR 219 Bregninge 1 dateras till 900-talet eller början av 1000-talet (databasen Danske Rune-

indskrifter). De äldsta exemplen på denna typ av radupplägg är alltså ett par århundraden yngre än Stentofstenen. En förenande punkt mellan denna och Glavendrup- och Tryggevældestenen är emellertid förbannelseformlerna (se vidare nedan). Nämnas kan även DR NOR1998;5 Malt, för vilken jag utifrån kompositionens visuella signaler föreslagit en möjlig lässtart i en av de horisontala mittraderna (Åkerström 2020, 94–100). Samma lässtart väljer också Nordström och Williams (manus) i sin analys, där de förutom visuella drag även tar hänsyn till inskriftens innehåll.

Mot mitt förslag att läsa i ordningen 3-2-1-4-5-6 talar att denna typ av radordning är den minst frekventa i det tidigvikingatida materialet (om resurserna *placering av rad* och *radordning* se Åkerström 2020, 75–77) medan lässtart i den vänstra kantraden och en läsväg rad för rad mot höger är den mest frekventa. Andra visuella detaljer talar emellertid för mitt förslag. Kort ska också nämnas alternativet där lässtart finns i den högra kantraden och läsväg går mot vänster. Vad gäller beläggens frekvens placerar sig denna variant mellan de två nyss nämnda. Endast utifrån inskriftens komposition skulle man också kunna tänka sig en lässtart i högra kantraden och läsväg mot vänster för Stentofstenen (den högra kantraden, rad 6, är en av inskriftens längsta vilket signalerar lässtart; om *radlängd* se s. 66 f., 71). Dock talar innehållsliga faktorer mot detta eftersom inskriften då skulle inledas av en förbannelseformel. Sådana har placerats sist i inskriften på DR 360 Björketorp och troligen också på DR 209 Glavendrup och DR 230 Tryggevælde. Rad 4–6 på Stentofstenen ger också intrycket av att vara anpassade efter rad 1–3, varför de förstnämnda troligen planerats efter de sistnämnda.

Vad gäller lässtart på en inskriftssida signaleras detta ofta som nämnts ovan med hjälp av radlängd (om *radlängd* se Åkerström 2020, 66 f.). Många gånger är kantradernas längd avgörande, det vill säga lässtart finns i den kantrad som är längst, vilket i Stentofstenens fall är rad 6. Så som visats ovan är detta alternativ emellertid inte möjligt. Att istället börja i den vänstra kantraden, som med sina 44 cm (egen mätning) är inskriftens kortaste,¹ är emellertid visuellt inte troligt (endast ett fåtal fall finns belagt; s. 66 f.). Om lässtart ska sökas någon annanstans i inskriften är rad 3 visuellt det troligaste alternativet: Inskriftens visuella komposition separerar de sex raderna i två sektioner, där den ena (bestående av rad 1, 2 och 3) endast löper vertikalt och den andra (bestående av rad 4, 5 och 6) först löper vertikalt för att sedan svänga av och sträcka sig horisontalt över de första tre raderna. Om läsaren skulle överväga lässtart i en annan rad än

¹ Denna och följande måttangivelser är om inget annat anges mina egna (gjorda i juli 2017).

rad 1 skulle rad 3 i egenskap av den längsta raden (52,5 cm) bland de tre som endast löper vertikalt vara ett möjligt alternativ. I andra inskrifter med lässtart i en mittrad händer det att detta signaleras just genom längd (d.v.s. att startraden är längre än de båda kantraderna). Bland de tidigvikingatida ristningarna förekommer detta drag mycket tydligt på DR 40 Randbøl och i någon mån på DR 230 Tryggevælde (bland de senvikingatida inskrifterna uppträder detta visuella drag på DR 94 Ålum 1 och DR 219 Bregninge 1).

Det är också vanligt att lässtart i mittrad markeras genom storlek på runformer, så på Tryggevældestenen (och DR 134 Ravnkilde 1 samt DR 219 Bregninge 1 bland de senvikingatida ristningarna; om *runstorlek* se Åkerström 2020, 65 f.). Runornas storlek visar dock inte lässtart på Stentofstenen; runformerna är ungefär lika höga i rad 1, 2 och 3 (mellan 6 och 9 cm). Av de tre upplevs rad 1 som den mest ojämna vad gäller runstorlek (mellan 6 och 8 cm). Rad 4–6 har ungefär lika höga runor som rad 1–3, undantaget den avslutande horisontala delen av rad 5 och 6 där runorna är mellan 7 och 11 cm. Även de delar av raderna som sträcker sig över på kortsidan har något högre runor än rad 1–3. Att rad 1 har störst variation i runstorlek beror förmodligen på att ristaren har försökt undvika att rista över den spricka som delvis skär genom raden. Marstrander (1953, 121 f.) har som tidigare nämnts använt sprickan som ett argument mot att starta läsningen i rad 1, det vill säga eftersom ytan bör ha varit jämförelsevis olämplig för ristning borde ristaren inte ha börjat där. Det är möjligt att Marstrander har rätt i sitt antagande. Jag har emellertid inte undersökt i vilken utsträckning ristningsytans lämplighet skulle vara en visuell indikation på lässtart (jag hade inte möjlighet att granska alla inskrifter på plats, vilket är nödvändigt för en säker bedömning av ytornas skick).

En anonym granskare påpekar att även ett visuellt drag som radläge kan vara relevant när det kommer till Stentofstenens läsordning. Jag urskiljer en resurs som signalerar lässtart genom att startradens början är placerad antingen lite högre upp eller lite lägre ned än samtliga övriga rader, alternativt majoriteten av de övriga raderna (om *radläge* se Åkerström 2020, 67). Bland de tidigvikingatida inskrifterna utgör dock beläggen på denna resurs inga direkta paralleller till radupplägget på Stentofstenen, det vill säga då startraden utmärks genom *radläge* i det tidigvikingatida materialet är det (även då läget bara avviker från majoriteten av de övriga raderna) fråga om en enda rad vars läge avviker från det normala läget för raderna i inskriften. Därmed inte sagt att radernas läge på Stentofstenen inte kan ha betydelse för hur läsordningen ska uppfattas. På Stentofstenen framstår det dock snarast som om radläge

används för att dela upp raderna i två sektioner: rad 1 och 2 som startar lite längre ned respektive 3, 4, 5 och 6 som startar lite högre upp. Som den anonyma granskaren påpekar förstärks denna effekt också av att rad 3, 4, 5 och 6 alla inleds av en **h**-runa. Att rad 3 på detta sätt visuellt är knuten till rad 4, 5 och 6 istället för 1 och 2 talar mot min föreslagna läsordning. Detta är dock bara ett antagande eftersom jag inte har etablerat ett samband mellan dessa visuella drag och läsordning (till skillnad från de resurser som är hämtade från min studie; Åkerström 2020).

Genom att arrangera runföljderna så att lässtart återfinns i mittraden uppnås en visuell effekt som består i att resarens namn placeras i inskriftens centrum (så t.ex. på DR 1, DR 134, DR 218 och DR 230). På tre av dessa stenar (DR 1, DR 218 och DR 230) får radupplägget dessutom konsekvensen att namnen på resaren och namnet på den avlidna placeras bredvid varandra i inledningen av var sin angränsande mittrad. En liknande visuell effekt går att se på Stentofstenen, vilket kan ses som en indikation på att den ovanligare läsordningen 3-2-1-4-5-6 ska väljas. Den visuella kompositionen innebär nämligen just att namnet *Hapuwulfz* placeras i inskriftens mitt i inledningen till rad 3. Precis bredvid, i inledningen av rad 4, finns det enda andra namnet i inskriften, *Hariwulfz*. De två namnen utgör visserligen inte namnet på resaren och den avlidna, men det måste vara fråga om två för inskriften centrala personer.

En anonym granskare påpekar också att det finns ytterligare stöd i inskriftens innehåll för en läsordning 3-2-1 eftersom ordningsföljden på de offer som räknas upp då inleds med hästofferet och avslutas med offeret av bockar istället för tvärtom. Går man till de bevarade källor som rapporterar om offer (se t.ex. Näsström 2002, 189 f.) tycks hästofferet också ha haft en särställning inom den förkristna kulten, medan offer av bockar visserligen nämns men inte alls har en lika framträdande plats i källmaterialet. Ytterligare ett innehållsligt argument påpekas av en granskare: läsaren söker ofta efter ett namn i nominativ för att bestämma lässtart. Rad 3 respektive rad 4 inleds av sådana, vilket talar för lässtart i en av dessa mittrader.

Avslutningsvis finns visserligen ett tidsmässigt avstånd mellan Stentofstenen och de övriga danska inskrifter som uppvisar den typ av radupplägg jag föreslår. Samtidigt finns innehållsliga faktorer som förenar just några av dessa inskrifter med Stentofstenen. De två äldsta inskrifterna med detta radupplägg, DR 209 Glavendrup och DR 230 Tryggevælde, avslutas båda två med en förbannelseformel. Formlerna är inte identiska med Stentofstenens men andemeningen, ett hot mot den som förstör monumentet, är densamma. På DR 230 lyder den 'Han skal vorde en "ræte", som **ailti** denne sten eller slæber den herfra' (**sauarpi at rita isailtistain**

þānsi; *Danmarks runeindskrifter, Text*, sp. 284). Med tanke på avståndet i tid visar detta knappast på ett starkt samband med Stentofstenen, men det tyder ändå på att det finns beröringspunkter i runristartraditionen, som kanske alltså visar sig även vad gäller radupplägg.

Ordföljd i det äldsta runmaterialet

Även om innehållet inte påverkas mycket av en förändrad läsordning av de tre första raderna har det betydelse ur en syntaxhistorisk synvinkel. Den allmänt vedertagna läsordningen (rad 1-2-3) resulterar nämligen i en ovanlig ordföljd för inskriftens första sats: indirekt objekt-subjekt-finit verb-direkt objekt (OSVO). Enligt mitt förslag (3-2-1) får satsen istället den mer frekventa SVO-ordföljden: *Hapuwulfz gaf j[ār], nīu hangistumz, nīu habrumz*. 'Hådulv gav gott år med nio hingstar (och) nio bockar.' Det ska nämnas att så gott som samtliga uttolkare av Stentofstenens inskrift påpekar inskriftens versifierade karaktär och att detta kan ha påverkat ordföljden. Dock är inskriften enligt Schulte (2009, 14) knappast regelrätt vers utan snarare allittererad prosa med en högre stilnivå än vanligt. Det är svårt att säga i vilken utsträckning en avvikande ordföljd görs trolig på grund av inskriftens stilnivå. Vad gäller tecken på stiliserad prosa i de första tre raderna pekar Schulte särskilt ut parallellismen mellan de två första radernas *nīu habrumz* och *nīu hangistumz*.

Mycket har skrivits om ordföljd i urnordiska inskrifter och slutsatserna skiljer sig ibland åt. Det bevarade materialet visar på variation och ordföljden tycks ha varit friare under urnordisk tid jämfört med vikingatid. De bevarade beläggen är dock få till antalet, ofta ofullständiga eller svårtolkade och det är därför lite som går att säga med absolut säkerhet vad gäller ordföljd under den tid Stentofstenen ristades. Utifrån de studier som presenteras i det följande framgår det emellertid att ordföljden enligt läsordningen 1-2-3 avviker från det vanliga mönstret och att den i vissa avseenden är svårförklarad.

Antonsen (1975, 24 f.) och Braunmüller (2002, 653), som båda analyserar andelen SVO-, SOV- respektive VSO-ordföljder i urnordiska och övergångsinskrifter, är överens om att i det äldre runmaterialet är SVO- och SOV-ordföljd den typ som uppträder mest frekvent. De har emellertid olika åsikt om kronologin. Antonsen delar upp materialet i en äldre nordvästgermansk del och en yngre nordgermansk (dit Stentofstenen räknas; en indelning som kritiseras av t.ex. Eythórsson 2001, 44). I den förstnämnda dominerar SOV, i den sistnämnda SVO, något som enligt Antonsen (s. 25) ska spegla en utveckling över tid. Braunmüller (2002, 653;

som bygger på Braunmüller 1982) identifierar ingen kronologisk utveckling utan tittar på hela materialet samtidigt (63 inskrifter varav 10 osäkra fall) med följande resultat: SVO (68 % av materialet), SOV (28 %) och VSO (4 %). Båda är alltså överens om att under den tid Stentoftenstenen ristades var SVO-ordföljd den vanligaste. Deras studier har emellertid kritiserats av Eythórsson (2001, 6 f.) som menar att de syntaktiska analyser som ligger till grund för resultatet har brister. Enligt Eythórsson (s. 7 f., 26, 40, 42) kan till exempel ordföljder av typen SV, OV eller VO överhuvudtaget inte användas som underlag eftersom det inte går att säga hur de två närvarande komponenterna förhåller sig till den tredje som saknas. Enligt Eythórsson placeras emellertid Antonsen exempelvis SV-ordföljder i gruppen med finalt verb (SOV), medan Braunmüller menar att de är belägg på verb i medial ställning (SVO). Eythórsson (2001, 5 not 4) påpekar också att både Antonsen och Braunmüller även räknar fall där inte subjektet inleder satsen till kategorierna SVO respektive SOV. Både Antonsen och Braunmüller räknar exempelvis rad 3 på Stentoftenstenen som ett exempel på en typ av SVO-ordföljd. Att ett indirekt objekt i rad 1 och 2 placerats före denna SVO-ordning förklaras som ovan nämnts av Antonsen (1975, 25) som en typ av ellips, medan Braunmüller (1982, 126, 132) menar att ordföljden ska förstås som en markerad variant av SVO-typ. Eftersom frågan här gäller hur sannolikt det är att en OSVO-ordföljd uppträder på Stentoftenstenen jämfört med en SVO-ordföljd med inledande subjekt är studiernas resultat därför svåra att använda. I både Braunmüllers och Antonsens sammanställningar framgår dock att den allmänt vedertagna ordföljden i Stentoftenstenens första tre rader är avvikande från de i det övriga materialet. Stentoftenstenen är det enda belägget Braunmüller räknar med på en markerad ordföljd av SVO-typ med ett inledande indirekt objekt, och Antonsen (1975, 25) tar bara upp detta enda fall av en antagen ellips. Flera exempel på (omarkerade) SVO-ordföljder finns däremot i bådas analyser.

De ordföljdmönstren som Eythórsson (2001, 19 f.) räknar med uppgår till nio stycken för huvudsatser med finit verb: SOV (4 belägg), SOVO (2), OV (9), (O)VS (6), SVO (6), OSVO (3), SV (5), VOS (2) och VO (3). Av dessa tre möjliga exempel på OSVO avskriver Eythórsson (s. 38) själv ett av dem (N KJ60 Vetteländ) eftersom tolkningen är mycket osäker. De återstående två är Stentoftenstenens första sats samt Istabystenens inskrift. Det finns anledning att ifrågasätta exemplet på Istabysten (se vidare nedan). I övrigt bekräftar Eythórssons (s. 19 f., 35) sammanställning Braunmüllers resultat: SVO-ordningen är vanligare än SOV (även i det äldre materialet), men alltså med färre belägg i varje kategori.

Medan Antonsen och Braunmüller baserar sina kategoriseringar på ordningen i satsernas synliga ytstruktur arbetar Eythórsson (2001; 2012) utifrån ett generativistiskt teoretiskt ramverk där frågan gäller satsens (abstrakta) underliggande struktur. Han har därmed en annan utgångspunkt och andra syften för de syntaktiska analyserna jämfört med Antonsen och Braunmüller. Eythórsson undersöker särskilt belägg för V2-regeln. Han skriver (2012, 29) "it is widely assumed in theoretical syntax that verb second involves displacement (or "movement") of the finite verb from its base position in the verb phrase to the second position in the clause". Innovationen är germansk och uppträder inledningsvis bara i huvudsatser. Till skillnad från Braunmüller (1982) och Antonsen (1975, 24 f.) som Eythórsson (2012, s. 30) uppger inte räknar med att V2-regeln var genomförd i det äldsta skiktet av runmaterialet (fortfarande så i Antonsen 2002, 295), menar Eythórsson tvärtom att belägg går att hitta både bland de urnordiska inskrifterna såväl som från övergångsperioden. Han identifierar (2012, 32–35) fem säkra exempel på att en förflyttning av verbet har skett enligt V2-regeln; DR IK98 Sjælland, DR 357 Stentofthen (rad 5), DR 261 Lindholmen, Ög KJ59 Ellestad och Vg 63 Noleby.² I dessa fem inskrifter uppträder enligt Eythórsson det finita verbet till vänster om ett enklitiskt personligt pronomen **eka/-ka**, vilket i subjektsinitiala språk ska tolkas som att verbet förflyttats från sin position i verbfrasen till vänster förbi subjektets position. Två belägg lyfter Eythórsson (s. 36 f.) fram som stående i konflikt med dessa nyss nämnda fem belägg: Stentofthenstens första sats (enligt ordningen 1-2-3) samt inskriften på Istabysten. Ett indirekt objekt (Stentofthenstenen) respektive en prepositionsfras (Istabysten) har där topikaliserats vilket i enlighet med V2-regeln borde innebära att verbet flyttats till positionen direkt därefter. Istället följer i båda beläggen ett subjekt, och först därefter finit verb och till sist ett direkt objekt. Eythórsson ger möjliga förklaringar till den avvikande ordningen. Exempelvis att de topikaliserade fraserna ska förstås som självständiga enheter alternativt att allitteration ligger till grund för den avvikande ordföljden. En enklare lösning på problemet är istället att så som jag föreslår läsa Stentofthenstens första tre rader 3-2-1, vilket ger en vanlig SVO-ordföljd. Det ska också påpekas att i rad 5 på Stentofthenstenen finns ett exempel på att V2-regeln efterföljs enligt Eythórsson. Istabystenens ordföljd är också beroende av läsordning vilket diskuteras i avsnittet nedan.

² Eythórsson (2001, 32) räknar tidigare också med den inledande satsen på Björketorpsstenen (DR 360) som ett exempel på att V2-regeln efterföljs, men tar inte upp detta i sin senare publikation (2012).

Eythórsson (2012, 38–40) tar emellertid också upp två säkra exempel på subjektsinitiala satser där en förflyttning av verbet inte skett, närmare bestämt där verbet står kvar i verbfrasen med ordningen OV (DR 12 Gallehus och N KJ63 Einang). Ytterligare två möjliga exempel nämns på avsaknad av V2-regel (N KJ72 Tune och N KJ17a Eikeland) som i sin ytstruktur uppvisar SOVO-ordföljd (Eythórsson 2001, 25). Eythórsson (2012, 40) menar att finalt verb, det vill säga OV i verbfrasen, förmodligen är en kvarleva från ett äldre språkstadium innan V2-regeln generaliserats, men vill trots det inte säga något bestämt om en absolut kronologi för utvecklingen av ordföljden i de äldre runinskrifterna.

Några helt säkra argument för att en ytstruktur OSVO inte är att förvänta i en övergångsinskrift finns alltså inte, men det är samtidigt tydligt att ordningen avviker från det övriga materialet, så som detta beskrivs av Antonsen (1975) Braunnüller (1982; 2002) och Eythórsson (2001; 2012), medan ordningen SVO skulle passa väl in. Jag menar alltså att detta talar för läsordningen 3-2-1 (SVO) och mot den allmänt vedertagna ordningen 1-2-3 (OSVO).

Istabystenens ordföljd

Förutom Stentoftenstenens första sats uppvisar ytterligare två inskrifter ordföljdmönstret OSVO enligt Eythórsson (2001, 36–38). Den första, N KJ60 Vettelund, avfärdar han som ovan nämnts själv. Inskriften är så skadad att resterna av runföljderna i två av raderna, som av Antonsen (1975, 38) antagits tillhöra samma sats, lika gärna kan utgöra två satser. Den andra inskriften är DR 359 Istaby, som ligger nära Stentoftenstenen både i tid och rum. Läsordningen på Istabysten är emellertid tvetydig, vilket gör att en OSVO ordning inte säkert kan konstateras här heller. Enligt den ordning Eythórsson (2001, 37) utgår från lyder inskriften som i tablå 2.

Inskriften består av tre rader. Raderna **afatz hariwulafa** och **hapu wulafz haeruwulafiz** finns på samma sida och raden **warait runaz þaiaz** på motsatt sida (se fig. 2). Alternativa läsordningar diskuteras av Salberger (1960, 175) som kommer fram till att ordningen A2-A1-B (d.v.s. **hapuwulafz haeruwulafiz afatz hariwulafa warait runaz þaiaz**) är den mest troliga. Han menar (1960, 160, 169, 174) att alla kombinationer av de tre raderna har paralleller vad gäller ordföljd, men att ”epigrafiska och ristningspsykologiska skäl” talar för den läsordning han föreslår. Han anser att sidan med två rader ska förstås som en enhet och raderna ska läsas efter varandra. Av de två raderna bör **hapuwulafz haeruwulafiz**

Tablå 2. Inskriften på Istabysten (DR 359). De tre raderna är fördelade på två sidor, vilka betecknats A respektive B. Normaliseringen (kompletterad med vokallängd) är hämtad från Samnordisk runtextdatabas och översättningen är min svenska variant som utgår från den i databasen Danske Runeinskrifter och *Danmarks runeinskrifter* (Text, sp. 409).

	Läsning	Normalisering	Svensk översättning
A1	afatz hariwulafa	<i>Aftr Hariwulfa</i>	Efter Hærulv
A2	hāpuwulafz haeruwulafiz	<i>Hāpuwulfz Heruwulfiz</i>	Håduly, Hjørulvs ättling
B3	warait runaz þaiaz	<i>wrait rūnaz þaiaz</i>	skrev dessa runor

inleda eftersom denna är placerad på den yta som lämpar sig bäst för ristning. Jag har som ovan nämnts inte undersökt huruvida bäst lämpad ristningsyta kan vara en signal om lässtart. Därför är det svårt att bedöma sannolikheten i denna del av Salbergers argument.

Mina studier (Åkerström 2020; 2021) av vilka visuella drag som ger läsaren ledtrådar om läsordning i det tidigvikingatida materialet stödjer Salbergers slutsats till viss del. Radupplägget är emellertid visuellt svårtolkat. Det finns starka indikationer på att raderna på en inskriftssida ska läsas klart innan nästa inskriftssida påbörjas (om resursen *samma parti* se Åkerström 2021, 22–24) vilket indikerar att raderna A1 och A2 ska läsas efter varandra. Det finns en tydlig visuell signal om att också börja läsa på A-sidan eftersom ristningen här täcker störst yta (om *större parti* se Åkerström 2020, 69 f.). Av de två raderna på A-sidan signaleras lässtart i första hand i rad A2 genom att vara betydligt längre än A1 (om *radlängd* se s. 66 f.). Runstorlek är också något som brukar indikera lässtart (om *runstorlek* se s. 65 f.), men runorna i de båda raderna A1 och A2 är ungefär lika höga i större delen av raderna. Dock är runorna i början av A2 mindre till storleken (här anpassade efter ristningsytans storlek). Det finns slutligen en allmän tendens (i det tidigvikingatida materialet) att det är den visuellt avvikande raden/inskriftssidan som signalerar lässtart. Tittar man på Istabystenens tre rader skulle det vara A2, som genom att vara längre och ha tätt placerade runor avviker visuellt från rad A1 och B.

Vad gäller läsväg från A2 skulle den mest frekventa riktningen vertikala rader läsas i, det vill säga från raden längst till vänster och mot höger (om *placering av rad* och *radordning* se Åkerström 2020, 75–78), ge ordningen A2-A1. Dock talar möjligen placeringen av B-raden för att det något mindre vanliga alternativet gäller för Istabysten, det vill säga om raderna istället

Fig. 2. Istabystenens (DR 359) B-sida (vänster) och A-sida (höger). Foton: Erik Moltke (1930–1939), Nationalmuseet, Danmark (CC BY-SA).

läses från höger mot vänster (A1-A2-B) är det visuella avståndet till raden på B-sidan kort, medan ordningen A2-A1-B resulterar i ett avbrott genom hoppet från A1 till B. Dock är lässtart i A1 som visats ovan visuellt osannolikt. Ett radupplägg som liknar A2-A1-B återfinns dessutom exempelvis på DR 2 Haddeby 2 från den tidigare delen av vikingatiden.

Den visuella tvetydigheten i radupplägget gäller framförallt hur förhållandet mellan inskriftens två sidor ska bedömas. Ytan där rad A1 ristats separeras från A2 genom en avsats vilket skapar ett avstånd dem emellan. B-sidans rad är å andra sidan inledningsvis visuellt sammankopplad med första delen av rad A1 genom att ligga precis kant i kant med denna (längre ner mot stenens bas skiljs dock raderna åt av ett stycke oristad yta). Frågan är alltså om den visuella närheten mellan A2 och B kan motivera en läsordning A2-B snarare än A2-A1. Det förstnämnda A2-B-A1 skulle ge en SVO-ordföljd (och har tidigare förslagits av Lindquist 1940, 199 not 1). Det är också osäkert när konventioner kring ordningsföljden mellan rader,

det vill säga från höger mot vänster eller tvärtom, etablerades. Möjligen gäller detta inte i samma utsträckning i det urnordiska materialet eller övergångsinskrifter som i det tidigvikingatida materialet. Det är exempelvis tydligt att Istabystenens inskrift på ett sätt skiljer sig mycket från de konventioner för radupplägg som gäller under tidig vikingatid. Lässtart i den sistnämnda gruppen finns alltid i en rad som löper nedifrån och upp (sett vertikalt; om *läsriktning i rad* se Åkerström 2020, 75), medan samtliga rader på Istabysten ligger löper uppifrån och ned.

Sammantaget är emellertid den visuellt mest sannolika läsordning den som föreslås av Salberger (1960; d.v.s. A2-A1-B) och som alltså ger ordföljden SOVO. En direkt parallell till den OSVO-ordning som antagits på Stentofstenen finns alltså troligen inte på Istabysten. Ordningen SOVO har enligt Eythórsson (2001, 20) sammanställning däremot två paralleller, nämligen N KJ72 Tune och N KJ17A Eikeland. Den sistnämnda är emellertid ett osäkert exempel. Det har övervägts om inskriften ska förstås som två satser (se Grønvik 1987, 55–57; Knirk 2015, 430), vilket skulle innebära att SOVO-ordföljd inte är representerad där. Både Antonsen (1975, 24) och Braunmüller (1982, 131) räknar med att inskriften från Eikeland är ett belägg på verb i en medial position (d.v.s. SVO). Den sistnämnde räknar den som en markerad variant av denna ordföljdstyp.

Inskriften på Tunestenenens ena sida uppvisar istället med avseende på radernas ordningsföljd ett relativt säkert exempel på SOVO-ordning: (**ek wiwaz after woduride witadahalaiban worahto r**... *Ek Wiwaz after Woduride witandahlaiban worhto r[unoz]* 'I, Wiwaz, made the runes after Woduridaz, my lord'; Samnordisk runtextdatabas). Ordningen förutsätter att man likt Eythórsson (2012, 39) och Braunmüller (1982, 132) antar att den **r**-runa som avslutar raden utgör början på ett avslutande direkt objekt **r[unoz]**, vilket i sammanhanget är en rimlig supplerings. Antonsen (1975, 24) räknar inte med detta och antar att inskriften är ett belägg på verb i final ställning (SOV). Braunmüller bedömer Tunestenenens inskrift, liksom den från Eikeland, istället som en markerad variant av SVO. Eythórsson (2012, 39 f.) i sin tur tolkar SOVO-mönstret som ett exempel på utebliven förflyttning av verbet till andra position i satsen, det vill säga V2-regeln följs inte.

Sammanfattningsvis tycks det alltså inte finnas någon parallell på Istabysten till den OSVO-ordföljd som antagits för Stentofstenens första sats. Dock tycks den visuellt mest troliga läsordningen resultera i ett ordföljdmönster som inte heller följer V2-regeln, vilket utifrån Eythórsson (2001; 2012) resultat så som framgått ovan är det som starkast talar mot OSVO-ordföljd på Stentofstenen. Antar man en SOVO-ordföljd på Istabysten tycks det dock finnas en relativt säker parallell till detta på Tunestenen.

Avslutning

Jag föreslår alltså en ny läsordning för Stentofstenens inskrift med en lässtart i rad 3 och därefter fortsatt läsväg mot vänster, rad 2-1, och därefter raderna till höger om rad 3, rad 4-5-6. Skillnaden blir inte stor vad gäller inskriftens innebörd, men att den problematiska ordföljden som antagits för inskriftens första sats kan ifrågasättas har desto större betydelse ur ett syntaxhistoriskt perspektiv. Den traditionella läsordningens ovanliga ordföljd OSVO skulle ersättas med en mer frekvent ommarkerad SVO-typ. Även i inskriftens visuella komposition finns drag som talar för ordningen 3-2-1-4-5-6 istället för den traditionella 1-2-3-4-5-6. Även hur innehållet arrangeras genom en sådan visuell komposition kan tala för läsordningen 3-2-1.

För vår kunskap om typer av radupplägg i runmaterialet har mitt läsordningsförslag också betydelse, eftersom det skulle innebära ett exempel på lässtart i en mittrad redan under övergångsperioden. De tidigaste hittills kända beläggen på detta är från tidig vikingatid (DR 209 och DR 230). Till dessa två inskrifter har Stentofstenen också en innehållslig koppling genom den avslutande förbannelsformeln.

Mot mitt läsordningsförslag talar för det första att en avvikande ordföljd OSVO kan motiveras av att inskriftens formulering ligger på en högre stilnivå än vanligt. För det andra gör det faktum att ett exempel på brott mot V2-regeln finns på Istabysten (även om det troligen är ordningen SOVO och inte OSVO som återfinns där) ett sådant argument mot en struktur OSVO på Stentofstenen svagare. Även vissa detaljer i den visuella kompositionen talar mot mitt förslag. Sammantaget verkar det dock finnas starkare skäl (utifrån syntax, visualitet och innehåll) att räkna med ordningen 3-2-1-4-5-6 jämfört med 1-2-3-4-5-6 mellan Stentofstenens rader.

Förkortningar och bibliografi

- Antonsen, Elmer H. 1975. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Sprachstrukturen, ser. A: Historische Sprachstrukturen, 3. Tübingen.
- . 2002. *Runes and Germanic Linguistics*. Trends in Linguistics: Studies and Monographs, 140. Berlin.
- Braunmüller, Kurt. 1982. *Syntaxtypologische Studien zum Germanischen*. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 197. Tübingen.
- . 2002. "The Ancient-Nordic Linguistic System from a Typological Point of View: Phonology, Graphemics, Morphology, Syntax and Word Order." I *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, red. Oskar Brande et al., vol. 1, 649–656. Berlin.

- Bugge, Sophus. 1866–1867. ”Bidrag til Tydning af de ældste Runeindskrifter. Tillæg og Rettelser til første Artikel.” *Tidskrift for Philologi og Pædagogik* 7: 312–363.
- Danmarks runeindskrifter*. Av Lis Jacobsen och Erik Moltke. 3 vol.: *Text; Atlas; Registre*. København 1941–1942.
- Danske Runeindskrifter [databas]. Nordisk forskningsinstitut, Københavns universitet. <http://runer.ku.dk/>
- DR + nr = inskrift publicerad i *Danmarks runeindskrifter*.
- DR NOR1988;5 = inskrift publicerad på s. 5 f. i *Nytt om runer* 3 (Oslo, 1988 [publ. 1989]).
- DR IK + nr = brakteat publicerad i *Die Goldbrakteaten der Volkerwanderungszeit: Ikonographischer Katalog*. Av Karl Hauck, Morten Axboe, Urs Clavadetscher, Klaus Düwel, Lutz von Padberg, Ulrike Smyra, Cajus Wypior och Herbert Lange. *Einleitung* och vol. 1–3: *Text* och *Tafeln*. Münstersche Mittelalter-Schriften, 24.1.1–24.3.2 (München, 1985–1989).
- Düwel, Klaus. 1975. ”Runische Zeugnisse zu ’Bauer’.” I *Wort und Begriff ’Bauer’: Zusammenfassender Bericht über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas*, red. Reinhard Wenskus et al., 180–206. *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-historische Klasse*, 3 ser., 89. Göttingen.
- Eythórrsson, Thórhallur. 2001. ”The Syntax of Verbs in Early Runic.” *Working Papers in Scandinavian Syntax* 67: 1–55.
- . 2012. ”Variation in the Syntax of the Older Runic Inscriptions.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 2 (2011, publ. 2012): 27–49.
- Friesen, Otto von. 1916. *Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge*. Uppsala universitetets årsskrift, 2. Uppsala.
- Grønvik, Ottar. 1987. *Fra Ågedal til Setre: Sentrale runeinnskifter fra det 6. århundre*. Oslo.
- . 1996. *Fra Vimose til Ødemotland: Nye studier over runeinnskifter fra førkristen tid i Norden*. Oslo.
- Knirk, James E. 2015. ”The Runic Inscription on the Eikeland Fibula.” I *Archäologie und Runen: Fallstudien zu Inschriften im älteren Futhark*, red. Oliver Grimm och Alexandra Pesch, 427–432. *Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe*, 11. Kiel.
- Krause, Wolfgang, och Herbert Jankuhn. 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhark*. 2 vol. *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, philologisch-historische Klasse*, 3 ser., 65. Göttingen.
- Lindquist, Ivar. 1940. *Religiösa runtexter 2: Sparlösa-stenen*. Vetenskaps-Societeten i Lund, Skrifter, 24. Lund.
- Marstrander, Carl J. S. 1953. *De nordiske runeinnskifter i eldre alfabet: Skrift og språk i folkevandringstiden*, del 1: *Danske og svenske innskifter*. Oslo. Särtryck av *Viking* 16 (1952, publ. 1953): 1–277.
- Moltke, Erik. 1985. *Runes and Their Origin, Denmark and Elsewhere*. Copenhagen.

- N KJ + nr = inskrift publicerad i Krause och Jankuhn 1966.
- Nielsen, Niels Åge. 1983. *Danske runeindskrifter: Et udvalg med kommentarer*. København.
- Näsström, Britt-Mari. 2002. *Blot: Tro och offer i det förkristna Norden*. Stockholm.
- Nordström, Jackie, och Henrik Williams. Manus. *The Malt Runestone Inscription*.
- Salberger, Evert. 1960. "Läsordningen på Istaby-stenen." *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1960: 148–175.
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>
- Santesson, Lillemor. 1989. "En blekingsk blotinskrift. En nytolkning av inledningsraderna på Stentofstenen." *Fornvännen* 84: 221–229.
- Schulte, Michael. 2006. "Ein kritischer Kommentar zum Erkenntnisstand der Blekinger Inschriften." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 135.4: 399–412.
- . 2009. "Early Runic 'Metrical' Inscriptions – How Metrical Are They?" I *Versatility in Versification: Multidisciplinary Approaches to Metrics*, red. Tonya Kim Dewey och Frog, 3–22. Berkeley Insights in Linguistics and Semiotics, 74. New York.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; Utgiven av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (1940–1970).
- Stephens, George. 1866. *The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England: Now First Collected and Deciphered*, vol. 1. London och Köpenhamn.
- Vg + nr = inskrift publicerad i *Västergötlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 5.
- Worsaae, Jens Jacob Asmussen. 1846. *Blekingske mindesmærker fra hedenold, betragtede i deres forhold til de øvrige skandinaviske og europæiske oldtidsminder*. Kjöbenhavn.
- Åkerström, Hanna. 2019. "Det tidigvikingatida runmaterialet: En inventering." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 8 (2017, publ. 2019): 7–88.
- . 2020. "Läsordning i tidigvikingatida runristningar." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 9–10 (2018–2019, publ. 2020): 39–134.
- . 2021. "Rökstenens visuella textstruktur." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 11 (2020, publ. 2021): 5–84.
- Ög KJ59 = inskrift från Östergötland publicerad i Krause och Jankuhn 1966.

English summary

The reading order of the Stentofsten stone

The carving on the Stentofsten stone (DR 357) dates to the period 600–700 (database Danske Runeindskrifter) and belongs to the so-called transitional inscriptions. The inscription is often included in syntactic analyses of the older runic material. The

commonly accepted reading order, line by line from the row on the left towards the right (1-2-3-4-5-6) entails the first clause of the inscription having a word order which is unusual for the period: indirect object followed by subject, verb and direct object (i.e. OSVO word order). This word order is described in syntactic analyses as unexpected and difficult to explain. Eythórsson (2012, 36 f.) further shows that a word order with OSVO does not follow the expected V2-rule. I suggest instead an alternative order of reading the first three lines (3-2-1-4-5-6). This order means that the first clause of the inscription instead shows the word order: subject followed by verb, then a direct and then indirect object. Such a SVO word order accords well with other examples from the period according to the analyses of word order in proto-Nordic and transitional inscriptions by Antonsen (1975), Braunmüller (1982; 2002) and Eythórsson (2001; 2012). The type of line layout I would like to identify on the Stenotoften stone, with reading beginning in a middle row (line 3) and continuing towards the left (2-1), then leaping to the line to the right of the starting line and finally continuing reading towards the right (4-5-6), is not common but is attested in the Danish material. Three examples can be found from the early Viking Age (DR 40, DR 209 and DR 230) and some further examples (DR 1, DR 83, DR 94, DR 106, DR 134, DR 218 and DR 219) from the late Viking Age.

Although SVO word order is more frequent among the older runic inscriptions, it nevertheless remains possible that a less common word order is attested on this particular stone. Almost all interpreters note the stylised character of the inscription, which may have motivated the carver to choose the marked OSVO word order. It has also been pointed out that the inscription on the Istaby stone (DR 359), which is close to the carving on the Stenotoften stone in time and place, may provide a direct parallel to the unusual OSVO word order. The reading order of the Istaby stone is however more difficult to determine than that of Stenotoften. A visual analysis (based on the results in Åkerström 2020; 2021) of the lines on the Istaby stone indicates to me that the most probable reading order instead results in a SOVO word order. This is therefore not a direct parallel to the OSVO word order, but according to the analysis of Eythórsson (2012, 39 f.), SOVO word order contravenes the V2 rule, which is one of the reasons that he regards the OSVO word order as anomalous with the rest of the material (p. 36 f.).

In addition to the fact that arguments from syntactic history make it probable that the lines on the Stenotoften stone should be read in the order 3-2-1, there are also visual and content-related features in the inscription which support this reading. The visual analysis draws on the results of my studies (see Åkerström 2020) of how visual signals (or *semiotic resources*) in the early Viking Age runic material indicate for the reader the pathway between the lines. Beginning the reading of the Stenotoften stone in a middle line is justified by the fact that both edge lines, where the reading typically begins (see Åkerström 2020, 66 f. on the resource *line length*) are, for various reasons, unlikely places to begin reading. Line 1 is the shortest line of the inscription, which is unusual for a starting line. Choosing the opposite edge line (line 6) is however impossible for content-related reasons. If the reading instead begins in a middle line, line 3 is the most likely alternative:

visually the inscription is divided into two sections, lines 1–3 which run vertically only and lines 4–6 which run vertically but then turn to run horizontally. Line 3 is the longest in the first section and visually this may be an indication that the starting line of this section is found there. The reading pathway then continues towards the left in accordance with other examples of similar line layouts, which also means that the first section of the Stentoft stone is read before the second. There are however also visual features which contradict a reading start in line 3. The line is visually connected to the lines in the second section (lines 4–6) partly by starting at the same height as they do, while lines 1 and 2 start a little lower down, and partly by lines 3, 4, 5 and 6 respectively beginning with a **h**-rune.

From a content perspective as well, there is reason to begin the reading of the Stentoft stone in a middle row. In some of the Viking Age inscriptions with this type of reading order, the layout results in the name of the central individuals being placed beside each other (each in the beginning of their row) in a central part of the carving, probably as a deliberate choice of the carver. A similar effect can be seen on the Stentoft stone where lines 3 and 4 respectively begin with the two personal names found in the text. There is also a connection in content between the Stentoft stone and DR 209 and DR 230 (which also begin in a middle line) as these two inscriptions also contain curse formulations reminiscent of the one found in the inscription on the Stentoft stone.

Istaby **afatr**: Issues, Evidence, Arguments

Eric T. Lander (Uppsala University)

Abstract

This paper discusses the long-standing problem of the Istaby runestone's preposition **afatr** *af^atr* 'after, in memory of' and its final, unetymological **r**. Three explanations from the literature are examined and assessed, each one associated with the views of a prominent scholar: *r/r*-neutralization (Elmer Antonsen), analogical *r*-palatalization (Ottar Grønvik), and analogy with comparatives in **-iz* (Sophus Bugge). Arguments and counterarguments, some of which have not been fully appreciated or articulated before, are discussed for all three accounts. While none of the explanations can be ruled out with absolute certainty, the one with the most support is Michael Schulte's version of *r/r*-neutralization, which emphasizes the fact that grammatical elements (function words) tend to be more vulnerable to phonetic reduction than lexical elements (content words). This conclusion is based not only on the Istaby form but also on a number of other relevant forms (Tune **after**, Ribe **uifr**, and *aft/æft, at/æt*).

Keywords: analogy, Germanic, morphology, phonetics, reduction, Scandinavian, sound change

The sequence ᚱᚱᚱᚱ **afatr** 'after, in memory of' on the Istaby runestone (KJ 98, DR 359) is normally transcribed *af^atr*. As elsewhere in the Istaby inscription, **A** represents an oral *a*-vowel, while **a** represents an epenthetic vowel in a consonant cluster (plus one instance in the inscription as an etymologically expected nasal *a*-vowel in the ending of accusative **wulafa**). The final rune in **afatr** is surprising. If the Istaby form is a continuation of the preposition **after** 'after, in memory of' (cf. OE *æfter*) on the Tune runestone (KJ 72), then **r** is expected here, not **r**. What is more, the subsequent developments from Istaby *af^atr* to Viking Age forms like *aft/æft* and *at/æt* are not fully understood either.

Lander, Eric T. "Istaby **afatr**: Issues, Evidence, Arguments."
Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 45–68.
DOI: 10.33063/futhark.14.1087

This paper considers how the Istaby form has been explained in the literature. Although the focus is on **afatr**, my evaluation of the explanations on offer for the Istaby form will be guided by additional desiderata, namely that Tune **after**, Ribe (DR EM85;151B) **uifr** ‘against’, and *aft/æft* > *at/æt* be integrated into the account in an informative (or at least coherent) way. We will see that the Istaby form is not a problematic exception but rather one part of a larger process of linguistic change.

Background

Unstressed PIE **e* is raised to **i* everywhere in Proto-Germanic except before **r* (Ringe 2017, 147–51), and the regular reflex of unstressed **er* seems to have been (late) PGmc **ar* (Stiles 1984, 19–22; 1988, 117, 136 f. notes 4–5; Syrett 1994, 223 f., 227–31; Boutkan 1995, 86–89; Ringe 2017, 150; Fulk 2018, 87 f., 90 f.). The general lack of syncope before **r* is an older observation (see Jóhannesson 1923, § 47–48; Noreen 1923, § 155; Heusler 1964, § 105; among others). Some examples illustrating unstressed **er* > **ar* include the following:

PIE **upér* > PGmc **uber* > **ubar* ‘over, above’ (Go. *ufar*, OHG *obar*, OE *ofer*)

PIE **ntér* ‘inside’ / **nd^hér* ‘under’ > PGmc **under* > **undar* ‘under, among’ (Go. *undar*, OHG *untar*, OE *under*)

PIE **ánteros* ‘other (of two)’ > PGmc **anþeraz* > **anþaraz* (Go. *anþar*, ON *annarr*, OE *ōþer*, OHG *andar*)

PIE **k^wóteros* ‘which (of two)’ > PGmc **h^waþeraz* > **h^waþaraz* (Go. *hvaþar*, ON *hvaðarr*, OE *hwæder*, OHG *wedar*)

(examples gathered from *EWAhd*, 1: 66; Boutkan 1995, 86, citing a lecture by Patrick Stiles; Ringe 2017, 124, 142, 150; and Fulk 2018, 87 f., 90 f., 103)

Note that **a* is later fronted to *æ/e* in Old English (and Old Saxon). Another example we could add to the list above is Opedal (KJ 76) **swestar**, which Stiles (1984) has convincingly argued reflects a vocative going back to **-er*.

Given these facts, it is puzzling that **after** on the Tune runestone does not take the form ***afatr**. Some authors have attempted to recruit the Istaby form to help resolve this issue, as Looijenga apparently does when she writes that “**afatr** is misspelled for *aftaz = aftar*” (2003, 181). The same hypothetical form ***afatr** is mentioned by Damsma and Versloot (2016, 32), who observe that the epenthetic vowel in **afatr** appears between two voiceless obstruents, which is exceptional in the older material (see also

Bugge 1866–67, 318; Jóhannesson 1923, 24 note 1; von Friesen 1916, 31; among others) but apparently attested in the later material (Vg 110 **ifiti** and U 616 **yfitir**). Damsma and Versloot (2016, 32) tentatively suggest that **Afatr** was intended to represent *aft^aR*. Jóhannesson (1923, 92) offers “*aftar* oder *aftR*” with similar levels of confidence. It is true that certain Viking Age inscriptions exist which could conceivably be used as support for an intended ***Aftar**, assuming that U 1132 **ifitr**, U 1135 **yfitr**, Nâ 14 **efitr**, DR 372 [**efetr**] are all metathetic errors for *æftir/æftir*. This, however, is risky reasoning. It is not clear that a single attestation from the sparsely attested transitional period can be considered an error on the basis of a handful of attestations from the much more richly documented material from the Viking Age. As tempting as it may be to see an error in the Istaby form’s unexpected orthography, I think we would be wise to reject ‘misspelling’ as an explanatory mechanism (see Williams 2010 for discussion). Indeed, Kiparsky (2006, 24 f.) proposes that the Istaby form is exactly what it looks like: a bisyllabic form *afatr*, supposedly deriving from **æftir* or **aftar* (it is unclear which one is assumed) with syncope and subsequent epenthesis. However, Kiparsky’s proto-forms completely sidestep the problem of final etymological **r*.

Patrick Stiles puts his finger on the problem at hand and offers a tentative interpretation:

The ⟨**e**⟩ in Tune **after** is problematic, as *a* would be expected (**aftar* < **after*, beside **aftiri* < **afteri*). As the Tune form is the forerunner of later *aft^atr* (**Afatr** Istaby) and *aft* (cf. Grønvik 1981:217–218), the ⟨**e**⟩ may represent a much-reduced schwa-like vowel soon to be lost (?). (Stiles 1984, 36 note 9)

For Stiles, then, the Tune form could be considered to show the regular development to **-ar*, followed by reduction in the unstressed vowel: **aftar* > **after** *aftar* (see also Grønvik 1987, 182, and Schulte 1998, 91 note 3, who both cite Stiles but give **a* > *e* rather than **a* > *ə*). This of course nicely anticipates Istaby **Afatr**, with deletion of the vowel, but independent motivation for the reduction is required.

Barnes (1970–73, 366 f.) had come to similar conclusions more than a decade earlier, but on the grounds that **after** could not give rise to runic *æftir* and ON *eptir*, with *i*-mutation and unstressed *i* in the second syllable. He suggests that the Tune form is a preposition (either an unstressed form with **e** for schwa, or continuing **aftera*), formally distinct from the adverb reconstructed as **aftir(i)* > *æftir*, *eptir* (p. 366 f.). This difference between prepositional ‘after’ (Ög 136 **aft**, DR 192 **aft**) and adverbial ‘after’ (Ög 136 **ftir**, DR 192 [**aftir**]) has been accepted for decades. There is, moreover, a

consensus in the literature that the originally adverbial form *æftir* eventually displaced *aft/æft* during the Viking Age (see Bugge in *NIæR*, 12 f.; *DR, Text*, sp. 741–44; Brøndum-Nielsen 1950, 129; de Vries 1962, 103; Krause and Jankuhn 1966, 219; Johnsen 1968, 54; Grønvik 1981, 217 f.; Syrett 1994, 226 f.; Peterson 1996; Larsson 2002, 78 f.). The short form *æft* (e.g. DR 160 **ift**) is probably the result of *aft* taking on the vowel of its competitor *æftir* (Grønvik 1981, 217 f.). The form *æft* is then further reduced to *æt* (Sö 270 **et**, Sö 346 and Vg 178 **it**), contrasting with the more common variant *at* seen in runic inscriptions and in skaldic and eddic poetry.

As Ringe (2017, 150–53) points out, unstressed **er* > **ar* occurs after the raising of **e* to **i* before unstressed **i*. An example found in numerous sources (e.g. Cercignani 1980, 131 note 35; Boutkan 1995, 86 f.; Ringe 2017, 142; Fulk 2018, 91, 240) is the item ‘over, above’, where the first variant displays a locative extension **-i* (see Bugge in *NIæR*, 12; *EWAhhd*, 1: 66; *LiPP*, 2: 46 f. note 13, 836 note 8; Bjorvand and Lindeman 2019, 259) that is not present in the second variant.¹

‘over, above’		<i>*e</i> > <i>*i</i>	<i>*-er</i> > <i>*-ar</i>	Result
PIE <i>*upéri</i>	> PGmc <i>*uberi</i>	> <i>*ubiri</i>	N.A.	PGmc <i>*ubiri</i> (cf. OHG <i>ubiri</i> , ON <i>yfir</i>)
PIE <i>*upér</i>	> PGmc <i>*uber</i>	N.A.	> <i>*ubar</i>	PGmc <i>*ubar</i> (cf. OHG <i>ubar</i> , OE <i>ofer</i>)

Mutatis mutandis for ‘after’, resulting in PGmc **aftiri* and (**after* >) **aftar*. These forms will be impacted by syncope in different ways. In Riad’s (1992) system, the syllabic/moraic structure of the long form is **af.ti.ri* (= $\mu\mu.\mu.\mu$), where syncope regularly targets the last syllable (see Riad 1992, 95–97, 108–15, for general discussion), giving **aftir*. The short form, on the other hand, would have a syncope-resistant second syllable due to the word-final liquid (**af.tar* = $\mu\mu.\mu\mu$; see Riad 1992, 43–45).

In my view, this is the most straightforward approach to the historical development of ‘after’, but there is some variation in the literature. Schulte (2006a, 140 f.), for instance, writes that Tune *after* comes from PGmc **aftr-*, which presumably makes **e** in **after** an epenthetic (as opposed to reduced) vowel. Bjorvand and Lindeman (2019, 259) also see

¹ Fulk (2018, 80, 88, 95 note 3) repeatedly mentions ON *undir*, without *i*-umlaut, as deriving from **under* rather than **underi*, thereby possibly showing **-er* > ON *-ir*. But *undir* ‘under’ is better explained as analogically influenced by its semantic partner *yfir* ‘over’ (Boutkan 1995, 87, and *LiPP*, 2: 47 note 16, both citing Schmidt 1962, 303).

Tune **after** “med yngre innskutt *e*-vokal” and mention Go. *aftra*. In other words, these authors believe that positing **aftr-* as a starting point makes for a smoother transition to Istaby **afatr**. Antonsen (1975, 84; 2002, 86) also compares **afatr** to Go. *aftra*, which he reconstructs as PIE **op-trā-d*, distinct from the proto-forms he mentions in the context of the Tune form: PGmc **aftera-* > Go. *aftaro*, OHG *after*, OE *æfter* and PGmc **afteri* > ON *eptir* (Antonsen 1975, 44). Cercignani (1980, 131 note 34) and Boutkan (1995, 87) basically follow Antonsen, with Boutkan considering **afatr** “a further reduction” of Tune *after* (< **afteran*). Dunkel (in *LiPP*, 2: 68, also note 8 on the same page) gives **ap-trō* > Go. *aftra* ‘again, back(wards)’ (adv.) and **áp-ter* > Tune *after*, OHG *after*, OE *æfter* (adv./prep.). Once we add the change of unstressed **er* > **ar*, this is my basic starting point as well.

An explanation of Istaby **afatr** should address not only **after** in the Tune inscription but also **uiþr** *wiðr* on the Ribe cranium from the early 700s (on the Ribe inscription, see Moltke 1985, 151–53, and Stoklund 1996, among others; most recently Nordström 2021 and Fridell 2024). Ribe **uiþr** is normally interpreted as a preposition ‘against’, with an unetymological final **r** (cf. Go. *wipra*, ON *við(r)*, OHG *widar* ‘against’ < PIE **uí-trō/e* according to *LiPP*, 2: 851; see also Schmidt 1962, 283–85, for etymological discussion). Larsson (2002, 47 f.) does not settle on a solution but shows a slight preference for a different analysis, namely Grønvik’s (1999, 110 f.) interpretation of the sequence as a verb *wiðr* ‘fights against’, where the spelling with **r** is fully expected. Nordström (2021, 7, 11 f., 15, 17), however, has presented a number of textual parallels which leave little room for doubt that the Ribe inscription contains the equivalent of ON *við(r)*. Given the number of parallels between **uiþr** (c. 725) and **afatr** (600–650) – the Ribe inscription is only about a century later than Istaby, both show prepositions with unetymological final **r**, and both are from the same dialect region, i.e. East Nordic – a unified treatment is desirable.

After a review of the literature, Larsson (2002, 79) concludes that only two hypotheses are eligible candidates for explaining the unetymological **r** in **afatr** (see also Makaev 1996, 100). Both hypotheses are rooted in a phonetic process, and both have objections lodged against them. Below I present these two hypotheses (primarily based on the views of Elmer Antonsen and Ottar Grønvik, respectively) and their associated issues and problems, at least as far as the Istaby form is concerned. I then present a third, mostly ignored, possibility from Sophus Bugge.

R/r-neutralization

The first explanation for the final consonant in **afatr** is that *r* and *R* have merged after dental (and/or alveolar) obstruents, a hypothesis I will refer to as *R/r*-neutralization. This explanation is associated with Elmer Antonsen (1975, 17, 84–88, and 2002, 85 f., 305 f.), who refers to *apical* obstruents, and it has collected various endorsements in the literature (see also Steblin-Kamenskij 1963, 364 f.; Looijenga 2003, 181; Reichert 2003, 347 f.; Schulte 2006a, 140 f.; 2006b, 407 f.; 2008a, 176; 2010, 170, 180; Damsma and Versloot 2016, 31 f.; and a tentative Fulk 2018, 123). The main problem with the hypothesis is the somewhat shaky quality of the evidence, along with the fact that alleged attestations fit poorly into the broader picture of what the runic record tells us about *R/r*-neutralization. There is absolutely no doubt that *R/r*-neutralization was a real process, and that the merger of *r* and *R* began first in the environment following certain consonants, specifically dentals (see Wimmer 1887, 295–99, 332 f.; Noreen 1904, 220; von Friesen 1913, 79, 84; Kristensen 1933, 83; Noreen 1923, 192). But the evidence points to a gradual process beginning in the Viking Age, and then in West Nordic before East Nordic (see Noreen 1904, 220 f.; *DR, Text*, sp. 967–71; Brøndum-Nielsen 1957, 74 f.; Steblin-Kamenskij 1963, 362; Krause and Jankuhn 1966, 203; Wessén 1968, 36; Syrett 1994, 224–26; Larsson 2002, 33–35; Haukur Þorgeirsson 2020). Neither the time nor the place seems to fit Istaby.

Antonsen’s evidence for an especially early date of merger in Blekinge consists of a very small handful of controversial forms: Stentoften (KJ 96, DR 357) **hider** / Björketorp (KJ 97, DR 360) **haidr** and Istaby **afatr**. In his review of Antonsen (1975), Barnes (1974–77, 456) suggests that “analogical sound-change” should not be ruled out as a possible explanation for the Istaby form, while also observing that there is etymological uncertainty surrounding the Stentoften and Björketorp forms. Indeed, **hider** and **haidr** need not reflect **haidr*- ‘bright’ (as Antonsen would have it) but might instead continue a related root **haid*- also associated with ‘brightness’ (see de Vries 1962, 217; Krause 1971, 71 f., 119; Syrett 1994, 224 note 205; Schulte 1998, 113; 2010, 170, 180; Nielsen 2000, 96; Larsson 2002, 78 note 69; Orel 2003, 150 f.; Nedoma 2009, 812 note 37; Fulk 2018, 125 note 1). As an oft-cited Nielsen (2000, 257 f.) reports, there is little to no evidence of orthographic confusion between the phonemes /r/ and /R/ in the older futhark inscriptions of Scandinavia. Nielsen also mentions **uiþr** in the Ribe inscription, using an early version of the younger futhark, but downplays its significance since there are also etymologically correct uses of **R** in this

inscription (as Stoklund 1996, 204–06, points out). Skepticism is probably justified around **hider** and **haidr**, but the identities of **afatr** and **uiþr** are certain and in need of an explanation. Antonsen’s *R/r*-neutralization hypothesis is a possible explanation, as long as one is willing to accept sporadic instances of early *R/r*-merger after dentals in East Nordic.

A noteworthy twist on the *R/r*-neutralization hypothesis is provided by Michael Schulte (see in particular Schulte 2010), who sees the Istaby form as an allegro variant of the preposition, constituting “an early testimony of the phonemic merger of (unstressed) *z* and *r*” (Schulte 2006a, 140 f.). Schulte is guided by Wolfgang Dressler’s research (Dressler 1972; 1975; among other work) on phonological rules as they apply to *lento* (slow and careful) vs. *allegro* (faster and more natural/informal) speech. *Allegro* is actually a cover term for two styles (*andante* and *presto*), contrasting with the highly deliberate *lento* style, with its “deutlichen Pausen ohne Satzsandhi” (Dressler 1972, 15, with definitions). Typically, written texts heavily favor *lento* forms, while the spoken language will show a variety of allegro forms; over time, rules applying to allegro speech gradually seep into the *lento* style as well, usually starting with high-frequency function words (Dressler 1975, § 10.3–4).

The stylistic dimension plays an important role for Schulte, who argues that “strong indications of oral speech features” are to be found in the Blekinge curses (2006a, 131). Schulte explains that “[c]rosslinguistically, curses display shortenings, elisions and haplogogies to a larger extent than other word material and text types” (2008b, 11). He goes on to argue that, when put up against Björketorp **runoronu** and **weladaude sar**, Stentofte’s **runono** and **weladudsa** show haplogogy and external sandhi effects, respectively (p. 12–15), both of which are features associated with allegro style. Considering that the Ribe inscription (c. 725) is probably a protective charm (see Nordström 2021 for recent discussion) and thus of a similar genre to the Blekinge curses, it would seem that **uiþr** could also easily be considered an allegro form and absorbed by Schulte’s “fonostilistisk perspektiv” on these issues (2008a, 176). Still, **afatr** is an awkward fit here, since the Istaby inscription is a simple commemorative text: ‘In memory of Hariwulfr. Haþuwulfr, son of Heruwulfr, wrote these runes’. Thus it is not obvious that the Istaby text fits in with the Blekinge curses or the Ribe charm in terms of genre, which might make Schulte’s analysis less appropriate for **afatr**. Nevertheless, there are insights here that must be taken seriously. As he puts it, “function words are prone to linguistic change earlier than the class of content words” and reduced or allegro variants of such words often “[foreshadow] innovative developments”

(Schulte 2006a, 137 f.). This Dresslerian view of the data does indeed shed some much-needed light on Opedal **swestar** and Tune **after**: they are phonotactically extremely similar, after all, but **swestar** is a content word and **after** is a functional element. This is exactly the kind of reasoning that can provide independent motivation for the change **after* > **after** *aft̥ar* discussed above.

On a more critical note, consider the nature of the inverse spellings in the Istaby and Ribe forms. If *R* and *r* were neutralized after dental consonants at an early stage, one would ideally see evidence in the older inscriptions not only of etymological **r* spelled **ṛ** (as in **afatr** and **uiṛr**) but also etymological **R* spelled **r** after dentals. If the Istaby and Ribe forms anticipate the coming Viking Age merger of *R* > *r*, as Schulte would have it, then we would expect forms like ***barutr** (instead of Björketorp **barutr**).² Such attestations do not seem to be forthcoming in East Nordic until later, in the early 900s (DR 209, DR 230 **raknhiltr**) or even the late 800s, with **kobr** (< **kambr*) on the Elisenhof comb (Moltke 1985, 370). The latter form, it should be noted, displays neutralization after a non-dental consonant. That neutralization had advanced beyond the dental-consonants stage by the late 800s could suggest that the process was more widespread and earlier than previously thought, which would of course lend more plausibility to the *r/r*-neutralization explanation of the Istaby and Ribe attestations. As usual, more empirical evidence would be helpful. See further Syrett (1994, 224–26) and Larsson (2002, 28–35, 118 f.) for relevant discussion.

Analogueal *r*-palatalization

The second hypothesis comes from Ottar Grønvik, who proposes that **aftr* has had palatal *-R* analogically introduced on the model of the adverb **aftir* < **aftiri* < **aftiri* < **afteri* (Grønvik 1981, 217 f.; following Grønvik

² Antonsen (2002, 89 f., 305 f.) shields himself from such criticism by arguing that *R* was actually an apical trill and *r* a uvular trill at this time, which might make **ṛ** after apical consonants an expected result. Thus, for Antonsen, uvular *r* after apicals was neutralized in the direction of apical *R*. Antonsen's ideas on this topic, while certainly not unheard of (see e.g. Runge 1973; Teleman 2005; Nedoma 2009, 812), do not represent a consensus view. Damsma and Versloot (2016, 31), for instance, report that *r* patterns with (decidedly non-uvular) *l* as far as epenthesis goes, perhaps making a uvular articulation for *r* rather unlikely. At any rate, Larsson (2002, 30–32, with references) presents evidence that *R* was a palatal fricative/sibilant and *r* a trill or approximant, which is widely assumed (see e.g. Haugen 1976, 155; 1982, 57, 59).

are Stiles 1984, 35 f. note 6; Syrett 1994, 223–27; Peterson 1996, 241 f.; Bjorvand and Lindeman 2019, 259 f.; among others; see also a tentative Nedoma 2009, 812 note 37). Grønvik’s explanation makes use of a sound change I will call *r*-palatalization, which is to say that a palatal (i.e. non-low front) vowel causes assimilation of a following *r* to *R* (typically manifested as *-ir* > *-iR*). The phenomenon is widely mentioned in the literature (see von Friesen 1913, 79; 1916, 31; Brøndum-Nielsen 1957, 75; Kristensen 1933, 82 f.; *DR, Text*, sp. 970; Wessén in *SRI*, 3: lxx, and in e.g. *SRI*, 7: 74, regarding U 338; Steblin-Kamenskij 1963, 367; Wessén 1968, 38; Thompson 1975, 57; Grønvik 1981, 217 f.; Stiles 1984, 35 f. note 6; Larsson 2002, 32 f., 83; Schulte 2018, 42). As emphasized by Kristensen (1933, 82 f.), *r*-palatalization is observed not only in prepositions like *æftir*, *yfir*, *undir* but also in kinship terms in the nominative such as *faðir*, *móðir*, *dóttir*. While *r*-stems showing a final **R** in the nominative might be explained in terms of analogical pressure from noun classes where *-R* is the historically correct ending (Wimmer 1887, 296 f.), this does not explain the prepositions with final **R**. This is a solid argument for the existence of *r*-palatalization as a phonetic process. See also Grønvik (1984, 68 f., contra Knirk 1984, 32 f.) for a defense of this sound change.

The earliest attestations involving *r*-palatalization postdate Istaby: Sparlösa (Vg 119) **fapir**, Rök (Ög 136) **fapir** and **mir** *mer* (< *mer* < *meðr* ‘with’), Tryggevælde (DR 230) **sustir**, and perhaps Flemløse 1 (DR 192) [**aftrir**] (see Brøndum-Nielsen 1957, 75; Kristensen 1933, 83; Syrett 1994, 225; Larsson 2002, 79 f., 161). As Fridell (2022, 34) observes, the Rök inscription displays a linguistic stage in which *r*-palatalization has taken place (in **fapir**) but not yet *R/r*-neutralization (cf. etymologically expected **R** after dentals in **histr** ‘horse’ and <**ru**>**þr** ‘reddens’, contra dubious claims of “morfologisk stavning” in Ralph 2021, 651).

Grønvik’s explanation of the Istaby form builds on comparative evidence from OHG *ubar*: *ubari/ubiri* ‘over’ and *bi*: *bī* ‘by’ (see also Brøndum-Nielsen 1950, 129 f.; Schmidt 1962, 303). He posits an alternating pair in Proto-Nordic consisting of weakly stressed prepositional *after* (> *aft/æft*), i.e. the Tune form, and stressed adverbial **aftiri* (> *æftir* with regular *i*-mutation), with the locative extension mentioned above. As he puts it, these two items are “betingede varianter av ett ‘formord’, opprinnelig regelmessig fordelt på hver sin lydlige posisjon (ubetont : betont) og hver sin syntaktiske funksjon (preposisjon : postposisjon, adverb)” (Grønvik 1981, 217 f.). This much is familiar from other, earlier accounts in the literature, as discussed above. The next step for Grønvik is that the long form undergoes *r*-palatalization to become **aftir*. The adverb then imposes its final consonant

on its prepositional counterpart **aftr*, yielding *aftr*. Oddly, Grønvik never actually writes out the form **aftr*, but it is difficult to imagine what else he could possibly have in mind: “preposisjonsformen *af^atr* Istaby, d.e. fone-misk /*aftr*/ med utlydende *-R* for ventet *-r*” (Grønvik 1981, 218). Presumably his intention is to derive unattested **aftr* from *after*, which he characterizes as “lydlig noe redusert” (p. 218), but he is not explicit as to whether the mechanism of reduction is syncope or potentially something else.

Larsson (2002, 77) accepts the phonetic reality of *r*-palatalization in Viking Age forms with a palatal vowel plus unetymological **R**, but he raises important questions about Grønvik’s account of the Istaby form (p. 78 f.), which relies not only on *r*-palatalization but also analogy. Indeed, one of Larsson’s chief concerns about Grønvik’s hypothesis is the unfortunate analogical equation **aftir* : **aftr* (p. 79). A related issue, as Larsson points out with regard to Rök **mir**, is that it is phonologically rather implausible “att man i en analogisk process skulle byta ut etymologiskt /r/ mot /R/, i synnerhet i ställning efter dental konsonant” (p. 80), which is of course exactly what **aftr* → **afatr** *af^atr* would entail. To avoid such problems, one might put *r*-palatalization before the (first) syncope period:

<i>*aftiri</i>	>	<i>*aftiri</i>	<i>r</i> -palatalization in the long form
<i>after</i>	→	<i>*after</i>	analogy in the short form

Then again, if *r*-palatalization is this early, we may as well skip the analogical relationship and instead posit *r*-palatalization in the short/unstressed form (see also von Friesen 1916, 31; Brøndum-Nielsen 1950, 129):

<i>after</i> > <i>*after</i>	>	<i>aftr</i>	<i>r</i> -palatalization (due to non-low front vowel <i>e</i>) and syncope
------------------------------	---	-------------	---

Crucially, *R* does not protect a preceding unstressed vowel from syncope, as forms like Eggja (KJ 101) **manr** *mænnr* < **manniz* and Istaby **wulafR** *wul^afR* < **wulfaz* demonstrate (see also Steblin-Kamenskij 1963, 365).

This altered version of Grønvik’s hypothesis would take care of two problems: it assumes standard-procedure syncope of an unstressed short vowel before *R*, and it does not require the equation **aftir* : **aftr*, which Larsson rightly considers to be phonotactically awkward. All of this relies, of course, on the proposition that *r*-palatalization was an active phonetic process before the first syncope period and into the Viking Age. Obviously, attestations from Sparlösa and Rök from the early 800s cannot prove that *r*-palatalization was active in the 600s when the Istaby stone was carved. However, this is not sufficient to reject such a claim out of hand. New runic evidence of *r*-palatalization could come to light which

either predates or is contemporaneous with Istaby (or which dates to the 700s, further filling in the gap between Istaby and Sparlösa/Rök). A more serious issue for the *r*-palatalization hypothesis is that it does not provide an obvious answer to Ribe **uipr**, since *r*-palatalization should be blocked by the consonant intervening between **i** and **r**. A form like ***uir** < ***wiðr** would have been highly suggestive of *r*-palatalization (as with Rök **mir** < ***meðr**, on which see Larsson 2002, 80), but nothing like this is attested.

Analogy with comparatives

In addition to Antonsen's and Grønvik's explanations, there is a third option that deserves attention. In the first volume of the national corpus edition of older futhark inscriptions in Norway, Sophus Bugge (in *NlæR*, 12 f., 29, 80) puts forth an analogical explanation for the final consonant in Viking Age *æftir*:

I yngre Indskrifter finde vi derimod "efter" meget ofte skrevet med *r* (ikke *r*) i Udlyden. **Tidligst paa Istaby-Stenen**; se foran S. 13. ... Efter Vokaler gaar *r* ikke ved nogen Lydlov over til *r*. Men denne Overgang skyldes analogisk Indflydelse af comparativiske Adverbier paa *-r*, i hvilket dette *r* var opstaaet af fællesgermansk *-z* (saaledes Adverbier paa ***-ir**, ***-ōr** og ***mair** "mere" og fl.). At disse Adverbier kunde faa Indflydelse paa Formen af Ordene for "efter" og "over", var naturligt, da ogsaa disse sidste var comparativiske Ord. (Bugge in *NlæR*, 29; my bold)

That 'after' is somehow connected to comparatives is rather frequently mentioned in the literature (e.g. Grønvik 1981, 218; *EWAhd*, 1: 64–67; Syrett 1994, 226), and some scholars accept Bugge's take on *æftir* (e.g. Noreen 1904, 248 note 3). A recent example is Dunkel (in *LiPP*, 2: 68 note 8), who sees runic forms in **-ir** as 'contaminated' by comparative ***-iz-**, which according to Dunkel is also the reason for front mutation in ON *eptir* and *yfir*. See also Dunkel (in *LiPP*, 2: 837 f. note 24), Nedoma (2009, continuation of note 37 on p. 813), and Schmidt (1962, 189).

Most aspects of the analogy-with-comparatives approach are not convincing, at least when it comes to the later forms. Regarding the Viking Age runic forms in **-ir**, Larsson (2002, 77) and Kristensen (1933, 82 f.) are correct that a phonetic account is superior to an analogical one, as discussed above. The root vowels in ON *eptir* and *yfir*, moreover, can be explained as coming from extended locative forms in ***-iri** < ***-eri**. Nevertheless, it is both interesting and instructive to explore the full implications of Bugge's idea about comparative morphology for the older Istaby form.

Consider first the following etymologically related elements in Germanic (see *LiPP*, 2: 68 f.; Schmidt 1962, 257–69; Boutkan 1995, 86):

* <i>áp-ter</i>	prep./adv. ‘behind, after’	OHG <i>after</i> , OE <i>æfter</i> , OS <i>aftar</i>
* <i>áp-ero-</i>	prep./adv. ‘after, behind’	Go. <i>afar</i> , OE <i>ofer</i> , OHG <i>afar</i>

Note the dual status of these items as both adverbs and prepositions. The suffixes attached to the particle **ap-* are contrastive markers (see *LiPP*, 1: 180 f., 201), and contrastives often developed a comparative function in Indo-European (Brøndum-Nielsen 1962, 116; Fortson 2004, 121 f.), much like Sanskrit *apatarám* ‘farther off’ and *aparám* ‘later’ (for more details, see Hellquist 1948, 174; de Vries 1962, 11; Brøndum-Nielsen 1962, 119–22, 160; Lehmann 1986, 2 f., 8; *EWAhD*, 1: 66 f.; Kroonen 2013, 2 f.; Bjorvand and Lindeman 2019, 259 f.). Grønvik (1981, 145 f.) has observed that the shift from Tune *after* + dative (e.g. **woduride**) to Istaby/Viking Age *aft(r)* + accusative (e.g. **hariwulafa**) most likely reflects what amounts to an overextension of what was originally a specifically temporal usage. Here Grønvik insightfully invokes the etymologically similar Go. *afar* (see above), which selects dative in locative contexts but accusative in temporal ones.

Bugge does not lay out his exact reasoning regarding **Afatr** in *NlæR*. More precisely he does not specify if he envisions an analogical process occurring before or after syncope. In his 1902 treatment of the Flistad inscription (Vg 5), however, Bugge clarifies his thinking. In this inscription Bugge sees a sequence **AṚ**, which he interprets as a preposition ‘after’ (Bugge 1902, 4). In the process of discussing his views on **AṚ**, he mentions “*aftir, *after (som synes at have været skrevet paa Tune-Stenen B), hvilken Form igjen ved Indflydelse fra Komparativer paa *-ir* er opstaaet af **after**, som findes paa Tune-Stenen A” (p. 5), along with the observation that in “**AṚ** paa Flistad-Stenen, **Afatr** Istaby synes vi altsaa at have den same Synkope af anden Stavelses *i* foran *R* som i **barutr** Björketorp = oldn. *brýtr* (af *briutir)” (p. 5). In other words, Tune **after** changes first to *aftir, and the Istaby form is seen as a syncopated continuation of this form.

There have been a number of developments in the field since the 1800s and early 1900s, when Bugge was working on these issues. Not surprisingly, his argumentation regarding the Istaby form is obscured by various data points which are no longer considered correct or relevant. The Flistad inscription, for one, can be interpreted in ways that have nothing to do with a preposition **AṚ**. Most notable here is Thuesen (1988, 50–52, 54, 58), who reads the bindrune differently and argues instead for the genitive form **nār** *nāar* ‘dead person’. Furthermore, Bugge’s discussion of the rela-

tion between the Tune and Istaby elements both here and in earlier work (Bugge 1866–67) is marred by the now-rejected assumption that Tune contains two attestations of ‘after’, each one spelled differently: **after** and **[afte]r**, where the second form is, to say the least, a highly speculative supplementation. In his earlier work, he suggests the possibility of separate carvers (p. 225 f., 230 f.); this possibility is also mentioned in *NlæR*, but here he also attempts to analyze **after** as a stressed (adverbial) form and **[afte]r** as a primarily proclitic (prepositional) form akin to the Istaby form (Bugge in *NlæR*, 12 f., 29, 39). See Grønvik (1981, 75 f.) for a critique of Bugge’s claims on this point. A final point of potential confusion concerns Bugge’s reading of . . . **ubaz** on the Varnum/Järsberg runestone (Vr 1) as a preposition ‘over’ with unetymological **z/r**, which would make it an even earlier attestation of the kind of spelling seen in Istaby **afatr** (*NlæR*, 29, 39). However, a number of other interpretations were available even in Bugge’s time, and as Sven B. F. Jansson writes, “Uppfattningen om runföljden . . . **ubar** som ett mansnamn skulle visa sig ha framtiden för sig” (*SRI*, 14.2: 42).

In spite of these distractions, Bugge’s views concerning **afatr** are clear: analogy with comparatives took place before syncope, which is a coherent hypothesis worth taking seriously. Comparative adverbs in Proto-Nordic commonly ended in **-ir* < **-iz* (cf. Go. *fram-is* ‘farther’, *nēhv-is* ‘nearer’, *air-is* ‘early’ from Miller 2019, 101), and it is conceivable that this class of items was frequent enough to have exerted pressure on the phonetically and functionally similar suffix in **aftar* > *aftar* (see also Brøndum-Nielsen 1962, 149, and Schmidt 1962, 262, 264, for relevant discussion). The development would go as follows: morphological resegmentation from *af-tar* to *aft-ər*, after which there is analogical replacement of *-ər* by *-ir*, followed by syncope before *r*, resulting in *aftR*.

Less attractive for the analogy hypothesis is that it takes for granted that *aftar* was still, at least partly, a content word in Proto-Nordic. More specifically, it assumes that *aftar* was synchronically speaking a comparative adverb with the meaning ‘farther behind’ or ‘later in time’ in Proto-Nordic. This is not impossible, yet the only attestations we have from this period are two prepositions (the Tune and Istaby items), and as mentioned above, Tune **after** already points to a reduced form *aftar*, which could be an indication that this was not a full content word. There is of course nothing strange about an element with multiple functions, especially not an element that is both an adverb and a preposition. Some elements cited above, such as Go. *afar*, are inarguably of this sort. It is perfectly possible that the analogy with comparative adverbs occurred at an early stage of

Proto-Nordic and that the preposition observed in the Istaby inscription is the result of a couple hundred years of semantic bleaching (and phonetic erosion, i.e. syncope). The problem is a lack of attestations which can be interpreted as adverbs, but that is not necessarily fatal in this case.

Although she does not present a fully worked out explanation for the **R** in **uipR**, Nordström (2021, 12) does draw a parallel with runic attestations of the prepositions *yfir* and *undir*. She also explicitly mentions comparative gradation, but it is not clear if comparative morphology is meant to play a role in explaining the final **R**, or if one of the processes discussed above is intended as the root cause. If we view **uipR** as a secondary comparative formation (consider also Kabell 1978, 43 note 23), the following development would have to be assumed:

Proto-Germanic <i>*wi-prō/e</i>	old comparative
Proto-Nordic <i>*wip-ir</i>	remodeled form (with resegmentation to <i>*wip-</i>)
> East Nordic <i>wiðR</i>	syncope of <i>*i</i> before <i>*R</i>

Whereas the *R/r*-neutralization hypothesis capitalizes on the fact that both **uipR** and **afatr** have a dental obstruent immediately preceding **R**, the analogy-with-comparatives hypothesis capitalizes on the fact that **uipR** and **afatr** are both old comparative formations.

Taking stock

Each of the three explanations for Istaby **afatr** is, in its own way, viable. None can be rejected with certainty. What follows is a summary of the main advantages and disadvantages of each approach.

For *R/r*-neutralization, the main issue is the uncertain role of regional variation in the early runic inscriptions. There is, after all, great regularity in the merger of *R* and *r* during the Viking Age, with West Nordic clearly leading the charge and East Nordic following (see references above). A small handful of East Nordic elements from Blekinge and Ribe showing the same merger after dental consonants much earlier than expected is hard to reconcile with these facts. Schulte (2008a, 176) clearly states that this must be regional variation on display. More precisely, Schulte (2006a, 140 f.; see also Schulte 2006b; 2008b) believes that these varieties show allegro variants of function words, a phenomenon that should be especially compatible with more ‘oral’ textual genres like curses (as seen in Björketorp/Stentoft). This is plausible, and an advantage of the idea is that it can be applied to the Ribe form as well, since this inscription is an amulet with a protective charm (Nordström 2021). Istaby, however,

is stylistically dissimilar from these inscriptions, potentially making the allegro account less appropriate for **Afatr**. More problematic is the issue of why the allegedly inverse spellings only involve **R** for **r* rather than **r** for **R*. If the Istaby and Ribe forms really do anticipate merger of *R* with *r*, as Schulte (2006a; 2006b; 2008a) argues, then we might wonder why the latter sort of inverse spelling is not observed.

Grønvik's (1981, 217 f.) *r*-palatalization account as originally formulated has phonotactic issues as far as its analogical equation between long form and short form (**-tir* : **-tr*), as noticed by Larsson (2002, 79). This can be fixed by assuming that both *r*-palatalization and analogy were active before the syncope period. In that case, both *after* (which is how he transcribes the Tune form) and **aftiri* would be susceptible to the change. This would make it possible to avoid analogy altogether and posit *r*-palatalization directly in the short form, with subsequent syncope of the short vowel (**after* > *aftR*). The long form **aftiri* would also syncope, to **aftir*, resulting in the adverb attested during the Viking Age. There is an empirical issue, however, in that no evidence of *r*-palatalization exists before the time of Sparlösa and Rök. We must therefore await further empirical material that could have a bearing on the issue. It should be noted, moreover, that *r*-palatalization cannot by itself account for the Ribe form, since **i** and **R** are not adjacent to each other in **uipR**. One way out of this might be to assume analogical influence from Istaby *af^atr* on **wiðr* (→ *wiðR*), but this is basically circular reasoning.

Bugge's explanation (in *NlæR*, 12 f., 29, 80; 1902, 5) is built on analogy with comparative adverbs. The hypothesis invokes the morphological history of 'after', specifically that it was originally a comparative adverb, as evidenced by the morpheme PIE **-ter*. This also goes for the Ribe form, which is a comparative formation of a different sort, with PIE **-trō/e*. The idea is that the **r* of these comparative morphemes was influenced by **z/R* in comparative adverbs like **lang-ir* 'longer' (ON *lengr*); this, in turn, allows for straightforward syncope: **aftir* > *aftR* (just as with pre-syncope *r*-palatalization above). Skepticism is warranted, however, surrounding the semantic link between 'after' and these regular comparative adverbs. Even granting that **aftar* was both an adverb and a preposition in Proto-Germanic, how confident can we be that Tune *aftar* could still mean something like 'farther away, more behind' in Proto-Nordic? Indeed, in the Proto-Nordic material only prepositions are attested (Tune **after**, Istaby **Afatr**), items which would appear to be semantically bleached. As always, new finds could fill out the empirical picture and provide a more decisive verdict. Some skepticism may also be warranted surrounding the

resegmentations implied by Bugge’s hypothesis. While *af-tar* to *aft-ər* (→ **aft-ir*) might be reasonable enough, the Ribe form’s development is more awkward, as the end result **wip-ir* is formally quite removed from **wi-prō/e*. Ideally, one would have additional evidence of morphological innovation to support such claims. Interestingly, the Istaby inscription also shows the innovative feminine accusative plural demonstrative **ÞAIAR** *þæiar*, composed of the stem *þæi-* plus the regular ending *-ar* (see von Grienberger 1900, 294; von Friesen 1916, 33; Antonsen 1975, 84), instead of regularly expected *þār* or *þǣr*. This could be taken as general support for a tendency towards morphological remodeling in the language of the Istaby inscription, but obviously not as direct support for remodeling in the preposition per se.

Reduction and the lexical/functional divide

The purpose of this paper has been to compare evidence and arguments which have been put forth regarding the form **afatr** and to highlight the pros and cons of each approach. No approach can be confidently ruled out, but it is notable that *r/r*-neutralization and analogy with comparatives can readily handle both **afatr** and **uiþr**, while *r*-palatalization has a more difficult time with the latter form.

A final diagnostic we could consider is the development from Istaby *af^atr* to Viking Age *aft/æft* and *at/æt* (cf. also **uft** on Sö 198, DR 44, among other inscriptions, alongside Vg 39 **ut**). Usually the change is seen as smooth and unbroken, with two stages of cluster reduction: *ft_r* > *ft* > *t*. Grønvik, for instance, mentions “videre utlydsreduksjon” (1981, 217), and other authors make similar assumptions (see Bugge in *NIæR*, 13; von Friesen 1916, 31; Brøndum-Nielsen 1950, 129). However, suspicions have also been registered in the literature that another analysis is needed. Take the fact that such a reduction is not in accordance with attested final clusters found in e.g. Rök **histr**. Syrett, for one, is skeptical of “a rather ad hoc assimilation of **aft_r* to Viking Age **aft**, ON *apt*” and considers it “possible that the obvious parallelism with other pairs like *of* ~ *yfir* or *for* ~ *fyrir* may have helped [influence] the matter” (1994, 227). On such pairs see also Bugge (in *NIæR*, 13) and Wessén (1965, 82–84). Following this line of thinking might lead us to conclude that *aft/æft* is the result of a clipping process: *aftar* → *aft* and *æftir* → *æft*. However, there is even more reduction required to get from *aft/æft* to *at/æt* (where clipping is hardly appropriate), so the idea is not generalizable. It is best to look elsewhere.

The Rök stone is especially illuminating here. It is striking that **histr** ‘horse’, **fatlaþr** ‘strapped’, and **<ru>þr** ‘reddens’ are all content words, while **aft** is not only a function word but one of the most frequent words in the entire runic corpus. As Paul Kiparsky notes, “The more common a word or phrase, the more reduced its pronunciation” (2019, 70) which can lead to “lexicalisation of reduced forms” (p. 71). Kiparsky terms this *structured variation* and emphasizes that it is both distinct from and “entirely compatible with the Neogrammarian Hypothesis” of sound change (p. 71). The development of Tune *aftar* > Istaby *af^atr* > *aft/æft* > *at/æt* can be seen as an extended process of phonetic reduction in an extremely high-frequency functional element.³ At each stage in this development, there must have been a predictable alternation between a stressed and an unstressed form (e.g. **aftar* ~ *aftar*), corresponding more or less to placement in the sentence and the prosodic properties associated with such positions (cf. Grønvik’s views on *after* ~ **aftiri*). Lexicalization then acts to ‘freeze’ the unstressed form in place, which is to say that the form receives phonological status. The new default form then acts as input to further reduction and lexicalization: **aftar* ~ *aftar* → *aftar* ~ **aft* → etc.

Phonetic reduction of function words is, generally speaking, to be expected. In fact, we need to assume something of the sort for our earliest attestation, Tune **after** *aftar*. It is also needed for the later development from *aft/æft* to *at/æt*. While it is of course possible to mix and match explanations, it is simpler and more conceptually attractive to assume that reduction is responsible for the beginning, middle, and end: *aftar* > *af^atr* > *aft/æft*. Even the Ribe form **uipr** can be integrated here. Stoklund (1996, 204–06) notes that **r** and **r** are, with the exception of the preposition **uipr**, used etymologically correctly in the Ribe text. This is due not solely to the phonetic environment (interdental plus *r*) but to the combination of such phonetic properties and, crucially, the item’s status as a function word. Ribe preserves an early stage of reduction in the form of *r/r*-neutralization; entirely *r*-less forms are found in later stages (ON *viðr* ~ *við*).

The only explanation that provides a coherent and unified view of these facts is the one offered by Schulte (2006a; 2006b; 2010), whose version of *r/r*-neutralization puts special emphasis on reduction in function words. The lexical/functional divide makes itself known already in Opedal **swestar** (with regular **-er* > **-ar*) vs. Tune **after** (with reduction

³ As Michael Schulte (pers. comm.) reminds me, there is a direct connection here to George Kingsley Zipf’s Law of Abbreviation, whereby “the length of a word tends to bear an inverse relationship to its relative frequency” (Zipf 1936, 38).

Table 1. Reduction in lexical vs. functional items over time

	Lexical	Functional
400–600	- <i>ar</i> (cf. Opedal swestar)	- <i>ar</i> > - <i>ər</i> (cf. Tune after)
600–800	-[dental] <i>r</i> (presumably possible) -[dental] <i>z</i> (cf. Tveito taitr)	<i>aftər</i> > * <i>aftʀ</i> > <i>aftu</i> (cf. Istaby afatr) <i>widr</i> > <i>wiðu</i> (cf. Ribe uiþr)
800s	-[dental] <i>r</i> (presumably possible) -[dental] <i>z</i> (cf. Rök histr , ⟨ ru ⟩ þr , fatlaþr ; Flemløse stotr)	<i>aftu</i> > <i>aft</i> (cf. Rök aft , Sparlösa aft , Flemløse aft)
900s	-[dental] <i>z</i> > [dental] <i>ɹ</i> (= > /r/) (cf. Glavendrup/Tryggevælde raknhiltr)	<i>aft</i> (cf. Glavendrup aft)
1000s	-[dental] <i>z</i> > [dental] <i>ɹ</i> (= > /r/) (various attestations)	<i>aft</i> > <i>at</i> (various attestations)

of the unstressed vowel to schwa). The same divide is seen in the Rök inscription's **histr** (with preservation of *-*tr*) vs. **aft** (with reduction in the cluster), and Flemløse **stotr** 'stands' vs. **aft**. It is likely that Istaby **afatr** should be included in this lineup, and that it reflects a phonetically weakened version of *aftʀ (itself a weakened, in fact syncopated, form of *aftər*). The exact details surrounding the phonetic values of **r** and **R** are of course unknown (although it is likely that *z > *R* took place in the 500s; Thöny 2017), but for the sake of argument let us imagine that articulatory undershoot could cause both /r/ and /z/ (= /R/) to be realized as an approximant [ɹ]. The first place this merger took place was, by hypothesis, following dental consonants in unstressed words. An unstressed form like [aftɹ], then, could be analyzed either as /aftʀ/ (with **r**) or /aftz/ (with **R**), the latter a hypercorrection. For similar reasoning, see Peterson (1983, 217 f.) and Teleman (2005, 9 f., 16, 27), with some differences in the phonetic details.

Note that the option of hypercorrecting to **R** is dependent on /z/ still being generally available in the language's sound inventory, which it certainly was. Regular lexical items like *gæstr (cf. KJ 94 **taitr**)⁴ and *hildr

⁴ See Teleman (2005, 16 f., 65) on the issue of word-final /z/ directly after a voiceless consonant, which raises the question of why it did not fall together with /s/. Despite probable devoicing to (something like) [s̥], the link to underlying /z/ must have stayed intact.

existed during the transitional period, providing synchronic justification for an analysis like /aftz/, even if it was etymologically incorrect. Eventually, however, the fricative /z/ began to weaken to an approximant (i.e. [z̥] > [ɹ]) even in regular content words. Once again, this occurred first and foremost after dental consonants. At some point, /z/ was realized exclusively as [ɹ] in this environment. In the absence of any evidence of sibilant [z̥] in this environment, a word pronounced with a final rhotic like [gæstr̥] would have been more easily analyzed as having an underlying form /gæstr/ (like /austr/ ‘east’ < *-r), yielding forms like **raknhiltr** on Glavendrup (DR 209) and Tryggevælde (DR 230). This was the first step in a gradual and structured loss of /r/, which also seems to be generally compatible with Larsson’s views (2002, 175–80, 188–90).

Whether or not the phonetic details of my sketch are correct, it is clear from table 1 that the prepositions in the right column are on a fast track to shorter and shorter forms, while the lexical elements in the left column change at a slower rate. Phonetic reduction in high-frequency function words is the most coherent way of understanding these patterns, and it would seem that not only Istaby **Afatr** but an entire constellation of prepositions from Tune, Ribe, and Rök are best seen in this light.

Acknowledgements

Special thanks to Staffan Fridell, James Knirk, Michael Schulte, Henrik Williams, and two anonymous reviewers for *Futhark* for their invaluable comments, helpful suggestions, and thoughtful words of advice. My gratitude also goes to Hanna Åkerström for her indefatigable editorial labors.

Abbreviations

adv. = adverb
 Go. = Gothic
 N.A. = not applicable
 OE = Old English
 OHG = Old High German
 ON = Old Norse
 OS = Old Saxon
 PGmc = Proto-Germanic
 PIE = Proto-Indo-European
 prep. = preposition

Bibliography

- Antonsen, Elmer H. 1975. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Sprachstrukturen, ser. A: Historische Sprachstrukturen, 3. Tübingen.
- . 2002. *Runes and Germanic Linguistics*. Trends in Linguistics: Studies and Monographs, 140. Berlin.
- Barnes, Michael. 1970–73. “On Wolfgang Krause’s *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften* (1971).” *Saga-Book of the Viking Society* 18: 354–74.
- . 1974–77. “On Elmer H. Antonsen’s *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*.” *Saga-Book of the Viking Society* 19: 447–57.
- Bjorvand, Harald, and Fredrik Otto Lindeman. 2019. *Våre arveord: Etymologisk ordbok*. 3rd ed. Oslo.
- Boutkan, Dirk. 1995. *The Germanic ‘Auslautgesetze’*. Leiden Studies in Indo-European, 4. Amsterdam.
- Brøndum-Nielsen, Johannes. 1950. *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling*, vol. 1: *Indledning, Tekstkildernes lydbetegnelse, Vokalisme*. 2nd ed. København.
- . 1957. *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling*, vol. 2: *Konsonantisme*. 2nd ed. København.
- . 1962. *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling*, vol. 4: *Adjektiver, Adverbier, Numeralier*. København.
- Bugge, Sophus. 1866–67. “Bidrag til Tydning af de ældste Runeindskrifter.” *Tidsskrift for Philologi og Pædagogik* 7: 211–52, 312–63.
- . 1902. “Flistad-Indskriften.” *Arkiv för nordisk filologi* 18: 1–16.
- Cercignani, Fausto. 1980. “Early ‘Umlaut’ Phenomena in the Germanic Languages.” *Language* 56.1: 126–36.
- Damsma, Levi, and Arjen Versloot. 2016. “Vowel Epenthesis in Early Germanic Runic Inscriptions.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 6 (2015, publ. 2016): 21–64.
- Dressler, Wolfgang U. 1972. *Allegroregeln rechtfertigen Lentoregeln: Sekundäre Phoneme des Bretonischen*. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 9. Innsbruck.
- . 1975. “Methodisches zu Allegro-Regeln.” In *Phonologica 1972: Akten der zweiten Internationalen Phonologie-Tagung, Wien, 5.–8. September 1972*, ed. Wolfgang Dressler and František Václav Mareš, 219–34. München.
- DR, Text = Text* vol. of *Danmarks runeindskrifter*.
- Danmarks runeindskrifter*. By Lis Jacobsen and Erik Moltke, with Anders Bæksted and Karl Martin Nielsen. 3 vols.: *Text; Atlas; Registre*. København, 1941–42.
- DR + no. = inscription published in *Danmarks runeindskrifter*.
- DR EM85;151B = inscription from Ribe, Nørrejylland. Published on p. 151 in Moltke 1985.
- EWAhđ, 1 = Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen*, vol. 1: *-a – bezzisto*. By Albert L. Lloyd and Otto Springer. Göttingen, 1988.

- Fortson, Benjamin W. IV. 2004. *Indo-European Language and Culture: An Introduction*. Blackwell Textbooks in Linguistics, 19. Malden, MA.
- Fridell, Staffan. 2022. "Om Rökstenens ortografi." *Arkiv för nordisk filologi* 137: 33–36.
- . 2024. "Dvärgarna på Ribekraniet." *Arkiv för nordisk filologi* 139: 5–8.
- von Friesen, Otto. 1913. *Upplands runstenar: En allmänfattlig öfversikt*. Uppsala.
- . 1916. *Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge*. Uppsala universitets årsskrift 1916. Uppsala.
- Fulk, R. D. 2018. *A Comparative Grammar of the Early Germanic Languages*. Studies in Germanic Linguistics, 3. Amsterdam.
- von Grienberger, Theodor. 1900. "Neue Beiträge zur Runenlehre." *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 32: 289–304.
- Grønvik, Ottar. 1981. *Runene på Tunesteinen: Alfabet, Språkform, Budskap*. Oslo.
- . 1984. "Svar fra doktoranden, Ottar Grønvik (Utarbeidd på grunnlag av de skriftlige opposisjonen)." *Maal og Minne* 1984: 49–71.
- . 1987. *Från Ågedal til Setre: Sentrale runeinnskrifter fra det 6. århundre*. Oslo.
- . 1999. "Runeinnskriften fra Ribe." *Arkiv för nordisk filologi* 114: 103–27.
- Haugen, Einar. 1976. *The Scandinavian Languages: An Introduction to Their History*. Cambridge, MA.
- . 1982. *Scandinavian Language Structures: A Comparative Historical Survey*. The Nordic Series, 10. Minneapolis.
- Haukur Þorgeirsson. 2020. "Runic and Skaldic Evidence of Palatal *r* in West Norse." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 9–10 (2018–19, publ. 2020): 159–77.
- Hellquist, Elof. 1948. *Svensk etymologisk ordbok*. 3rd ed. 2 vols. Lund.
- Heusler, Andreas. 1964. *Altisländisches Elementarbuch*. 6th ed. Germanische Bibliothek, ser. 1. Heidelberg.
- Jóhannesson, Alexander. 1923. *Grammatik der urnordischen Runeninschriften*. Germanische Bibliothek, 1: Sammlung germanischer Elementar- und Handbücher, ser. 1: Grammatiken, 11. Heidelberg.
- Johnsen, Ingrid Sanness. 1968. *Stuttruner i vikingtidens innskrifter*. Oslo.
- Kabell, Aage. 1978. "Die Inschrift auf dem Schädelfragment aus Ribe." *Arkiv för nordisk filologi* 93: 38–47.
- Kiparsky, Paul. Manuscript 2006. "Syncope, Umlaut, and Prosodic Structure in Early Germanic." Stanford University. Available online at: <https://web.stanford.edu/~kiparsky/Papers/weakpreterite.2006b.pdf>
- . 2019 [2014]. "New Perspectives in Historical Linguistics." In *The Routledge Handbook of Historical Linguistics*, ed. Claire Bowern and Bethwyn Evans, 64–102. London.
- KJ + no. = inscription published in Krause and Jankuhn 1966.
- Knirk, James E. 1984. "Ottar Grønvik: Runene på Tunesteinen: Alfabet, Språkform, Budskap. (1981) Doktordisputas ved Universitetet i Oslo 9. april 1983. *Opponent ex auditorio*." *Maal og Minne* 1984: 28–37.

- Krause, Wolfgang, with contributions by Herbert Jankuhn. 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhark*. 2 vols. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philol.-hist. Klasse, 3rd ser., 65. Göttingen.
- Krause, Wolfgang. 1971. *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften*. Germanische Bibliothek 3rd ser.: Untersuchungen und Einzeldarstellungen. Heidelberg.
- Kristensen, Marius. 1933. *Folkemål og sproghistorie*. Universitets-jubilæets danske samfunds skriftserie, 300. København.
- Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 11. Leiden.
- Larsson, Patrik. 2002. *Yrrunan: Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter*. Runrön, 17. Uppsala.
- Lehmann, Winfred P. 1986. *A Gothic Etymological Dictionary*. Based on the third edition of *Vergleichendes Wörterbuch der Gotischen Sprache* by Sigmund Feist, with bibliography prepared under the direction of Helen-Jo J. Hewitt. Leiden.
- LiPP = Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme*. By George E. Dunkel. 2 vols. Indogermanische Bibliothek, ser. 2. Heidelberg, 2014.
- Looijenga, Tineke. 2003. *Text and Contexts of the Oldest Runic Inscriptions*. Leiden.
- Makaev, Ėnver A. 1996 [1965]. *The Language of the Oldest Runic Inscriptions: A Linguistic and Historical-Philological Analysis*. Translated from the Russian by John Meredig in consultation with Elmer H. Antonsen. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar: Filologisk-filosofiska serien, 21. Stockholm.
- Miller, D. Gary. 2019. *The Oxford Gothic Grammar*. Oxford Linguistics. Oxford.
- Moltke, Erik. 1985. *Runes and Their Origin: Denmark and Elsewhere*. Copenhagen.
- Nedoma, Robert. 2009. "Text und Bild, Bild und Text: Urnordisch **undz** auf den Goldbrakteaten von Killerup-B und Gudme II-B." In *Analecta Septentrionalia: Beiträge zur nordgermanischen Kultur- und Literaturgeschichte*, ed. Wilhelm Heizmann, Klaus Bödl, and Heinrich Beck, 803–33. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, 65. Berlin and New York.
- Nielsen, Hans Frede. 2000. *The Early Runic Language of Scandinavia: Studies in Germanic Dialect Geography*. Indogermanische Bibliothek, ser. 1. Heidelberg.
- NlæR = Norges Indskrifter med de ældre Runer*. By Sophus Bugge. Vol. 1. Christiania, 1891–1903.
- Nordström, Jackie. 2021. "Dvärgen på Ribekraniet." *Arkiv för nordisk filologi* 136: 5–24.
- Noreen, Adolf. 1904. *Altschwedische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen*. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte, 8: Altnordische Grammatik, 2. Halle.
- . 1923. *Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen*. 4th ed. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte, 4: Altnordische Grammatik, 1. Halle.
- Nä + no. = inscription published in *Närkes runinskrifter*, i.e. *SRI*, 14.1.
- Orel, Vladimir. 2003. *A Handbook of Germanic Etymology*. Leiden.

- Peterson, Lena. 1983. "Om s.k. palatalt *r* i fornsvenskan." *Arkiv för nordisk filologi* 98: 202–20.
- . 1996. "Aft/æft, at och æftir på de nordiska runstenarna: regional variation eller vad?" In *Mål i sikte: Studier i dialektologi tillägnade Lennart Elmevik*, ed. Maj Reinhammar, Gerd Eklund, Lena Peterson, Mats Thelander, and Claes Åneman, 239–52. Uppsala.
- Ralph, Bo. 2021. *Fadern, sonen och världsalltet: En nytolkning av runinskriften på Rökstenen*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning, 45:1. Göteborg.
- Reichert, Hermann. 2003. "Vier Miscellen zum Urgermanischen und 'Alt-runischen'." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 132.3: 335–56.
- Riad, Tomas. 1992. "Structures in Germanic Prosody: A Diachronic Study with Special Reference to the Nordic Languages." Doctoral dissertation, Stockholm University.
- Ringe, Don. 2017. *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*, vol. 1. 2nd ed. A Linguistic History of English. Oxford.
- Runge, Richard M. 1973. "The Phonetic Realization of Proto-Germanic /r/." *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 87.2: 228–47.
- Schmidt, Gernot. 1962. "Studien zum germanischen Adverb." Doctoral dissertation, Freie Universität Berlin.
- Schulte, Michael. 1998. *Grundfragen der Umlautphonemisierung: Eine strukturelle Analyse des nordgermanischen i/j-Umlauts unter Berücksichtigung der älteren Runeninschriften*. Reallexikon der germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, 17. Berlin.
- . 2006a. "Oral Traces in Runic Epigraphy: Evidence from Older and Younger Inscriptions." *Journal of Germanic Linguistics* 18: 117–51.
- . 2006b. "Ein kritischer Kommentar zum Erkenntnisstand der Blekinger Inschriften." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 135.4: 399–412.
- . 2008a. "Om å skrive språkhistorie 'nedenfra': Tanker om en ny norsk språkhistorie for tiden 700–1050." *Maal og Minne* 2: 167–88.
- . 2008b. "Stylistic Variation in Runic Inscriptions? A Test Case and Preliminary Assessment." *Arkiv för nordisk filologi* 123: 5–22.
- . 2010. "Der Problembereich der Übergangsinschriften im Lichte neuerer Forschungsbeiträge." In *Zentrale Probleme bei der Erforschung der älteren Runen: Akten einer internationalen Tagung an der Norwegischen Akademie der Wissenschaft*, ed. John Ole Askedal, Harald Bjorvand, James E. Knirk, and Otto Erlend Nordgreen, 163–89. Osloer Beiträge zur Germanistik, 41. Frankfurt am Main.
- . 2018. *Urnordisch: Eine Einführung*. Wiener Studien zur Skandinavistik, 26. Wien.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Various authors. Published by Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vols. to date. Stockholm, 1900–.
- SRI, 2 = *Östergötlands runinskrifter*, by Erik Brate (1911–18).
- SRI, 3 = *Södermanlands runinskrifter*, by Erik Brate and Elias Wessén (1924–36).

- SRI, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, by Hugo Jungner and Elisabeth Svärdström (1940–70).
- SRI, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, by Elias Wessén and Sven B. F. Jansson (1940–58).
- SRI, 14.1 = *Närkes runinskrifter*, by Sven B. F. Jansson (1975).
- SRI, 14.2 = *Värmlands runinskrifter*, by Sven B. F. Jansson (1978).
- Steblin-Kamenskij, M. I. 1963. “The Scandinavian Rhotacism and Laws Governing the Change of Distinctive Features.” *Philologica Pragensia* 6.45/4: 362–67.
- Stiles, Patrick V. 1984. “On the Interpretation of Older Runic **swestar** on the Opedal Stone.” *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 3: 3–48.
- . 1988. “The Gothic Nominative Singular *brōþar* ‘brother’ and the Reflexes of Indo-European Long Vowels in the Final Syllables of Germanic Polysyllables.” *Transactions of the Philological Society* 86: 115–43.
- Stoklund, Marie. 1996. “The Ribe Cranium Inscription and the Scandinavian Transition to the Younger Reduced Futhark.” *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 45: 199–209.
- Syrett, Martin. 1994 [reprinted 2012]. *The Unaccented Vowels of Proto-Norse*. *NOWELE: North-Western European Language Evolution, Supplement*, 11. Amsterdam.
- Sö + no. = inscription published in *Södermanlands runinskrifter*, i.e. SRI, 3.
- Teleman, Ulf. 2005. *Om r-fonemets historia i svenskan*. Nordlund, 25. Lund.
- Thompson, Claiborne W. 1975. *Studies in Upplandic Runography*. Austin.
- Thuesen, Karen. 1988. “Den urnordiske runeindskrift fra Flistad.” *Arkiv för nordisk filologi* 103: 48–63.
- Thöny, Luzius. 2017. “The Chronology of Final Devoicing and the Change of *z to *ʀ* in Proto-Norse.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 7 (2016, publ. 2017): 47–62.
- U + no. = inscription published in *Upplands runinskrifter*, i.e. SRI, 6–9.
- Vg + no. = inscription published in *Västergötlands runinskrifter*, i.e. SRI, 5.
- Vr + no. = inscription published in *Värmlands runinskrifter*, i.e. SRI, 14.2.
- de Vries, Jan. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2nd ed. Leiden.
- Wessén, Elias. 1965. *Svensk språkhistoria*, vol. 3: *Grundlinjer till en historisk syntax*. 2nd ed. Stockholm.
- . 1968. *Svensk språkhistoria*, vol. 1: *Ljudlära och ordböjningslära*. 8th ed. Stockholm.
- Williams, Henrik. 2010. “Read What’s There: Interpreting Runestone Inscriptions.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 1: 27–39.
- Wimmer, Ludvig F. A. 1887. *Die Runenschrift, vom Verfasser umgearbeitet und vermehrte Ausgabe, mit 3 Tafeln und Abbildungen im Texte*. Translated from the Danish by Ferdinand Holthausen. Berlin.
- Zipf, George Kingsley. 1936 [2002 reprint]. *The Psycho-Biology of Language: An Introduction to Dynamic Philology*. London.
- Ög + no. = inscription published in *Östergötlands runinskrifter*, i.e. SRI, 2.

Ʒpelpꝛyþ Who? The Enigmatic Old English Dry-point Runes in the St Petersburg Insular Gospels

S. Beth Newman Ooi (The Catholic University of America),
Kerstin Majewski (Ruhr University Bochum),
and Lilla Kopár (The Catholic University of America)

Abstract

This article offers the first extensive discussion and a new interpretation of the dry-point sequence incised in Old English runes on fol. 213r of St Petersburg, National Library of Russia, MS Lat. F.v.I.8, commonly known as the St Petersburg Insular Gospels. The dry-point runes most likely spell the Old English female name *Ʒpelpꝛyþ*. However, the central character of the sequence, which is unparalleled in the Old English runic corpus, offers multiple possibilities for interpretation. By placing the dry-point runes into the immediate context of the manuscript page as well as into broader historical and runological perspectives, this article argues that the dry-point inscription employs visual play and functions either as a corrector's signature or as an encrypted commentary on the surrounding Latin Gospel of St John, prompting readers to remember and meditate on the virtues of Saint Æthelthryth, the seventh-century abbess of Ely.

Keywords: Old English *runica manuscripta*, futhorc, dry-point runes, bind-runes, Saint Æthelthryth, Bede, colophon, scribal signature, scribal comment

Introduction

The St Petersburg Insular Gospels (MS Lat. F.v.I.8 in the National Library of Russia, St Petersburg, formerly Leningrad, from the collection of P. P. Dubrovsky) were likely produced in eighth-century Northumbria (Kilpiö and Kahlas-Tarkka 2001, 41–44; Houghton 2010). The manuscript contains the four gospel texts written in Insular half-uncial

Ooi, S. Beth Newman, Kerstin Majewski, and Lilla Kopár.

“Ʒpelpꝛyþ Who? The Enigmatic Old English Dry-point Runes in the St Petersburg Insular Gospels.”

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 69–94.

DOI: 10.33063/futhark.14.1088

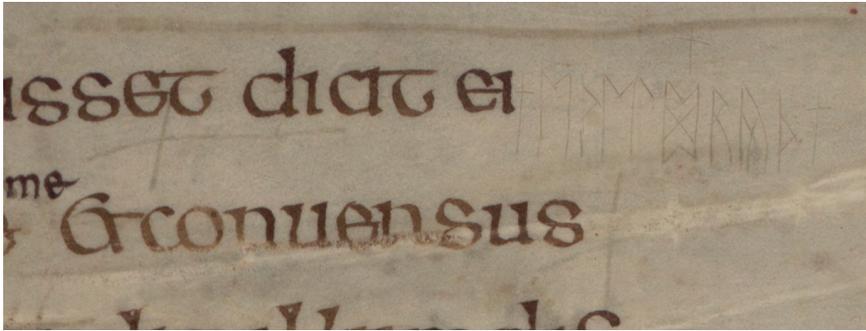

Fig. 1. Detail of the runic dry-point inscription on folio 213r of St Petersburg, National Library of Russia, MS Lat. F.v.I.8. Reproduced with kind permission of the National Library of Russia.

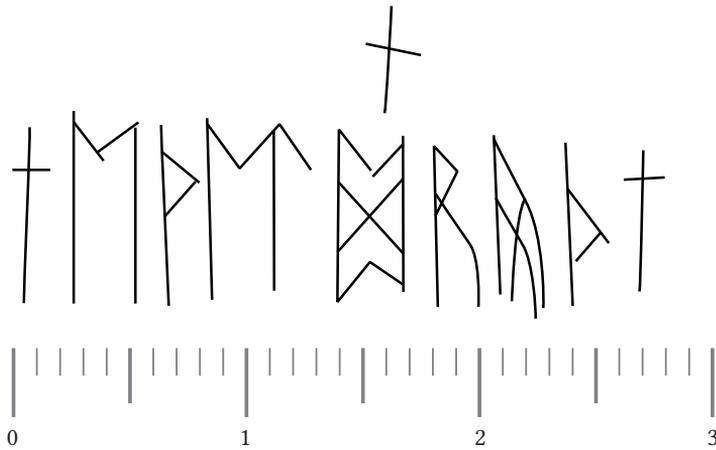

Fig. 2. Drawing by Kerstin Majewski of the runic dry-point on fol. 213r of MS Lat. F.v.I.8, National Library of Russia, St Petersburg (length: c. 28 mm with the crosses to the left and right; height of runes: c. 7–8 mm)

script (Bleskina 2012). The textual form of the gospels has been shown to rely largely on the Old Latin tradition, with some alterations from the Vulgate (Houghton 2010).¹ Although the Latin text contained in the manuscript has been studied from both textual and paleographic perspec-

¹ The manuscript was edited and published on CD-ROM by Natalya Elagina et al. in 2001; this edition and the articles published with it, including one on the runic inscription (Khlevov 2001), are now, unfortunately, difficult for researchers to access amid the shift away from CD-ROM holdings.

tives, an intriguing runic dry-point inscription that appears on fol. 213r has received little attention.

Between two columns of inked Latin text, a sequence of seven Old English runes is scratched in faint dry-point (fig. 1 and fig. 2). The runic dry-point can be transliterated as follows:

			+					
+	e	þ	ē	[eþelþ]	r	y	þ	+
			+					
	1	2	3	4	5	6	7	

The sequence of seven runes² begins and ends with the sign of the cross +. Above the fourth character, placed in exactly the middle of the sequence, is another cross-sign. Further, a larger cross is underneath character no. 3. Except for the central character,³ the values of all runes can be determined without difficulty. Five of the runes (nos. 1, 2, 5, 6, 7) are single runic characters; the third rune is a bind-rune (combining **e** + **l**); and, most interestingly, the fourth character is an unparalleled graphic sign. As Khlevov (2001) notes, this character “has no analogies among currently available sources but in this context can be identified as rune **þ** (‘thorn’) because this is only how the second part of the inscription – *þryþ* – acquires a meaning”, producing the common Old English female personal name *Eþelþryþ*.

In this paper, we propose an additional interpretation of the central character, namely as a complex bind-rune of decorative symmetrical design that plays with both form and content. Consequently, the runic dry-point can be interpreted not only as an Old English female name but also as a two-word phrase composed of the name and a modifier: *eþele*

² The bind-rune in position 3 is counted as one because it has one stave that is ‘shared’ by two runes, **e** and **l**; this is signaled in the transliteration with a bow over the two runes. Khlevov (2001) counts them as separate runes (nos. 3 and 4) and thus arrives at a total count of eight characters in the inscription as opposed to our count of seven. See below for further discussion of potential readings of the complex bind-rune. We define a complex bind-rune as a singular visual sign that consists of three or more runes, potentially sharing more than one stave.

³ In this article, we use the term ‘character’ to denote a discrete visual sign representing one or more sounds; the word can signify either a single rune or a bind-rune (a combination of two or more runes).

Eþelþryþ ‘noble/holy *Eþelþryþ*’.⁴ We thus offer two possible interpretations. Perhaps the most straightforward understanding is that the name is the signature of a female scribe, corrector, or manuscript user called *Eþelþryþ*. Alternatively, the name might (also) refer to the well-known eponymous Anglo-Saxon saint, offering a commentary on the nearby text of the end of the Gospel of John.

Literature review

The runes on fol. 213r of St Petersburg, NLRMS Lat. F.v.I.8, have mostly been passed over in scholarship; they received little attention in the catalogue entries and articles about the manuscript (Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine 1991; Kilpiö and Kahlas-Tarkka 2001; Bleskina 2012). In their catalogue of the 2001 exhibition of early English manuscripts in Helsinki and St Petersburg, editors Kilpiö and Kahlas-Tarkka assign a late eighth-century date to the manuscript and list the “runic inscription scratched with a stylus” (2001, 43) under marginalia, but they do not elaborate any further on the inscription. Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine, the editors of the St Petersburg library catalogue, do not mention the runes at all (1991, 58–61).

The runic dry-point has equally eluded critical attention from runologists. It does not feature in Derolez’s landmark edition of English manuscript runes (recorded until 1954, the year of its publication), and the two book-length studies of English *runica manuscripta* since Derolez by Symons (2016) and Birkett (2017) focus (almost) exclusively on runes in the Exeter Book (Exeter Cathedral Library MS 3501) and do not mention those in St Petersburg, NLR MS Lat. F.v.I.8. In his monograph on Old English dry-point glosses, Studer-Joho briefly mentions the runes in MS Lat. F.v.I.8 (2017, 39), but he does not include them in his *Catalogue of Manuscripts Known to Contain Old English Dry-Point Glosses*, because, according to his definition, they “do not qualify as glosses” as they in fact spell out a personal name (p. 38). Page (1999, 198) in his seminal *Introduction to English Runes* dedicates only one sentence to the inscription: he reads it as a combination of two names, *Eþelstan* and *Eþeldryþ*. In his reading, character no. 4 is a bind of **st** and **d**. Birkett (2022, 223), following Page’s reading, categorizes the inscription as a “maker’s or artificer’s name”.

⁴ See the *Dictionary of Old English*, s.v. *æþele*, adj. 1. In the nominative singular, the Northumbrian adjectival form would be *eþele* (Campbell 1959, § 647) as the adjective inflects like other *ia/ io-* adjectives in Old English.

The only detailed scholarly treatment of the runes in question can be found in an article accompanying the CD-ROM edition of the manuscript (Elagina et al. 2001). There, Khlevov (2001) presents a description of the runic sequence which, including the cross-signs, measures 28 × 20 mm; the runes alone measure 22 × 7–8 mm. The first four characters “are safely read as *epel* – a fairly common component of personal names in the Anglo-Saxon world”; runes in positions 5 to 7 “are safely read as *ryþ*”. As explained above, Khlevov reads the entire runic sequence as *Eþelþryþ*, “an Old English personal (presumably female) name fairly common at the time [from] when the codex dates”. Beyond this observation, the author neither discusses the placement of the sequence in its immediate context on the manuscript page nor attempts to place the name within a broader cultural or literary context.

The inscription and its context

Provenance

The manuscript Lat. F.v.I.8 is currently held at the National Library of Russia in St Petersburg. There is general agreement that it was written in the late eighth century, and the majority of scholars who have studied the manuscript place its production in Northumbria (Kilpiö and Kahlas-Tarkka 2001, 43).⁵ From records and from his signature in the manuscript, we know that the manuscript was ultimately donated to the National Library of Russia in 1805 by the diplomat, manuscript collector, and library curator Peter Dubrovsky. How the manuscript came to be on the Continent is unknown, but it is possible that it was for some time at Corbie Abbey: much of the abbey’s book collection was moved to St Maur de Fosses in 1638 (Logutova 2001, 97 f.), and the manuscript is known to have been at St Maur at the latest by 1716, when it was moved from there to St Germain des Prés, where Dubrovsky purchased it in 1792 (Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine 1991, 60; Houghton 2010, 115).⁶

⁵ There has been some debate about whether the manuscript was produced in the north or south of England. See Kilpiö and Kahlas-Tarkka (2001, 43) for a full discussion of the literature; cf. also Houghton (2010).

⁶ Several additional aspects of Corbie’s library and of the relationship between Corbie and the British Isles suggest Corbie as a particularly likely prospect. Logutova notes that “the majority of the insular codices of P.P. Dubrovsky come from the library of the abbey of Corbie near Amiens”, a monastery founded in the seventh century by Bathild, the Anglo-Saxon wife of Clovis II (2001, 97). Pulliam (2011) notes thematic and iconographic simi-

It is possible, therefore, although not certain, that the manuscript was on the Continent much earlier than the eighteenth century. As Birkett points out, “a large proportion of the surviving runica manuscripta arise from amongst [a Continental] diaspora” of “Anglo-Saxon missionary activity in the eighth and ninth centuries” (2022, 215). Folio 213r may therefore have acquired its dry-point runes in England or on the Continent, and given the evidence of runes used on the Continent in scribal signatures (discussed below), the latter appears more likely.

The dry-point runes

In terms of transcription and transliteration, the dry-point runes pose no major challenge except for character no. 4. The sound values of all the runes can be determined without difficulty. There are, however, some graphematic peculiarities:

First, character no. 3 is a bind-rune. According to MacLeod’s typological classification of bind-runes (2002, 17), this represents a bind-rune of the “unambiguous unilateral” type, combining $\mathfrak{M}$ e and $\mathfrak{I}$ l. The reason for binding these runes may have been a desire for symmetry in the inscription. If the first three runes, transliterated as **epel**, count as three characters (the bind-rune counting as one), the number 3 is repeated in the final three runes, transliterated as **ryb**. The number 3 recurs again in the three cross-signs that frame the inscription and mark its midpoint (character no. 4), as illustrated in figure 2 above. To keep this numerical symmetry, $\mathfrak{M}$ e and $\mathfrak{I}$ l had to be combined. Khlevov (2001) has made a similar argument, suggesting that the bind of what he counts as runes 3–4 intentionally brings the total number of characters to seven, with 7 having a “sacral-numeric implication”.

---

larities between the Corbie Psalter manuscript (Amiens, Bibliothèque Municipale MS 18), produced before 800, and the Ruthwell Cross of western Northumbria, also likely of eighth-century date. Ganz notes that Corbie owned several Insular manuscripts, including works of Bede and an eighth-century copy made in southwest England of works by Isidore, Jerome, and Aldhelm’s riddles (Leningrad [St Petersburg], Lat. Q.v.I.15) that Parkes (1976) has argued contains the hand of Boniface himself (d. 754), leading Ganz (1990, 41 f.) to conclude that “Corbie [may have] sought insular texts, and texts known to insular authors”. Insular visitors, some surely with knowledge of English runes, also periodically came to Corbie; Ganz further notes that “Corbie was an important stopping point for travellers to and from the British Isles, as the lives of the Irish saints confirm”. Although this evidence of connections between Corbie Abbey and the British Isles in the eighth century and afterwards is not conclusive, it does make Corbie a plausible location for the manuscript and/or for a person with knowledge of English runes.

Second, character no. 6, ᚷ **y**, has x-shaped twigs between its two mainstaves.⁷ It is possible that this shape could represent a cross and emphasize the holiness of the inscribed message, adding a fourth cross-sign to the inscription. However, the twigs are more likely to be explained as an allo-graph of the Old English **y**-rune.

Third, the form of character no. 4 is unparalleled in the Old English runic corpus, allowing various possibilities for interpretation. The female name *Epeldryþ* or *Eþelþryþ* is a likely solution, and character no. 4 should then be read as a (highly peculiar and ornamental form of a) single rune. It could either be ᚱ **d** (John Hines, pers. comm., July 3, 2025), giving the name *Epeldryþ*, or þ **p**, producing the name *Eþelþryþ* (Khlevov 2001). Further, the character might instead be a mirrored bind-rune of ᚦ **p** and þ **p** (Gaby Waxenberger, pers. comm., July 14, 2025). Page (1999, 198) suggests that character no. 4 stands for a bind of ᚱ **st** and ᚱ **d**. He proposes reading a combination of two names, *Epelstan* and *Epeldryþ* (1999, 198), which, however, seems unlikely: the final two characters *-an* of the first name are hard to identify in the inscription, and the reading sequence is unclear. Lastly, Khlevov (2001) believes that the central bind-rune represents “not just a ligature but rather a pictogram representing the short form of the owner’s name as a combination of most of the runes for this name”, a “proprietary emblem” that the named person might also have used in other circumstances. The problem with this interpretation, however, is that character no. 4 does not contain all of the runes of the name *Eþelþryþ*.⁸

To judge solely from its form, the individual runic characters that could theoretically have been combined into this peculiar character are the following: ᚱ **e**, þ **p**, ᚦ **p**, ᚱ **st**, ᚷ **g**, ᚱ **d**, and ᚱ **l**. However, the combination

⁷ The most common **y** graph-type in the Old English runic epigraphic corpus is a **u**-rune with a single vertical stroke. See the graph-type analysis of the RuneS project: <https://www.runesdb.de/graphtype/148>. The form with the cross-shaped twigs is similar to the **y**-rune on the Thames *scramasax* (also known as the Seax of Beagnoth; Page 2006, 218) except that here the mainstaves have a more prominent curve. There is much more graph-type variation in *runica manuscripta*, see Van Renterghem (2018, 59, 82, 94 f., 101, 166, 232, 350–76), although even there the x-shaped twigs are unparalleled.

⁸ Another possibility is to read the central bind-rune as the kind of visual-linguistic puzzle known as a rebus: the sequence of **e** + **p** (concealed in the graphic sign in multiple possible ways), phonetically [eð], spells out the name of the Roman alphabet grapheme *eth* ⟨ð⟩; thus, the runic sequence is meant to be read as *Ethelðryth*. Such coded substitution of a bind-rune for Roman *eth* ⟨ð⟩ would constitute a playful form of biscriptality unparalleled in the runic corpus and showing off knowledge of both runic and Roman scripts. Parallels for this spelling come from Okasha (2011), where the second name element *-þryth* is spelled with an initial *eth* ⟨ð⟩ in her list of spelling variants.

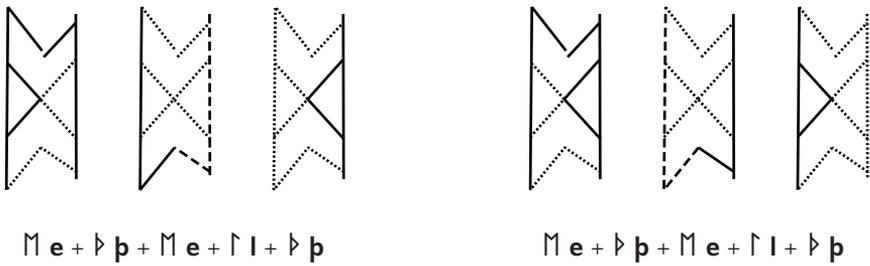

Fig. 3. Possible combinations of spelling *eþelþ-* counterclockwise (left) and clockwise (right)

of these presents no obvious reading. We argue that the bind-rune represents not only a *thorn* but also a repetition of the first name element *eþel-*. In this reading, character no. 4 combines several different types of bind-runes of MacLeod’s classification (2002, 17) in a particular order: initially, there is $\bar{M} e + \text{þ} \text{þ}$, a unilateral bind; then an upside-down $\bar{M} e +$ an upside-down $\text{ʀ} l$, which is a “reversed invisible fully-contained” bind; and lastly, a $\text{þ} \text{þ}$ added to the left-hand stave of $\bar{M} e$, which is a “reverse-read unilateral” bind. This complex bind-rune can be read either clockwise, starting from the left stave, or counterclockwise, starting from the right. *Eþelþ-*, together with the subsequent three (individual) runic characters *-ryþ*, spells out the full name: *Eþelþryþ* (see fig. 3).

The entire sequence should then be interpreted as the noun phrase *eþele Eþelþryþ* ‘noble/holy Eþelþryþ’. In this case, the reading of the complex bind-rune would start with an **e** (right side up) as the adjectival ending *-e*, followed clockwise by a second **e** (upside down) as the initial vowel of the name. This way, the bind-rune would end with a left-facing **þ**, the initial consonant of the second name-element. The entire dry-point inscription would then read **eþel[eþelþ]ryþ**.

As Okasha has noted, *Æþel*⁹ was a

common first name-element in female names [...]. If meaning had been a factor in the choice of a personal name, this might have suggested that the parents were, or would like to have been, of high status. Alternatively, the relatively large number of *Æþel-* names might reflect the fact that most of the recorded female names under discussion were in fact held by elite women of high social standing (Okasha 2011, 115).

⁹ The name-element is ultimately derived from either the adjective *æþele* ‘noble’ or the feminine/neuter noun *æþelu* ‘nobility’ (Okasha 2011, 77).

The initial *e*- in the name stands out as a dialectal variant of the more typical spelling, *Æþelþryþ*. Judging from attested Roman alphabet spellings, the first name-element *Eþel*- would be considered a later Kentish or Mercian spelling.¹⁰ However, several ninth-century runic epigraphic examples from the north of England attest to the *Eþel*- spelling in the Anglian dialectal region.¹¹ Admittedly, character no. 4 could spell the adjective *æþele* with initial *æ*-. The sequence ‘noble/holy Eþelþryþ’ ultimately lends itself to several spelling possibilities, so that it is impossible to assign a specific dialectal region to it. However, if we were to establish a tentative spelling of the adjective *æþele*, it would most likely mirror the name-element’s spelling with initial *e*-. *eþele*.

Lastly, in addition to þ þ (spelling the name: **eþel þ ryþ**) or spelling the name with an adjectival premodifier (**eþel[e eþelþ]ryþ**), character no. 4 could also function as an independent cryptogram representing *eþele* (adj.) ‘noble/holy’. The different possible reading directions of the cryptogram allow for a multiplication of runic *eþel(e)* which could have been intended as a semantic intensifier. It should be noted that bind-runes in the Old English runic corpus usually consist of two adjacent runes that share one mainstave; triple bind-runes are extremely rare,¹² and even more complex bind-runes would be unparalleled. We interpret character no. 4 as a complex visual sign that incorporates multiple bind-runes. This kind of visual play with letter forms is not alien to either Insular or Continental aesthetics, in particular in the context of gospel books with their decorative incipit pages. After all, a bind-rune is a graphic feature with a strong visual and aesthetic component, rather than a conventional linguistic sign, so it functions on multiple levels beyond simply conveying a word or name.

The runic dry-point sequence in its entirety might therefore mean ‘noble/holy Eþelþryþ’ (in Old English: *eþele Eþelþryþ*), intentionally and playfully stressing the excellent moral quality of the female who is named in the inscription.

¹⁰ Personal communication with Stephen Pelle and Robert Getz from the *Dictionary of Old English*, 13 January 2025.

¹¹ The spelling with initial *e*- instead of the more common *æ*- is apparently frequently preserved on coins (Campbell 1959, § 203, n. 1), which could point to an epigraphic preference for spellings with initial *e*. This may be supported by the fact that a first name-element *Eþel*- occurs in the runic epigraphic corpus on the ninth-century Thornhill Stone I, spelling the (oblique case of the) masculine personal name *Eþelwini* (Waxenberger 2003, 941); on the same monument, a further example may be the now-incomplete *[.]þelbe* for *Eþelbert* (Page 1973, 144).

¹² The only occurrence of a triple bind-rune is on a copper alloy fragment from Billesley, Stratford-upon-Avon, see Portable Antiquities Scheme WAW-4CA072: <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/405373> (accessed 27 April 2025).

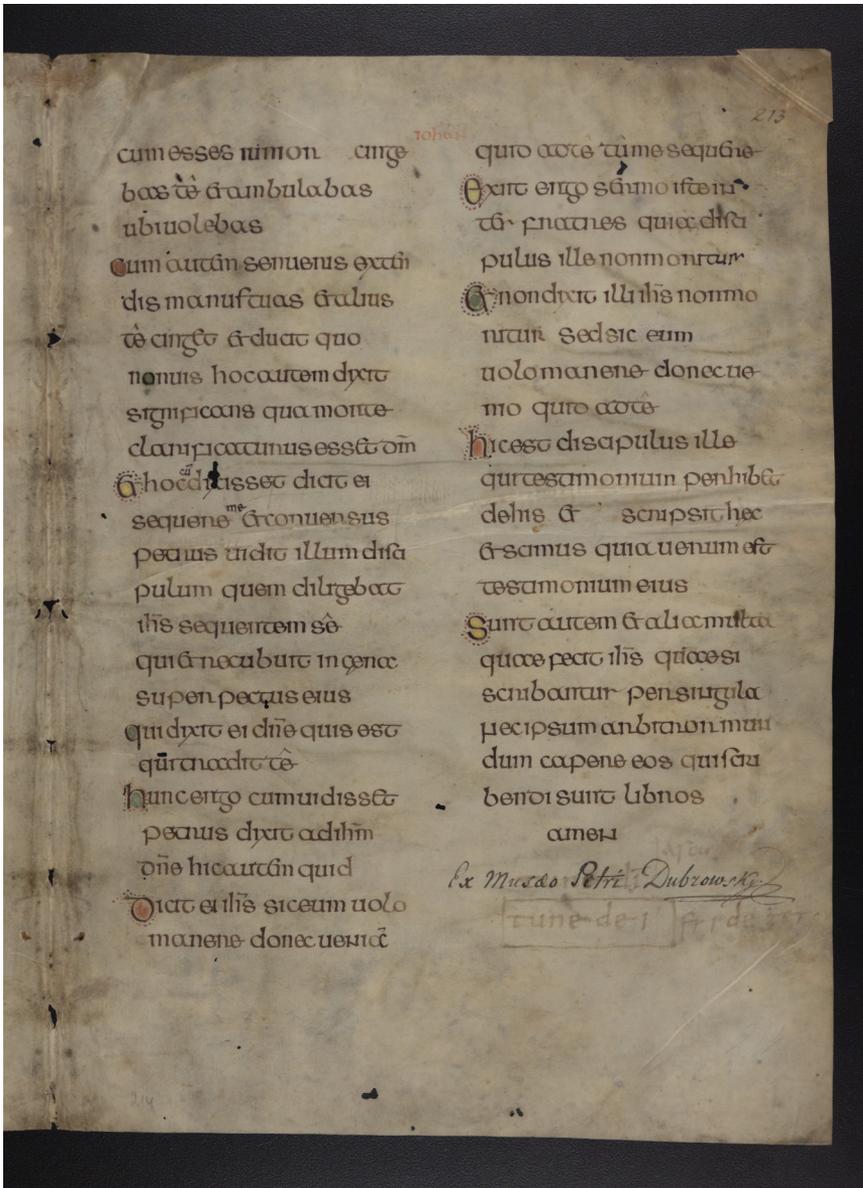

Fig. 4. Folio 213r of the St Petersburg Gospels. St Petersburg, National Library of Russia, MS Lat. F.v.I.8. Reproduced with kind permission of the National Library of Russia.

The text and its immediate visual context

The main inked text on fol. 213r (fig. 4) comprises the conclusion of the Gospel of John, from a few words into 21:18 through to the gospel's end. The Latin text is arranged in two orderly columns and written in Insular half-uncial script as mentioned in the "Introduction" above. The beginning of each verse and/or sentence is marked with a small, decorated initial that is surrounded by ornamental dots and colored red, green or yellow. The top of the page identifies the gospel with the abbreviated name *Iohan* in red ink. Below the shorter, right-hand column of text, following the conclusion of the gospel, is another brief inked text in a later hand: *Ex Museo Petri Dubrowsky*, 'from the collection of Peter Dubrovsky'. This signature also appears on several other folios in the manuscript (see the discussion above regarding the manuscript's provenance). Here, Dubrovsky's signature is written on top of what appears to be a Roman alphabet text in a minuscule script, written in a lighter ink. This under-text is very difficult to make out. Both Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine (1991, 60) and Kilpiö and Kahlas-Tarkka (2001, 43) read it as *Jascu ... ta in Dei*. Below this is another line of minuscule Roman alphabet writing, also in light ink. The first letters of this second, lower line are enclosed in a box and read *tunedei*, perhaps to be understood as the question *tune dei*, 'Are you of God?' Following these boxed letters is another group of letters, probably a name that begins with *Fride-*, perhaps followed by three further letters which Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine (1991, 60) and Kilpiö and Kahlas-Tarkka (2001, 43) read as *ger*. If this last word is a name, *Frideger*, it may be the signature of a user of the manuscript. Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine (1991) offer no date for these texts in lighter ink; Kilpiö and Kahlas-Tarkka date them to the eleventh century (2001, 43). The high number of secondary (micro)texts added to fol. 213r suggests that this final page of the gospel text is a highly interactive page that inspired many users to assert their presence and mark their interactions (of various kinds) with the manuscript.

The dry-point runes themselves are located near the centre of the folio between lines 10 and 11 of the inked Latin gospel text, in between the two columns but closer to the left-hand one. The runes are scratched next to two lines that contain the end of John 21:19 and the beginning of 21:20: *hoc [cum] dixisset dicit ei / sequere [me] conuersus*, "When he had said this, he said to him, 'Follow me.' Turning, ...". The words *cum* and *me* are missing from the original text and were added as interlinear corrections above the line.

The runes are accompanied by a total of five dry-point crosses, three very close to the runes and two farther away. Two of the crosses are of approximately the same height as the runic text and are placed at its beginning and end, with a third cross of around the same size placed above the central bind-rune, no. 4 (see fig. 2). A fourth, much larger cross is positioned below bind-rune no. 3 with an extended right arm that forms a line under characters 5, 6, and 7. A fifth dry-point cross with an extended right arm is located in the interlinear space between lines 10 and 11, close to the interlinear addition of the word *me*. Cross-signs at the beginning of runic inscriptions, presumably to signal the start of the text and perhaps to inspire the reader to make the sign of the cross (see e.g. Lenker 2010), are well-known in the epigraphic corpus;¹³ and, as Studer-Joho (2017, 37) explains, cross-signs can also function as “marks” in runic dry-points. Crosses above and below an inscription are, however, unusual. The three cross-signs to the left, right, and above the runic sequence seem to form part of the name sequence; they are placed immediately next to the runes as if to frame the inscription and to draw attention to the cryptic bind-rune. The other two much larger and differently designed crosses may have been later additions. The dry-point crosses form part of the complex visual and paleographic landscape of the manuscript page: they ornament the gospel text and give special emphasis to the name. The aesthetics of the inscription, with its symmetrical crosses and balanced number of characters, reflect, in a greatly simplified form, the desire for ornament balanced by organized patterning – particularly patterns of the cross – that is recognizable, for example, in the famous carpet pages of the Lindisfarne Gospels.¹⁴

Two possible interpretations of the runic dry-point sequence

In the following discussion we demonstrate how the visual layout of the inscription and its relationship to other texts – the gospel text that shares the same manuscript page, comparable inscriptions in other manuscripts, and two works by Bede – point to two potential interpretations of the inscription’s meaning and function:

¹³ Examples include the Great Urswick stone, the Hackness cross, the Mortain casket, the Lancashire ring, the East Ord cross, and all three rune-inscribed Thornhill stones.

¹⁴ On the early medieval ideal of order and balance in art and the transmission of this aesthetic from antiquity, see Harris (2016, 9 f.).

1. As a personal name with a cryptic element in the form of the central complex character, the inscription could be the signature of a scribe, corrector, or user of the manuscript.
2. Alternatively, the name *Eþelþryþ* may be a reference to the well-known Anglo-Saxon saint Æthelþryth, whose cult flourished for several centuries at monastic centres in England.

A runic dry-point signature

When read as a single personal name, the most straightforward possible function of the runic inscription is that of a signature. Khlevov (2001) offers one version of this argument (see above). We argue more specifically that given the position of the runes on the folio, the signature is likely that of the text's corrector. The two inked lines next to the inscription contain the only scribal corrections to this folio,¹⁵ the last in a series of similar corrections in the same Insular minuscule hand that is found throughout the manuscript. Dobiaš-Roždestvenskaja and Bakhtine date them to the ninth or tenth century (1991, 60), the period of many *runica manuscripta*; this dating makes it likely that the same person wrote both the corrections and the dry-point runes.

As a signature, whether of scribe or corrector, the name in this interpretation functions as a type of colophon, i.e. a brief note at the end of a text or manuscript that identifies a figure associated with the manuscript's production, typically the scribe, and/or requests prayers for that person or gives thanks to God. Colophons in early medieval England served different societal purposes, as Gameson (2002) has shown: they were intended "to immortalise and gain spiritual benefits" for the scribe or "to preserve the hopes, prayers and (if applicable) names of people" (p. 10). They also often functioned as perlocutionary speech acts that prompted the reader to act, for instance, by praying for the person named (p. 32). As discussed above, the crosses surrounding the *Eþelþryþ* dry-point could have signalled readers to pray for her. Gameson also points out that some colophons were designed like codes,¹⁶ employed to visually

¹⁵ These are the words *cum* and *me* as interlinear insertions written in Insular minuscule (not in the half uncial of the main text).

¹⁶ For example, vowels can be replaced by dots or by neighbouring consonants (on *bfk* or *cgl* and dotted codes, see Nievergelt 2009, 13–15). Gameson (2002, 26) names the following examples: CCC 236; TCC B. 3. 25; Copenhagen, KB, GKS 2023 (4°); BL, Cotton Titus D xxcii;

and conceptually distinguish the colophon from the rest of the text.¹⁷ We argue it is especially the enigmatic and playful quality of the runic dry-point that connects it to the form and function of colophons.¹⁸

Several surviving runic signatures in the corpus of Insular and early medieval Continental manuscripts offer parallels to the visual and linguistic complexity and playfulness of our inscription (cf. esp. Birkett 2023). One such example is the cover of Kassel, Universitätsbibliothek, 2° Ms. theol. 65, containing a scratched single name repeated three times: **iosewǫ / i iosi (?) / iosewǫ**, which Derolez (1954, 414) reads as the name *Iosepi*, following Lehmann (1918, 16). The scratching, rather than inking, of the name three times in runes resembles the dry-point and the repetitive pattern in the *Eþelþryþ* sequence, in which, as argued above, *eþel*, repeated two or more times, is embedded in a visually and conceptually complex bind-rune.

Another example, St Gallen, Stiftsbibliothek, Cod. Sang. 127, contains on fol. 379, at the end of the comment by St Jerome on the Gospel of Matthew, the inked runic sequence **rædXǫu**.¹⁹ The runes, twice as large as the Roman script letters, are placed exactly in the middle of the page and framed by two dots marking the beginning and the end of the sequence. The runes are clearly Old English.²⁰ Derolez (1954, 411 f.) reads them as the name *Ratgar*, a scribal signature, speculating that the scribe intentionally made his name hard to read by using two different runes for the sound [r] and two different runes for the sound [a]. Similar coded runes are also found in other Continental manuscripts,²¹ paralleling the *Eþelþryþ* inscription in encoding certain characters and challenging the reader to work out which name is truly intended.

Finally, Bibliothèque municipale de Valenciennes, Ms. 59 (52), fol. 181v, features the runic name **agambertus**.²² The runes are incorporated into a visually and linguistically complex code which includes Greek letters

BL, Cotton Vitellius E xviii; Reims, BM, 9. One of his examples, Valenciennes, BM, 59, is “a particularly complex, encrypted colophon” (p. 26, n. 108).

¹⁷ Striking examples of visual colophons are the decorated incipits of Vatican Library, Reg. lat.12, fol. 21r, and London, British Library, Arundel 155, fol. 133r (Gameson 2002, 26 f.).

¹⁸ See Derolez (1954) for English and Nievergelt (2009) for Old High German dry-point glosses in runes.

¹⁹ <https://e-codices.unifr.ch/en/csg/0127/379> (accessed 27 April 2025).

²⁰ The third rune is the small **d**-allograph; the fourth and fifth runes represent two different **g**-runes from the Old English rune-row, *giefu* and *gar*.

²¹ Derolez (1954, 411–412) mentions as examples St Gall, MS 270; Leyden MS Voss. Lat. 12 δ; and Vienna MS 1761.

²² <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452674f/f364.item> (accessed 27 April 2025).

and is preceded by a Roman-letter box monogram, i.e. a combination of the individual letters of a name into one single symbol (Derolez 1954, 406–8; Nievergelt 2009, 15; Garipzanov 2018, 260). This design bears some resemblance to the five-cross scheme that accompanies the *Eþelþryþ* sequence as well as to the visual play of its complex bind-rune.

Aside from these scribal signatures, there is also the well-known example of Cynewulf’s authorial runic signature, integrated into the epilogues of four Old English poems: *Juliana* and *Elene* in the Exeter Book (Exeter Cathedral Library MS 3501) and *Christ II* and *Fates of the Apostles* in the Vercelli Book (Vercelli, Biblioteca Capitolare CXVII). Several scholars (esp. Niles 2006, chap. 8; Symons 2016; Birkett 2024) have highlighted the complex ways in which we should read the runes that spell the name *Cyn(e)wulf* in these four poems. All four runic signatures are unique and must be decoded differently by the reader in each poem. The individual runes, when taken in isolation, spell the letters contained in the name *Cyn(e)wulf*. Integrated into the alliterative lines of verse, however, each of the runes also stands for the name of the runic character or for a noun that begins with the same sound as the rune. The use of runes to set up a double-layered enigma – each representing both sound and word or concept – that the reader must solve in order to understand the intended name parallels the enigma of the *Eþelþryþ* inscription with its cryptic central bind-rune that encodes both the sound [θ] and a repetition of the first name theme as a premodifying adjective.

To sum up, all the aforementioned examples of runic names in manuscripts command the reader’s attention and require the reader to pause and puzzle over their interpretation; in this way they invite *ruminatio*, a common practice among monastic readers (cf. Leclercq 1982, 15 f.). In the inscription in the St Petersburg Insular Gospels, the crosses centre the reader’s attention and concentration on Eþelþryþ’s name and therefore on her person. Further, the runic signatures discussed above also function as a way to show off the author’s or scribe’s intellect in commanding a script different from the Roman one. The *Eþelþryþ* runes, too, could be read as a demonstration of the scribe’s knowledge and cleverness. From another perspective, the use of runes to sign a recognizably Old English name to a Latin text written in Roman script could be read as a cultural claim. If Eþelþryþ had lived on the Continent, she might have chosen to write her name in Old English runes in order to establish a connection to

her native country and culture.²³ If she was writing in England, the use of runes might have represented a localizing claim on the Latin gospel, an attempt at anglicizing the Christian text and message.

There are reasons, however, to doubt that this runic sequence is a scribal signature. In Gameson's corpus of early medieval English colophons, which comprises about 40 examples,²⁴ only Bodleian MS 451 (Nunnaminster, 12th cent.) contains a colophon by a female scribe,²⁵ which suggests that the percentage of female scribes who recorded their names was extremely low. This would make *Eþelþryþ* an extremely rare example in the corpus of scribal signatures. At the same time, Studer-Joho in his catalogue of dry-point glosses in Roman and runic script lists only four examples of signatures, including the *Eþelþryþ* inscription (2017, 38 f.), suggesting that most surviving English dry-point inscriptions are in fact glosses rather than signatures.

A runic commentary

Certain visual and material aspects of the runic *Eþelþryþ* sequence suggest that it may be better understood not as a signature but rather as a gloss or commentary on the text it accompanies. As noted above, dry-point is an uncommon medium for scribal signatures. It makes practical sense for most scribes to sign their names in ink for the sake of greater visibility; the *Eþelþryþ* inscription, scratched in dry-point, is less immediately visible to the reader. The eye does not instantly catch the runic sequence scratched on the manuscript page; it only appears under the right light conditions, adding a revelatory quality to its discovery. There are several reasons why a scribe might choose dry-point over ink. Dry-point could be indicative of spontaneity, meaning that a user could inscribe the inscription with a sharp instrument on the spot; or it could signal a hierarchy of texts (main text vs. commentary); or an effort "to preserve the neatness of the costly MSS" (Studer-Joho 2017, 30). The runes are scratched in very close proximity to the inked gospel text but they are not what Symons calls "textual runes", runes that are "incorporated into the main body" of the

²³ The Old English noun *eðel* (m./n.) means 'homeland'. It is also the name of the Old English *œ*-rune *Ǽ* which is sometimes used to abbreviate the word (e.g., in the *Beowulf* manuscript). In the present inscription, however, we read *eðel* as an adjective.

²⁴ Gameson's corpus of c. 40 manuscripts containing colophons (2002, 11) represents about 5% of the total number of manuscripts produced before the early twelfth century.

²⁵ The Latin colophon on fol. 119v reads "Salua et incolomis maneat per secula scriptrix" (Gameson 2002, 17).

text or that form “a necessary element of the composition in which they occur” (Symons 2016, 27), like the Cynewulfian signatures or the runes that appear in the Exeter Book riddles. Standing apart from the main text, the inscription appears more like a commentary.

The dry-point sequence bears a striking resemblance to a lesser-known corpus of early medieval runic glosses from the Continent: runic dry-point glosses from the late eighth or early ninth century which use Old English runes to record Old High German text. Nievergelt (2009, 71) emphasizes that, in general, dry-point glosses in runes are extremely rare in Old High German manuscripts. St Gallen, Stiftsbibliothek 11 is the only instance where runic dry-point inscriptions function as glosses on the main Latin biblical text.²⁶ By contrast, St Gallen, Stiftsbibliothek 185 and 225 represent a more unusual type of runic glossing, with the glosses referring to an entire paragraph instead of a single word or phrase (Nievergelt 2009, 61–65, 57 f.).

One aspect of the Old High German dry-point corpus that makes it a particularly good parallel to the *Eþelþryþ* inscription is the frequent use of bind-runes. Nievergelt (2009, 49) believes the bind-runes are not phonetically motivated but rather an economical form of writing. An example of bind-rune usage is the gloss to St Gallen, Stiftsbibliothek 185: in the lower margin of page 113, above the Latin text attributed to Prospero Aquitano, *Liber de promissionibus et praedicationibus dei*, II, 39, chap. 21, Old English runes spell **uuinegarat** (Nievergelt 2009, 60). Nievergelt (pp. 61–63) interprets this runic sequence as either an unattested personal name or a textual gloss in the form of an Old High German compound noun. Runes 3–6 (**i, n, e, g**) form a quadruple bind-rune; the middle rune is the star-rune ✱ (no. 12 in the futhorc), a visual representation of a cross-sign. Another example of Continental dry-point bind-runes is found in St Gallen, Stiftsbibliothek 188: p. 77 bears a marginal runic gloss at the

²⁶ Four runic glosses in dry-point are found in St Gallen, Stiftsbibliothek 11, presumably all by the same scribe (Nievergelt 2009, 46). All four glosses can be dated to the late eighth or early ninth century (Nievergelt 2009, 51). The Old English runes on p. 55, line 3, transliterate as **puuuisurunga**, probably for OHG *d(u)wisurunga*, *dwisarunga* ‘anger’, glossing Lat. *animositatem* in Hebrews 11:27 (Nievergelt 2009, 34–38). The Old English runes on p. 144, line 16, are written as an interlinear gloss above the Latin word *allegoriam* in Galatians 4:22–24 (Nievergelt 2009, 38–40). They spell **keruni** for OHG *keruni* ‘secret’ (Nievergelt 2009, 40). Page 249, line 16 (Nievergelt 2009, 40 f.), contains an interlinear gloss above Latin *at testinauit* in Jesus Sirah 17,20. The runes transliterate as **entikesitot** for OHG *enti kesitot* ‘and (he) appointed’ (Nievergelt 2009, 41). Finally, on p. 532, line 12, a runic interlinear gloss is found above Latin *prodigia* in Acts 7:36 (Nievergelt 2009: 41–43). Runic **rabouhhan** probably stands for OHG (*for?*)*rabouhhan* ‘sign of wonder’ (Nievergelt 2009, 43).

bottom of the page, before the beginning of the homily of Maximus Taurinensis 114 (Nievergelt 2009, 66). The Old English runes transliterate as **ecæw**; they probably spell out Old High German or Old English and refer to the entire homiletic passage (Nievergelt 2009, 68). In summary, it is striking to find several early medieval Continental examples of Old English runes scratched in dry-point that gloss not only single Latin words but refer to entire paragraphs of Biblical texts, just as the *Eþelþryþ* inscription may do (as argued below). Furthermore, bind-runes seem to be rather common in these Continental dry-point glosses.

A very different example of a gloss-like runic dry-point is found later, in the tenth-century Exeter Book. This manuscript contains various instances in which runes written in ink “playfully misdirect and challenge the reader, representing several different forms of sophisticated wordplay” (Birkett 2023, 224; see also Symons 2016). For example, the runes integrated into the alliterative verses of Riddle 24 form an anagram: in order to arrive at the riddle’s solution, the runes must be re-arranged (Birkett 2023, 226). A so-far overlooked runic dry-point sequence has recently been discussed by Birkett: **bunrþ** scratched into the margin of Riddle 64 (fol. 125r). Although the runes defy interpretation,²⁷ Birkett (2023, 223) stresses the possibility that “the perpetrator of the dry-point may have been fully conversant in the script, and attempting an ingenious wordplay of their own, perhaps using a cipher or means of morphological concealment similar to those used in the riddles”. Here as well, it is not the runes written in ink but those scratched onto the parchment that playfully and cryptically encode a message, much like the *Eþelþryþ* inscription.

Identifying *Eþelþryþ*

The pertinent question is: who was the woman referenced on fol. 213r of the St Petersburg Insular Gospels? As Okasha (2011, 111 f.) notes, the Old English female name *Eþelþryþ*/*Æþelþryþ*

occur[s] in many unconnected sources of different dates, from Bede to the ninth-century Anglo-Saxon Chronicle dealing with post-Bedan material, to DB [Domesday Book]. We can suggest that such names [as *Eþelþryþ*] appear to have remained popular over several centuries of the Anglo-Saxon period.

²⁷ Page suggested in a private conversation to Williamson that the dry-point might be an abbreviation of *beo unreþe* ‘be merciful’, which Williamson understood as a reader’s exasperated response to “the absurd difficulty of the runic riddle” (1977, 327, n. 62).

Eþelþryþ is attested in many orthographic variants (Okasha 2011, 23 f., 62, 64 f.). A spelling with initial *e* may indicate Anglian provenance, as recorded, for example, in the ninth-century Durham *Liber vitae* (Insley 2015, 444, 446) and in the Old English epigraphic runic corpus. However, the spelling with initial *e* is more common in West Mercian and Kentish sources after the eleventh century (see footnote 9). If the inscription represents a signature, then, *Eþelþryþ* could refer to a number of historical women.²⁸

If the name functions as a commentary or gloss rather than a signature, then one likely candidate is St Æthelþryth (also known as St Etheldreda or St Audrey) of Ely (c. 636–679), a Northumbrian queen and abbess who became a well-known and much beloved saint from the time of her death in the late seventh century into the later Middle Ages. According to Bede's *Historia ecclesiastica gentis anglorum*, from which all later sources on Æthelþryth are ultimately derived (Blanton 2007, 4), Æthelþryth was a royal woman of East Anglia, the daughter of King Anna. She had two marriages, the second to King Ecgfrith of Northumbria, whom she left after twelve years (assisted by Wilfrid of York, c. 633–709/710) to become a nun at Coldingham, and eventually abbess at Ely, where she oversaw construction of the new monastery and ruled for seven years. When her body was later found to be incorrupt with a neck wound posthumously healed, a cult immediately formed around her and her relics at Ely: Bede

²⁸ *Eþelþryþ* is attested in various Northumbrian sources, see Okasha (2011) and *Prosopography of Anglo-Saxon England* (PASE). In the Durham *Liber vitae*, *Eðildryth* is written three times (fol. 16v (36) (38) (47)), and *Edildryð* (fol. 17r (28)) and *Ætheldriþtha* (fol. 46r (27)) once (London, British Library, MS Cotton Domitian A vii; 9th cent., probably Lindisfarne). In Bede's *Ecclesiastical History* (II, 14; IV, 19) we find OE *Æðelfrið* (possibly a spelling error) and Lat. *Aedilþryd* as well as OE *Æðeldryð* and Lat. *Aedilþrydam* (acc.), referring to the daughter of King Edwin II of Northumbria, d. after 627 (PASE s.v. Æthelþryth 1). In Aelfric's *Life of Saints*, St Æthelþryth is referred to in three chapters (XX, l. 2: *Æðeldryþðe*, OE (dat.); XX, l. 8: *Æðeldryð*; XXXII, l. 262: *Æþeldryð*). In the Latin *Liber Eliensis* (Trinity College, Cambridge MS O.2.1; 12th cent.) the Latin name *Ætheldretha* is recorded at least twice (I, 2; I, 3); according to PASE (s.v. Æthelþryth 2), it also refers to the seventh-century saint (d. 679), the abbess of Ely. Non-Northumbrian sources record other historical persons with the same name, for example, *Æþeldryð*, a seventh-century abbess (PASE s.v. Æthelþryth 3) in the *Cartularium Saxonicum* 91; *Æðelðryð*, the eighth-century queen of King Æthelstan I of the South Saxons (PASE s.v. Æthelþryth 4) in the *Cartularium Saxonicum* 132; Ælfric's *Vita Æthelwoldi* (2, 17, 22) contains the name of a tenth-century abbess of Nunnaminster (PASE s.v. Æthelþryth 7); other historical records refer to an eighth-century Anglo-Saxon queen (Alcuin, *Epistle* 259; *English Historical Documents c. 500–1042*, ed. Whitelock; cf. PASE s.v. Æthelþryth 5), to the ninth-century wife of a man called *Æthelwulf* (PASE s.v. Æthelþryth 6), and to a tenth-century nun at Winchester (PASE s.v. Æthelþryth 8).

reports that the linens and coffin in which she was originally buried drove out devils and cured blindness (*Ecclesiastical History*, iv.19, 390–97). Her cult spread throughout Northumbria, East Anglia, and even to centres in the south, including Glastonbury, Winchester and Canterbury (Blanton 2007, 21). In particular, she was an important figure for the tenth-century reform movement in England, as evidenced by Ælfric including her in his *Lives of Saints*. Blanton argues that Æthelthryth was “the perfect symbol of chaste monasticism” for the tenth-century reformers, as she offered a model for giving up an elite lifestyle, a renunciation that the reformers hoped to promote among contemporary elites (p. 13). Æthelthryth remained a popular saint in England under the Normans and indeed up until the time of the Reformation (pp. 6 f.).

On first examination, there seems to be little in this woman’s life and legend that would connect her to the conclusion of the Gospel of John. However, Bede’s homily on the ending of the gospel and his characterization of Æthelthryth in his *Historia ecclesiastica* suggest that readers of John’s Gospel might have recognized a thematic link between John and Æthelthryth in the two figures’ shared commitment to virginity. Consequently, the inscription of Eþelþryþ’s name on Lat. F.v.I.8, fol. 213r, could be interpreted as an “active appropriation” of her example to offer “inspiration to a particular audience on a specific theme” (Palmer 2018, 30), here answering the call of devotion through virginity.

In his homily on the conclusion of the Gospel of John (Homily 1.9, on John 21:19–24, for the feast of St John the Evangelist), Bede focuses not on the narrative in the text but instead on its author, John, whom he understands to be both the author of the gospel and the apostle of the same name. In the homily, Bede is complimentary about John’s writing but reserves his greatest praise for John’s virginity: Bede claims that John was special to Jesus because he remained a virgin all his life,²⁹ and further, that Jesus entrusted his mother Mary to John’s care *ut virginem virgo servaret* (*Homiliarum*, 62, l. 66), “so that virgin might watch over virgin” (*Homilies*, 87). In the homily’s conclusion, Bede in fact ties John’s rhetorical accomplishments to his virginity: *Et hoc virgini privilegium recte*

²⁹ *Diligebat autem eum Jesus non exceptis caeteris singulariter solum, sed prae caeteris quos diligebat familiaris unum, quem specialis praerogativa castitatis ampliori dilectione fecerat dignum* (*Homiliarum*, 61, l. 55–58), “Jesus did not love him alone in a singular way to the exclusion of the others, but he loved [John] beyond those whom he loved, in a more intimate way as one whom the special prerogative of chastity had made worthy of fuller love” (*Homilies*, 87).

servabatur, ut ad scrutanda verbi incorruptibilis sacramenta incorrupto ipse non solum corde, sed et corpore proderet (*Homeliarum*, 66 f., l. 247–49), “And this privilege [of recording Christ’s life] was properly kept for a virgin, so that he might put forth for consideration the mysteries of the incorruptible Word, having not only an incorrupt heart, but an incorrupt body” (*Homilies*, 94). Coming from a writer who cared greatly about the craft of writing itself, as Bede demonstrates in the *Historia ecclesiastica* and elsewhere, this is significant praise both for John and for the concept of virginity.

Bede’s version of the life of Æthelþryth in book IV, chapters 19 and 20 of his *Historia ecclesiastica* similarly positions her commitment to virginity as her most praiseworthy accomplishment. After giving an account of the events of her life (as outlined above), Bede inserts into his text an original poem which he composed *in laudem ac praeconium eiusdem reginae ac sponsae Christi*, “in honour of this queen and bride of Christ” (*Ecclesiastical History*, iv.20, 396 f.), that is, in honour of Æthelþryth. Given this dedication, the poem is often referred to as Bede’s “Hymn for Æthelþryth”, but is in fact a hymn more generally in praise of virginity itself, of which Æthelþryth is a recent example: Bede identifies his poem’s main subject as virginity when he introduces it as a *hymnum uirginitatis*, “hymn on the subject of virginity” (*Ecclesiastical History*, iv.20, 396 f.). In the poem, Bede presents Æthelþryth as a contemporary, Anglo-Saxon version of the great female virgin saints of the Roman world, Agatha, Eulalia, Thecla, Euphemia, Agnes, and Cecily, all of whom Bede describes as brave in the face of their various tortures. Æthelþryth’s life and death, while less dramatic than those of the women to whom Bede compares her, are presented as equally praiseworthy because of her equally-preserved virginity, maintained even through two marriages. As further evidence of her enduring purity, both metaphysical and physical, Bede devotes several lines to her incorrupt body and the healing powers of her relics (*Ecclesiastical History*, iv.20, 398 f.). In short, Bede characterises Æthelþryth as foremost among virgin saints because she succeeds at and offers a model for enacting the virtue of chastity within Bede’s own time and place (Blanton 2007, 12 f.). There is a clear similarity in the way Bede paints Æthelþryth as an exemplary virgin Christian woman/abbess and the way he paints John as an exemplary virgin Christian man/writer: Bede holds up both figures as models of chastity that an Anglo-Saxon monk or nun might aspire to imitate. Any monastic reader of the eighth century and onwards, informed by Bede’s writings and cognizant of Æthelþryth’s

cult, was most likely aware of her renowned virginity and could perceive an implied connection or parallel to John.³⁰

Conclusion

This article has argued that the central character in the sequence of seven dry-point runes on fol. 213r in the St Petersburg Insular Gospels should be understood as a complex bind-rune that allows us to read the inscription as both the name *Eþelþryþ* and the phrase *eþele Eþelþryþ* ‘noble/holy Eþelþryþ’. The article explored the possibilities of this Old English female name being either a scribal signature or a commentary on the nearby gospel text. As the name appears on the folio near the final two of a series of corrections to the main text, the most straightforward interpretation of the inscription is as a scribal signature, more particularly that of an emender. Yet in the larger context in which it appears on the folio, preceded by the adjective ‘noble/holy’, the female name is perhaps a reference to Saint Æthelthryth of Ely. *Eþele Eþelþryþ* might be understood not only as an invocation of the saint but also as an exemplum for those reading the Gospel of John in this particular manuscript, recalling the importance of the early English saint as a figure of the Christian virtue of virginity, a form of devotion emphasized by Bede.

It has been argued in a different context that manuscript runes “undoubtedly require us to engage in a more participatory reading practice” (Birkett 2023, 234). The vernacular script triggers in the reader “an involved unpicking of meaning where the playful teases us towards enlightenment” (p. 235). The playful aspect of the runic *Eþelþryþ* sequence is rather obvious: the symmetrical layout of the seven runes, focusing attention

---

³⁰ Bede’s writings, especially his *Ecclesiastical History*, were well-known both in England and on the Continent as evidenced by the wide circulation of manuscripts on the Continent (Westgard 2010). Beyond the thematic connection in Bede’s writings between the two figures, there is a tantalizing suggestion of a calendrical link between Æthelthryth and the end of the Gospel of John. Notes on fol. 170r of the Burchard Gospels (Universität Würzburg M.p.th.f.68), a sixth-century Italian manuscript with lectionary notes added in seventh or eighth-century Northumbria (Lenker 1997, 394–96), suggest that the end of this gospel was read on the feast of Saints Peter and Paul on June 29 – just six days after the feast of St Æthelthryth on June 23. It is tempting, then, to imagine a scenario such as the following: a reader using the end of the Gospel of John in the St Petersburg Insular Gospels to prepare for the feast of Saints Peter and Paul might reflect on Bede’s homily on that very text commemorating John’s virginity and recall that Æthelthryth was similarly celebrated for virginity only six days earlier, and thus be prompted to scratch Æthelthryth’s name beside the gospel text.

on the centre, cannot be coincidental. The complex character that forms the centre of the runic dry-point invites us to participate in a particular intellectual play: *epel* can be deciphered in multiple ways, as a simple noun and name element (*epel-* as in *Eþel-þryþ*) and as a homonymous adjective (*eþele Eþel-þryþ*). The *Eþelþryþ* runes play not only with form but also with sound: the bind-rune resists immediate vocalisation. While the runes preceding and following the bind-rune are clear (**epel** and **ryþ**), the onlooker must pause and reflect, contemplating the decipherment and the meaning of the fourth and central character which subsumes various runic signs in one complex bind-rune.

Further, the interplay between the runic and Roman scripts on a single folio shows some resemblance to other runic uses in manuscripts such as the Exeter Book riddles and the *Cyn(e)wulf* signatures. Playfulness and the employment of bind-runes are also characteristic of Continental dry-point runes. Given the possibility that the manuscript was held at a Continental library during the Middle Ages and the fact that many *runica manuscripta* were produced on the Continent (Birkett 2022, 215), it is likely that the Old English runes were in fact added to the manuscript on the Continent.

Finally, the runes must be interpreted in the context of the entire folio as one voice within a chorus of voices. The main text of the gospel forms the foundation, layered upon which are interlinear corrections, the colophonic text(s) at the end of the gospel, Dubrovsky's ownership claim, and the runes themselves. This diversity of texts, scripts, and scribal presence demonstrates different forms of interaction with and on the manuscript page. As this article has demonstrated, a full appreciation of the significance of any runic inscription requires consideration of not only its runological features but also of its visual, material, and cultural context.

Bibliography

- Bede. 1955. *Homeliarum evangelii libri ii*, ed. David Hurst. Corpus Christianorum Series Latina, 122. Turnhout.
- . 1969. *Ecclesiastical History of the English People*, ed. and trans. Bertram Colgrave and R. A. B. Mynors. Oxford.
- . 1991. [*Bede the Venerable*] *Homilies on the Gospels, bk. 1: Advent to Lent*, trans. Lawrence T. Martin and David Hurst. Kalamazoo.
- Birkett, Tom. 2017. *Reading the Runes in Old English and Old Norse Poetry*. London and New York.

- . 2022. “The Page as Monument: Epigraphical Transposition in the *runica manuscripta* Tradition of Early Medieval England.” *Manuscript and Text Cultures* 1: 205–31.
- . 2023. “Runes in the Exeter Book – Scribal Recreation or Runic Edification?” *Medium Aevum* 92.2: 219–41.
- Blanton, Virginia. 2007. *Signs of Devotion: The Cult of St. Aethelthryth in Medieval England, 695–1615*. Pennsylvania.
- Bleskina, Olga. 2012. “Eighth-Century Insular Gospels (NLR, Lat. F.v.I.8): Codicological and Palaeographical Aspects.” [English trans. Olga Timofeeva]. In *Western European Manuscripts and Early Printed Books in Russia: Delving into the Collections of the Libraries of St Petersburg*, ed. Leena Kahlas-Tarkka and Matti Kilpiö. Studies in Variation, Contacts and Change in English, 9. University of Helsinki: <https://varieng.helsinki.fi/series/volumes/09/bleskina/> (accessed 27 April 2025).
- Campbell, Alistair. 1959. *Old English Grammar*. Oxford.
- Derolez, René, ed. 1954. *Runica Manuscripta: The English Tradition*. Rijksuniversiteit te Gent, Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren, Werken, 118. Brugge.
- Dictionary of Old English: A to I Online*. 2018. Ed. Angus Cameron, Ashley Crandell Amos, Antonette diPaolo Healey et al. Toronto: <https://doe.artsci.utoronto.ca/> (accessed 27 April 2025).
- Dobiaš-Roždestvenskaja, Olga A., and Wsevolod W. Bakhtine. 1991. *Les anciens manuscrits latins de la bibliothèque publique Saltykov-Sčedrin de Leningrad. VIIIe–début IXe siècle*. Paris.
- Elagina, Natalia et al., ed. 2001. *The Insular Gospels of the 8th Century in the Collection of the National Library of Russia, Saint Petersburg: Electronic Edition of the Manuscript Lat. F.v.I.8. CD-ROM*. St Petersburg.
- Gameson, Richard. 2002. *The Scribe Speaks? Colophons in Early English Manuscripts*. Cambridge.
- Ganz, David. 1990. *Corbie in the Carolingian Renaissance*. Sigmaringen.
- Garipzanov, Ildar. 2018. *Graphic Signs of Authority in Late Antiquity and the Early Middle Ages, 300–900*. Oxford.
- Harris, Stephen J. 2016. *Bede and Aethelthryth: An Introduction to Christian Latin Poetics*. Morgantown, WV.
- Houghton, H. A. G. 2010. “The St Petersburg Insular Gospels: Another Old Latin Witness.” *The Journal of Theological Studies* 61.1: 110–27.
- Inslay, John. 2015. “The Old English and Scandinavian Personal Names of the Durham *Liber Vitae* to 1200.” In *Libri vitae: Gebetsgedenken in der Gesellschaft des Frühen Mittelalters*, ed. Dieter Geuenich and Uwe Ludwig, 441–52. Cologne, Weimar, Vienna.
- Khlevov, Alexander A. 2001. “The Runic Inscription in the Insular Gospels.” In *The Insular Gospels of the 8th Century in the Collection of the National Library of Russia, Saint Petersburg: Electronic Edition of the Manuscript Lat. F.v.I.8. CD-ROM*, ed. Natalia Elagina et al. St Petersburg.

- Kilpiö, Matti, and Leena Kahlas-Tarkka, ed. 2001. *Ex Insula Lux: Manuscripts and Hagiographical Material Connected with Medieval England*. Helsinki.
- Leclercq, Jean. 1982. *The Love of Learning and the Desire for God: A Study of Monastic Culture*. Trans. Catherine Misrahi. New York [1st ed. 1961].
- Lehmann, Paul, et al., ed. 1918–2009. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz*. 4 vols. Munich.
- Lenker, Ursula. 1997. *Die westsächsische Evangelienversion und die Perikopenordnungen im angelsächsischen England*. Texte und Untersuchungen zur Englischen Philologie, 20. Munich.
- . 2010. “Signifying Christ in Anglo-Saxon England: Old English Terms for the Sign of the Cross.” In *Cross and Cruciform in the Anglo-Saxon World: Studies to Honor the Memory of Timothy Reuter*, ed. Sarah Larratt Keefer, Karen Louise Jolly, and Catherine E. Karkov, 233–75. Morgantown, WV.
- Logutova, Margarita. 2001. “Insular Codices from Dubrovsky’s Collection in the National Library of Russia.” In Matti Kilpiö and Leena Kahlas-Tarkka 2001, 93–108.
- MacLeod, Mindy. 2002. *Bind-Runes: An Investigation of Ligatures in Runic Epigraphy*. Runrön, 15. Uppsala.
- Nievergelt, Andreas. 2009. *Althochdeutsch in Runenschrift: Geheimschriftliche volkssprachige Griffelglossen*. Stuttgart.
- Niles, John D. 2006. *Old English Enigmatic Poems and the Play of the Texts*. Turnhout.
- Okasha, Elisabeth. 2011. *Women’s Names in Old English*. Farnham and Burlington.
- Page, R. I. 1973. *An Introduction to English Runes*. London.
- . 1999. *An Introduction to English Runes*. 2nd ed. Rochester.
- . 2006. “Rune Rows: Epigraphical and Manuscript.” In *Das fuþark und seine einzelsprachlichen Weiterentwicklungen: Akten der Tagung in Eichstätt vom 20. bis 24. Juli 2003*, ed. Alfred Bammesberger and Gabriele Waxenberger, 216–32. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, 51. Berlin and Boston.
- Palmer, James T. 2018. *Early Medieval Hagiography*. Amsterdam.
- Parkes, Malcolm Beckwith. 1976. “The Handwriting of St Boniface: A Reassessment of the Problems.” *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 98: 161–79.
- PASE = *Prosopography of Anglo-Saxon England*: <https://www.pase.ac.uk> (accessed 27 April 2025).
- Portable Antiquities Scheme: <https://finds.org.uk/> (accessed 27 April 2025).
- Pulliam, Heather. 2010. “‘The Eyes of the Handmaid’: The Corbie Psalter and the Ruthwell Cross.” In *Listen, O Isles, unto Me: Studies in Medieval Word and Image in Honour of Jennifer O’Reilly*, ed. Elizabeth Mullins and Diarmuid Scully, 253–62. Cork.
- RuneS project: <https://www.runesdb.de/> (accessed 27 April 2025).

- Studer-Joho, Dieter. 2017. *A Catalogue of Manuscripts Known to Contain Old English Dry-Point Glosses*. Tübingen.
- Symons, Victoria. 2016. *Runes and Roman Letters in Anglo-Saxon Manuscripts*. Berlin.
- Van Renterghem, Aya M. S. 2018. “The Written Rune: Alphabets and Rune-Rows in Medieval Manuscripts from the Continent and the British Isles.” Unpublished PhD thesis, University of Nottingham.
- Waxenberger, Gaby. 2003. “The Non-Latin Personal Names on the Name-Bearing Objects in the Old English Runic Corpus (Epigraphical Material): A Preliminary List.” In *Runica – Germanica – Mediaevalia*, ed. Wilhelm Heizmann and Astrid van Nahl, 932–68. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, 37. Berlin and Boston.
- Westgard, Joshua A. 2010. “Bede and the Continent in the Carolingian Age and Beyond.” In *The Cambridge Companion to Bede*, ed. Scott DeGregorio, 201–15. Cambridge.
- Williamson, Craig, ed. 1977. *The Old English Riddles of the Exeter Book*. Chapel Hill.

Ett par runristade dirhamer i Historiska museets samlingar

Magnus Källström (Swedish National Heritage Board)

Abstract

This short contribution examines the runic graffiti on two Kufic coins from the collections of the Historical Museum in Stockholm. One of the coins originates from a hoard found in the year 1900 at Mannegårde in Lye parish on Gotland; the second is unprovenanced. Both coins were struck in the beginning of the tenth century. The rune forms can be assigned to the short-twig futhark and indicate that the runic graffiti belong to the same century. The inscription on the coin from Gotland, consisting of only three runes, reads **pur**, which most likely renders the name of the pagan god *Þórr*. The text on the unprovenanced coin is somewhat longer and reads **lutir** or possibly only **luti**. These sequences can be construed in various ways, but probably the most plausible explanation identifies a reference to Old West Norse *Lýtir*, a designation for a pagan god or cult leader, which is also attested in theophoric place names in Sweden.

Keywords: runic graffiti, Kufic coins, Gotland, short-twig runes, onomastics

Artikeln ”Graffiter på vikingatida mynt”, som publicerades i tidskriften *Hikuin* 1985, behandlade Inger Hammarberg och Gert Rispling olika typer av ristningar, som de hade funnit på orientaliska mynt i Kungliga myntkabinettet (nu Ekonomiska museet) i Stockholm. Bland ristningarna fanns flera föregivna runor liksom kortare runföljder. Sammanlagt menade författarna sig ha identifierat inte mindre än 820 mynt med runinskrifter (Hammarberg och Rispling 1985, 66). Det egentliga antalet är uppenbarligen betydligt mindre. När James Knirk i november 1994 fick möjlighet att undersöka tjugo av dessa mynt med föregivna runor kunde han konstatera att det bara i ett fåtal fall rörde sig om avsiktligt ristade tecken (Knirk 1994, 7). De flesta av de antagna runinskrifterna bestod i stället av tillfälliga repor, linjer som inte kunde uppfattas som runor eller

Källström, Magnus. “Ett par runristade dirhamer i Historiska museets samlingar.”
Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 95–104.
DOI: 10.33063/futhark.14.1070

Fig. 1. Den runristade dirhamen från Mannegårde i Lye socken, Gotland. Foto: Ola Myrin, Historiska museet/SHM (CC BY 4.0).

också saknades de helt. I en senare artikel rörande graffiti på mynt från ett norskt fynd framhåller Knirk (2006, 176 not 8) att den nämnda korpusen ”is greatly inflated by false observations”.

Två av inskrifterna i artikeln i *Hikuin* är illustrerade med fotografier (Hammarberg och Rispling 1985, 68, 74). Till skillnad från många av de andra inskrifterna ger de ett vederhäftigt intryck, men eftersom runorna i båda fallen var förstärkta med tusch på fotografiet har det varit svårt att göra en helt förutsättningslös bedömning. I samband med förberedelser för Historiska museets nya vikingatidsutställning fick jag den 27 juni 2019 möjlighet att granska dessa två inskrifter i stereomikroskop och kunde då bekräfta de tidigare läsningarna. Jag har tidigare i korthet behandlat dessa inskrifter i ett annat sammanhang (Källström 2020, 137 f.), men eftersom både deras tolkning och runformerna kan vara av intresse för den runologiska forskningen ges här en utförligare presentation. Båda mynten visas för närvarande i utställningen *Vikingarnas värld* på Historiska museet i Stockholm.

Det ena myntet (SHM 11300, FID 3001033, se fig. 1) utgörs av en dirham präglad 910–911 i Samarqand (nuvarande Uzbekistan) för den samani-

diske emiren Ahmad ibn Ismail (907–914). Myntet kommer från ett skattfynd som år 1900 gjordes vid Mannegårde i Lye socken på Gotland och som lämnades till inlösen i december samma år (Inventariehandlingar på SHM, se även Stenberger 1947–1958, 1: 145 f.). Skatten ska ha påträffats av Petter Rydahl Mannegårda vid grävning i ”en upptagen hagmark, benämnd Kyrkhageåker i närheten af kyrkan”. Fyndplatsen ligger ca 100 meter väster om Lye kyrka (L1977:7505/RAÅ Lye 82:1). Skatten förvarades i ett kopparkärl med lock och omfattade ett större antal arabiska, tyska, anglosaxiska, böhmiska, danska och ett svenskt silvermynt samt bitsilver och tackor med en sammanlagd vikt av drygt 3,5 kilo. Det yngsta myntet ger terminus post quem till 1102 för nedläggningen av skatten.

Det runförsedda myntet mäter 28 mm i diameter och inskriften är ristad i mitten av mynten. Den är 6 mm lång och runorna är 7–8 mm höga. Inskriften lyder:

pur

Runa 1 **p** har en hög och smal bistav, som är förskjuten något uppåt. 2 **u** har en svagt böjd bistav som utgår ungefär från mitten av runan, 3 mm nedanför toppen. I 3 **r** är bistaven ansatt strax nedanför toppen och den är dragen något längre ned än basen av huvudstaven.

Det råder ingen tvekan om hur runorna ska läsas och samma läsning redovisas av Hammarberg och Rispling (1985, 72) liksom av Knirk (1994, 7). Tolkningen är lika given. Det kan knappast handla om något annat än gudanamnet *Pōrr* ”Tor”. Namnet förekommer enligt den traditionella tolkningen i ett av lönnrunepartierna på Rökstenen (Ög 136), som ska utläsas **pur**, men som också har getts andra tolkningar (se t.ex. Williams 2021, 197 f.). Ett helt otvetydigt belägg finns däremot på den västgötska Velandastenen (Vg 150) i formeln **pur** : **uiki** × *Pōrr* *vīgi* ”Tor vige”, som ju i olika varianter också är känd från några danska runstenar. Ytterligare ett belägg för gudanamnet, men med stavningen **por** uppträder på Kvinnebyamulletten från Öland (Öl SAS1989;43). Om möjligheten att *Pōrr* även kan ha förekommit som profant personnamn under senvikingatiden, se Stille 1999, 88–92.

Rent formellt skulle man givetvis också kunna tänka på mansnamnet *Pōrðr* med [ð] utelämnat mellan de båda *r*-ljuden, men detta förefaller mer långsökt, särskilt som namnet är okänt i de gotländska runinskrifterna.

Slutmyntet i skatten visar att den måste vara nedlagd i början av 1100-talet och inskriften kan alltså teoretiskt tillhöra båda 900-talet och 1000-talet. Att **u**-runan har lågt ansatt bistav talar dock avgjort för det förstnämnda århundradet. Denna variant är typisk för kortkvistrunorna, som var det helt dominerande runsystemet på Gotland före ca år 1000.

Fig. 2. Den andra runristade dirhamen utan känd proveniens. Foto: Ola Myrin, Historiska museet/SHM (CC BY 4.0).

Också skrivningen med **u**-runa talar för den äldre dateringen. Namnleden *Þör-* är visserligen ovanlig på Gotland, men skrivs i de två säkra beleggen med **o**-runa: **þorstainn** *Þörstainn* G 135, **þorlaifr** *Þörlaifr* G 343. Båda dessa inskrifter tillhör av ornamentiken att döma den senare hälften av 1000-talet. Mer osäkert är om runföljden **þoril-** på ett djurhuvudformat spänne från Västerbjers i Gothems sn (G 388) representerar ett personnamn *Þörkell* eller *Þörhildr*. Spännetypen tillhör dock 1000-talet. Den enda möjliga skrivningen med **u** finns i en försvunnen inskrift (G 272 Tingstäde kyrka), där en runföljd [**þurfrikr**] med tvekan har tolkats som *Þörfriðr* eller *Þörfrēðr*. Inskriften är endast känd genom en enda teckning utförd av Gustaf Klingwall 1750 (se Källström 2023) och tolkningen är långt ifrån säker.

Såväl runformer som ortografi talar alltså för att den nämnda myntinskriften har tillkommit under 900-talet.

Det andra myntet (SHM, FID 3000362, se fig. 2) saknar proveniens. Det utgörs av en efterprägling av en dirham från det Volgabulgariska riket och dateras till 901–920 (hos Hammarberg och Rispling 1985, 68, anges en datering till ca 910–930). Förlagan till efterprägligen är slagen för den samanidiske härskaren Ismail ibn Ahmad, som regerade 892–907.

Myntet mäter 30 mm i diameter och är försett med ett 1 mm stort upphängningshål, vilket visar att det har ingått i en smyckeuppsättning eller har burits som amulett.

Inskriften upptar den ena hälften av myntet och är 11 mm lång. Runorna har anpassats efter storleken på myntet och minskar därför i höjd åt höger. De odiskutabla runorna är mellan 14 och 26 mm höga. Inskriften lyder:

lutir

Runa 1 **l** börjar 1 mm nedanför myntets kant. Bistaven är ansatt i toppen av huvudstaven. 2 **u** mäter i sin helhet 26 mm och har en lågt ansatt bistav, som börjar 11 mm nedanför toppen. 3 **t** har ensidig bistav, som är ansatt 0,5 mm nedanför runans topp. 4 **i** lutar svagt åt vänster. Efter denna runa finns nedtill en 6 mm lång linje som lutar åt höger. Den svarar formellt mot kortkvistvarianten av **r**, men den avvikande riktningen gör det osäkert om det verkligen handlar om en runa.

Inskriften har med någon tvekan lästs som **lutir** redan av Hammarberg och Rispling (1985, 68, 74, nr 92), men de föreslår inte någon tolkning. Tveksamheten rör naturligtvis den avslutande runan där staven har en annan riktning än de föregående otvetydiga runorna. Denna kan dock vara föranledd av det begränsade utrymmet som fanns kvar för ristning. Att runan 3 **t** är av kortkvisttyp tillsammans med den lågt ansatta bistaven i **u** talar för att linjen ska uppfattas som en **r**-runa av kortkvisttyp.

Runföljden **lutir** är minst sagt mångtydig. Runan **u** kan återge /u/, /o/, /y/ eller /ø/ och vokalen antingen ha varit kort eller lång. Om inskriften härrör från 900-talet är det däremot mindre troligt att det skulle handla om någon av diftongerna /au/ eller /øy/. Den följande runan **t** kan antingen återge /t/ eller /d/, kort eller långt. Dessutom är det möjligt att en nasal har lämnats obetecknad framför denna runa och att den ska utläsas som /nt/ eller /nd/. Slutligen måste man räkna med att det kan handla om ett ord som ursprungligen har inletts med ljudförbindelsen /hl/.

Att redogöra för alla formella möjligheter att utläsa runföljden **lutir** är knappast meningsfullt. Av skriftbilden tillsammans med vetenskapen om *i*-omljudet som verkar i de långstaviga *ia*-stammarna kommer man dock ganska osökt att tänka på fornvästnordiska (härefter fvn.) *Lýtir*, vilket i tätén *Hauks þáttur hábrókar* i den isländska Flatöboken uppges ha varit en av svearna dyrkad gud. Namnet sattes redan av Fritz Löffler (1910, 96) i samband med några fornsvenska ortnamn som *Lytislund(a)* och *Lytisbergh*.

Namnets etymologi har diskuterats ganska intensivt. Dag Strömbeck (1928, 292) antog att det handlade om ”ett avsiktligt nedsättande, vanärande namn på guden Frö, givet av någon hedendomens vedersakare”

och tolkade det som en bildning till verbet (fvn.) *lýta* 'besmitte, vanære, beskjemme'. Lennart Elmevik har med utgångspunkt i ortnamnsmaterialiet vid flera tillfällen behandlat det antagna namnet. I sitt tidigaste bidrag (Elmevik 1966, 55) antog han att det kunde röra sig om en bildning till fornsvenska (härefter fsv.) *luter*, *loter* i betydelsen 'lott använd till lottkastning' eller till verbet fsv. *liūta* och att det hade haft betydelsen 'lottuttydare, spåman' eller dylikt och syfta på en (offer)präst. Som alternativ föreslog han (Elmevik 1966, 61) ett gudabinamn **lytir* bildat till fsv. *luter*, *loter* 'lott, del, andel, det som tillfaller el. tillkommer någon' och att "det egentligen betyder '»lottguden», han som råder över eller fördelar lotterna och därmed avgör människornas levnadsvillkor". Detta tänkte han sig i första hand som en beteckning på guden Frö.

I sitt senaste arbete antar Elmevik (2003, 74–76) att det handlar om en titel som ska återföras på ett urnordisk **hluti-wīhar* med betydelsen '»lottpräst», lottuttydare, spåman', vilket betydelsemässigt ansluter till hans första förslag. I sammanhanget kan också nämnas mansnamnet **lutaris** (gen.) på DR 145, som Simon Karlin Björk (2015, 23–25) övertygande har tolkat som runda. **Lutari(r)* eller **Lýtari(r)* med betydelsen 'lottkastare, spåman el. dyl.'

Andra forskare som Stefan Brink (1996, 267) och Olof Sundqvist (2007, 35, jfr Sundqvist 2016, 337–339) har i första hand uppfattat **lytir* i de nämnda ortnamnen som en beteckning på en kultfunktionär, medan Per Vikstrand (2001, 393) är mer benägen att anta att det handlar om ett "guda(bi)namn fsv. **Lytir*", men att den åsyftade guden inte är Frö utan snarare Oden.

De tolkningar som har föreslagits för fsv. **lytir* återgår alla på ord som ursprungligen har haft ett initialt /h/. Beträffande myntinskriften vet vi inte mer än att den tidigast kan ha tillkommit efter 901, men att den givetvis också kan vara senare. Att den är ristad med kortkvistrunor talar dock för att den inte gärna är mycket yngre än omkring år 1000.

Att döma av runinskrifterna faller initialt /h/ framför /l/, /r/ och /n/ på östnordiskt område under loppet av 1000-talet. Allra sällsyntast är markeringen av detta ljud framför /l/ (se Peterson 2012, 32), vilket kan tyda på att bortfallet är tidigast i denna position. Eftersom det saknas belägg för denna ljudförbindelse från vikingatidens två första århundraden vet vi inte när denna förändring kan ha inträtt, men med tanke på att enstaka exempel förekommer ännu under 1000-talet är det inte orimligt att det kvarstod på 900-talet.

Nu känner vi inte fyndorten för det aktuella myntet, men det är givetvis en rätt stor sannolikhet för att även detta fynd kommer från Gotland.

Några exempel på motsvarigheter till ljudförbindelsen /hl/ finns inte heller i de vikingatida runinskrifterna från Gotland, men däremot flera fall som motsvarar ett äldre /hr/. Det är då inte helt ointressant att det bland dessa inte finns ett enda belägg på att /h/ har markerats i denna ljudförbindelse, utan skrivningen med enbart **r** är legio, som exempelvis i den rätt frekventa namnleden runsvenska (härefter runsv.) *Hrōð-*: **roþiaup**, **roþkais** (G 111), **roþuisl**, **roþalf**, **roþfos**, **roþfoar** (G 134) m.fl. Ett av dessa belägg – skrivningen **rualta** för ack. av namnet (runsv.) *Hrōaldi* – finns dessutom på en bildsten av D-typ (G 109 Ollajvs i Alskogs sn), som har antagits kunna tillhöra 800-talet (Snædal 2002, 64), vilket skulle betyda att bortfallet i forngutniskan är mycket tidigt. Johnsen (1968, 89) sätter till och med denna sten till ”ca. 800 eller tidigare”.

Om den sista linjen inte tillhör inskriften bör den i stället läsas **luti**. En sådan runföljd är lika mångtydig som **lutir** och det är inte heller här meningsfullt att redovisa alla tänkbara alternativ. Några uppslag kan dock vara värda att nämna.

Eftersom graffiti i andra sammanhang ofta utgörs av personnamn är det tilltalande att tänka sig att sådana även har förekommit på mynt. Bakom en skrivning **luti** kan exempelvis dölja sig ett mansnamn runsv. *Lūti. Detta skulle i så fall kunna vara bildat till verbet fvn. *lúta*, fsv. *luta* ’luta, böja sig’ och ursprungligen ha syftat en persons kroppsställning. Något sådant namn är visserligen inte belagt, men i fornvästnordiskan finns flera exempel på snarlika bildningar som *Lúta* (kvinnonamn), *Lútandi* och *Lútr* (Lind 1905–1915, 749, Lind 1920–1921, 249). Skrivningen **luti** kan givetvis också svara mot ett runsvenskt *Lyti, motsvarande mansnamnet fsv. *Lyte*, som tycks ha förekommit i latiniserad form i ett diplom utfärdat i Skön i Medelpad den 7 mars 1314 (*DS* 1959, SDHK 2607). Dokumentet är tyvärr endast känt genom avskrifter och de varierande skrivningarna av namnet (*lytone*, *Lýtone*, *Lyncone*, se Hellbom 1972, 29) gör belägget förhållandevis osäkert.

Det kan givetvis också handla om ett ord ur det vanliga ordförrådet. Man skulle exempelvis kunna tänka på en motsvarighet till fvn. *hluti* m., som uppträder med flera olika betydelser: ’lut (lodd) som blir brukt ved lutkastning; lut som fell til ein, lagnad; lut, del, stykke’ (*Norrøn ordbok*). Ordet finns också belagt i forngutniskan i formen *luti* m. och betydelsen ’andel’ (Pipping 1905–1907, 51), vilket ju kunde vara en passande inskrift på ett mynt. Andra formella möjligheter som exempelvis motsvarigheter till fvn. *lýti* n. ’lyte, feil; last, lastord; synd’ och det homonyma *lýti* f. ’ljotleik [heslighet], styggleik’ (*Norrøn ordbok*) kan däremot vara svårare att motivera.

I valet mellan de olika läsnings- och tolkningsmöjligheterna bör kanske ändå alternativet **lutir** med tolkningen (*H*)*lytir* sättas i första rummet. Ett gudanamn har ju en god parallell inte bara i *Pörr* på det ovan behandlade myntet från Lye utan sannolikt även i den runföljd **gud** som finns ristad med äldre runor på ett kufiskt mynt i ett ryskt fynd (Knirk 1994, 8).

De här behandlade inskrifterna är båda korta och de ger inget stort tillskott till vår kännedom om vikingatidsspråket. Ändå har de ett värde genom att de förmodligen är förhållandevis gamla. Runformerna ser i båda fallen ut att tillhöra kortkvivstrunesystemet, vilket tyder på att inskrifterna har tillkommit redan på 900-talet.

Referenser

- Björk, Simon Karlin. 2015. "Namnbelägget **lutaris** på DR 145." *Studia anthropologica Scandinavica* 33: 19–27.
- Brink, Stefan. 1996. "Political and Social Structures in Early Scandinavia: A Settlement-historical Pre-study of the Central Place." *Tor* 28: 235–281.
- Elmevik, Lennart. 1966. "Fsv. *lytir (*Lytir): Ett etymologiskt och religionshistoriskt bidrag." *Namn och Bygd* 54: 47–61.
- . 2003. "En svensk ortnamnsgrupp och en hednisk prästtitel." *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 2003: 68–78.
- DR + nr = inskrift publicerad i *Danmarks Runeindskrifter*, av Lis Jacobsen och Erik Moltke, 3 vol.: *Text; Atlas; Registre* (København, 1941–1942).
- DS + nr = diplom publicerat i *Diplomatarium Suecanum: Svenskt diplomatium*. 1–. Stockholm, 1829 ff.
- FID = Föremålsidentitet i SHM.
- G + nr = inskrift publicerad i *Gotlands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 11–12.
- Hammarberg, Inger, och Gert Rispling. 1985. "Graffiter på vikingatida mynt." *Hikuin* 11: 63–78.
- Hellbom, Algot. 1972. *Medelpads äldre urkunder*. Utg. av Medelpads fornminnesförening. Det gamla Medelpad, 8. Sundsvall.
- Johnsen, Ingrid Sanness. 1968. *Stuttruner i vikingtidens innskrifter*. Oslo.
- Knirk, James E. 1994. "Runic Graffiti on Kufic Coins and Alphabet History." [Revised form of a conference paper from 1994; opubl. manus, kopia på Runverket.]
- . 2006. "The graffiti." I *The Hoen Hoard: A Viking Gold Treasure of the Ninth Century*, red. Signe Horn Fuglesang och David M. Wilson, 173–179. Norske oldfunn, 20. Oslo.
- Källström, Magnus. 2020. "The typology of the short-twig runes and contacts in the Baltic Sea." I *Relations and Runes – The Baltic Islands and Their Interactions During the Late Iron Age and Early Middle Ages*, red. Laila Kitzler Åhfeldt et al., 127–150. Visby.

- . 2023. "Den runläsande konsistorienotarien." K-blogg den 29 april 2023. <https://k-blogg.se/2023/04/29/den-runlasande-konsistorienotarien/>
- L + nummer/RAÄ + ort + nummer = Nummer i Kulturmiljöregistret, Riksantikvarieämbetet, som finns tillgängligt på internet genom Forssök: <https://app.raa.se/open/forsok/>
- Lind, E. H. 1905–1915. *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala. *Supplementband*. Av E. H. Lind. Oslo, Uppsala och København, 1931.
- Lind, E. H. 1920–1921. *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden: Samlade ock utgivna med förklaringar*. Uppsala.
- Läffler, Fritz, 1910: "Lytir, En hittills förbisedd fornsvensk gud. (Förberedande meddelande.)" *Arkiv för nordisk filologi* 26 (N.F. 22): 96.
- Norrøn ordbok* = Leiv Heggstad, Finn Hødnebo och Erik Simensen. *Norrøn ordbok: 5. utg. av Gamalnorsk ordbok*, av Marius Hægstad och Alf Torp. Oslo, 2008.
- Peterson, Lena. 2012. "En **brisi** vas **lina** sunn, en **lini** vas **unar** sunn . . . En þa **barlaf** . . ." I *Etymologiska studier över fyra personnamn på Malsta- och Sunnåstenarna i Hälsingland*. Sällskapet Runica et mediævalia, Opuscula, 15. Stockholm.
- Pipping, Hugo. 1905–1907. *Gutalag och gutasaga, jämte ordbok*. København.
- SDHK = Svenskt Diplomatariums huvudkartotek, Riksarkivet. <https://sok.riksarkivet.se/SDHK>
- SHM = Statens historiska museum, Stockholm.
- Snædal, Thorgunn. 2002. *Medan världen vakar: Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi*. Runrön, 16. Uppsala.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare. Utgiven av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI, 2 = *Östergötlands runinskrifter*, av Erik Brate (1911–1918).
- SRI, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (1940–1970).
- SRI, 11–12 = *Gotlands runinskrifter*, av Sven B. F. Jansson, Elias Wessen och Elisabeth Svärdström (1962–1978). Preliminära artiklar för del 3 (vol. 12.2), G 223–393, av Helmer Gustavson och Thorgunn Snædal, finns tillgängliga på internet: <https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/gotlands-runinskrifter-3/>
- Stenberger, Mårten. 1947–1958. *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit*. 2 vol. Stockholm.
- Stille, Per. 1999. "Peter och Tor – två namn i svenska runinskrifter." I *Runor och namn: Hyllningsskrift till Lena Peterson den 27 januari 1999*, red. Svante Strandberg och Lennart Elmevik, 87–93. Namn och samhälle, 10. Uppsala.
- Strömbeck, Dag. 1928. "Lytir – en fornsvensk gud?" I *Festskrift til Finnur Jónsson 29. maj 1928*, red. Johs. Brøndum-Nielsen et al., 283–293. København.
- Sundqvist, Olof. 2007. *Kultledare i fornskandinavisk religion*. Uppsala.
- . 2016. *An Arena for Higher Powers: Ceremonial Buildings and Religious Strategies for Rulership in Late Iron Age Scandinavia*. Leiden.

- Vg + nr = inskrift publicerad i *Västergötlands runinskrifter*, dvs. SRI, 5.
 Vikstrand, Per. 2001. *Gudarnas platser: Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalsregionen*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi, 77; Studier till en svensk ortnamnsatlas, 17. Uppsala.
 Williams, Henrik. 2021. *Rökstenen och världens undergång*. Stockholm.
 Öl SAS1989;43 = Runbleck från Södra Kvinneby, Stenåsa socken, Öland, publicerad av Börje Westlund i ”Kvinneby – en runinskrift med hittills okända gudanamn?” *Studia anthropomymica Scandinavica* 7: 25–52.
 Ög + nr = inskrift publicerad i *Östergötlands runinskrifter*, dvs. SRI, 2.

Summary

Two rune carved dirhams in the collections of The Swedish History Museum

In 1985, Inger Hammarberg and Gert Rispling published an article on runic graffiti on Oriental coins in the collections of the Historical Museum in Stockholm. The authors claimed that they had discovered more than 800 examples of incisions of runic character in the material, a number that was later shown to be greatly exaggerated. When the runologist James E. Knirk in 1994 was given the opportunity to study a sample of twenty of these coins, he dismissed most of the alleged inscriptions as either accidental scratches or otherwise indistinguishable.

The corpus in question includes, however, two dirhams with graffiti that clearly consist of runes. These were examined by the author in 2019 during the preparation of a new Viking exhibition in the Historical Museum, where they are at present on display.

One of the coins (SHM 11300, FID 3001033, see fig. 1) comes from a hoard found in 1900 at Mannegårde in Lye parish on Gotland. The text consists of the three runes **pur**, obviously rendering the name of the pagan god *Pōrr*. The second coin (SHM, FID 3000362, see fig. 2) is unprovenanced. The inscription can be read as **lutiṛ** or possibly **luti** if the last line, which is carved at a different angle, is not a rune. These sequences can be analysed in multiple ways but the best solution is probably to read *Lýtir*. In an Old West-Scandinavian source, *Lýtir* is said to be the name of a pagan god worshipped by the Swedes, and a possible counterpart is also attested in such Swedish place names as *Lytislund(a)* and *Lytisbergh*. Some scholars have also argued that the term may designate a cult leader on the basis of alternative etymologies of the word in question.

Both coins were minted at the beginning of the tenth century (910–911 and 901–920, respectively), but the graffiti could of course have been added much later. The rune forms, especially the **t**- and **r**-runes on the unprovenanced coin, as well as the shape of the **u**-rune with low branches in both inscriptions, show that the runes belong to the short-twig system. This indicates that none of the inscriptions is likely to postdate roughly the year 1000.

Runstenen U 597 vid Hökhuvuds prästgård: Ett runstenspussel i papper och sten

Magnus Källström (Swedish National Heritage Board)

Abstract

This article examines the reading and interpretation of the incomplete runestone U 597 at Hökhuvud rectory in northeast Uppland in Sweden. The stone was first documented in 1594 and a total of seven fragments have been recorded over the centuries although only two are preserved today. A closer investigation of the earlier records results in a revised understanding of the shape and ornamentation of the stone as well as the reading and interpretation of the runic text.

Keywords: Uppland, U 597 Hökhuvud, runestones, history of runology, rune carvers

Den runsten som i dag står vid Hökhuvuds prästgård (U 597) i Roslagen undersöktes redan av Johannes Bureus och tillhör en av de tidigaste runstenar som blev föremål för hans intresse. Han såg den nämligen redan våren 1594, vilket inte kan vara långt efter att han hade tillägnat sig konsten att läsa runor. Enligt egen utsago skulle det ha skett ”1594 widh lagh” (anteckning i F a 10:2, vid nr 62; se även *SRI*, 6: 73). Genom ordningen på de runstensuppteckningar som inleder handskriften F a 6 och den avdelning som Bureus själv kallade ”Liber 1” (se Svärdröm 1936, 26–28) går det också att följa honom i spåren. Att döma av de datum som finns antecknade i handskriften har Bureus inlett sin resa i nordöstra Uppland den 29 april med att undersöka en runsten i Alunda kyrka (U 1129†) och efter att ha besökt några av socknarna norr om Alunda har han fortsatt färden i sydvästlig riktning mot Uppsala. Till Hökhuvud kom han den 6

Källström, Magnus. “Runstenen U 597 vid Hökhuvuds prästgård: Ett runstenspussel i papper och sten.”

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 105–16.

DOI: 10.33063/futhark.14.1071

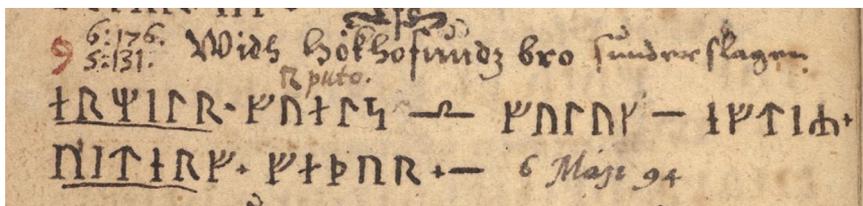

Fig. 1. Johannes Bureus uppteckning av inskriften på U 597 i F a 6. Foto: KB.

maj och skriver då att runstenen U 597 fanns ”Widh Hökhofuudz bro” och att den var ”sunderslagen” (F a 6:42, nr 9; se fig. 1). (Om Bureus runstensundersökningar under detta år, se även Källström 2024.)

Stenens skiftande öden finns utförligt beskrivna i *Upplands runinskrifter* (SRI, 7: 502) och ska inte rekapituleras här. Antalet fragment har också varierat genom tiderna. Bureus uppger i F a 5 (nr 222) att stenen var sönderslagen i sex delar, men det beror av allt att döma på en missuppfattning. Av hans återgivning av texten framgår tydligt att han här bygger på Rhezelius avbildningar (se nedan) och att ett av fragmenten av misstag har räknats två gånger. Hela inskriften har senare också blivit struken. Mårten Aschaneus och Jonas Håkansson Rhezelius har båda avbildat fem fragment. På träsnittet i *Bautil* (B 557) som bär Johan Hadorphs och Petrus Helgonius initialer, återstår endast ett av dessa samtidigt som två tidigare okända fragment har tillkommit. Ett av de nytillkomna fragmenten har senare försvunnit och i dag återstår bara två fragment av stenen, vilka utgör den ursprungliga stenens topp. Som stenen nu är placerad vilar den på den övre delen av sin högra sida (se fig. 2).

I *Upplands runinskrifter* (SRI, 7: 503) har Sven B. F. Jansson återgett inskriften på den starkt fragmentariska runstenen på följande sätt:

aterfr · ... [· fuluki · litu] · res... · eftir · uiterf · faþur [sin ...armjlr · fals]...

Adiarfr ... Fullugi letu ræisa... æftir Vidiarf, faður sinn...

”Ådjärv (och) Fulluge läto resa (stenen) efter Vidjärv, sin fader...”

De supplerade delarna bygger dels på teckningar av Mårten Aschaneus och Jonas Håkansson Rhezelius, dels på Hadorphs och Helgonius träsnitt (B 557). Dessutom finns inskriften som nämnts upptecknad av Bureus. Varför runa 42 i har markerats som osäker med en underskriven punkt är oklart, eftersom den har lästs som i av såväl Bureus som Aschaneus och Rhezelius. Troligen ska punkten i stället ha sin plats under den följande runan l, som hos Aschaneus har drag av en n-runa med högt ansatt ensidig bistav.

Fig. 2. U 597 efter den senaste uppmålningen 2014. Foto: Magnus Källström.

Jansson har i sin återgivning av texten i huvudsak följt en teckning av Rhezelius i F a 10:1, där de fem fragmenten har lagts samman till en nästan fullständig sten (se fig. 3). Dessutom avbildar Rhezelius på högersidan av samma uppslag fragmenten separat. Att denna sammanläggning inte är fullt korrekt framgår av de senare påträffade fragmenten. Jämför man de båda teckningarna upptäcker man dessutom att Rhezelius har företagit en del ändringar i den teckning som visar fragmenten sammanlagda. På ett av fragmenten (numrerat III) finns bl.a. något som liknar bakhuvudet av ett rundjur med en del av ögat och en kort nackflik. Detta rundjurshuvud har i den andra teckningen förvandlats till en fot. Samtidigt har också runorna **in** i runslingan tillsammans med en korsande slinglinje ändrats till **rsin** . Av dessa runor har Jansson upptagit runorna **sin** i återgivningen av inskriften.

Det verkar mycket osannolikt att denna teckning av de sammanlagda fragmenten skulle bygga på någon ny undersökning av stenen, utan det rör det sig snarare om en rekonstruktion gjord i efterhand på kammaren. Granskar man Rhezelius teckning av de separata fragmenten, slås man dessutom av att den fullständigt överensstämmer med Aschaneus avbild-

Fig. 3. Rhezelius avbildningar av U 597 i F a 10:1 (KB). Foto: ATA.

ning (i F b 18: 329; se fig. 4). Det handlar alltså inte om någon självständig avbildning av stenen, utan om en direkt kopia av Aschaneus teckning. Rhezelius var ju elev till denne och har alltså här ritat av en av läromästarens teckningar.¹ Det borde alltså i första hand vara Aschaneus avbildning som ska läggas till grund för återgivningen av de försvunna delarna av inskriften. Försöker man sammanfoga denna teckning med träsnittet i Bautil och de ännu bevarade fragmenten, ser det ut som om stenen ursprungligen skulle ha haft det utseende som visas i fig. 5. Ristningen har alltså bestått av ett rundjur som har lagts i tre runda slingor som tillsammans bildar en pyramidform. Detta är ett motiv som framför

¹ En annan möjlighet är att teckningen hos Aschaneus faktiskt är ritad av Rhezelius. Handskriften F b 18 innehåller flera teckningar som är betydligt skickligare utförda än Aschaneus teckningar brukar vara och de är ofta helt identiska med de teckningar som finns i Rhezelius egna handskrifter. Många av dessa härrör liksom U 597 också från Roslagen och långt ifrån de områden som Aschaneus vanligen verkade i (jfr Jansson i *SRI*, 7: 494). Antingen har Aschaneus fått dessa teckningar av Rhezelius eller också har de gjort en resa tillsammans där Rhezelius har svarat för ritarbetet. Frågan kräver en grundligare undersökning och för enkelhets skull behålls här den vedertagna uppfattningen att teckningarna i F b 18 ska räknas som Aschaneus verk.

Fig. 4. Aschaneus avbildning av U 597 i F b 18 (KB). Foto: ATA.

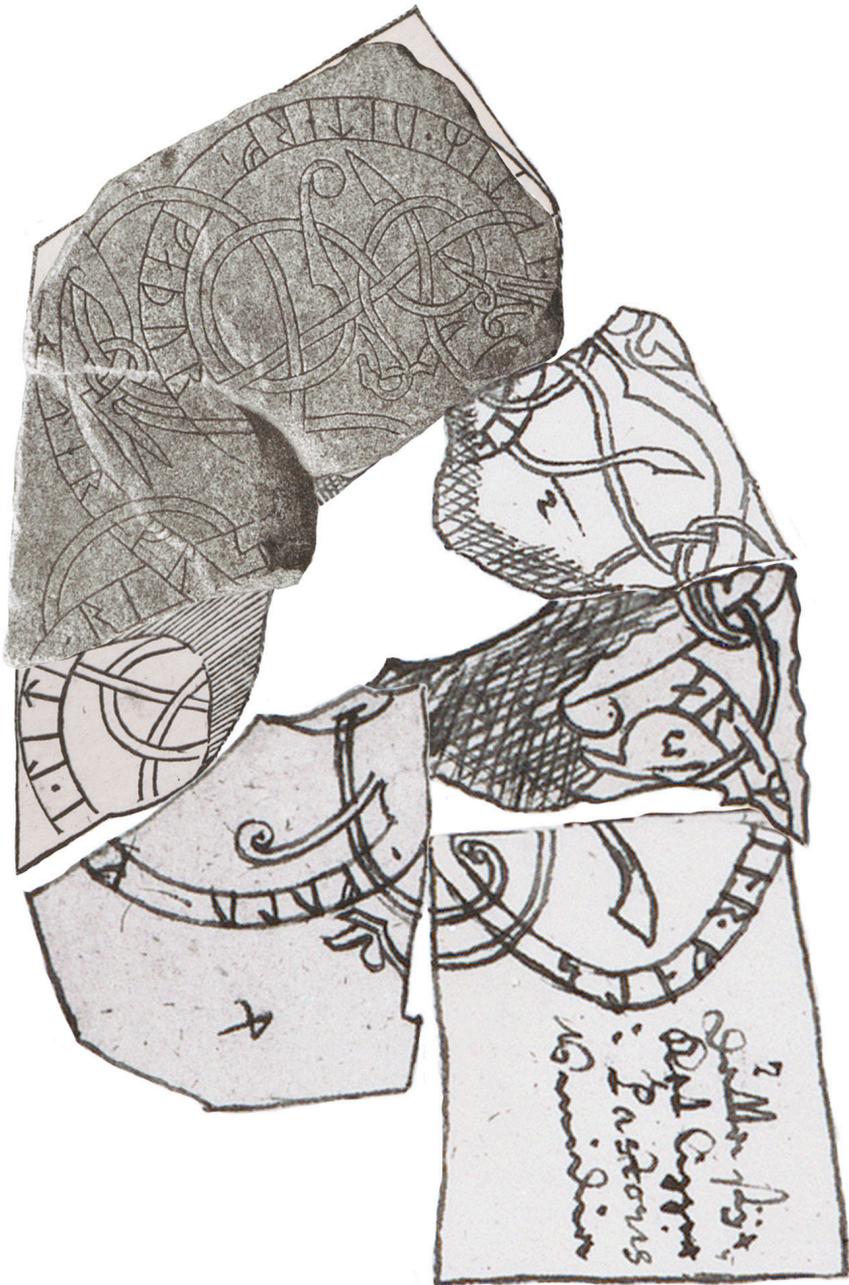

Fig. 5. Ett försök att foga samman de olika avbildningarna av U 597. Montage av författaren efter fotografier i ATA.

allt förekommer hos den uppländske runristaren Öpir, men som även har använts av andra.

Det försvunna fragmentet med resterna av rundjurshuvudet har uppenbarligen tillhört den högra delen av stenen och har haft sin plats där den främre delen av detta huvud ännu är bevarad. Detta betyder att runorna på fragmentet inte ska läsas som **l̥t in** eller **h̥l̥t sin**, utan i motsatt riktning som **l̥ ai**, vilket tydligt framgår av Aschaneus teckning. Av runornas placering i inskriften kan man också sluta sig till att de bör ha tillhört ordet **[st]ai[n]** *stæin* (ack.) 'sten'.

Om de avslutande runorna skriver Jansson (i *SRI*, 7: 504): "Hur runföljden 39 **a**–48 **s**, som har stått på ett redan på 1600-talet försvunnet stycke, skall uppfattas, är högst osäkert. Möjligen skulle man kunna gissa, att **armilr** är felläst för ett **armutr**, *Arnmundr*." Med utgångspunkt i Aschaneus läsning verkar det troligare att runföljden inte ska återges som **armilr** utan som **arminr**, eftersom **l**-runan annars är tecknad med bistaven från toppen av runan. Tyvärr finns i den bevarade delen av inskriften inga **n**- och **l**-runor att jämföra med.

Hur en runföljd **arminr** ska tolkas är inte lätt att säga, men det ligger nära till hands att tänka på en sammansättning med runsvenska *-mænnr*. Flera exempel på sådana sammansättningar förekommer ju i runkorpusen som exempelvis **at • menr** *ættmænnr* 'ätmän' Sm 75, **nurminr** *norrmænnr* 'norrmän' U 258, **blakumen** *blakumænn* 'valaker' G 134, **lanmitr** *landmænnr* 'landmän' DR 314. Antar man att **arminr** återger ett fullständigt ord så finns det till och med i fornvästnordiskan en direkt motsvarighet, nämligen pluralformen av substantivet *ármaðr* m. 'årmand (om forvalter af konges/fyrstes gård)' (*Ordbog over det norrøne prosasprog*). Ordet anges där också ha använts "om forvalter af storbondes gård", "om ombudsmand/ embedsmand for konge el. biskop/provst" etc. Ordet verkar dock inte vara känt från svenskt område, vilket gör det rätt osannolikt att det skulle ha funnits på stenen. Runföljden på U 597 kan ju dessutom ha varit ofullständig i början, vilket öppnar för fler möjligheter. En sökning i databasen för *Ordbog over det norrøne prosasprog* ger en lista på inte mindre än 464 ord, vilket till stor del beror på att förlederna i sammansättningarna ofta står i genitiv och då har ändelsen *-ar*. Det är givetvis inte rimligt att gå igenom och värdera alla dessa alternativ, där orden dessutom i många fall bara är belagda en enda gång. Ett av dessa kan dock vara värt att uppmärksamma, nämligen *farmaðr* 'Person som giver sig af med Søfart og Handel' (Fritzner 1886–96, 1: 390). Ordet har i svenska runinskrifter motsvarigheter i mansnamnet *Farmaðr*, som i formen **farmapr** (nom.) förekommer på runstenen Sö 229 Torp i Sorunda socken, och som även är

belagt som binamn i medeltida källor (exempelvis *oluff farman* (1463); se Söderwall 1884–1918, 1: 242).

Att det antagna ordet i så fall har pluralformen *farmænnr* och dessutom står i nominativ väcker en del frågor om vilken utsaga som kan ha funnits på stenen och hur de avslutande runorna [**fals**] kan ha förhållit sig till detta ord. Saken kompliceras dessutom av att Bureus återger den senare runföljden som **fuals**... och att vi inte kan veta vilken läsning som är den riktiga. Att Bureus i sina anteckningar i F a 6 (se fig. 1) har skrivit "R puto." ("r tror jag.") ovanför **u**-runan är däremot av mindre betydelse, eftersom detta säkert är tillagt långt senare i ett försök att få mening i inskriften. Förmodligen har han funderat på ett ord där *frälse* har ingått. Aschaneus var säkert en mer van runläsare när han någon gång på 1630-talet avbildade stenen än Bureus kan antas ha varit när han såg ristningen våren 1594. Det finns därför anledning att i detta fall sätta Aschaneus läsning i första rummet. På hans teckning (fig. 4) ser man också att det ovanför denna del av runslingan har funnits en ornamentslinga med hovliknande avslutning. Det verkar inte otroligt att det är denna detalj som Bureus har iakttagit och då troligen tolkat som en **u**-runa ristad utanför slingan.

Med utgångspunkt i läsningen **fals**... ligger det kanske närmast till hands att tänka på en form av adjektivet fornvästnordiska *fals* 'falsk, svigefuld, forræderisk' (*Ordbog over det norrøne prosasprog*), som ju också finns i fornsvenskan med samma betydelse: 'falsk, svekfull, bedräglig' (Söderwall 1884–1918, 1: 236). Kanske har det på runstenen från Hökhuvud stått något om [f]armænnr fals[ir] "svekfulla farmän". Detta kan givetvis inte ha avsett de tre män som nämns i inskriften, utan bör i stället syfta på dem som har förorsakat Vidjärvs död. Tankarna går till bekanta formuleringar i inskrifter som U 258: *Hann drāpu norrænnr ā knærri Āsbiarnar* "Honom dräpte norrmen på Åsbjörns skepp" eller G 134: *Hann sviku blakumenn ī ūtfaru* "Honom svek valaker på utfärd". En annan möjlighet är att det handlar om verbet (fornvästnordiska) *falsa*, som bl.a. kan ha betydelsen 'svike, narre (e-n)' (*Norrøn ordbok*). I så fall kanske inskriften har slutat med utsagan [F]armænnr fals[aðu hann] "Farmän svek honom", jfr Sö 351 **uinr** +² ... **abu** + **h-n** × *Vindr* [dr]apu hann "Vender dräpte honom." Mer än så kanske man inte ska spekulera om dessa nu oåtkomliga runföljder.

² Rester av det korsformiga skiljetecknet efter **uinr** (den vänstra och övre korsarmen) finns precis i brottkanten av stenen och noterades av författaren vid en undersökning den 12 oktober 2008. Som framgår av en odaterad teckning av Richard Dybeck i ATA (Richard Dybecks samling, F 5 vol. 10 [dock felaktigt insorterad under Uppland]) har detta skiljetecken iakttagits redan av honom, men det saknas i senare återgivningar av texten (jfr *SRI*,

Sammanfattar man det ovan skrivna kan inskriften på U 597 i stället återges på följande sätt (med det inom [ ] efter Aschaneus och B 557):

aterfr · ... [· fuluki · litu] · res...[ai]... · eftir · uiterf · faþur ...[armiñr · fals]...

Ādiarfr ... Fullugi lētu ræis[a st]æi[n] æftir Vidiarf, faður ... [F]armænnr(?) fals[aðu](?) ...

”Ådjärv [och] Fulluge lät resa stenen efter Vidjärv, [sin?] fader. Farmän(?) svek(?) ...”

Jansson nämner ingenting om stenens ristare, men utifrån ornamentik, runformer och ortografi råder det ingen tvekan om att den ska tillskrivas den runristare som har kallats Önjut (se vidare Källström 2007, 104 f.). Mönstret att arrangera rundjuret i tre slingor som bildar en pyramidform förekommer på ytterligare några stenar som kan tillskrivas denne ristare, där den närmaste parallellen nog finns på U 1046.

Den ovan föreslagna omgrupperingen av fragmenten har inte inneburit så mycket för själva texten, men ger ändå en intressant upplysning, nämligen att ristaren har använt monografisk beteckning för diftongen /æi/ i verbet *ræisa*, men tydligt digrafisk i det följande ordet *stæin*. Samma sak finns också på den av Önjut signerade Gs 1 Österfärnebo kyrka, där just frasen **resa · stain** förekommer. Samma skrivning har av allt att döma också funnits i ett nu förlorat parti på U 1008. I *Upplands runinskrifter* har utgivarna valt att följa Hadorphs och Leitz läsning (B 534) **rasa**, men övriga undersökare som har sett stenen i oskadat skick (Rhezelius, Anders och Olof Celsius) har uppfattat den andra runan i ordet som **e** (se *SRI*, 7: 194). Samma sak gäller den försvunna U 1087†, där B 477 har **risa stain**, men där samtliga övriga undersökare (Bureus, Rhezelius, Olof Celsius) har läst **resa** (se *SRI*, 9: 393). På den bevarade U 1006 är läsningen i *Upplands runinskrifter* **risa · stain**. I läsningsscommentaren (*SRI*, 7: 191) står dock att ”**risa** är mycket svagt” och ett par av de tidigare undersökarna (Rhezelius, Anders Celsius) har i stället uppfattat den andra runan som **e** (se *SRI*, 7: 192). På U 1046 och U 1122 som också bör vara utförda av Önjut återges däremot båda orden med monograf: **resa sten** resp. **resa · sten**. Kanske råder det en tidsskillnad mellan de båda grupperna. Den med konsekvent monografisk beteckning får då antas vara den yngre liksom att **e**-skrivningarna här svarar mot ett monofongerat långt *e* även i uttalet av dessa ord.

3: 341, pl. 179). I ett brev till George Stephens den 13 december 1871 skriver också Dybeck att ”Efter Uinr är en omisskännlig arm af ett skiljekors”.

Om inskriftens slut har haft det innehåll som ovan har föreslagits går naturligtvis inte att säkert säga. För att nå visshet krävs nog inte bara ett återfynd av de tidigare kända fragmenten, utan också av några delar av stenen som saknades redan på Johannes Bureus tid.

Referenser

- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- B + nr = träsnitt i *Bautil, det är: Alle Svea ok Götha Rikens Runstenar, upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000*, av Johan Göransson (Stockholm, 1750).
- DR + nr = inskrift publicerad i *Danmarks runeindskrifter*, av Lis Jacobsen och Erik Moltke. 3 vol.: *Text; Atlas; Registre* (København, 1941–42).
- Dybeck, Richard. 1871. Brev till George Stephens den 13/12 1871. KB.
- F a 5 = Bureus, Johannes. u.å. ”Runahäfd eller Monumenta Runica.” Handskrift i KB, F a 5.
- F a 6 = Bureus, Johannes. u.å. ”Collectanea Runica.” Handskrift i KB, F a 6.
- F a 10:1 = Bureus, Johannes. u.å. ”Monumenta veterum gothorum in patria 1.” Handskrift i KB, F a 10:1.
- F a 10:2 = Bureus, Johannes. u.å. ”Monumenta veterum gothorum in patria 2.” Handskrift i KB, F a 10:2.
- F b 18 = Aschaneus, Mårten. u.å. ”Monumenta Runica.” Handskrift i KB, F b 18.
- Fritzner, Johan. 1886–96. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. 2. utg. 3 vol. Kristiania. Vol. 4: *Rettelser og tillegg*. Av Finn Hødnebo. Oslo, 1972.
- G + nr = inskrift publicerad i *Gotlands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 11–12.
- Gs + nr = inskrift publicerad i *Gästriklands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 15.1.
- KB = Kungliga biblioteket, Stockholm.
- Källström, Magnus. 2007. *Mästare och minnesmärken: Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Scandinavian Philology, n.s., 43. Stockholm.
- . 2024. ”Johannes Bureus första runresa.” Riksantikvarieämbetet, K-blogg. Publicerat den 10 december 2024. <https://k-blogg.se/2024/12/10/johannes-bureus-forsta-runresa/>
- Norrøn ordbok* = Leiv Heggstad, Finn Hødnebo och Erik Simensen. *Norrøn ordbok*. 5. utg. av *Gamalnorsk ordbok*, av Marius Hægstad och Alf Torp. Oslo, 2008.
- Ordbog over det norrøne prosasprog*. Københavns universitet. <https://onp.ku.dk/onp/onp.php>
- Richard Dybecks samling, ATA.
- Sm + nr = inskrift publicerad i *Smålands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 4.
- SRI* = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI*, 3 = *Södermanlands runinskrifter*, av Erik Brate och Elias Wessen (1924–36).
- SRI*, 4 = *Smålands runinskrifter*, av Ragnar Kinander (1935–61).

SRI, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, av Elias Wessen och Sven B. F. Jansson (1940–58).

SRI, 11–12 = *Gotlands runinskrifter*, av Sven B. F. Jansson, Elias Wessen och Elisabeth Svärdström (1962–78).

SRI, 15.1 = *Gästriklands runinskrifter*, av Sven B. F. Jansson (1981).

Svärdström, Elisabeth. 1936. *Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter*. Stockholm.

Sö + nr = inskrift publicerad i *Södermanlands runinskrifter*, dvs. SRI, 3.

Söderwall, Knut Fredrik. 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. 3 vol.

Lund. *Supplement*. Av Knut Fredrik Söderwall, Walter Åkerlund, Karl Gustaf Ljunggren och Elias Wessén. 2 vol. Lund, 1925–73.

U + nr = inskrift publicerad i *Upplands runinskrifter*, dvs. SRI, 6–9.

Summary

The runestone U 597 at Hökhuvud rectory: A runestone puzzle in paper and stone

The runestone U 597 is now preserved in two fragments, but we know from earlier records of five additional pieces which are now lost. The stone was first recorded by Johannes Bureus in 1594 (fig. 1) and has since been depicted on several occasions. In *Upplands runinskrifter* (SRI, 7) the text is rendered as follows (with the lost sections from earlier records inside square brackets):

aterfr · ... [· **fuluki** · **litu**] · **res**... · **eftir** · **uiterf** · **faður** [**sin** ...**armi**lr · **fals**]...
Adiarfr ... *Fullugi letu ræisa*... *æftir Vidiarf, faður sinn*...

“Ådjärv (and) Fulluge had (the stone) raised in memory of Vidjärv, their father...”

It is evident that two drawings by Jonas Håkansson Rhezelius in the manuscript F a 10:1 (fig. 2) played a crucial role in for this arrangement of the text. What has passed unnoticed is that Rhezelius presents a reconstruction based on an earlier depiction by Mårten Aschaneus (fig. 3), and that several details of the ornamentation as well as some runes have been deliberately altered.

An attempt to align the fragments from the original drawing with the preserved fragments results in a different conception of the ornamentation, with the rune animal arranged in three loops forming a pyramid shape (fig. 5). It is also evident that the word **sin** ‘their’ in the previous edition is an emendation by Rhezelius and that these runes were originally read as **ai**, which must be the remnants of the word **[st]ai[n]** ‘stone’. Furthermore, Aschaneus’ depiction indicates that the alleged sequence **armi**lr at the end of the text should instead be recognized as **armi**nr.

The inscription can then be rendered as follows:

aterfr · ... [· **fuluki** · **litu**] · **res**...[**ai**]... · **eftir** · **uiterf** · **faþur** ... [**armi** · **fals**]...

Ādiarf_R ... Fullugi létu ræis[a st]æi[n] æftir Vīdiarf, faður ... [F]armænnr(?) fals[aðu](?) ...

“Ådjärv [and] Fulluge had this stone raised in memory of Vidjärv, [their?] father. Travelling merchants(?) betrayed(?) ...”

The suggested reconstruction of the final section of the inscription is of course highly speculative but is closely paralleled in other inscriptions such as for instance *Hann sviku blakumenn i útfaru* “He was betrayed by Walachians on a journey” (G 134).

The stone can be attributed to the Upplandic rune carver Önjut and, with the proposed reading, provides an additional example of one of his orthographical characteristics, whereby the original diphthong /æi/ in the verb *ræisa* is rendered with a single rune (normally **e**) but in the following word *stæin* with the digraph **ai**.

Runföljden **tatr** (U 1070): Barnspråk eller skaldespråk?

Patrik Larsson (Dalarna University)

Abstract

The inscription on the runestone from Kroksta in Uppland (U 1070) begins with an uninterpreted runic sequence, **tatr**, which clearly denotes a male personal name. Sven B. F. Jansson (*SRI*, 9: 361, 448), along with other scholars, compares this to the runic sequences **tati** (nom.; Sö 41) and **tata** (acc.; U 1111), which he interprets as the name *Tati/Tatti*, a word originally derived from the language of children. The formation and form of the name underlying **tatr** is not, however, disclosed. An alternative interpretation is therefore presented here: the Runic Swedish name *Tandr*, derived from Old West Norse *tandr* m. ‘fire’, a word known from skaldic poetry. This interpretation is strengthened by onomastic and orthographic parallels, as well as by accounts of various names in runic inscriptions derived from words from skaldic poetry. Since there are a number of correspondences between U 1070 and U 1111 (geographical proximity, same carver and same age) it is argued that **tata** in U 1111 could represent a name **Tandi*, related to *Tandr*, which could also apply to **tati** in Sö 41 (for the latter, however, an interpretation *Tati/Tatti* is also considered entirely plausible).

Keywords: Runic inscriptions, Viking Age, personal names, U 1070 Kroksta, poetic language, U 1111 Eke, Sö 41 Björke, children’s language

IKroksta i Åkerby socken, strax nordväst om Uppsala, står den runsten som i *Sveriges runinskrifter* erhållit signumet U 1070 (se fig. 1). Inskriften har lästs, normaliserats och översatts på följande sätt av Sven B. F. Jansson (*SRI*, 9: 360, med det inom klammer supplerat från *Bautil* och med normaliseringen anpassad efter Peterson 2006 och 2007):

tatr · auk · kamal · litu · rita · sti[n · ifti]r · þorþ · faþur sin

tatr ok Gamall lētu rētta stæin æftir Þōrð, faður sinn.

’**tatr** och Gammal läto resa stenen efter Tord, sin fader.’

Fig. 1. U 1070, Kroksta, Åkerby sn. Foto: N. Lagergren, ATA (Public Domain).

Som synes rör det sig om en typisk senvikingatida minnesinskrift, där två söner låtit resa en runsten till minne av sin far. Teoretiskt sett skulle runföljden **tatr** också kunna återge ett kvinnonamn, men den ger onekligen intryck av att avslutas med en maskulin nominativändelse, varför ett mansnamn är mer sannolikt. Inskriften bjuder heller inte på några tolkningsproblem, förutom just den inledande runföljden **tatr**, som uppen-

barligen representerar ett personnamn, men oklart vilket. Jansson (*SRI*, 9: 361) erbjuder följande relativt utförliga kommentar (noter här borttagna):

Runföljden 1–4 **tatr** återger ett namn, om vilket man endast med visshet kan säga, att det har varit mycket ovanligt, åtminstone i skrift. Namnet återges av Peringskiöld som *T e t e r*, i *UFT* (1876) uppfattas det som *T a n d*, och i *Svenska runristare* (s. 114) återger Brate det som *T a t*. Flera andra möjligheter finns givetvis. Det förefaller emellertid som om **tatr** bör sammanställas med det mansnamn **tata** (ack.) som finnes på den närbelägna U 1111. Detta namn torde kunna uppfattas som ett *Tatti*, till typen snarast ett barnspråksord och därför omöjligt att härleda ur någon känd ordstam. Namnet ingår möjligen i några ortnamn. Sålunda uppfattar N. Ödeen alternativt förleden i t. ex. *Tattamåla* (*tattamåla*: 1545) som ”ett tillnamn *Tatte* med i dylika bildningar vanlig konsonantfördubbling” (se *Studier i Smålands bebyggelsehistoria* 1927–30, s. 267). Möjligt är väl också, att ett mansnamn *Tatti* ingår i *T a t t b y* (Saltsjöbaden, Stockholms län), vilket namn dock är sent belagt (*Tatteboda* red. jb 1686, *Tätteby* jb 1715, *Tatteby* jb 1787, 1825). I den hälsingska sägnen om Högs kyrkas tillblivelse bär som bekant den ene jätten namnet *T a t t e*; se N. Wettersten, *Forssa och Högs Ålder och Würde* 1761 (utg. 1901), s. 83 f. Se vidare U 1111.

Janssons hänvisning till artikeln om U 1111 avser en runsten från Eke i Skuttunge socken som avslutas med en runföljd **tata** (ack.). Om denna skriver han (*SRI*, 9: 448):

tata torde återge ett mansnamn, som i nom. har hetat *Tat(t)i*; det förekommer också på Sö 41 (**tati**) och ingår enligt Lundgrens och Brates namnordbok i några svenska ortnamn. Se vidare U 1070, där ett jämförbart mansnamn, ristat **tatr**, förekommer, *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 226, 242, 246 och *Danmarks gamle Personnavne* (1941–48), sp. 1346 f.

Som framgår av citatet nämner också Jansson förekomsten av en runföljd **tati** på Sö 41, en runsten från Björke i Västerljungs socken i Södermanland. I Erik Brates artikel om denna inskrift (*SRI*, 3: 31 f.) sägs endast att runföljden i fråga representerar ett fornsvenskt (härefter fsv.) och nusvenskt namn *Tate*, uppvisat i ortnamn, men inget om dess betydelse eller ursprung. Det samma gäller för övrigt Brates förslag gällande runföljden **tatr**, dvs. översättningen *Tat* lämnas helt okommenterad (Brate 1925, 114). Sophus Bugge (i Brate och Bugge 1891, 315) har i en kommentar till inskriften Sö 41 jämfört runföljden **tati** med **tata** (ack.), dvs. det ovan nämnda belägget från U 1111. Bugge nämner vidare: ”Beslægtet er **tatr** L. 166 [dvs. U 1070]. Om Oprindelsen jfr Diefenbach, *Goth. Wtb.* I, 81.” Den nämnda referensen syftar på Lorenz Diefenbachs *Vergleichendes Wörterbuch der gothischen Sprache* vol. 1 från 1851, där ett samband med det gotiska *atta* m. ’far’ kan anas,

åtminstone för det svagt böjda namnet. Det är också det namnet Bugge huvudsakligen kommenterar, men om detsamma ska antas gälla också det starkt böjda namnet bakom runföljden **tatr** är emellertid inte helt klart.

Tolkningen *Tand* som Jansson nämner i citatet ovan om U 1070 härrör från Carl Säve, som i ett brev till George Stephens (3/1 1864, citerat efter *SRI*, 9: 361 not 2) skriver: ”Men vet hvad *Tatr* är? Jo, det är *ta(n)tr* m. tand, Lat. dens . . . Märkligt är, att ordet, som eljest i alla Nordiska dialekter är fem., här står som masc.! Men äfven i Gutniskan och i den lefv. Gotl. är det masc., liksom i Gotiskan och alla Tyska, Lat., Grek. och Sanskrit-språk.”

Det är också värt att nämna att det råder full enighet om läsningen av runföljden **tatr**; Jansson (*SRI*, 9: 361) noterar visserligen att i runa 4 är huvudstaven ”lätt skadad på mitten”, men konstaterar koncist att ”[r]unföljden 1–4 är säker”. Det nämns heller inget i läsningsskommentaren att runföljden i fråga lästs på något alternativt sätt, och de äldre avbildningar som återges i *SRI*, 9: 37 är också samstämmiga. Att en tolkning därmed ska utgå ifrån läsningen **tatr** framstår som helt klart. Det kan vidare noteras att Erik Brate (1925, 114) attribuerar U 1070 till ristaren Gudfast, vilket dock Sven B. F. Jansson (i *SRI*, 9: 361) bedömer som osäkert. Magnus Källström har emellertid framhållit att de attribueringar Brate gör till Gudfast ”ofta avfärdats utan någon egentlig argumentation” och att man därför ”i de flesta fall inte så enkelt kan avskriva Gudfast som upphovsman” (Källström 2007, 273 not 292). För tolkningen av runföljden **tatr** är dock knappast frågan om ristare avgörande, då den inte innehåller några avvikande eller på annat sätt utmärkande skrivningar, varför den frågan kan lämnas därhän (se dock nedan).

Utvärdering av framförda tolkningsförslag

Det går att resa invändningar mot samtliga förslag som Jansson nämner i sin kommentar i korpusutgåvan. Peringskiölds *Teter* går exempelvis svårigen att förena med några kända ord eller namn, medan Säves *Tand* blir tvungen att anta ett avvikande genus. Janssons förslag är, som framgått ovan, att runföljden **tatr** i U 1070 ”bör sammanställas” med runföljden **tata** (ack.) på den närbelägna U 1111, vilken Jansson uppfattar som ett namn *Tat(t)i*, ”till typen snarast ett barnspråksord och därför omöjligt att härleda ur någon känd ordstam” (*SRI*, 9: 361).¹ Exakt hur det namn som

¹ Assar Janzén (1947, 242, 246) tycks betrakta det fsv. *Tati*, *Tate* som inhemskt, och han beskriver det som ett ”lallord” och ett ”lallnamn från barnamun”. Rikard Hornby (1947, 226) räknar däremot med att det forndanska *Tati* är ett lån från frisiskan på 1200-talet.

återges av runföljden **tatr** förhåller sig till namnet *Tat(t)i* är dock oklart, och i artikeln om U 1111 skriver Jansson att det rör sig om ”ett jämförbart mansnamn” (*SRI*, 9: 448), men inte heller här sägs något om hur sambandet namnen emellan skulle se ut. Detsamma kan sägas om Bugges resonemang om det eventuella sambandet mellan gotiska *atta* m. ’far’ och namnet *Tat(t)i*, men det närmare förhållandet mellan detta namn och namnet bakom runföljden **tatr** redovisas inte. Det kan också noteras att Jansson framför sitt förslag med rätt betänkliga reservationer, och att han efter att ha redovisat ett antal tolkningsförslag faller följande kommentar (*SRI*, 9: 361): ”Flera andra möjligheter finnas givetvis.” I ljuset av det ovan anförda kan det därför vara motiverat att pröva om det kan finnas andra tolkningsalternativ värda att föra fram.

Ett nytt tolkningsförslag

Som framgått av föregående avsnitt råder alltså ett oklart samband mellan runföljden **tatr** och det namn som Jansson (*SRI*, 9: 361) antar återges av Sö 41 **tati** och U 1111 **tata** (ack.), *Tat(t)i*, ett namn utgående från ”ett barnspråksord och därför omöjligt att härleda ur någon känd ordstam”. Just det sistnämnda kan också framstå som något otillfredsställande, så om det skulle gå att hitta en tolkning av runföljden **tatr** som går att anknyta till något känt ord vore det sannolikt att föredra.

Mitt förslag till tolkning är att i runföljden **tatr** se ett runsvenskt namn *Tandr*, bildat till en motsvarighet till fornvästnordiskans (härefter fvn.) *tandr* m. ’eld’, ett ord från skaldepoesin (Sveinbjörn Egilsson och Finnur Jónsson 1931, 564; Heggstad, Hødnebo och Simensen 1993, 433; Gurevich 2017, 926 f.). Ordet har motsvarigheter i isländskans *tandur* n. ’eld; liten gnista; stoftkorn; liten pil’, färöiskans *tandur* n. ’svagt (levande) ljus; eländig människa eller varelse’, nynorskans *tandr* m. ’gnista’ och danskans *tande* m. ’(den synliga delen av) ljusveke’, vilka etymologiskt kan föras till en rot *tind-*, *tand-*, *tund-* som bland annat ingår i verben *tindra* och *tända* och även i fsv. *tunder* n. ’fnöske’ (Hellquist 1948, 1265; de Vries 1962, 581; Åsgeir Blöndal Magnússon 1989, 1025; Kroonen 2013, 508 f.; Bjorvand och Lindeman 2019, 1288). Besläktade är också fornhögtyskans *zantaro* ’glödande kol’ (motsvarande fvn. *tandri* m. ’eld’ i skaldespråk) och medelhögtyskans *zander* m. ’glödande kol’ (se anförd litteratur). Det går även att nämna fvn. *tandrauðr* adj. ’ildrød; gloande raud, eldraud’ (Fritzner 1886–96, 3: 677; Heggstad, Hødnebo och Simensen 1993, 433). I svenska dialekter finns ett ord *tande*, växlande med *tände* och *tanne*, belagt bland annat från Uppland, i betydelserna ’antänd, lång stång, som man bär på

axeln, att lysa sig med'; 'ljusveke'; 'övre, brinnande del av veke'; 'tjärvedsfackla'; 'veke' (OSDs; Rietz 1861–67, 724, 734 f., s.v. **tinda*), vilket Rietz (s. 735) sammanställer med just fvn. *tandr* m. 'eld'. I de svenska dialekterna finns också en sammansättning *ljustand*, där senare leden enligt Rietz (s. 734) är *tand* m. 'ljusveke (ɔ: det som brinner)', belagd från Österbotten och med en variant *ljaustanä* från Gotland.

Fornnordiska namn med ett likartat semantiskt innehåll som det föreslagna *Tandr* 'eld' finns det ganska gott om. I runinskrifterna förekommer exempelvis följande namn (Peterson 2007): *Brandi* och *Brandr*, till fvn. *brandr* m. 'stock, stolpe', 'eld, brand', 'svärds klinga' m.m. (även i *Guðbrandr* och *Svartabrandr*); *Brīsi*, troligen till ett verb motsvarande nynorskans *brisa* 'lysa; pråla, prunka' m.m.; jfr även fvn. *brisingr* m. 'eld' (se Peterson 2012, 19–30); *Ēldi*, kortform till namn på *Eld-*, av fvn. *eldr* m. 'eld'; *Glōði*, avledning till fvn. *glóð* f. 'glöd'; *Kulr*, till fvn. *kol* n. 'kol' (även i *Kulbæinn* och *Kulsvæinn*); *Sōti* och *Sōtr* (?), till fvn. *sót* n. 'sot'; *Sviðandi*, till fvn. *sviða* 'sveda, bränna' samt *Sviðbalki*, till fvn. *sviða* 'sveda, bränna' och fvn. **balki* 'bjälke', kanske betydande 'ett svett stycke trä'. Henrik Williams lade vid heldagsrunrådet (ett kollokvium) den 11 oktober 2019 vid Göteborgs universitet fram tolkningen att runföljden **tusa** (ack.) i Vg 33 (tidigare förld till *Tosti*) representerar en motsvarighet till fvn. *tusi/túsi* m. 'eld'. Denna tolkning är av stort intresse för den föreslagna tolkningen *Tandr* som en motsvarighet till fvn. *tandr* m. 'eld', då fvn. *tusi/túsi* m. 'eld' har samma betydelse och även det är ett ord från skaldepoesin. Här kan också den tidigmedeltida runföljden **funi** på ett revben från Sigtuna nämnas, som också den kan kopplas samman med ett ord från skaldespråket, fvn. *funi* m., intressant nog också detta med betydelsen 'eld, låga'. Om inskriften från Sigtuna och dess tolkning, se Gustavson 1997, 18; 2012, 107; Palumbo 2020, 66 not 4; Mårtensson 2024, 92 f. Se även Williams 2010, 199–204 för en diskussion om sambandet mellan skaldespråk och svenska runstenar, inte minst personnamn.

Det finns även en del fornvästnordiska huvudnamn som hör till samma semantiska sfär (Lind 1905–15), varav en del också förekommer som binyamn (jfr nedan); några av namnen är inte namn på verkliga personer, utan är fingerade eller mytologiska: *Brandr* (till fvn. *brandr* m. 'stock, stolpe', 'eld, brand', 'svärds klinga' m.m.; även som efterled i ett dussintal namn); *Brennir*, av fvn. *brennir* m. 'brännare'; *Eimgeitir* och *Eimnir*, till fvn. *eimr* m. 'ånga, rök, eld'; *Eimyria*, till fvn. *eimyrja* f. 'aska med glöd', syster till *Eisa*, till fvn. *eisa* f. 'eld, bål'; *Eldgrímr*, förleden av fvn. *eldr* m. 'eld'; *Eldiárn*, till fvn. *eldjarn* n. 'eldjärn (dvs. järn att slå eld med)'; *Eldir*, egentligen 'eldare', till fvn. verbet *elda* 'elda, värma upp, bränna, tända

m.m.’; *Eldr*, av fvn. *eldr* m. ’eld’; *Eldríðr*, förleden av fvn. *eldr* m. ’eld’; *Gneisti*, till fvn. *gneisti* m. ’gnista’; *Hyrrokkin*, av *hyrrokkin* ’skrukket av eld’ (Heggstad, Hødnebø och Simensen 1993, 216); *Kolbeinn* (förleden till fvn. *kol* n. ’kol’; *Kol*-förekommer som förled i ett dussintal namn); *Logi*, av fvn. *logi* m. ’låga, flamma’; även i *Svafrlogi*); *Sóti*, till fvn. *sót* n. ’sot’ samt *Sveið* och *Sveiði*, sannolikt till fvn. verbet *sveiða* ’sveda, bränna’. Beträffande namnet *Eldiárn* kan det nämnas att Henrik Williams vid ett runråd (kollokvium) den 19 september 2005 vid Uppsala universitet föreslog att runföljden **althrn** i U 1022, med tvekan tolkad som namnet *Halfdan* av Elias Wessén (i *SRI*, 9: 249), skulle kunna återge detta namn. Se även Källström 2010, 148.

Några exempel från de fornvästnordiska binamnen är (Lind 1920–21): *Brandareykr*, till fvn. *brandr* m. ’stock, stolpe’, ’eld, brand’, ’svärds klinga’ m.m. och fvn. *reykr* m. ’rök; rykande eld; rykande källa’, dvs. ’brandrök’; *Brennir* (se ovan); *Eldbóðungr* och *Eld-Grímr*, förleden av fvn. *eldr* m. ’eld’; *Eldiárn* (se ovan); *Eldr* (se ovan); *Gneisti* (se ovan); *Kolskeggr*, förleden till fvn. *kol* n. ’kol’; *Loga*, av fvn. *loga* f. ’fackla, ljus’; *Logi* (se ovan); *Reykr*, av fvn. *reykr* m. ’rök; rykande eld; rykande källa’; *Svæla*, av fvn. *svæla* f. ’tjock, kvävande rök’, ’svek, fusk, bedrägeri’ och *Þnartr* (?), förutsatt att Linds antagande om att det är fel för *Snartr* stämmer (då [þn] annars inte förekommer), vilket jämförs med nynorskans *snart* m. ’brand, tanne på ljus’.

Även i fornsvenskan finns exempel på binamn med ett liknande semantiskt innehåll (Hellquist 1912; SMPs): *Brand* och *Brande*, till fsv. *brander* m. ’brand, brinnande, brännande eld; eldbrand, brinnande trästycke’; *Brænnare* ’brännare’ (förekommer annars bara som efterled i ord som *kolbrænnare*, *morþbrænnare* m.fl.); *Eld*, till fsv. *elder* m. ’eld’; *Glødh*, till fsv. *glødh* f. ’glöd’; *Kol*, till fsv. *kol* n. ’kol’; *Kolbrænna* ’kolbrännare’; jfr fvn. *kolbrenna*, f. ’brännande av kol’; *Røk*, till fsv. *røker* m. ’rök, eldstad; härd, hushåll; rökelse m.m.’ samt *Sot* och *Sote*, till fsv. *sot* n. ’sot’.

Av särskilt stort intresse för tolkningen av runföljden **tatr** som ett namn *Tandr*, bildat till en motsvarighet till fvn. *tandr* m. ’eld’, är förekomsten av ett fvn. binamn *Tandri* (Lind 1920–21, sp. 380 f.). Lind (sp. 381) skriver att det ”Snarast [är] bildat av nyn. v. *tandra* ’gräla, yppa kiv’”, men hos exempelvis Fritzner (1886–96, 3: 677) och Heggstad, Hødnebø och Simensen (1993, 433) sammanställs det i första hand med fvn. *tandri* m. ’eld’. Det innebär således att vi skulle kunna ha två likartade namn, *Tandr* och *Tandri*, båda bildade till ord från skaldespråket och med samma betydelse.

Som framgått ovan förutsätter den föreslagna tolkningen av runföljden **tatr** som ett namn *Tandr* att det rör sig om en bildning till ett ord som är belagt från skaldepoesin. Ett par uppländska paralleller till detta före-

ligger sannolikt i namnen *Siōli* på U 1085 och *Fylkir* på U 805† (se Larsson 2022, 147 med litteratur). Notera även den ovan nämnda tolkningen av runföljden **tusa** (ack.) i Vg 33, som också antas vara en bildning till ett ord från skaldepoesin, därtill med samma betydelse som det föreslagna *Tandr*, dvs. 'eld'. Detsamma kan mycket väl gälla även för den tidigmedeltida runföljden **funi** på ett revben från Sigtuna (U NOR1996;18E), som kan sammanställas med skaldespråksordet fvn. *funi* m. 'eld, låga'.

Det föreliggande tolkningsförslaget förutsätter också att en nasal är obetecknad i runföljden **tatr**, men det är en välbekant och frekvent företeelse i runskrift (Williams 1994; Düwel 2008, 92; Barnes 2012, 13, 25) och utgör således inget hinder för att tolka den som *Tandr*. Exempelvis kan nämnas skrivningen **lati** för *-landi* 'land' (dat.) i U 539 **iutlati** *Iütlandi* och U 540 **kriklati** *Grikklandi* samt **lats** för *-lands* 'land' (gen.) i U 978 **iklats+fari** *Ænglandsfari*, liksom en mängd exempel på skrivningarna **at** och **ot** för *and(u)* (dat.) och *and* (ack.) 'ande, själ' samt **bata**, **bota** och **buta** för *bōnda* (ack. eller gen.) 'bonde' (40 respektive 26 belägg hos Peterson 2006). En skrivning med obetecknad nasal följer därmed ett känt mönster och är därför helt oproblematiskt.

Förhållandet mellan runföljderna **tatr** respektive **tati/tata**

Som framgått ovan vill flera forskare se ett samband mellan å ena sidan runföljden **tatr** (nom.) på U 1070 och å andra sidan **tati** (nom.) och **tata** (ack.) på Sö 41 respektive U 1111. Exakt hur detta samband skulle se ut är dock oklart. Enligt Jansson (*SRI*, 9: 361) utgår namnet i de senare från "ett barnspråksord och [är] därför omöjligt att härleda ur någon känd ordstam". Om **tatr** säger Jansson endast att det "bör sammanställas med" respektive är ett med **tata** "jämförbart mansnamn" (*SRI*, 9: 361, 448). Även Sophus Bugge (i Brate och Bugge 1891, 315) räknar med det finns ett släktskap mellan **tatr** och **tati/tata**, men ingen av dem nämner uttryckligen vilken form namnet återgivet som **tatr** skulle ha.

Eftersom jag ju föreslår att runföljden **tatr** ska tolkas som *Tandr* kan man överväga om ett med det besläktat namn också kan dölja sig bakom **tati/tata**. En sådan möjlighet är att tolka **tati** som en hypokoristisk bildning **Tandi* till *Tandr*. Det finns också ett visst stöd för att anta ett samband mellan **tatr** (nom.) på U 1070 och **tata** (ack.) på U 1111: stenarna står mindre än en mil ifrån varandra, de har troligen samma upphovsman, Gudfast (se ovan för U 1070 och Brate 1925, 113 och Jansson i *SRI*, 9: 448

för U 1111), och de är också, utifrån den dateringsmetod som utvecklats av Anne-Sofie Gräslund, jämgamla (här den period som kallas Pr 4; metoden utgår ifrån zoomorf ornamentik och presenterades först i Gräslund 1991 och 1992). Det skulle därmed till och med kunna vara samma person som avses i dessa båda inskrifter. Oavsett vilket bör det ändå, med tanke på de andra omständigheterna som här påtalats, vara mer sannolikt att det finns ett samband mellan namnen bakom runföljderna **tatr** (nom.) på U 1070 och **tata** (ack.) på U 1111 än att det skulle röra sig om två olika namn, med helt olika ursprung. Frågan är då om samma sak gäller också för runföljden **tati** (nom.) på Sö 41. Här är det ett betydligt större avstånd geografiskt, då U 1070 och U 1111 är runstenar resta nordväst om Uppsala och Sö 41 är ristad i fast häll i sydöstra Södermanland. Även tidsmässigt finns det en skillnad: Sö 41 kan klassas som Pr 3, dvs. något äldre än U 1070 och U 1111, vilka som nämnts hör till Pr 4. Enklast vore förstås att anta att det är besläktade namn bakom alla tre runföljderna, men då det trots allt förekommer ett fornsvenskt binamn *Tate* (SMPs) och man räknar med att ett namn av sådant slag skulle kunna uppstå i barnspråk (se t.ex. Hellquist 1912, 86; Janzén 1947, 242, 246; Modéer 1964, 10) kan det inte uteslutas. Lena Peterson (2007, 219) för såväl **tati** som **tata** till en uppslagsform *Tati/Tatti*, med kommentaren: "Kanske urspr[ungligen] ett barnspråksord för 'fader'." Som framgått ovan argumenterar jag för att runföljden **tata** (ack.) på U 1111 snarast bör representera ett namn **Tandi*, medan det för **tati** (nom.) på Sö 41 är svårare att komma till ett avgörande: det skulle mycket väl kunna röra sig om namnet **Tandi* också här, men alternativet *Tati/Tatti* framstår också som fullt möjligt.

Sammanfattande kommentarer

Runföljden **tatr** i inskriften U 1070 står uppenbarligen för ett personnamn, men det är oklart vilket och de tolkningsförslag som lagts fram kan karakteriseras som antingen osannolika eller osäkra. Syftet med föreliggande artikel är därför att presentera ett förslag som går att förena med inskriftens ortografi och att semantiskt knyta till känt ord- och namnmaterial. Enligt min mening uppfyller den föreslagna tolkningen *Tandr*, bildat till en motsvarighet till fvn. *tandr* m. 'eld', dessa villkor, varför inskriften U 1070 borde kunna återges på följande sätt:

tatr · auk · kamal · litu · rita · sti[n · ifti]r · þorþ · faþur sin

Tandr ok Gamall létu rætta stæin æftir Þorð, faður sinn.

'Tand och Gammal lät resa stenen till minne av Tord, sin far.'

Avslutningsvis ska förhållandet mellan runföljderna **tatr** och **tati/tata** kommenteras. Eftersom det finns ett flertal beröringspunkter mellan **tatr** (nom.) på U 1070 och **tata** (ack.) på U 1111 menar jag att det senare skulle kunna uppfattas som en hypokoristisk bildning *Tandi till *Tandr*. Det samma kan även gälla för **tati** (nom.) på Sö 41, men här framstår också alternativet *Tati/Tatti* som fullt möjligt.

Bibliografi

- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík.
- Barnes, Michael P. 2012. *Runes: A Handbook*. Woodbridge.
- Bautil = Johan Göransson. 1750. *Bautil, det är: Alle Svea ok Götha Rikens Runstenar, upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000*. Stockholm.
- Bjorvand, Harald, och Fredrik Otto Lindeman. 2019. *Våre arveord: Etymologisk ordbok*. 3 uppl. Oslo.
- Brate, Erik. 1925. *Svenska runristare*. Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitets- akademins handlingar, n.f., 13.5. Stockholm.
- Brate, Erik, och Sophus Bugge. 1891. *Runverser: Undersökningar af Sveriges metrisk inskrifter*. Antiquarisk tidskrift för Sverige 10.1. Stockholm.
- Düwel, Klaus. 2008. *Runenkunde*. 4 uppl. Sammlung Metzler, 72. Stuttgart.
- Fritzner, Johan. 1886–96. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. 2 utg. 3 vol. Kristiania. Vol. 4: *Rettelser og tillegg*. Av Finn Hødnebo. Oslo, 1972.
- Gräslund, Anne-Sofie. 1991. "Runstenar – om ornamentik och datering." *Tor: Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker* 23: 113–40.
- . 1992. "Runstenar – om ornamentik och datering 2." *Tor: Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker* 24: 177–201.
- Gurevich, Elena. 2017. "Elds heiti." I *Poetry from Treatises on Poetics* 2, red. Kari Ellen Gade i samarbete med Edith Marold, 920–27. *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*, 3. Turnhout.
- Gustavson, Helmer. 1997. "Verksamheten vid Runverket i Stockholm." *Nytt om runer: Meldingsblad om runeforskning* 11 (1996, publ. 1997): 16–19.
- . 2012. "Personnamn i inskrifterna på runföremålen från Sigtuna." I *Namn på stort och smått: Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012*, red. Katharina Leibring, Leif Nilsson, Anette C. Torensjö och Mats Wahlberg, 103–15. Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen: Namnarkivet i Uppsala, ser. B, 12. Uppsala.
- Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo och Erik Simensen. 1993. *Norrøn ordbok*. 4 utg. av *Gamalnorsk ordbok* av Marius Hægstad och Alf Torp. Oslo.
- Hellquist, Elof. 1912. "Fornsvenska tillnamn." I *Xenia Lideniana: Festskrift till ägnad professor Evald Lidén på hans femtioårsdag den 3 oktober 1912*, 84–115. Stockholm.
- . 1948. *Svensk etymologisk ordbok*. 3 uppl. Lund.

- Hornby, Rikard. 1947. "Fornavne i Danmark i middelalderen." I *Personnamn*, utg. av Assar Janzén, 187–234. Nordisk kultur, 7. Stockholm, Oslo och København.
- Janzén, Assar. 1947. "De fornsvenska personnamnen." I *Personnamn*, utg. av Assar Janzén, 235–68. Nordisk kultur, 7. Stockholm, Oslo och København.
- Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 11. Leiden.
- Källström, Magnus. 2007. *Mästare och minnesmärken: Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, n.s., 43. Stockholm.
- . 2010. "Some Thoughts on the Rune-Carver Øpir: A Revaluation of the Storræta Stone (U 1022) and Some Related Carvings." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 1: 143–60.
- Larsson, Patrik. 2022. "Från Fråråd till Fumma: Om personnamn i uppländska runinskrifter." I *Tyde den som kan: En upptäcktsfärd bland Uppland runstenar*, red. Torun Zachrisson och Magnus Källström, 140–61. Upplandsmuseets skriftserie, 13. Uppsala.
- Lind, E. H. 1905–15. *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala. Supplementband. Av E. H. Lind. Oslo, Uppsala och København, 1931.
- Lind, E. H. 1920–21. *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden*. Uppsala.
- Modéer, Ivar. 1964. *Svenska personnamn: Handbok för universitetsbruk och självstudier*. Utg. av Birger Sundqvist och Carl-Eric Thors med bibliografi av Roland Otterbjörk. Anthroponymica Suecana, 5. Lund.
- Mårtensson, Lasse. 2024. *Personnamnen i de medeltida svenska runinskrifterna*. Uppsala.
- OSDs = samlingar till projektet Ordbok över Sveriges dialekter, kortkartotek i Språk- och folkminnesarkivet, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Palumbo, Alessandro. 2020. *Skriftsystem i förändring: En grafematisk studie över de svenska medeltida runinskrifterna*. Runrön, 23. Uppsala.
- Peterson, Lena. 2006. *Svenskt runordsregister*. 3. rev. uppl. Runrön, 2. Uppsala.
- . 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. 5. rev. utg. Uppsala.
- . 2012. "En **brisi** vas **lina** sunn, en **lini** vas **unax** sunn ... En **þa barlaf**": *Etymologiska studier över fyra personnamn på Malsta- och Sunnåstenarna i Hälsingland*. Sällskapet Runica et Mediævalia: Opuscula, 15. Stockholm.
- Rietz, Johan Ernst. 1861–67. *Svenskt dialekt-lexikon: Ordbok öfver svenska allmogespråket*. Lund.
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forsk/samnord.htm>
- SMPs = samlingar till projektet Sveriges medeltida personnamn, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI, 3 = *Södermanlands runinskrifter*, av Erik Brate och Elias Wessén (1924–36).

- SRI*, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (1940–70).
- SRI*, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson (1940–58).
- Sveinbjörn Egilsson och Finnur Jónsson. 1931. *Lexicon poeticum antiquae linguae Septentrionalis: Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*. 2 udg. av Finnur Jónsson. København.
- Sö + nr = inskrift publicerad i *Södermanlands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 3.
- U + nr = inskrift publicerad i *Upplands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 6–9.
- U NOR1996;18E = inskrift från Sigtuna publicerad på s. 18 i Gustavson 1997.
- Vg + nr = inskrift publicerad i *Västergötlands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 5.
- Williams, Henrik. 1994. "The Non-Representation of Nasals before Obstruents: Spelling Convention or Phonetic Analysis?" I *Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, Grindaheim, Norway, 8–12 August 1990*, red. James E. Knirk, 217–22. Runrön, 9. Uppsala.
- . 2010. "Personal Names on Rune Stones as a Source for the Reconstruction of Lost Words." I *Probleme der Rekonstruktion untergegangener Wörter aus alten Eigennamen: Akten eines internationalen Symposiums in Uppsala 7.–9. April 2010*, red. Lennart Elmevik och Svante Strandberg, 195–205. Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi, 112. Uppsala.
- de Vries, Jan. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2. utg. Leiden.

English Summary

The runic inscription from Kroksta in Uppland (U 1070) has been read, normalized and translated by Sven B. F. Jansson (in *SRI*, 9: 360, with the English translation from Samnordisk runtextdatabas) as follows:

tatr · auk · kamal · litu · rita · sti|n · ifti|r · þorþ · faþur sin

tatr ok Gamall létu rétta stæin æftir Þórð, faður sinn.

'**tatr** och Gammal läto resa stenen efter Tord, sin fader.'

'**tatr** and Gamall had the stone erected in memory of Þórð, their father.'

The inscription begins with an uninterpreted runic sequence, **tatr**, which clearly denotes a male personal name. Sven B. F. Jansson (*SRI*, 9: 361, 448) and other scholars have compared this to the runic sequences **tati** (nom.; Sö 41) and **tata** (acc.; U 1111), interpreted as the name *Tati/Tatti*, originally derived from children's language. The formation and form of the name underlying **tatr** is not, however, disclosed. An alternative interpretation is therefore presented here: the Runic Swedish name *Tandr*, derived from Old West Norse *tandr* m. 'fire', a word known from skaldic poetry and with counterparts in Icelandic *tandur* n. 'fire; little spark; dust

grains; small arrow', Faroese *tandur* n. 'dim candlelight; miserable person or creature', Norwegian Nynorsk *tandr* m. 'spark' and Danish *tande* m. '(the visible part of) a candle wick', relating to a root *tind-*, *tand-*, *tund-* (Hellquist 1948, 1265; de Vries 1962, 581; Ásgeir Blöndal Magnússon 1989, 1025; Kroonen 2013, 508 f.; Bjorvand and Lindeman 2019, 1288). Several examples of names in runic inscriptions and in Old West Norse and Old Swedish also express a meaning similar to *tandr* m. 'fire' (such as *Glōði* < *glóð* f. 'glow', *Eldr* < *eldr* m. 'fire', *Gneisti* < *gneisti* m. 'spark', *Logi* < *logi* m. 'flame' and *Brand* and *Brande* < *brander* m. 'fire, burning, burning fire; burning piece of wood', to name but a few), strengthening the suggested interpretation. There is also good support for assuming a rendering of a name *Tandr* without orthographic representation of the nasal, **tatr** (e.g. some 40 occurrences of **at** and **ot** for *and(u)* (dat.) and *and* (acc.) 'spirit, soul'). Regarding the relationship between the runic sequences **tatr** (U 1070), **tati** (Sö 41) and **tata** (U 1111), it is argued that given the number of correspondences between U 1070 and U 1111 (geographical proximity, same carver and same age) **tata** in U 1111 could be seen as representing a name **Tandi*, related to *Tandr*; it could even be the same person who is mentioned in these two inscriptions. **tati** in Sö 41 could also represent the name **Tandi*, although in this case the interpretation *Tati/Tatti* is also entirely possible.

Latin i runinskrifter och en nytolkning av gravhällen från Skärvum (Vg 129)

Alessandro Palumbo (University of Oslo)

Abstract

A grave slab found at Skärvum church in Västergötland, Sweden (Vg 129), bears a challenging inscription consisting of two lines of runes. Due to extensive damage, almost all the runes are difficult to read, and in the latest edition only the beginning and the end have been interpreted. This article proposes a new reading for the second half of the inscription. This sequence is not inscribed in the vernacular, as previously thought, but in Latin, and it reads *in nomine patris et filii et spiritus sancti*. Vg 129 is the sole example of a runic funerary inscription containing the trinitarian formula, with only two parallels in Roman alphabet funerary inscriptions from medieval Scandinavia. On the basis of several parallels in runic amulets, however, a link between Vg 129 and amulet inscriptions is suggested here. An orthographic analysis of Vg 129 shows the inscriber's familiarity with Latin writing conventions, displaying an almost error-free Latin text. The use of a single **þ** rune to abbreviate Latin *et* is also notable, as its only parallel is a late medieval runic example from Gotland. The use of an orthophonic spelling (**æþ** or **ep**) to produce a Latin abbreviation, together with other characteristics of this Latin text and observations based on the wider runic corpus, challenge the perception of orthophonic spellings as merely distorted representations of a Latin literate norm caused by unschooled inscribers learning Latin by ear. Instead, they can in some instances be seen as written conventions in their own right and a sign of literate awareness.

Keywords: medieval runes, Latin, bilingualism, epigraphy

I Skara museum förvaras en trefasad gravsten som bär två rader med runor. Stenen kommer från Skärvums gamla kyrkogård vid Kyrkbol i

Fig. 1. Foto av den runristade gravhällen från Skärvum kyrka, Vg 129. Foto: H. Faith-Ell; Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm (Public Domain).

Grolanda socken i Västergötland (se fig. 1). Enligt Elisabeth Svärdström (i *SRI*, 5: 247 f.) räddades gravhällen av kyrkoherden när Skärvum kyrkan revs 1759 och stenarna skulle användas till att bygga Grolanda kyrka. Gravhällen är av sandsten och är 193 cm lång och 57 cm bred. Runinskriften löper som nämnts i två rader placerade längs hällens långsidor. Förutom runorna bär gravhällen en ornamentik som består av parallella repstavar som löper i mitten av hällen och separerar inskriftens två rader, en ornamentlist på både kort- och långsidorna samt reliefhuggna figurer som troligen kan identifieras som Adam, Eva och ormen. Som andra kistlockformade gravhällar, daterar Svärdström (i *SRI*, 5: lv) Skärvumhällen till ca 1200.

Redan vid första undersökningen, som utfördes och publicerades av P. A. Säve samma år (Säve 1863, 39), var både monumentet och själva inskriften skadade (se fig. 2). Hällen är även idag avslagen i mitten, men vid Säves tid var även en tredje mindre bit avslagen, vilken sedan dock fogades ihop med en av de större bitarna. Runorna är mycket vittrade och svårlästa. Den senaste läsningen och tolkningen har lagts fram av Svärdström (i *SRI*, 5: 248), som dock endast föreslår en översättning av början och slutet av inskriften:¹

¹ I denna artikel translittereras runinskrifter i fetstil och följande konventioner följs: osäkert lästa runor markeras med en punkt under (t.ex. æ̇), oläsbara runor markeras med ett bindestreck (-), lakuner bestående av ett ospecificerat antal runor markeras med tre punkter (...), bindrunor markeras med en bäge (t.ex. āþ̅), symbolen ¶ markerar radbyte, och || markerar att samma runa ska läsas två gånger (t.ex. s|s). Normaliserad text står i kursiv.

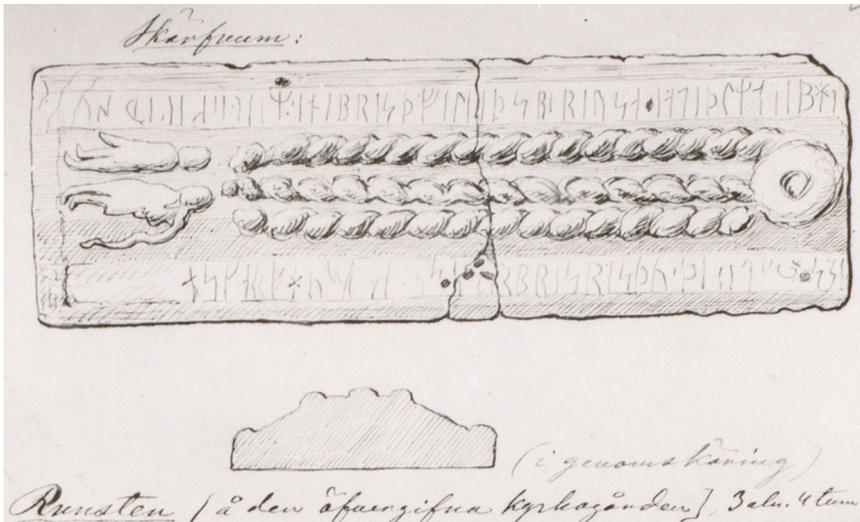

Fig. 2. Avritning av inskrifter från Skärvum (P. A. Säve 1863, 39).

æskil : læt stin : þæ ---- pris --- isuj þurs --- rasi --- u ----- m · iðniprisþfil
 -- þisp--rþus -- tti þim : til ro :

Æskell læt sten þe[nna] ... [le]tti(?) þem til ro.

'Eskil lät (göra) denna sten ... förläne honom (dem) ro.'

Inskriften från Skärvum har vållat mycket huvudbry för alla som har försökt läsa och tolka den. De flesta runor är skadade och vissa är helt oläsliga. Detta verkar ha varit fallet alltsedan Säves undersökning. I sin reseberättelse skriver han att "Runorna äro mycket svårläsliga" (Säve 1863, 39) och i hans anteckningar publicerade i *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* 1873 beskriver han runorna som nästan oläsliga (Säve 1873, 120 f.). Han lägger varken fram en translitterering eller ett tolkningsförslag. På samma sätt anmärker även Karl Torin (1888, 18) att inskriften består av "nu mycket svårlästa, på flera ställen nästan alldeles utplånade runor." I en kort kommentar om Sophus Bugges läsnings- och tolkningsförslag (som redovisas nedan) skriver Sven Söderberg att Skärvuminskriften "alltigenom innehåller lönskrift" och "Äfven läsningen af denna mycket skadade inskrift är osäker" (Söderberg i *SRI*, 1: 31 not 2). Svärdström (i *SRI*, 5: 250) konkluderar också: "Endast inskriftens början och slut kan betraktas som någorlunda säkert. Det mellanliggande partiet med ett

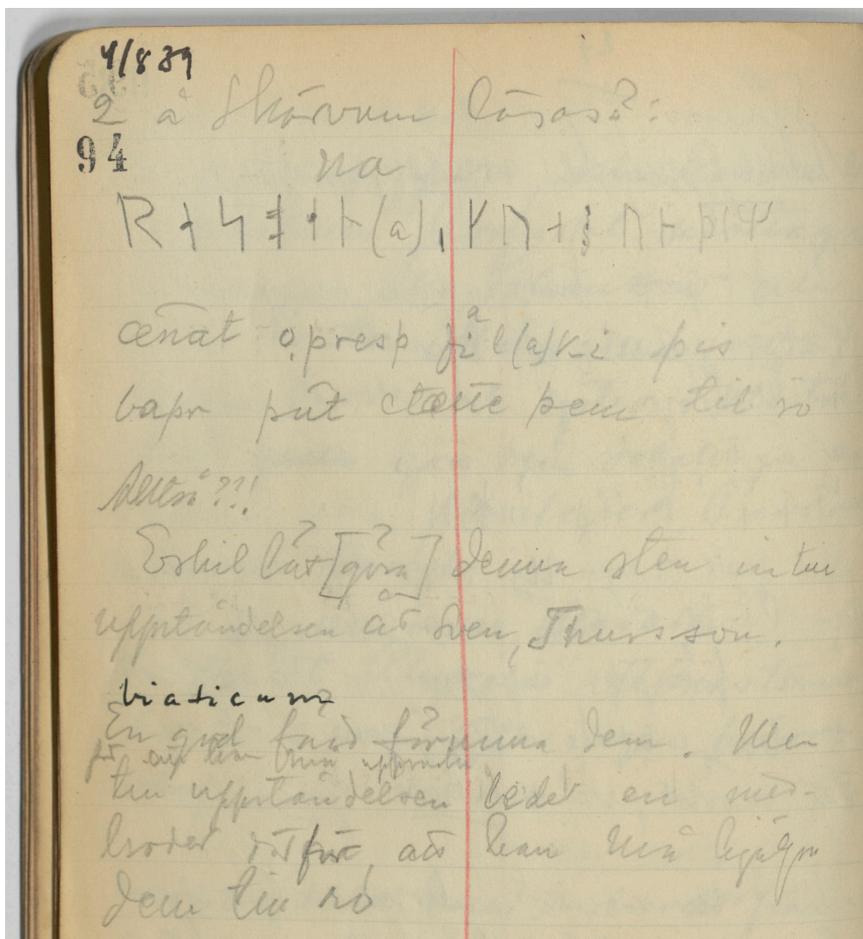

Fig. 3. Utdrag ur Hugo Jungners fältprotokoll (1939, 94).

femtiotal mer eller mindre förstörda runor undandrager sig en kritisk tolkning.” En viss frustration anas även i Hugo Jungners fältprotokoll då han, efter att ha undersökt inskriften vid ett tjugotal tillfällen, i samband med sin sista undersökning i augusti 1939 utbrister i ett talande ”Alltså??!” (Jungner 1939, 94; se fig. 3). I fältanteckningar från juni 2017 konkluderar även jag mina läsningsförsök på en föga förhoppningsfull not: ”Mycket svårläst, ingen vits att försöka läsa mer” (Palumbo 2017).

Vid två senare fältundersökningar under 2017 och 2022 har jag emellertid lyckats komma fram till en enligt min uppfattning mer tillfredställande läsning och tolkning av inskriftens andra hälft. Syftet med denna artikel är

att lägga fram denna nyläsning och nytolkning samt att diskutera några ortografiska och textuella särdrag som gör denna inskrift mycket ovanlig i det skandinaviska medeltida runmaterialet.

Tidigare läsnings- och tolkningsförsök

Svårigheterna till trots har tidigare forskare föreslagit flera läsnings- och tolkningsmöjligheter. Det första försöket till en komplett läsning och tolkning av Vg 129 verkar ha gjorts av Bugge, vars förslag baserar sig på en undersökning av ett pappersavtryck gjort av Torin, som också är den som återger Bugges läsning och tolkning i *Westergötlands runinskrifter* (Torin 1888, 18–28). Till skillnad från Svärdröm (i *SRI*, 5: 248; se nedan) börjar Bugge läsa den övre raden först och fortsätter sedan med den nedre raden.²

: **raþ** : **as a(?)r kan** : **kenþnþ æm · ion** : **i præsp falk tþis** : **boþ ar þtu · sa**
 : **at tþum** : **til bana** : **sgal** : **rætsta(?)þ** : **þit(?) u(?)þfarp** : **risþta(?)** : **asur** :
þurs :

ráð sa ar kann!

kend æm Jóni,

præst falk diss

bóð, at dó

sá at tþum.

til bana skal.

rætstað þitt upvarp!

rista Assurr Þúrs.

’Læs (Indskriften) den som kan! tilegnet er jeg Jon (d.e. jeg er Jons Ligsten). Jeg denne Hytte skjulte Præsten, da han var død ved Gudstjenesten. Til Døden skal man. Frygt ikke din Begyndelse (d.e. frygt ikke din Død, det danner Begyndelsen til dit evige Liv)! Assur Thurs (Søn) ridsede (Runerne).’

Enligt Bugge utgörs texten alltså av en minnesinskrift över prästen Jon, en uppmaning till läsaren till att inte frukta döden och en ristarsignatur. Hela inskriften är enligt honom avfattad i metrisk form. Bugge kommenterar sin läsning ingående och garderar sig på ett flertal punkter (många fler än dem han markerar med frågetecken i translittereringen) på grund av runornas dåliga skick eller möjligtvis på grund av Torins pappersavtryck.

² Här följer jag både i translittereringen och normaliseringen de konventioner som Torin (1888, 23, 26 f.) använder. Bokstaven *ú* i *Þúrs* i normaliseringen uppträder hos Torin som ett *v* med accent.

Bugges tolkning återkommer i senare litteratur (till exempel hos Hjärne 1946, 58 f. och delvis hos Lindquist 1940, 98) men den kritiseras också, fastän bara hastigt i en fotnot, av Söderberg som anser den vara ”Högst osäker” (SRI, 1: 31 not 2).

I sin avhandling om gravmonument från Sveriges medeltid återger även Sölve Gardell (1937, 478) Bugges läsning (utgåvan av Gardells avhandling från 1945 är oförändrad på denna punkt), men han preciserar att slutet av inskriften missuppfattades av Bugge och anger istället en översättning som Assar Janzén hade meddelat till honom muntligt och där inskriftens avslutning uppfattas som en besvärjelseformel: ”Tyd den som kan! Tillägnad är jag prästen Jon. Jag gömmer hans bud. När du så i sinom tid skall dö, rädes icke din himmelsfärd. Rista runorna ṭ och þ (= assur och þurs)” (Janzén i Gardell 1937, 478).

Några år senare publicerar Janzén (1941) sin studie om Skärvuminskriften, där han presenterar en delvis reviderad läsning och tolkning samt en ortografisk, runtypologisk, språklig och metrisk analys. Den läsning som Janzén lägger till grund för alla analyser har han emellertid inte åstadkommit genom att själv undersöka inskriften, utan på grundlag av Bugges läsning, Jungners läsning (se nedan) och ett fotografi i Antikvarisktopografiska arkivet (Janzén 1941 s. 7 f.). Han medger att ”Det må synas metodiskt oriktigt att behandla en runinskrift utan att själv ha haft den under ögonen”, men han gör det ändå på grund av att ”inskriften numera näppeligen är läsbar” och att ”de tre källor som kunna läggas till grund för en tolkning, fullt synas räcka till” (s. 7). Han kommer fram till slutsatsen att Bugges tolkning innehåller språkliga och metriska felaktigheter, och lägger fram följande läsning, tolkning och översättning (s. 18, 31 f.):

: raṭ · sa · rkat kṇṇ em · iōni · presp falk tṕis boṭ ar ṭū sa · at tṕim : til
baṇa : skal : rætstapṭ : þiṭupṭarp · risti : asur : þṭurs :

*Ráð sa'r kánn!
Kénd em Jóni præst.
Fál'k þes bóð:
»Ar þu sá at tíðum
til bána skál,
rætstapṭ þit úppvarp!
Risti Assur þurs.*

”Tyd den som kann [sic]! Tillägnad är jag Jon präst. Jag dolde (magiskt i runorna) hans förkunnelse: »När du så i sinom tid skall dö, rädes icke för din hädanfärd.» Assur Turs ristade (runorna).”

Hugo Jungner undersökte som nämnts Skärvuminskriften vid ett tjugotal tillfällen men han stötte på samma svårigheter i läsningen och tolkningen som tidigare granskare, vilket framgår av hans fältprotokoll som innehåller flera ”tydningsförslag av gissningskaraktär, alla av högst varierande innehåll” (Svärdström i *SRI*, 5: 250). Intressant att påpeka är dock att han verkar ha varit den ende, fram till nu, som antog att åtminstone en del av inskriften kunde vara avfattad på latin, då han läser ordet *pater* i textens andra rad, som han antar ingick i uppmaning att bedja *Paternoster*. Han kommer också fram till rätt läsordning och börjar läsa inskriften från den nedre raden istället för den övre, som Bugge och Janzén gjorde. För övrigt innehåller hans transrunifieringar och läsningar många osäkerhetsmoment, vilket tyder på att hans varierande tolkningsförslag baserades i hög grad på förmodningar om vad det kunde stå snarare än på säkra läsningar.

Den senaste och hittills rådande läsningen och tolkningen av Vg 129 nämnde jag inledningsvis och har publicerats av Svärdström i *Sveriges runinskrifter* 5. Där förkastar hon mycket av Bugges och Janzéns förslag. Som Jungner börjar hon också läsa inskriften från den nedre raden men samtidigt avvisar hon Jungners konjekturer och är i allmänhet mycket försiktigare i sina slutsatser än tidigare granskare (*SRI*, 5: 248):³

æskil : læt stin : þæ ---- pris --- isui þurs ---

5 10 15 20 25 30 35

rasi --- u ----- m · iōniprisþfil -- þiþp--rþus -- tti þim : til ro :

40 45 50 55 60 65 70 75 80 85

Æskell læt sten þe[nna] ... [le]tti(?) þem til ro.

’Eskil lät (göra) denna sten ... förläne honom (dem) ro.’

Som synes anser sig Svärdström bara kunna tolka början och slutet av inskriften med en viss säkerhet. Om inskriftens slut konstaterar Svärdström att det i runmaterialet inte finns en direkt parallell, men att verbet *letta* och formuleringen *til ro* förekommer i liknande sammanhang i andra runinskrifter.

³ I translittereringen här delas inskriftens två rader, vilket inte görs i *Sveriges runinskrifter*.

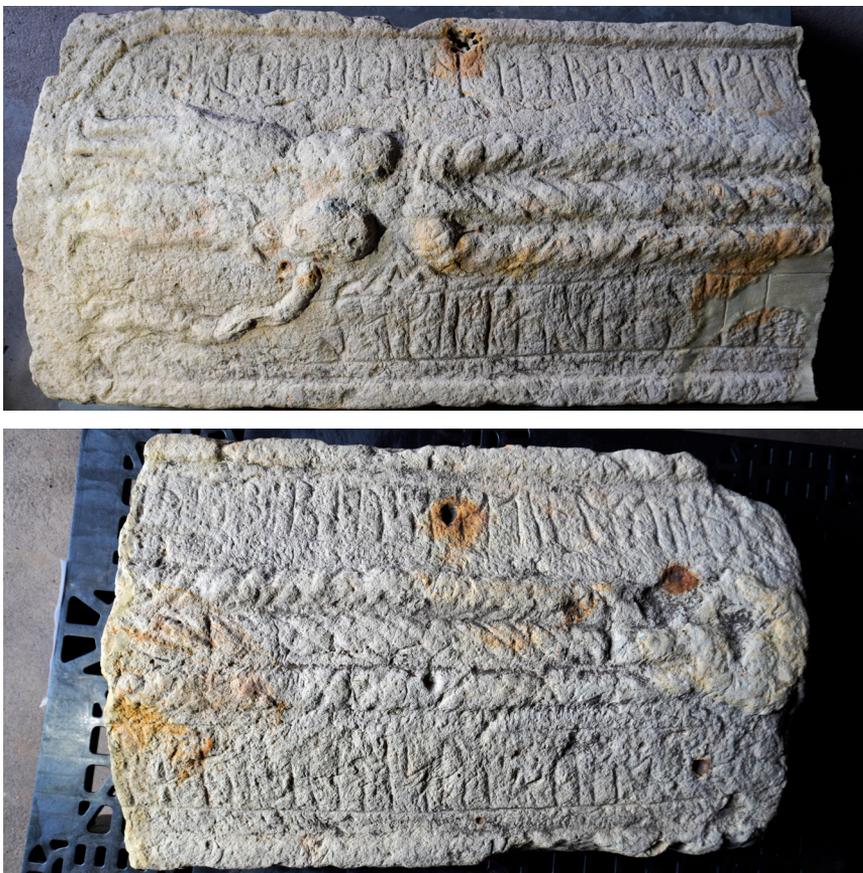

Fig. 4. Foto av de två fragmenten av gravhällen från Skärnum kyrka. Foto: Alessandro Palumbo.

Nyläsning och nytolkning av inskriftens andra hälft

I det följande vill jag presentera en nyläsning och nytolkning av inskriftens andra hälft från runan som i Svärdröms läsning är nummer 46 (SRI, 5: 248). Nyläsningen omfattar alltså nästan hela den övre raden. Jag har undersökt Skärnuminskriften tre gånger, den 16 juni 2017, då mina försök till att komma närmare en lösning inte lyckades, samt den 22 september 2017 och den 21 oktober 2022. Undersökningen genomfördes i Västergötlands museums stenmagasin och bestod både av traditionella metoder, d.v.s. med hjälp av släpljus, och med hjälp av 3D-skanningar som Västergötlands museum vänligt ställde till mitt förfogande. Resultatet av

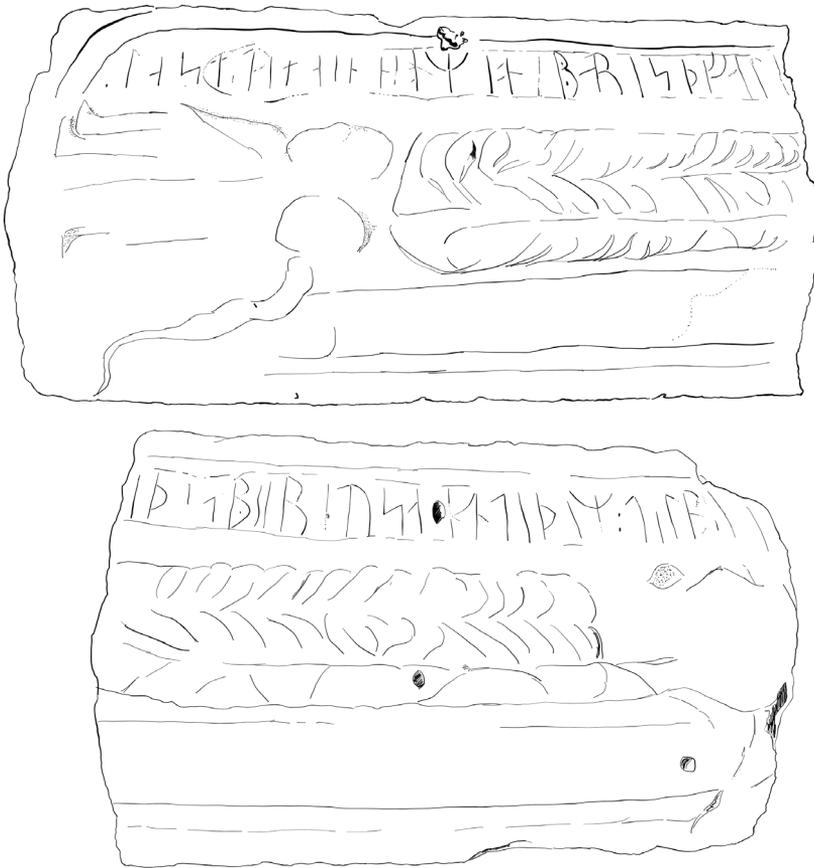

Fig. 5. Avritning av Skärvuminskriftens övre rad. Avritning: Alessandro Palumbo.

fältundersökningarna återges nedan och därefter kommenteras läsningen ingående (fig. 4 och fig. 5).⁴

in n̄ōminī p̄ātris ꝑ filii ꝑ sp̄iritūsak̄nti ꝑ im:tīlþ-

46 50 55 60 65 70 75 80 85

in nomine patris et filii et spiritus sancti ...

⁴ Tyvärr har jag även efter upprepade undersökningar inte lyckats åstadkomma en väsentligt säkrare läsning av inskriftens nedre rad och av de första runorna i den övre raden, varför jag här har valt att endast behandla inskriftens slut, för vilken jag menar att jag har kommit fram till en bättre lösning än tidigare granskare. Detta innebär emellertid inte att jag nödvändigtvis på alla punkter är enig med tidigare läsningar av resten av inskriften.

R. 45–50 beskriver Svärdröm som ”en säker hst [huvudstav] med fördjupningar t.v., vilka icke verkar huggna, varpå tydliga spår av ytterligare fem runor” (SRI, 5: 249), men hon anger ingen translitterering. Min läsning av dessa fem runor är **innijō**. Av 46 **i** ser man huvudstaven tydligt, och det finns inga spår av bistavar. Av 47–48 **nn** kan man se både huvudstavarna och de nästan vågräta bistavarna ganska tydligt. Intressant att notera är att avståndet mellan dessa två **n**-runor är märkbart större än mellan dessa och de föregående och efterföljande runorna, vilket alltså enligt min tolkning sammanfaller med gränsen mellan två ord.⁵ Av runa 49 **i** går att identifiera en tydlig huvudstav, som är något skadad i den nedre delen. Med tanke på det korta avståndet mellan 48 **n** och 49 **i** är det möjligt att 49 **i** ursprungligen var tänkt att vara huvudstaven till en **o**-runa, men att ristaren på grund av platsbrist var tvungen att rista ytterligare en runa, alltså 50, som **o**. Runa 50 **ō** består av en huvudstav och spår av två enkelsidiga, nästan vågräta bistavar till vänster om huvudstaven. Två nedåt vinklade diagonala streck som korsar denna huvudstav ger inte intrycket av att vara ristade. 51 **m** är tydlig. En fördjupning i stenen mellan 51 **m** och 52 **i** tolkar Svärdröm (SRI, 5: 249) som ett ordskillnadstecken, men min bedömning är att det handlar om en naturlig fördjupning. 52 **i** är tydlig. På 53 **n** är de av Svärdröm (SRI, 5: 249) antagna bistavarna till vänster om huvudstaven enligt min bedömning inte ristade. Däremot är **n**-bistaven till höger tydlig. 54 **i** är ganska vittrad och det går inte att identifiera några spår av en möjlig stingning. 55 **p** är tydlig. Den övre öglan är mindre än den nedre. Den nedre öglan är tydligt stungen med en prick och verkar inte utgå från huvudstaven utan från den övre öglan. 56 **atr̄**. Svärdröm (SRI, 5: 249) läser endast **r**, men två tydliga diagonala streck finns till vänster om huvudstaven, utgående från dess mitt respektive topp. **a**-bistaven är längre än **t**-bistaven. Den övre delen av **r**-bistaven, alltså öglan, ansluter inte till huvudstaven, utan till den nedre delen av bistaven. 57–62 **isþfil** är tydliga. 61 **i** har en repa till vänster som skulle

⁵ En annan möjlighet, för vilken jag tackar en av de anonyma granskarna, är att **in** inte ska uppfattas som prepositionen *in* utan som slutet på ett föregående ord och att **nijōminj** är en felristning för **inomini** som ensamt kan stå för *in nomine*, alltså med en omkastning av de första två runorna och en dubbelläsning av **n**-runan (jfr DR 410 och G 278). Felristningen **ni** för **in** skulle kunna bero på en felläsning av minimer i en handskriven källa med latinska bokstäver. Osäkerhetsmoment är dock också förknippade med detta förslag. För det första kan vi inte med säkerhet läsa vad som föregår **nijōminj**. För det andra gör hypotesen om att **n**-runan ska dubbelläsas, att en omkastning av **in** till **ni**, enligt mig, blir mindre sannolik, eftersom **n**-runan som skulle dubbelläsas då skulle förekomma initialt på grund av omkastningen.

kunna tolkas som en **a**-bistav, men som alltså enligt min bedömning inte är ristad. 63–64 **ii** utgörs av två säkra huvudstavar som också nämns av Svärdröm (SRI, 5: 249) som dock inte translittererar dem. 65 **p** är tydlig. 66–67 identifierar Svärdröm (SRI, 5: 249) som spår av två runor och läser denna sekvens som ett osäkert **i** där bara övre delen av huvudstaven är säker, och ett osäkert **s**, där bara den högra huvudstaven är tydlig, medan de första två leden beskrivs som ytterst svaga spår. Istället för två runor **iṣ** läser jag här ett relativt säkert rättvänt långkvist-**s**, där Svärdröms (SRI, 5: 249) runa 66 utgör första ledet (istället för spår av en **i**-runa), och hennes runa nr 67 utgör resten av **s**-runan, alltså: 66 **s**. Även Säve (1863, 39) verkar av hans avritning att döma ha uppfattat sekvensen så. 67 är ett ganska säkert **p**. Hela huvudstaven och nedre delen av bistaven, inklusive en stingning i dess mitt, är bevarade. Där de två bågarna möts är stenytan något skadad. 68–69 **ii**. Svärdröm (SRI, 5: 249) beskriver två grunda parallella lodräta linjer, vilka inte translittereras. Jungner, vars läsning på denna punkt redovisas av Svärdröm (SRI, 5: 249), läser här **ap**. Enligt min mening är den vänstra staven ganska tydlig, medan den högra staven är skadad i mitten. Till höger om denna finns några spår, vilka Jungner alltså betraktade som bistaven på ett **p**, men som jag inte anser vara ristade. Den vänstra staven verkar inte ha varit helt rak, då den nedtill böjer sig något till vänster, och det är möjligt att vi här har ett försök till rättning av en **i**-runa. Det minimala avståndet mellan stavarna talar också mot att dessa ristningsspår var tänkta att utgöra två separata runor. 70 **r** är tydligt. Öglan ansluter inte till huvudstaven utan till den nedre delen av bistaven. 71 **i**. Svärdröm (SRI, 5: 249) läser här en säker huvudstav och möjliga spår av en **p**-bistav. Enligt min läsning är de översta två tredjedelar av en huvudstav säkert bevarade, utan några spår på bistavar. 72 **ū**. Den tydligt bevarade **u**-runan, som även Svärdröm (SRI, 5: 249) translittererar, har en klar bistav som från huvudstavens topp går diagonalt ner till vänster. 73–74 **sa** är tydliga. Bistaven på **a**-runan är något högt ansatt. Svärdröm (SRI, 5: 249) beskriver en tydlig huvudstav och spår av en bistav till vänster om denna. Magnus Källström vid Riksantikvarieämbetet, Stockholm, noterar i opublicerade fältanteckningar utförda den 31 januari 2020 (e-brev till förf. 6 december 2022) att **a**-bistaven är högt ansatt, och att det möjligtvis kan finnas spår av en **n**-bistav längre ned till höger, alltså kanske **ān**. 75–76 **kn**. Svärdröm (SRI, 5: 249) beskriver möjliga spår av en **æ**-bistav på runa 75 (76 i hennes translitterering), vilken hon ändå inte translittererar, och anser 76 (77 i hennes translitterering) vara ett säkert kortkvist-**t**. Bistaven på denna **t**-runa är dock tydligt konkav och utgör en fortsättning av bistaven på 75, som jag alltså läser som **k**. Under **k**-bistaven

finns möjligtvis spår av ett streck som går nedåt till höger om huvudstaven och bildar en möjlig bindruna **ñk**, vars identifiering dock måste betraktas som osäker. Av runa 76 är huvudstaven tydligt bevarad och man ser möjliga spår av en enkelsidig **n**-bistav. Källström läser 76 som **i**. Jag läser alltså denna sekvens 75–76 med lite osäkerhet som **kñ** eller **ñkñ**. 77–78 **ti** är tydliga. 79–81 **pim** är tydliga, även om **i**-runan inte når upp till samma höjd som övriga huvudstavar och är något diagonal jämfört med övriga huvudstavar. Huvudstaven på **m** är skadad nedtill. Därefter ett skiljetecken i form av två vittrade punkter **:**. 82 **t** är tydligt. 83 **i** består av en vertikal stav som upptill är en tredjedel kortare än de övriga huvudstavarna. 84 **!**. Huvudstaven är tydlig. Spår av enkelsidig bistav upptill till höger. 85 **b** / **ñ**. Svärdström (*SRI*, 5: 249) läser en säker **r**-runa. Jag är däremot inte lika säker. Den övre delen av bistaven ser ut att ha varit en ögla men är otydlig och av den nedre bistaven är bara början tydlig, där den an knyter till huvudstavens mitt. Runan ser ut att kunna vara ett **b**, vilket Källström också har föreslagit och även Säve (1863, 39) verkar ha läst så. Här tar min läsning slut, men Svärdström (*SRI*, 5: 249) identifierar ytterligare en runa (som skulle ha varit runa 86 i min numrering) som hon translittererar **o** och dessutom ett skiljetecken **:**. Den hypotetiska runan 86 är enligt min mening för osäker för att kunna translittereras. Möjligtvis kan man se spår av mitten av en huvudstav men inte några säkra spår av bistavar. Källström rapporterar om spår av en dubbelsidig stigande bistav, möjligtvis rester av ett **o**. Säve (1863, 39) har ritat ett **h**. Till sist kan jag inte se det skiljetecken **:** som Svärdström (*SRI*, 5: 249) läser efter runa 86 (87 i hennes translitterering). Bugge (i Torin 1888, 21) hade på denna punkt föreslagit att läsa **n** (alltså runa 87 enligt min numrering), och Källström frågar sig om det i sekvensen 85–87 kan ha stått **bñ**, även om han själv bedömer **n**-runan vara mycket tveksam. En möjlighet som jag här vill lägga fram är att ristningsspåren som verkar ha utgjort runa 86 och 87 i själva verket kan vara spår av inskriftens ram. På den nedre delen av gravhällen når inskriften nämligen inte hela vägen till kanten, utan monumentet har en nedre ram från vilken runorna börjar. I gravhällens övre del kan det ha funnits en motsvarande ram. I inskriftens första linje når runorna inte heller fram till hällens kant och stället där de slutar motsvarar ungefär punkten där resten av den antagna **o**- eller **o**-runan (runa 86) finns i textens andra rad.

Enligt den här föreslagna nyläsningen består Skärvuminskriftens andra hälft alltså av treenighetsformeln på latin: *in nomine patris et filii et spiritus sancti*. De avslutande runorna **pim:tjlb-** är svårare att läsa och tolka med

säkerhet. Lösningen som Svärdröm (SRI, 5: 248) föreslog, [le]tti(?) þem til ro, kan i alla fall avskrivas på grund av att hennes läsning --tti inte längre kan upprätthållas. Dessutom anser jag som nämnts att **r**-runan (runa 86) i den antagna sekvensen **ro** är mycket osäker och att ristningsspåren efter runa 86 kanske egentligen kan vara rester av inskriftens övre ram. Slutligen vore det anmärkningsvärt, om inte omöjligt, om ett skilletecken, det enda som enligt min mening med säkerhet kan identifieras i inskriftens andra rad, skulle förekomma mitt i en sats, vilket alltså är fallet i Svärdröms tolkning: [le]tti(?) þem : til ro. Jag har emellertid ingen tillfredsställande lösning för denna sekvens. När det gäller **pim** skulle man kunna tänka sig att **p**-runan kunde stå för den latinska konjunktionen *et*, precis som i resten av inskriften. Jag har också funderat på om det bakom **im** kunde döljas en förkortning för *amen*, men en sådan förkortning är annars okänd i runmaterialet. Däremot förekommer AM, med eller utan förkortningstecken ovanför M, som förkortning för *amen* i inskrifter med det latinska alfabetet, t.ex. nr 45, 77, 152 och 167 i Gardell (1937). En parallell mellan dessa inskrifter och Skärvuminskriften skulle dock förutsätta att **i**-runan, som förvisso har en avvikande form jämfört med de övriga runorna, är ett felristat **a** eller har uppkommit genom en skada. Det finns också en möjlighet att **pim:tj** fortfarande bör tolkas som *þem til*, ”dem/honom till”, även om det fortfarande är oklart vad som följer denna sekvens. Dessutom är skrivningen **i** för /e/ från den äldre diftongen /ai/ ovanlig och, förutom i Vg 129, mig veterligt endast belagd i Sö 286 och U NOR1997;29F (Palumbo 2020, 116 tabell 5, 121 not 14). Om tolkningen ”dem/honom till” ändå skulle stämma, skulle treenighetsformeln kunna ingå i en uppmaning att läsa eller säga den för den döde eller de döda.⁶ En säkrare läsning av de runor som föregår *in nomine* skulle eventuellt kunna styrka eller försvaga detta antagande, men tyvärr är detta inskriftsparti mycket svårläst. Svärdröm (SRI, 5: 249) läser det som nämnts **rasi---u---**. Den första runan är dock osäker. Det som enligt min uppfattning kvarstår av bistaven är ett streck som från huvudstavens topp går diagonalt ner till höger och kanske vaga spår till höger om huvudstaven. Ser man dessa spår som medvetet huggna ristningsspår, kan det vara fråga om **r** eller **b**, men om det snarare handlar om naturliga fördjupningar kan runan teoretiskt vara ett **l**. Om detta senare alternativ skulle stämma, skulle vi här kunna ha början av en imperativform av verbet *lesa* (jfr formuleringen **læsin : iðrær : bønir** på Sm 145), men detta är bara en gissning.

⁶ Jag tackar en av de anonyma granskarna för detta förslag.

Tabell 1. Runinskrifter som innehåller hela eller delar av formeln *In nomine patris et filii et spiritus sancti*. Translittereringar är hämtade från Samnordiskt runtextdatabas men också kontrollerade mot själva källorna. Där databasen har ett generiskt skiljetecken ~ används här de skiljetecken som faktiskt förekommer i inskrifterna. Där databasen har ^ för bindrunor används här överskrivna bågar istället. Framhävningar i rött är mina egna.

Signum	Fyndplats	Datering	Föremål	Translitterering (utdrag)
DR 410	Okänd	1050–1100?	Silvermynt (amulett)	eī ēasusus kristus filiūs tēi fifi in nomina b atris eþ fil ius ins eþ sbiritu is
DR AUD1995;283	Viborg	1050–1300	Blybleck (amulett)	subbiristæ ſtæniasuæ nominaē ſbiri mitiusæþni fibri amæn akla + maria + : uicit æþ : dæ tr bu u da radi{X} : dauit : in nominaē patris æt filii : æt spiritus sancti amæn ::: cristus : uincit : cristus : ræknit : cristus : impæræt
DR Aarb1987;205	Blæsinge	1100–1500	Blybleck (amulett)	in nomine patris æþ filii æþ spiri . . . . .
DR EM85;474B	Ribe	1250–1536	Handtag av besman	in nomini tomimi nostri asu kr- sti × kuploh × tomimi batris × ip fili × kuploh -biritus × sakti kuploh × amin × kruks × ti batar × kruks ti filius × §B × kruks ti sbiritus × × sakti × kuploh × amin ×
G 278	Mojner	1100–1500	Kopparbleck (amulett)	§A gutrit : in nomine : patris : et fili : et §B spiri tu : santo : amen : tominus iesus critus ame
N 345	Årdal kirke	1100–1500	Träpinne (amulett?)	§A : in nomne patric æþ filii æþ cprituc canti amen : surraa
N 632	Bergen	1332–1500	Träkavel (amulett)	§A . . . spir . . . . . §B . . . . . -itus s . . . . um- . . . . .
N A370	Hamar-kaupangen	1100–1500	Blybleck (amulett)	. . . us sanctu . . . . . . -lfa et o . . .
U NOR1994;26B	Uppsala	1200–1499	Blybleck (amulett)	in niominj patris þ filii þ spjiritus saknti þ im : tilþ-

Signum	Fyndplats	Datering	Föremål	Translitterering (utdrag)
Ög 248	Alvastra	1300–1399	Blybleck (amulett)	sik · rekuieskat hik famula §B do¶¶¶mini : nosstrî gesu : kristi bædiktæ †: a mörbo -ss¶so kum obæt in nomine : patris et filii et spiritus ¶ sankti : amin
Öl Jonsson2013;8	Skedstad	1100–1500	Blybleck (amulett)	§A ...-ai ¶ ...-lius ¶ ...- sbiri¶¶... §B ...ktus ¶ ... ¶m- ¶ ...-

Paralleller till Skärvuminskriftens formulering

Att treenighetsformeln förekommer i en gravhällsinskrift är något mycket sällsynt. *In nomine patris et filii et spiritus sancti*, eller delar av den, förekommer i tolv medeltida runinskrifter, varav fyra är fragmentariskt bevarade och därför något osäkra, och på det sättet är denna formel inte helt ovanlig i den medeltida runkorpusen (tabell 1).⁷ Ett slående faktum är emellertid att den, med undantag av just inskriften från Skärvum, aldrig används i gravinskrifter. Andra kristna böner eller delar av böner används i gravinskrifter, främst *Ave Maria*, och vissa inskrifter uppmanar läsaren att säga *Paternoster*, men just treenighetsformeln belagd i Skärvuminskriften är ett unikum bland runristade gravhällar.

Inte heller bland de skandinaviska gravinskrifterna med latinska bokstäver verkar denna formel ha använts särskilt ofta. Gardell (1937, 153 f.) nämner endast ett gravmonument vars inskrift avslutas med treenighetsformeln, nämligen en gravhäll från Husaby som dateras till början av 1300-talet (Gardell 1937, 200 f.),⁸ och enligt Lisbeth Imer (Nationalmuseet, Köpenhamn, pers. kommentar per e-post den 16 februari 2024) föreligger endast ett sådant exempel i Danmark, nämligen en gravinskrift Varpelev

⁷ Förutom i inskrifterna i tabell 1 förekommer (delar av) treenighetsformeln i två norska opublicerade amulettinskrifter, nämligen C63008 Brår, Tønsberg, och C63014 Skøien Nordre, Vestby (Zilmer manus).

⁸ Gravinskriften från Husaby lyder: [*Hic iacet*] ...*oar et uxor eius Helena. Req(ui)escant i(n) pace. A(men). In nomine patris et filii et spiritus [sancti]*, 'Här ligger ... och hans hustru Helena. Må de vila i frid. Amen. I Faderns och Sonens och den helige Andes namn.'

(Østsjælland) daterad mellan 1200-talets slut och 1300-talets början.⁹ Inga paralleller verkar finnas från Norge (Syrett 2002; Bollaert 2022).

En kontroll i det medeltida epigrafiska materialet från Frankrike som dateras mellan 750–1300 visar att denna formel, åtminstone i de inskrifter som hittills har utgivits i *Corpus des inscriptions de la France médiévale*, inte heller förekommer på gravmonument, men dock i andra typer av inskrifter, exempelvis dedikationsinskrifter. Inte heller en sökning bland medeltida och tidigmoderna inskrifter från tyskspråkiga områden registrerade i databasen *Deutsche Inschriften Online* ger några resultat av gravinskrifter med denna formel. Användningen av treenighetsformeln i gravinskrifter verkar alltså inte bara ha varit ovanlig i Skandinavien, utan även i vissa epigrafiska traditioner på kontinenten.

Om man igen ser på det skandinaviska runmaterialet kan man lägga märke till att treenighetsformeln, med två undantag, uteslutande förekommer ristad på föremål som har tolkats som amuletter. Det första undantaget är alltså Skärvuminskriften, medan det andra utgörs av ett runristat handtag av ett besman som hittades i Ribe (DR EM85;474B). Handtaget skulle teoretiskt sett också ha kunnat återanvändas som amulett. Amuletter kan nämligen ha olika utformningar och bestå av olika typer av material, och de definitioner av *amulett* som har använts i litteraturen utgår ofta från deras inskrifters antagna skyddande eller helande funktion (Steenholt Olesen 2010, 162; DR, *Text*, sp. 774 f.).

Treenighetsformeln ingår i en del böner, liturgiska riter och sakrament, därunder särskilt dopet, och den kopplas även till välsignelser och uttalas samtidigt som korstecknet utförs. Kopplingen mellan denna formel och välsignelser kan förklara dess användning i runamuletter och samma funktion, alltså som välsignelse, kan ligga till grund för dess bruk i gravinskriften från Skärvum. Den textuella parallellen mellan flera runamuletter och Skärvuminskriften, bruket av latin och dessutom förekomsten av några ortografiska egenheter som nämns i det följande kan eventuellt tyda på att just en runamulett kan ha tjänat som förebild eller inspiration för den som avfattade Skärvuminskriftens text.

⁹ Gravinskriften från Varpelev lyder: *In nomine patris et filii et spiritus sancti. Hic iacent [sic] dominus Herlogus. Hic iacet d[omi]n[u]s Nicolu[s] quondam camerarius et d[omin]a Cecilia uxor eius, dominus Petrus filius suus, domina Kathelug.* 'I Faderns och Sonens och den helige Andes namn. Här ligger herr Herlug. Här ligger herr Niels, tidigare kammarmästare och fru Cecilia, hans hustru, herr Peder, hans son, fru Kathellug.'

Runlatin och Skärvumristarens ortografi

Den skandinaviska runkorpusen omfattar flera hundra inskrifter som antingen endast är avfattade på latin eller innehåller delar på latin. Sättet på vilket dessa latinska texter är stavade med runor kan dock skilja sig avsevärt från inskrift till inskrift och spänner från felfritt latin som följer litterära stavningskonventioner till ortofona återgivning av latinska ord och sekvenser som endast liknar latinska ord men som egentligen inte ger någon språklig mening.¹⁰ Vilka slutsatser kan man dra om ristaren från Skärvum, hans latinkunskaper och skriftnorm utifrån de skrivsätt som uppvisas?

En analys av ristarens ortografi och språkkunskaper är naturligt behäftad med många osäkerhetsmoment. Vi vet exempelvis inget om den exakta kontexten inom vilken inskriften producerades, om ristaren själv komponerade texten eller om andra personer var involverade, t.ex. en beställare, en präst eller andra hantverkare, och om ristaren använde sig av en förlaga. Bruket av en tänkt förlaga har antagits i vissa fall där bestämda ristningsfel kan skyllas just avskrivningsprocessen (se t.ex. Liestøl i *NIyR*, 6: 7, 58; Knirk 1998, 494), men vi kan i de allra flesta fall inte veta säkert hur avskrivningen har föregått, vem som ansvarade för förlagan, vilka latinkunskaper den personen besatt, på vilket alfabet, runor eller bokstäver, förlagan var avfattad och om den också innehöll felaktiga eller avvikande skrivningar till att börja med. Dessutom vet vi lite om hur ristarna tillägnade sig sina latinkunskaper – t.ex. genom formell skolning eller inte, genom muntlig förmedling eller genom bruket av skrivna källor med bokstäver eller runor – och det empiriska underlag vi har till vårt förfogande är ofta litet och inte alltid enkelt att tolka (se t.ex. Steenholt Olesen 2021, 98–101; Palumbo 2022, 79–81).

Förutom dessa generella iakttagelser försvåras en bedömning av Skärvumtextens ortografi ytterligare av inskriftens dåliga skick, som gör att man inte alltid med säkerhet kan uttala sig om de skrivningar som förekommer. Exempelvis verkar ordet *nomine* ha ristats med en **i**-runa i ändelsen, men det går inte att utesluta att en stingning har vittrat bort. Ett oväntat **i** verkar dock felaktigt ha ristats i början av samma ord, **nijominj**, och på samma sätt har ordet *spiritus* ristats med en extra **i**-runa, d.v.s. **spijirifus**. Snarare än tecken på dålig latinkompetens kan det i båda fallen

¹⁰ Många studier har ägnats åt ortografiska aspekter av latinet skrivet med runor, bland annat Gustavson 1994a; 1994b; 1995; Knirk 1998; Steenholt Olesen 2007, 38–41; 2021; Källström 2018; Kleivane 2019; Tarsi 2019; Palumbo 2022; 2023.

handla om ristningsfel. Som jag nämde i min läsningsrapport ovan är avståndet mellan det första **n**:et och **j** i **njōminj** mycket knappt, och möjligtvis har ristaren varit tvungen att rista ytterligare en runa för att bistavarna på **o** skulle få plats. På ett liknande sätt är avståndet mellan de två **i**-runorna i **spjiritūs** minimalt, och eftersom det första **i**:et inte är helt rakt, kan det efterföljande **i**:et ses som en rättning. Andra förklaringar för dessa avvikande skrivningar är möjliga, som exempelvis felaktig avskrivning från en förlaga – felläsning av minimer i fallet **njōminj**? – vilket då skulle förutsätta mindre säkra latinkunskaper, men de ovan nämnda epigrafiska observationerna gör att jag lutar åt att tolka dessa skrivningar som beroende på ett mindre säkert utförande av runorna.

En skrivning som däremot kan tolkas som ett avvikande från förväntade skrivkonventioner utgörs av återgivningen av ordet *sancti*, vilket jag har translittererat **sakñti**. Sådana omvända skrivningar kan återspegla ett uttal av /kn/ som [ŋ:], på ett liknande sätt som omkastning av **n** och **g** kan vara tecken på att /gn/ uttalades [ŋ:] i fall som <vang> istället för <vagn> (Wessén 1968, § 22) eller skrivningen **ingi-...** för *ignibus* (Vg 264; se Palumbo 2020, 194). Stöd för en sådan förklaring av skrivningen **kñ** i *sancti* går att hitta i ortofona realiseringar av samma sekvens där **k**-runan helt har uteslutits, exempelvis **santo** (N 345), **santi** (N 614) och **santafisetur sanctificetur** (N 615) med flera. Även om sekvensen **sakñti** inte kan betraktas som en ortofon skrivning, kan den alltså ändå vara betingad av hur ordet *sancti* uttalades. Samtidigt är denna del av inskriften, som många andra, svårläst och det går inte att helt utesluta andra läsningar, till exempel **sañkñti**, vilket kunde tolkas som rättning av en avvikande skrivning, eller **sañkiti**, som Källström (opublicerade fältanteckningar) föreslår. I detta sistnämnda fall skulle vi inte längre ha att göra med en fonetisk betingad skrivning, utan med en normenlig sådan med undantag av en felristad **i**-runa efter **k**, möjligtvis menad som huvudstaven till ett **t** som dock ristats för nära **k**-runan (jfr de ovannämnda fallen av **njōminj** och **spjiritūs**). Alternativt skulle **i**-runan kunna tolkas som en epentetisk vokal i konsonantklustret.

Intressant nog blandar Skärvumristaren skrivpraktiker som är typiska för runtraditionen med andra som helt tydligt har anknytningar till latinska konventioner. Spår av traditionellt runska konventioner ser vi i sekvensen **spjiritūs** | **sakñti**, där bara ett **s** har ristats mellan två ord som slutar resp. börjar med ett ljud som kan representeras av samma runa. På helt motsatt sätt gör ristaren i sekvensen **in njōminj**, där han ristar två **n**-runor i ett fall där bara ett **n**, enligt den ovan nämnda konventionen, hade räckt. Det är också intressant att notera, som jag gjorde ovan i läsnings-

rapporten, att ristaren verkar ha lämnat ett mellanrum mellan *in* och *nomine*. Mellanrum som ett sätt att separera ord är något mycket ovanligt i runinskrifter och egentligen också i inskrifter med latinska bokstäver (se t.ex. Bollaert 2022, 140–144 om det norska materialet). I fall där denna praktik anses ha använts medvetet, har den antagits ha sitt ursprung i handskriftskonventioner (Knirk 1998, 493; Bollaert 2022, 140 f.).¹¹

Ytterligare en ortografisk praktik som Skärvumristaren använder och som är värd en kommentar är dubbelskrivning, i detta fall av en vokal, i ordet **fili** *fili*. Dubbelskrivning är som bekant ett sällsynt fenomen i runinskrifter, men dubbelskrivning av långa konsonanter blir allt vanligare under medeltiden, även om den aldrig slog helt igenom (Palumbo 2020, 215 f.). Långa vokaler dubbelskrivs i princip aldrig i runinskrifter, men genitivformen av latinska maskulina substantiv, för det mesta *filius* samt ett par personnamn, uppvisar en viss variation, nämligen **i** i sju belägg¹² och **ii** i sex belägg.¹³ Det faktum att Skärvumristaren använder sig av en sådan konvention tyder på att han var väl förtrogen med (vissa) latinska skrivnormer som han kan tänkas ha tillägnat sig genom bekantskap med handskriftsmaterial eller inskrifter, om det inte beror på en möjlig förlaga.

Slutligen utmärker sig Skärvumristaren på grund av ytterligare en mycket sällsynt skrivkonvention, nämligen att han använder enskilda **þ**-runor som förkortning för den latinska konjunktionen *et*. Mig veterligt förekommer detta skrivsätt med säkerhet i endast en annan inskrift i hela runkorpusen, nämligen i inskriften på en runamulett från Visby (G 345). Amuletten har formen av ett kors, den dateras till 1300-talet och bär en ganska lång inskrift med en invokation till sankta Maria, aposteln Jakobs moder, sankta Maria Magdalena, sankta Salome och möjligtvis sankta Katarina: **intesede pro nobis semper : þ : sancta maria mater iacobi apostuli : þ : sancta maria maggalena : þ : salumee : þ : sancta caeri**, *Intercede pro nobis semper et sancta Maria, mater Jacobi apostuli, et sancta Maria Magdalena et Salome et sancta Catarina(?)*. I inskriften från Visby

¹¹ Som nämnts i not 5 ovan kan **in** möjligtvis tolkas som slutet av ett föregående ord och **niþminj** som en felristning för *in nomine* med dubbelläsning av **n**. Oavsett tyder det stora tomrummet mellan **in** och **niþminj** på att ristaren har använt mellanrum mellan två ord, vilka dessa nu må vara.

¹² Sekvensen **fili** förekommer i DR Aarb1987;205, DR EM85;474B, DR NOR1999;21, GR 12, Sö AA29;8 (där även ett fall en enkelskriven *i*-runa förekommer i **edigi Egidii**) och Ög 248 samt **ambrosii Ambrosii** i G 194.

¹³ Sekvensen **fili** förekommer i DR 410, G 278, IS RunaIslandi59, N 345 och N 632 samt **egidi Egidii** i Sö AA29;8, som också visar exempel på dubbelskrivning av **i** i **fili**.

omges varje **p** av två skiljetecken, vilket inte är fallet på gravhällen från Skärvum, men annars handlar det om samma förkortning. Ytterligare ett möjligt fall återfinns i en grönländsk inskrift, GR 43 (Imer 2017, 296), i en sekvens som Imer läser och tolkar **iley : p : elon, Eloi(?) . . . Elon**. Runan **p** skulle möjligtvis kunna tolkas på samma sätt som på Visbyamuletten och Skärvuminskriften, nämligen som en förkortning för *et*. Ett annat alternativ är att den ska tolkas som en förkortning för *Dominus*.

Ordet *et* förekommer i flera runinskrifter återgivet som **æp**, vilket är en ortofon skrivning betingad av en försvagning av /t/ i slutjud (Stotz 1996, 228 f.; Knirk 1998, 490). Vid några tillfällen återges *et* som en bindruna, antingen **æþ**, **æt**, **ep** eller **et**.¹⁴ Bruket av **p** för *et* i Skärvuminskriften och i amuletten från Visby kan möjligtvis ses som en relaterad praktik, där man har gått från en ligatur till en förkortning. När det gäller den gotländska amuletten har man antagit att bruket av förkortningstecken för *et* i den latinska handskriften kan ha fungerat som modell för denna användning av **p**-runan (Gustavson i *SRI*, 12.2, s. 25 i den opublicerade artikeln om runinskrifter från Visby stad), vilket inte är en omöjlighet, och samma förklaring skulle kunna gälla Skärvuminskriften. Vårt att ändå påpeka är det faktum att *et* också förekommer förkortat i inskrifter med latinska bokstäver (se t.ex. Syrett 2002, 65) och att dessa ristare därför kan ha hämtat inspiration från endera källtypen.

Det som bland annat är intressant med användningen av **p** för *et* är att det rör sig om en skriftspråklig konvention där kopplingen till ordets uttal förloras, samtidigt som förkortningen **p** härstammar från en ortofon skrivning. Man har alltså skapat ett rent skriftspråkligt skrivsätt som innehåller en ortofon skrivning. Detta har relevans för den koppling som man tidigare har gjort mellan ortofona skrivningar och hur ristare antas ha lärt sig latin samt nivån på deras latinkunskaper.

I flera tidigare studier har man på olika sätt försökt dra slutsatser om ristarnas latinkunskaper utifrån stavningen av latinska ord. I denna fråga har särskilt ortofona skrivningar fått uppmärksamhet och tolkats som tecken på brist på formell skolning i latin och att ristarna förvärvade sina språkkunskaper muntligt, och att de alltså återgav i skrift det latin de hade hört uppläst eller sjungit i kyrkan (se t.ex. Knirk 1998, 490 f.).

¹⁴ Inget av dessa skrivsätt är särskilt vanligt, men **æþ** är i alla fall den oftast förekommande och är belagt i sex inskrifter (DR Aarb1987;196, DR NOR1999;21, N 142 †, N 632 och N 633 samt en opublicerad amulettinskrift C63014 Skøien Nordre, Vestby), **et** uppträder i tre inskrifter (N 248, N 306, N B619), medan **æt** och **ep** förekommer i en inskrift var (DR Aarb1987;205 resp. GR 56). Ytterligare ett möjligt fastän osäkert belägg på **æt** eller **et** kan finnas i den skadade och ännu opublicerade amulettinskriften C63008 Brår, Tønsberg.

I andra sammanhang har jag (Palumbo 2022, 199–203) argumenterat för att denna inte är den enda möjliga tolkningen av ortofona skrivningar av latinska ord och att vissa inskrifter tyder på helt andra förhållanden. Bland annat kan ortofona skrivningar förekomma i inskrifter där det latin som återges med runor är felfritt, de kan förekomma tillsammans med skrivkonventioner som är tydligt influerade av latinska skrivkonventioner (som dubbelskrivningen av långa konsonanter), och de kan uppträda i inskrifter som även innehåller delar på latin och med latinska bokstäver som, i motsats till runska ortofona skrivsätt, följer den förväntade litterära skriftnormen. Vi vet lite om hur runristare skolades i runskrift i allmänhet (se Gustavson 2013) och i latin i synnerhet, men på en generell nivå framstår det som rimligt att anta att professionella ristare som ansvarade för monumentala inskrifter fick en formell skolning i det latinska formelgods de hade behov för i sina arbetsuppgifter. Dessa iakttagelser tyder på att vissa ristare lärde sig latin i formella kontexter även om de använde sig av ortofona skrivningar, och att dessa skrivningars förekomst också kan förklaras med att inläringen skedde genom texter som inte nödvändigtvis följde den vedertagna latinska skriftnormen utan en runsk skrivkonvention. Det är också möjligt att dessa val bör tolkas sociolingvistiskt, det vill säga att sociokulturella överväganden exempelvis knutna till identitet, kulturell tillhörighet och skrivpraktikers symbolvärde gjorde att ristarna valde dessa konventioner istället för den latinska normen när de producerade texter på latin med runor (se också Palumbo 2022, 203).¹⁵

Ortografen i inskriften från Skärvum pekar åt samma håll. I förkortningen av det latinska ordet *et* med **p** baserar sig ristaren på en ortofon återgivning av *et* samtidigt som han följer en konvention som är rent skriftspråklig och som alltså måste ha förmedlats i en inlärningskontext som hade skriften som medium. Dessutom är latinet i resten av inskriften i stort sett felfritt och ett skrivsätt som **filii** för *filii* tyder på förtrogenhet med latinska skriftnormer snarare än på en ”muntlig” inläring av latin.

¹⁵ Även Spurkland (2004, 337) uttrycker en viss skepsis om slutsatsen att ristare som producerade ortofona skrivningar endast påverkades av det latin de hörde. Han argumenterar dock annorlunda än jag, nämligen att skillnaderna i skrivsätten mellan olika runinskrifter på latin då hade varit större. Variationen i stavningen inom korpusen av runinskrifter på latin skulle behöva kartläggas noggrannare för att kunna testa en sådan hypotes. Steenholt Olesen (2021, 77) är inne på samma tankegångar: ”The overall impression of ‘orthophonic spellings’, however, is that they are simply too homogeneous to be the result of random individuals rendering something they knew only by ear.”

Med Peter Kochs och Wulf Oesterreichers termer (1985) kunde man säga att vi här inte har att göra med enkel *Verschriftung*, eller medial skriftlighet (Mertzlufft 2006; Bianchi 2010, 32), alltså ett byte av medium från det muntliga till det skriftliga, utan med *Verschriftlichung*, det vill säga konceptuell skriftlighet som bland annat innebär ”utvecklingen av skriftspråkliga idiom med skriftspecifika uttrycksmedel” (Bianchi 2010, 33, med hänvisning till Oesterreicher 1993, 272–280). Detta tyder på att det vi uppfattar som ortofona skrivningar kunde utgöra en runsk skrivkonvention i sin egen rätt, istället för att endast vara en muntligt präglad förvanskning av en litterär latinsk norm.

Slutord

Inskriften på gravhällen från Skärvum har vållat många svårigheter för alla forskare som har arbetat med den, då dess dåliga bevarandeskick försvårar läsningen och tolkningen avsevärt. I denna artikel har jag presenterat en nyläsning och nytolkning av inskriftens andra hälft. Till skillnad från tidigare förslag innebär denna nyläsning att denna del av inskriften är helt avfattad på latin och består av treenighetsformeln *in nomine patris et filii et spiritus sancti*.

Den medeltida runkorpusen har nu alltså utökats med ytterligare en runinskrift på latin. Även om resten av texten inte är helt läst eller tolkat är det dessutom sannolikt att inskriften är flerspråkig, då dess början verkar vara avfattad på fornsvenska. I många runinskrifter som innehåller delar på latin är dessa mycket korta och formelartade, ibland begränsade till enstaka ord. Det nytolkade partiet på Skärvumhällen är förvisso också formelartat, men det är långt nog för att vi ska kunna dra en del tentativa slutsatser om dåtidens textkultur samt ristarens – eller hans miljö – latinkunskaper och skrivkonventioner.

Skärvuminskriften utgör också ytterligare ett exempel på treenighetsformeln i runinskrifter och ger oss dessutom ny kunskap om det formelgods som användes i gravinskrifter under svensk medeltid. Tre-enighetsformeln förekommer nämligen inte i några andra skandinaviska gravinskrifter med runor. Den verkar inte heller ha varit vanligt förekommande i gravinskrifter med latinska bokstäver, och Gardell (1937, 153 f., 200 f.) anger endast ett sådant exempel, en gravinskrift från Husaby i Västergötland som är daterad till 1300-talets början. Om det finns en koppling mellan dessa två gravhällar är svårt att säga, bland annat eftersom det går hundra år mellan deras antagna dateringar, men det är i alla fall anmärkningsvärt att de enda två exempel på gravinskrifter som avslutas

med treenighetsformeln har hittats i samma område. Värt att nämna är att Skärvmum dessutom befinner sig i ett område runt Falköping som sedan tidigare är känt för en nästan unik tvåspråkig och tvåskriftlig epigrafisk tradition, där fornsvenska, latin, runor och bokstäver användes flitigt vid sidan av varandra och samtidigt i samma texter (Blennow och Palumbo 2021; 2022). Den nya tolkningen som presenterats här gör att vi nu har blivit varse om ytterligare en pusselbit av detta flerspråkiga epigrafiska område.

När det gäller användningen av treenighetsformeln har Skärvmum-inskriften paralleller i runamuletter, där denna formel förekommer flera gånger. En möjlighet, som dock är svår att bevisa, är att just en runamulett kan ha tjänat som förebild eller inspiration för den som avfattade Skärvmum-inskriftens text.

Även om många osäkerhetsmoment är kopplade till analyser av ristarnas ortografi och språkkunskaper, har jag argumenterat för att en studie av denna texts ortografi visar att ristaren besatt tillräckligt goda färdigheter i latin att han kunde producera en i stort sett felfri latinsk text. Några avvikelser som förekommer i inskriften, **n̄j̄om̄inj̄** för *nomine* och **sp̄iirit̄us** för *spiritus*, har jag förklarat vara av epigrafisk natur och kan enligt min mening skyllas ristningsfel snarare än dåliga språkkunskaper. Eventuellt kan **sak̄nti** (alternativt **sank̄nti** eller **sank̄kiti**) vara en skrivning påverkad av ordets uttal. Däremot visar ett skrivsätt som **filii** för *fili* att ristaren var väl förtrogen med (vissa) latinska skrivkonventioner. För övrigt använder Skärvmumristaren en nästan unik återgivning av *et* med en enskild **p**-runa. På denna punkt har denna inskrift ytterligare en parallell i en runamulett från Visby (G 345). Det handlar alltså om en förkortning som baseras på en ortofon skrivning, det vill säga **ep** eller **æp**. Jag har tolkat denna förkortning som ett tecken på konceptuell skriftlighet på latin med runor samt som ett motbevis till att ortofona skrivningar måste förklaras med brist på skolning i latin eller dåliga språkfärdigheter. Däremot ser jag det som ett ytterligare tecken på att ortofona skrivningar kunde utgöra en runsk skrivkonvention som ristarna, särskilt professionella sådana, har kunnat tillägna sig i en formell skolningskontext, och inte nödvändigtvis som ett bevis på en ”muntlig” inläring av latin.

Förkortningar och bibliografi

- Bianchi, Marco. 2010. *Runor som resurs: Vikingatida skriftkultur i Uppland och Södermanland*. Runrön, 20. Uppsala.
- Blennow, Anna, och Alessandro Palumbo. 2021. "At the Crossroads between Script Cultures: The Runic and Latin Epigraphic Areas of Västergötland." I *The Meaning of Media: Texts and Materiality in Medieval Scandinavia*, red. Anna Catharina Horn och Karl G. Johansson, 39–69. Modes of Modification, 1. Berlin och Boston.
- . 2022. "Epigrafiska områden i medeltidens Västergötland: Ett samspel mellan latinsk och runsk skriftkultur." *Fornvännen* 117.3: 181–197.
- Bollaert, Johan. 2022. "Visuality and Literacy in the Medieval Epigraphy of Norway." Doktorsavhandling (opublicerad), Universitetet i Oslo.
- Corpus des inscriptions de la France médiévale*. Red. Robert Favreau, Jean Michaud, Cécile Treffort, Vincent Debiais och Estelle Ingrand-Varenne. 26 vol. Poitiers (CESCM) och Paris (CNRS), 1974–2016.
- Deutsche Inschriften Online. <https://www.inschriften.net>. Besökt 16 feb. 2024.
- DR + nr = inskrift publicerad i *Danmarks Runeindskrifter*, av Lis Jacobsen och Erik Moltke, 3 vol.: *Text; Atlas; Registre* (København, 1941–1942).
- DR Aarb = inskrift publicerad i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1986. København.
- DR AUD1995;283 = inskrift publicerad i *Arkæologiske udgravninger i Danmark 1995* (1996): 283.
- DR EM85;474B = inskrift publicerad på s. 474 i Erik Moltke, *Runes and Their Origin, Denmark and Elsewhere* (Copenhagen, 1985).
- DR NOR1999;21 = inskrift publicerad i *Nytt om runer* 14: 21.
- G + nr = inskrift publicerad i *Gotlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 11–12. Nummer över G 222 återfinns i Helmer Gustavson och Thorgunn Snædal, manus till Gotlands runinskrifter, del 3. <https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/gotlands-runinskrifter-3/>
- Gardell, Sölve. 1937. *Gravmonument från Sveriges medeltid: Typologi och kronologi*, vol. 1: *Text*. Göteborg.
- GR + nr = signum i Samnordisk runtextdatabas för inskrifter från Grönland, senast publicerade i Imer 2017.
- Gustavson, Helmer. 1994a. "Latin and Runes in Scandinavian Runic Inscriptions." I *Runische Schriftkultur in kontinental-skandinavischer und -angelsächsischer Wechselbeziehung: Internationales Symposium in der Werner-Reimers-Stiftung vom 24.-27. Juni 1992 in Bad Homburg*, red. Klaus Düwel, 313–327. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 10. Berlin och Boston.
- . 1994b. "Runsk latinitet." I *Medeltida skrift- och språkkultur: Nordisk medeltidsliteracy i ett diglossiskt och digrafiskt perspektiv II: Nio föreläsningar från ett symposium i Stockholm våren 1992*, red. Inger Lindell, 61–77. *Runica et Mediævalia, Opuscula*, 2. Stockholm.

- . 1995. "Coincidentia oppositorum – Latin med Runor: Några grafematiska och fonematiska iakttagelser." I *Symbolae septentrionales: Latin Studies Presented to Jan Öberg*, red. Monika Asztalos och Claes Gejrot, 203–215. Runica et Mediævalia, Scripta Minora, 2. Stockholm.
- . 2013. "Lära sig och lära ut runor – med hjälp av futharken?" *Situne Dei* 2013: 31–40.
- Hjärne, Erland. 1946. "Märke, män och mästare: Några ord om runristningen på Hogrånstenen." *Saga och sed* 1945: 43–70.
- Imer, Lisbeth. 2017. *Peasants and Prayers: The Inscriptions of Norse Greenland*. Publications from the National Museum, Studies in Archaeology and History, 25. Odense.
- Janzén, Assar. 1941. "Grolandastenen." *Göteborgs högskolas årskrift* 47.15: 1–44.
- Jungner, Hugo. 1939. Opublicerat fältprotokoll. Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Kleivane, Elise. 2019. "To menn og 'Ave Maria' i Hamarkaupangen." *Maal og Minne* 2: 69–99.
- Knirk, James E. 1998. "Runic Inscriptions Containing Latin in Norway." I *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung: Abhandlungen des vierten internationalen Symposiums über Runen und Runeninschriften in Göttingen vom 4.–9. August 1995*, red. Klaus Düwel, 476–507. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 15. Berlin.
- Koch, Peter, och Wulf Oesterreicher. 1985. "Sprache der Nähe – Sprache der Distanz: Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte." *Romanistisches Jahrbuch* 36: 15–43.
- Källström, Magnus. 2018. "Haraldær stenmæstari – Haraldus magister: A Case Study on the Interaction between Runes and Roman Script." I *Epigraphy in an Intermedial Context*, red. Alessia Bauer, Elise Kleivane och Terje Spurkland, 59–74. Dublin.
- Lindquist, Ivar. 1940. *Religiösa runtexter 2: Sparlösa-stenen: Ett svenskt runmonument från Karl den stores tid, upptäckt 1937: Ett tydningsförslag*. Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund, 24. Lund.
- Mertzlufft, Christine. 2006. "Syntaktiska, pragmatiska och lexikala strukturer i tyska och svenska myndighetstexter." I *Svenskans beskrivning*, vol. 28: *Förhandlingar vid tjuugoåttonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Örebro den 14–15 oktober 2005*, red. Per Ledin, Lena Lind Palicki, Christina Melin, Gunvor Nilsson, Karolina Widernäs och Håkan Åbrink, 235–245. Örebro.
- N + nr = inskrift publicerad i *NlyR*.
- N A + nr = signum i Samnordisk runtextdatabas för inskrifter registrerade i A-serien i Runearkivet, Kulturhistorisk museum, Oslo.
- N B + nr = signum i Samnordisk runtextdatabas för inskrifter registrerade i B-serien i Runearkivet, Kulturhistorisk museum, Oslo.
- NlyR* = *Norges innskrifter med de yngre runer*. Av Magnus Olsen et al. 6 vol. hittills. Oslo, 1941 ff.

- Oesterreicher, Wulf. 1993. "Verschriftung und Verschriftlichung im Kontext medialer und konzeptioneller Schriftlichkeit." I *Schriftlichkeit im frühen Mittelalter*, red. Ursula Schäfer, 267–292. Script-Oralia, 53. Tübingen.
- Palumbo, Alessandro. 2017. Opublicerade fältanteckningar.
- . 2020. *Skriftsystem i förändring: En grafematisk studie av de svenska medeltida runinskrifterna*. Runrön, 23. Uppsala.
- . 2022. "How Latin Is Runic Latin? Thoughts on the Influence of Latin Writing on Medieval Runic Orthography." I *Vergleichende Studien zur runischen Graphematik. Methodische Ansätze und digitale Umsetzung*, red. Edith Marold och Christiane Zimmermann, 177–218. Runrön, 25. Uppsala.
- . 2023. "Analysing Bilingualism and Biscryptality in Medieval Scandinavian Epigraphic Sources: A Sociolinguistic Approach." *Journal of Historical Sociolinguistics* 9.1: 69–96.
- Spurkland, Terje. 2004. "Literacy and 'Runacy' in Medieval Scandinavia." I *Scandinavia and Europe 800–1350: Contact, Conflict and Co-Existence*, red. Jonathan Adams och Katherine Holman, 333–344. Medieval Texts and Cultures of Northern Europe, 4. Turnhout.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI, 2 = *Östergötlands runinskrifter*, av Erik Brate (1911–1918).
- SRI, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (1940–1970).
- SRI, 11–12 = *Gotlands runinskrifter*, del 1 (vol. 11) av Sven B. F. Jansson och Elias Wessén (1962); del 2 (vol. 12[.1]) av Elisabeth Svärdström (1978). Preliminära artiklar till del 3 (12.2), G 223–393, av Helmer Gustavson och Thorgunn Snædal, tillgängliga på Riksantikvarieämbetets webbsida: <https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/gotlands-runinskrifter-3>
- Steenholt Olesen, Rikke. 2007. "Fra biarghrúnar til Ave sanctissima Maria: Studier i danske runeindskrifter fra middelalderen." Doktorsavhandling (opublicerad). København.
- . 2010. "Runic Amulets from Medieval Denmark." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 1: 161–176.
- . 2021. "Medieval Runic Latin in an Urban Perspective." I *Urban Literacy in the Nordic Middle Ages*, red. Kasper H. Andersen, Jeppe Büchert Netterstrøm, Lisbeth M. Imer, Bjørn Poulsen och Rikke Steenholt Olesen, 69–103. Utrecht Studies in Medieval Literacy, 53. Turnhout.
- Stotz, Peter. 1996. *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*, vol. 3: *Lautlehre*. Handbuch der Altertumswissenschaft, 2.5. München.
- Syrett, Martin. 2002. *The Roman-Alphabet Inscriptions of Medieval Trondheim*. 2 vol. Senter for middelalderstudier, 13. Trondheim.
- Säve, Per Arvid. 1863. *Per Arvid Säves berättelse för 1863 rörande Västergötland, Sigtuna och Gotland*. Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

- . 1873. "Utdrag af Antiquitets-Intendenten P. A. Säves afgifna berättelse för år 1863." *Antiquarisk tidskrift för Sverige* 3: 113–150.
- Sö AA29;8 = inskrift publicerad i Elisabeth Svärdström, *Nyköpingsstaven och de medeltida kalenderrunorna*. Antikvariskt arkiv, 29. (Stockholm, 1966.)
- Tarsi, Matteo. 2019. "Towards a Phonology of Scandinavian Latin Runic Inscriptions: A Corpus-Based Analysis." *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 59.1–4: 85–96.
- Torin, Karl. 1888. *Westergötlands runinskrifter*. Lidköping.
- U NOR[årtal] = inskrift publicerad i *Nytt om runer* 1–19 (Oslo, 1986–2004 [publ. 2006]).
- Vg + nr = inskrift publicerad i *Västergötlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 5.
- Wessén, Elias. 1968. *Svensk språkhistoria*, vol. 1: *Ljudlära och ordböjningslära*. Stockholm.
- Zilmer, Kristel. Manus. Preliminära opublicerade läsningsrapporter om runinskrifter på amuletterna C63008 Brår, Tønsberg, och C63014 Skøien Nordre, Vestby.
- Ög + nr = inskrift publicerad i *Östergötlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 2.
- Öl Jonsson2013;8 = inskrift publicerad på s. 8 i Eeva Jonsson, *En rik handelsmans silverskatt* (Stockholm, 2013).

English summary

Latin in Runic Inscriptions

and a New Interpretation of the Grave Slab from Skärvum (Vg 129)

A grave slab from Skärvum church in Västergötland, Sweden (Vg 129) bears a runic inscription which has proved to be challenging to read and interpret satisfactorily. The inscription consists of two lines of runes, most of which are severely damaged. The most recent attempt at reading and interpretation was made by Elisabeth Svärdström in the corpus edition *Sveriges runinskrifter* (SRI, 5: 248). However, she only provides a transcription and a translation of the beginning and the end of the text:

æskil : læt stin : þæ ---- pris --- įsui þurs ---

5   10   15   20   25   30   35

rasi --- ū ----- m • iōniprisþfil -- þįsp--rþus -- tti þim : til rō :

40   45   50   55   60   65   70   75   80   85

Æskell læt sten þe[nna] ... [le]tti(?) þem til ro.

'Eskil had this stone (made) ... may give him (them) peace.'

The present article proposes a new reading and interpretation of the inscription's second line. Contrary to previous assumptions that the sequence was inscribed in the vernacular, a new examination of the text reveals that this part is in fact in Latin and consists of the trinitarian formula:

in n̄jōminj p̄ātris þ filii þ sp̄irit̄usak̄nti þ im:t̄ilþ-

46 50 55 60 65 70 75 80 85

in nomine patris et filii et spiritus sancti . . .

The newly interpreted runic sequence on the grave slab from Skärvum reveals a number of remarkable features that make this inscription valuable for our understanding of the runic textual culture of medieval Scandinavia and of the rendering of Latin in runes.

Vg 129 represents a unique instance of a runic funerary inscription featuring the trinitarian formula, with only two comparable examples found in Roman alphabet funerary inscriptions from medieval Scandinavia: one in the vicinity of Skärvum, namely from Husaby in Västergötland, and a second one in Varpelev in Østsjælland, Denmark. The use of *in nomine patris . . .* in Scandinavian funerary inscriptions is thus a rare phenomenon. Searches in the French and German epigraphic databases *Corpus des inscriptions de la France médiévale* and *Deutsche Inschriften Online* reveal no further examples of funerary monuments with this formula. By contrast, several runic amulets (and amulets bearing Roman letters) feature the trinitarian formula. On the basis of these parallels, a connection between Vg 129 and amulet inscriptions is suggested, as a runic amulet may have been the inspiration for the inscriber from Skärvum to use that formula.

An orthographic analysis of Vg 129 reveals the inscriber's adeptness with Latin writing conventions, showcasing an almost error-free Latin text. Also the spelling **filii** for *filii*, i.e. with a doubling of the final **i**-rune, reveals familiarity with (at least some) Latin orthographic norms. An additional feature consistent with this interpretation is the possible use of a space as word separator between **in** and **n̄jōminj**.

Another distinctive feature of this inscriptions is the use of a single **þ**-rune to abbreviate the Latin word *et*, a practice with a single parallel found in a late medieval runic amulet from Gotland (G 345, Visby). Equally noteworthy in this context is the use of an orthophonic spelling (**æþ** or **ep**) to create a Latin abbreviation, which is in itself a purely written convention detached from the word's pronunciation. It is here argued that this particular practice, along with other features of the Latin text from Skärvum and observations derived from the wider runic corpus, challenge conventional understanding of orthophonic spellings as merely distorted representations of a Latin literate norm by unschooled inscribers who had learnt Latin by ear. Instead, orthophonic spellings may in some cases be seen as distinct conventions of runic writing, reflecting a heightened level of literate awareness.

Nils Månsson Mandelgren, Carl Säve och runorna på Gånge-Rolfs horn

Magnus Källström (Swedish National Heritage Board)

Abstract

This article investigates an ornate ivory horn of West Scandinavian origin with runic inscriptions which is now in Museo Nazionale del Bargello in Florence, Italy. The horn, known as “Rollo’s drinking horn”, originally belonged to Sainte-Chapelle in Paris, France, but later came into the hands of an antique dealer who donated the object to the museum in Italy upon his death. It has traditionally been assumed that the runes were first read and interpreted by Sven Söderberg, who reported on the rune-inscribed horn in 1890, but correspondence between the artist and cultural historian Nils Månsson Mandelgren and Professor Carl Säve shows that Mandelgren had sent information on this object as early as 1860 and that Säve was in fact the first to interpret its runic inscription. It is also evident that the characters on the horn were recognized as runes in France as early as the late eighteenth century.

Keywords: Medieval runic inscriptions, Florence, Rollo’s drinking horn, Nils Månsson Mandelgren, Carl Säve, Sainte-Chapelle in Paris

En av de märkligaste historierna som har berättats om ett runristat föremåls öden är nog den om spisstolpen från Kullans (G 78) i Gerums socken på Gotland. Spisstolpen förvärvades år 1799 av Carl Gustav Gottfried Helfeling för Pehr Thams på Dagsnäs räkning, men blev efter den senares död 1820 såld på en auktion i Skara till den franske generalkonsuln Chaumette des Fossés, som förde den ut ur landet. Hösten 1859 återfanns spisstolpen i en lumpbod i Paris av konstnären och kulturhistorikern Nils Månsson Mandelgren och den kom så småningom tillbaka till Sverige och Gotland genom att den köptes av den då nyblivne professorn i nordiska

Källström, Magnus. “Nils Månsson Mandelgren, Carl Säve och runorna på Gånge-Rolfs horn.”

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 159–70.

DOI: 10.33063/futhark.14.1095

språk vid Uppsala universitet, Carl Säve, som skänkte den till läroverket i Visby. I dag har den sin hemvist i Gotlands museum. Hela händelseförloppet har målande beskrivits av Säve i ett brev den 22 januari 1860 till brodern Pehr Arvid Säve i Visby, som i avskrift har bevarat det i sina Gotländska samlingar (5: 595). Brevtexten citeras utförligt av Elias Wessén i det första bandet av *Gotlands runinskrifter* (SRI, 11.1: 114).

Carl Säves glädje över Mandelgrens fynd är inte att ta miste på och i ett brev till honom den 23 augusti 1860 skriver han:

Run-järnstolpen har nu af mig blifvit skänkt till Visby läroverks museum, och har han således återkommit till sitt gamla hem, der jag hoppas att han allt jämnt skall förblifva. Det är hos H^F Mandelgren som min fosterö står i skuld för att detta dyrbara fornminne icke gått förloradt, utan kunnat återvinnas till hembygden, och vi stadna derföre alla hos H^F M. uti den största tacksamhetsskuld.

Mandelgren och Säve tycks att döma av det som har bevarats i arkiven annars inte ha haft någon särskilt omfattande brevkontakt. I november 1856 hade de utväxlat ett par brev om inskriften på Karlevistenen på Öland (Öl 1) och den 20 april 1860 sände Mandelgren en kalkering av en teckning som hade påträffats i ett arkiv i Paris och som antogs avbilda runor. I det senare brevet, som enligt Säves egen påskrift kom till Uppsala först den 19 maj samma år, bad han samtidigt Säve om hjälp att tyda några inskrifter med latinsk skrift som fanns på textband i väggmålningarna i Kumla kyrka utanför Sala i Västmanland. Detta brev besvarade Säve inte förrän den 23 augusti. Ett skäl var att han ville se texterna med egna ögon och som av en händelse fick han också möjlighet att göra det. Hans läkare hade nämligen samma sommar ordinerat honom brunnsdrickning i Sättra brunn utanför Sala, alldeles i närheten av Kumla kyrka. På grund av dåligt väder blev det först på vägen tillbaka till Uppsala den 7 juli som han kunde avlägga ett besök i kyrkan. Att Säve sedan meddelade Mandelgren sina resultat först en och en halv månad senare kan ha berott på att han i mellantiden hade vistats en period på Gotland.

Den 27 augusti 1860 och innan Mandelgren hade nåtts av Säves mycket sena svarsbrev, skrev han ännu ett brev från Paris, där han ställde frågorna på nytt. Brevet skickade han denna gång med ”Magister *Wäster*”, som uppenbarligen skulle överlämna det till Säve personligen (Säve kallar honom i sitt svarsbrev ”Magister *Wester*”, troligen avses Marcus Wester (1834–94), adjunkt vid Högre Elementarläroverket i Hudiksvall). I brevet erinrar Mandelgren om den ”Calk af en gravur med runer som de påstå, från M^S *Cahier*”, vilken han hade sänt med brevet i april och då uppmanat Säve att tyda. Postgången till Paris måste denna gång ha varit snabbare

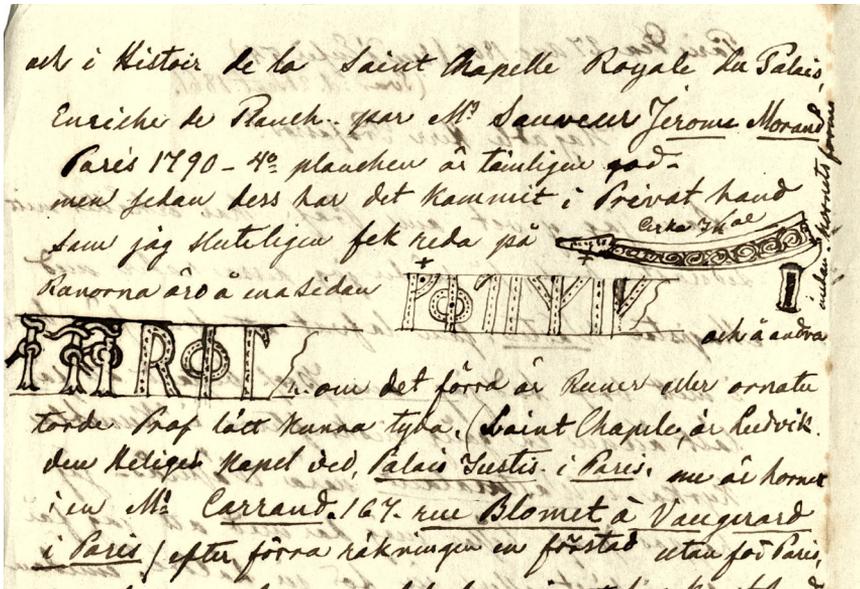

Fig. 1. Nils Månsson Mandelgrens avbildning av runorna på hornet i brevet till Carl Säve. Efter original i ATA.

för redan den 30 augusti skriver han och tackar för svaret, men påminner åter om inskriften på den ”ritning” som han hade fått av den nämnde monsieur Cahier.

Av brevet från den 27 augusti framgår att Mandelgrens framgångar med den runristade spisstolpen från Kullans tydligen hade fått honom att söka efter fler runföremål i Paris och att han också varit lyckosam. Han skriver nämligen (se fig. 1):

Jag har gjort några nya fynd i Runväg. 1^a fan jag afritat ett horn angifvitt hafva Runskrif[t] i Les Arts au Moyen age, publie par Sommerard fol pl. 42. och i Histoir de la Saint Chapelle Royale du Palais, Enriche de Planch.. par Me Sauveur Jerome Morand Paris 1790 – 4^e planschen är tämligen god, men sedan dess har det kommit i Privat hand som jag slutligen fek reda på

Runorna äro å ena sidan [teckning] och å andra [teckning] om det förra är Runer eller ornater torde Prof lätt kunna tyda. (Saint Chapele, är Ludvik den heliges kapel ved, Palais Justis i Paris. nu är hornet i en Me Carrand. 167. rue Blomet à Vaugerard i Paris / efter förra räkningen en förstad utan för Paris,

Man igenkänner här inget mindre än avteckningar av inskrifterna på det rikt ornerade elfbenshorn, som i dag finns i Florens i Italien, och som

ibland har gått under benämningen ”Gånge-Rolfs horn” (se t.ex. Koht 1926, 344 f., *NlyR* 5: 236). Inskriften blev för den runologiska forskningen först bekant genom publiceringen av det fjärde bandet av George Stephens *The Old-Northern Runic Monuments*, som utgavs postumt år 1901, sex år efter författarens död. Utgivaren Sven Söderberg, som även han hade avlidit innan boken hunnit lämna trycket, var den som ursprungligen hade fäst Stephens uppmärksamhet på denna inskrift. Han hade nämligen själv stiftat bekantskap med föremålet 1890 på Museo Nazionale del Bargello i Florens under en av sina utlandsresor. Hornet hade tidigare ägts av antikvitetshandlaren Louis-Claude Carrand (1827–88), som hade tillbringat sin sista tid i Florens och testamenterat sin samling till museet. Som synes är detta samma person som Mandelgren hade varit kontakt med i Paris och som redan då var ägare till hornet.

Det rådde länge en viss förvirring bland runologerna hur runorna på det nämnda elfenbenshornet skulle läsas, vilket beror på att man hade svårt att avgöra om inskriften började med tre så kallade knutrunor eller om det bara handlade om delar av ornamentiken, närmare bestämt om ytterligare ben till den odjursliknande figur som utgör hornets smalare ände (se fig. 2). Söderberg hade uppenbarligen inte alls tvekat på denna punkt, utan återger i ett brev till Hans Hildebrand den 28 augusti 1890 runorna i förenklad form som ††††† ††††† ††††† . På ett liknande sätt ser det ut i hans tryckta reseberättelse (Söderberg 1891, 129) med undantag för att **l**-runan har en prick nedanför bistaven (†) och att den avslutande **k**-runan är ostungen. Söderberg ger här också tolkningen ”Andrell gjorde mig (hornet)”. Han tillägger samtidigt att ”De tre första runorna äro inristade på ett eget sätt samt synas utgöra del af hornets ornering” och att inskriften ”kommer att publiceras af professor Stephens i det 4:de bandet af hans *Runic Monuments*”.

Så blev ju också fallet, även om det skedde postumt. Stephens (1866–1901, 4: 99) har i stort sett följt Söderberg och återger inskriften som:

††††† ††††† †††††
ANDRELL GERTI MIK
ANDRELL GART (made) ME.

En annan uppfattning finner man hos Erik Brate (1925, 131), som återger inskriften som **andres gerti mik** och märkligt nog anför denne ”Andres” som runristare på Gotland(!). Eftersom Brate bara hänvisar till Söderbergs reseberättelse i *Månadsbladet* och inte till Stephens, kan man misstänka att han bara har utgått från dennes återgivning av den sista runan i namnet som ”i den tryckta texten och där sett en defekt **s**-runa av ”gotländsk typ” dvs. **ſ**.

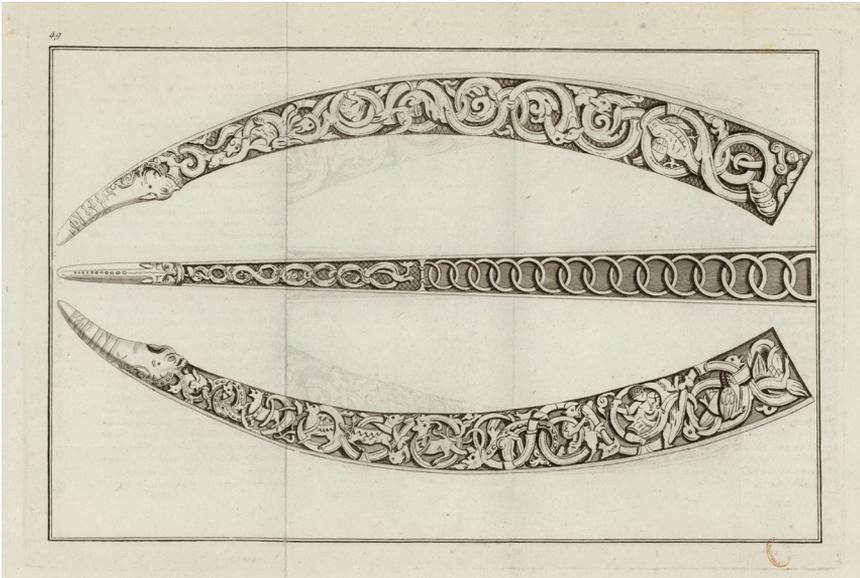

Fig. 2. Avbildningen av hornet medan det ännu befann sig i Sainte-Chapell i Paris. Efter Morand 1790. Foto: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

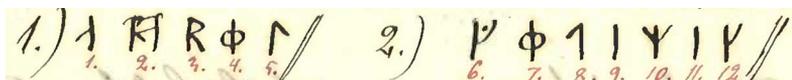
De som därefter kom att granska inskriften – Haakon Shetelig år 1920 och Halvdan Koht 1926 – underkände de tre första tecknen som runor och när Magnus Olsen 1960 publicerade inskriften i *NIyR* (5: 236) gav han den formen **res*gerdimik** och antog (s. 237) att de första runorna **res** var en förkortad skrivning för ett mansnamn, exempelvis *R[agnvaldr] E[iríks]s(on)*. Det var först i samband med en jubileumsutställning på Oldsaksamlingen i Oslo 1972 dit hornet hade lånats, som Aslak Liestøl fick möjlighet att granska inskriften i original och kunde ge återupprättelse åt de inledande knutrunorna. Det är också han som har svarat för den nu gällande läsningen och tolkningen av inskriften: **andres gerdi mik** *Andrés gerði mik* "Andres gjorde meg" (Liestøl 1979, 229).

Hur reagerade då Säve på den avritning av runorna som Mandelgren hade skickat honom i augusti 1860? Uppenbarligen inte särskilt snabbt. Hans svar avsändes nämligen av någon anledning inte förrän drygt ett år senare, den 21 september 1861. Säve börjar där med att be om ursäkt för det sena svaret på Mandelgrens båda augustibrev och med att besvara frågan om de "runor" som hade antagits i den nämnda kalkeringen. Här handlade det enligt Säve inte om runor, men han kunde samtidigt inte säga vilket skriftsystem det rörde sig om. Han uppger att han även hade

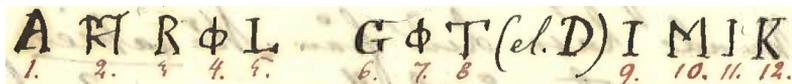
sänt bilden till bibliotekarien på Kungliga biblioteket, Gustaf Klemming, som hade meddelat ”att han alls icke kände dessa bokstafstecken, men trodde dock, att det möjligen kunde vara någon forn-Rysk eller Forn-Slavonsk skrift, eller kanske Czechiska (Böhmiska) eller Croatiska, m. e. o. någon gammal slavisk skrift. En förmodan, som också jag redan förut hyste; men som dock är alldeles osäker. Säkert är det deremot, att det alldeles icke är *Runor*.”

Beträffande den andra inskriften kunde Säve däremot ge ett definitivt besked:

De 12 skriftecknen på Me *Carrands Dryckeshorn* (eller *Krut-horn?* – efter det tyckes vara platt) äro åter tvivelsutan *verkliga Runor*. Jag kan dock icke åtaga mig att tyda dem, då jag icke sjelf sett hornet eller eger någon afkalkering af inskriften. Likväl skall jag gissningsvis försöka ett slags uttydning, dock utan anspråk på något säkert. Efter Eder afskrift i brevet synas runorna vara dessa, i 2de rader:

Af dessa runor äro alla bekanta med undantag af tvänne, näml. den 2^{dra} runan (i fall det icke skulle vara två förbundna runor), samt den 4de och 7 (Φ), med dessa undantag blir det hela sålunda:

Hvad den 2^{dra} obekanta runan skall föreställa vet jag alls icke; den 4de och 7de skulle deremot kunna betyda ett E, d. v. s. efter runskrift stunget | = †, hvilket jag åter sett hafva formen †. De första 5 runorna skulle då kunna innehålla namnet på hornets förfärdigare: *A R R Φ L*, hvarpå följer *Geti* eller *Gedi mik l. mig*. Detta *gedi* skulle kunna stå för *ge(r)di* (med uteglömdt *r*), och inskriften blefve då:

A..rel gerdi mig d.ä. *A..rel gjorde mig*.

Det är nämligen ganska vanligt, att man på detta sätt lät föremålet sjelft berätta om sig, talande i första personen. Så t. ex. står det på Handtagsringen å kyrkodörren i Delsbo [Hs 19] i Helsingland: *Saluk Maria. Sia ma þu a mik ai ma þu fa mik Kunnar garþi mik kirkian a mik*. D. ä. Salig Maria! Se må du på mig, Ej må du får mig, Gunnar gjorde mig, Kyrkan eger mig, Se Liljegrens Runurkunder. N° 1953. När jag ännu en gång betraktar, den 2^{dra} runan, så synes det mig vara en möjlighet, att det i sjelfva verket är *tvänne* runor och kanske då † och † d. ä. *n* och *t* eller *d*. Namnet blefve då ††††† d. ä. *Antrel* eller *Andrel*, och hela inskriften blefve: *Andrel ge(r)di mig* d. ä. *Andrel gjorde mig*. Men, som sagdt, det är gissning.

Som synes har Säve trots att han bara hade tillgång till Mandelgrens något felaktiga avteckning genomskådat de flesta av runorna och innehållet i inskriften. Inte ens knutrunorna tycks ha bekymrat honom, kanske för att han kände igen dem genom den återgivning som finns i Liljegrens *Runlära* (1832, plansch 1) eller för att han själv hade mött denna typ av runor på runstenen Gs 15 vid Ovensjö kyrka i Gästrikland nio år tidigare (se *SRI* 15.1: 156).

Carl Säve stod under större delen av sitt liv i tät brevkontakt med professor George Stephens och deras brevväxling, som i dag förvaras i Kungliga biblioteket i Stockholm respektive Antikvarisk-topografiska arkivet vid Riksantikvarieämbetet, handlar inte oväntat mest om olika runologiska ämnen. Vad jag har kunnat finna är inte runorna på hornet nämnda någon gång i deras korrespondens. Det verkar som om denna inskrift på något märkligt sätt har fallit i glömska och först aktualiserats när Sven Söderberg stötte på hornet i Florens trettio år senare.

En märklig omständighet är att det i Mandelgrens brev från den 27 augusti 1860 också figurerar ett annat känt runföremål av elfenben, som denne hade hört talas om i Paris:

Samme herre [dvs. Carrand] medelade mig att hos konsthandlare *Manheim* fans ett skrin af Elfenben. skulpterat och fult med Runinskrifter – då jag kom till honom som bor å motsatta delen af Paris hade han sålt det till en Engelsman, som tänkte fått sålt det till Britich[!] Museum i London; män mislyckats, så att det var ännu i hans ägo, Engelsen som gaf sig utför att vara lärd, och kunna tydit skriften hade sagt att skriften var skandinavisk tunga – har Prof någon anledning förmoda att denna låda skulle vara af intresse för Prof; forskningar skall jag vidare efterforska den. ock vill han sälja henne kanske; men då lär den blifva dyr. ty konst-handlaren hade begärt af M^s Carrand 1000 fr. – och Engelsen lär vilja lämna den för billigare; men dess förinnan kan ju Prof få den fotografierad för att kunna lässa[!] åtminstone en del af inskriften.

Det handlar här givetvis om det elfenbensskrin som senare har blivit känt som Franks casket (eller "the Auzon casket") och som i dag finns i British Museum i London. Angående detta föremål skriver Säve i sitt svarsbrev den 21 september 1861:

Ehuru jag ingalunda har råd att gifva 1000 Francs eller ens tiondedelen deraf för det omtalade elfenbens-skrinet, så skulle det dock vara bra intressant om det läte sig göra om att få en fotografi af de derpå befintliga inskrifterna, NB. om de blefve i så stor skala, att man verkligen kan läsa skrift-tecknen. Skulle det då befinnas, att det verkligen är runor, så vore det väl möjligt, att man

kunde få ihop ett par hundra francs här för att inköpa det åt någon publik samling här i Sverige. Skulle således Ni kunna skaffa mig en fotografi (om den ej kostar mer än 10–20 Francs), så stadnade jag i stor förbindelse, – liksom jag städse står uti en stor tacksamhetsskuld hos Eder för all mig visad välvilja och alla åt fosterlandets antiqviteter gjorda värderika tjänster!

Om Säve någonsin fick något fotografi av skrinet förtäljer inte historien. Den nämnde engelsmannen måste givetvis ha varit Sir Augustus W. Franks, vilken senare skänkte skrinet till British museum. Franks ska enligt uppgift ha köpt det i Paris redan 1857 och hade dessutom hållit ett föredrag om det på en arkeologisk kongress i Carlisle 1859 (Becker 1973, 13 med not 18). Om Mandelgrens uppgifter är riktiga skulle han 1860 ha varit beredd att avyttra det för en lägre summa än han ursprungligen hade gett för det. Vi ska nog inte tro att Säve här genom sitt sena brevsvår gick miste om att förvärva detta föremål och att det skulle ha kunnat hamna i svenskt museum. Den summa som antikvitethandlaren tidigare hade begärt var ju uppenbarligen alldeles för hög för honom, som ju dessutom ett par år tidigare med viss ansträngning hade betalat 40 francs ur egen ficka för att köpa den märkliga spisstolpen från Kullans.

Mandelgren och Säve tycks som nämnts inte ha haft någon mer omfattande korrespondens och nästa bevarade brev dem emellan är daterat den 24 oktober 1864 på Svartensgatan i Stockholm. Mandelgren är avsändaren och det handlar då om några teckningar av svenska runinskrifter som han sänder till Säve. Denna gång kom svaret lite snabbare och redan den 6 november skriver Säve från Uppsala och tackar för brevet och de nämnda teckningarna, där två av inskrifterna ska ha varit nya för honom.

Det bör avslutningsvis nämnas att man i Frankrike tydligen länge hade varit medveten om att det var runor som fanns ristade på det nämnda elfenbenshornet. I den äldsta av de två skrifter som Mandelgren hänvisar till (Morand 1790, 49) omtalas det som ”Une Dent de Morse, sculptée & ciselée sur trois faces, & garnie de caractères Runiques vers l’extrémité”. Hornet finns också avbildat på en av planscherna (framför s. 49, se fig. 2), där dock inte alla detaljer i runorna är helt korrekt återgivna. I registret över planscherna i slutet av verket nämns att det förvarades i skattkammaren i Sainte-Chapelle (”DENT de morse gardée dans le trésor”). Samma uppgifter möter även i den andra referensen som Mandelgren ger (Du Sommerard 1846, 110). Här beskrivs föremålet som ”une dent de morse sculptée à caractères runiques, provenant du trésor de la Sainte-Chapelle de Paris, et taillée en form d’olifant”. Dessutom nämns att föremålet då var i Carrands ägo.

Tydligt är att den äldsta kända platsen för föremålet är just kyrkan Sainte-Chapelle i Paris, som uppfördes 1242–48 av den franske kungen Ludvig IX ("Ludvig den helige") över de relikerna – tjugotvå taggar från Jesu törnekrona och ett stycke av korset – som han 1239 hade köpt av den kejsaren i Konstantinopel, Balduin II.

Halvdan Koht (1926, 352–354) har framhållit att det rör sig om ett kungligt kapell och att hornet följaktligen måste ha tillhört den franske kungen. Han erinrar också om flera kända kontakter mellan de norska och franska regenterna under den senare delen av 1200-talet och början av 1300-talet, och nämner bland annat att Ludvig den heliges son Filip III 1274 sände en av taggarna från Jesu törnekrona som gåva till den norske kungen Magnus Lagaböter, som lät uppföra Apostlakyran i Bergen för denna relik. Koht (1926, 354) menar att det är mycket sannolikt att hornet har varit en gåva från någon av de norska medeltidskungarna, vilka hade en förkärlek för exklusiva gåvor från de arktiska breddgraderna som jaktfalkar, valrossbetar och isbjörnar.

Martin Blindheim (1972, 24) har särskilt betonat möjligheten att det kan röra sig om en gengåva från just Magnus Lagaböter till Filip III och nämner att Apostlakyran i Bergen är uppförd efter mönster från just Sainte-Chapelle, vilket ju kan styrka ett sådant antagande. Samma mening har senare framförts av Danielle Gaborit-Chopin (1978, 113 f.), som dessutom (s. 200) pekar på att hornet sannolikt finns omtalat i ett inventarium för Sainte-Chapelle från 1368–77, vilket visar att det har funnits där redan på 1300-talet.

Att hornet ska ges proveniensen Sainte-Chapelle i Paris, Frankrike, råder det alltså ingen tvekan om. Det vore därför rimligt att i framtiden fundera på att även korrigera det signum som inskriften har tilldelats i Samnordisk runtextdatabas och söktjänsten Runor – IT UOÅ1979;229 – genom att byta det inledande IT mot F.

Referenser

- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Becker, Alfred. 1973. *Franks casket: Zu den Bildern und Inschriften des Runenkästchens von Auzon*. Sprache und Literatur, 5. Regensburg.
- Blindheim, Martin, red. 1972. *Norge 872–1972. Middelalderkunst fra Norge i andre land / Norwegian Medieval Art Abroad*. Universitetets oldsaksamling. Oslo.
- Brate, Erik. 1925 [tryckt 1926]. *Svenska runristare*. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens Handlingar, 33:5–6. Stockholm.
- Du Sommerard, Alexandre. 1846. *Les arts au Moyen Age: En ce qui concerne principalement le Palais romain de Paris, l'Hôtel de Cluny, issu de ses ruines et les objets*

- d'art de la collection classée dans cet hôtel*, vol. 5, av Ed[mond] Du Sommerard. Paris. Digitaliserad: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1521207t>
- Gaborit-Chopin, Danielle. 1978. *Ivoires du Moyen Age*. Fribourg.
- G 78 = inskrift från Gotland med nummer 78 i *SRI*, 11.1.
- Gs + nr = inskrift publicerad i *Gästriklands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 15.1.
- Hs 19 = inskrift publicerad av Marit Åhlén i "Runinskrifter i Hälsingland", i *Hälsinglands bebyggelse före 1600 = Bebyggelsehistorisk tidskrift* 27 (1994): 33–49. Digitaliserad: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-436462>
- Koht, Halvdan. 1927. "Gonge-Rolvs drikkehorn?" *Historisk tidsskrift* 7: 344–355.
- Liestøl, Aslak. 1979. "Andres gjorde meg." *Universitetets Oldsaksamling, Årbok* 1979: 228–234.
- Liljegren, Johan Gustaf. 1832. *Runlära*. Stockholm.
- Mandelgren, Nils Månsson. 1856–60. Brev till Carl Säve, i: Carl Säves samling vol. 2 (ATA).
- . 1864. Brev till Carl Säve den 24 oktober 1864 (Uppsala universitetsbibliotek, Uppsala).
- Morand, Saveure-Jérôme. 1790. *Histoire de la Ste-Chapelle Royale du palais: Enrichie de planches*. Paris. Digitaliserad: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8566269>
- N + nr = inskrift publicerad i *Norges innskrifter med de yngre runer*, dvs. *NIyR*.
- NIyR* = *Norges innskrifter med de yngre runer*. Av Magnus Olsen m. fl. 6 vol. hittills. Oslo 1941–.
- Runor. Söktjänsten Runor, Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/hitta-information/runor/>
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <https://www.nordiska.uu.se/forsk/samnord.htm>
- SRI* = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare. Utgiven av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI*, 1 = *Ölands runinskrifter*, av Sven Söderberg och Erik Brate (1900–06).
- SRI*, 11.1 = *Gotlands runinskrifter*, del 1, av Sven B. F. Jansson och Elias Wessén (1962).
- SRI*, 15.1 = *Gästriklands runinskrifter*, av Sven B. F. Jansson (1981).
- Stephens, George. 1866–1901. *The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England*. 4 vol. London.
- Säve, Carl. 1856–64. Brev till Nils Månsson Mandelgren (Lunds universitetsbibliotek, Lund).
- Säve, Pehr Arvid. 1872–73. *Gotländska samlingar*, 5 (handskrift i Uppsala universitetsbibliotek, Uppsala). Tillgänglig digitalt i Alvin: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-187764>
- Söderberg, Sven. 1890. Brev till Hans Hildebrand den 28 augusti 1890 (ATA).
- . 1891. "Reseberättelse." *Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens Månadsblad* 1891: 34–41, 79–89, 125–137.
- Öl + nr = inskrift publicerad i *Ölands runinskrifter*, dvs. *SRI*, 1.

Summary

Nils Månsson Mandelgren, Carl Säve, and the Runes on Rolf's Drinking Horn

The artist and cultural historian Nils Månsson Mandelgren's greatest runological achievement is undoubtedly his discovery, in 1859 in an antique shop in Paris, of the lost rune-inscribed fireplace iron-pole from Kullans on Gotland (G 78). Mandelgren contacted Professor Carl Säve in Uppsala, who with Mandelgren's assistance bought the item and later repatriated it to Gotland. On 13 August 1860, Säve sent a grateful letter to Mandelgren thanking him for his efforts.

Only a few days later, Mandelgren reported that he had come across another runic object in Paris: a rune-inscribed and richly ornamented ivory horn. He sent Säve a letter containing some sketches and asked him to interpret the runes. The object in question is the so-called "Rolf's drinking horn" (IT UOÅ1979:229), which is kept at the Museo Nazionale del Bargello in Florence, Italy. This carries a runic inscription that was first published at length by George Stephens (posthumously) in 1901. Much of Stephens's information came from the runologist and archaeologist Sven Söderberg, who saw the object in Florence during one of his study tours on the Continent as early as 1890. At that time, it had recently been bequeathed to the museum by the French antique dealer Louis-Claude Carrand (1827–88), who spent his last years in Florence.

For some reason, Säve did not respond to Mandelgren's letter until more than a year later, 21 September 1861, but he was then able to provide an almost correct interpretation of the runes based on Mandelgren's not entirely flawless depiction. This is somewhat surprising since the inscription includes three knot-runes which have caused some difficulties for later archaeologists and runologists. It is not known why George Stephens, who was a good friend of Säve, received no information on the runic inscription on the ivory horn from him, but instead from Söderberg three decades later.

The ivory horn is said to have come from the chapel of Sainte-Chapelle in Paris, as Mandelgren knew when he wrote to Säve. He refers, for instance, to a 1790 church publication which included a plate depicting the object with its runes. The latter were also identified as such in this publication, indicating that the runic character of this inscription was known in France as early as the late eighteenth century. Since Sainte-Chapelle is a royal chapel, the horn is believed to have been a gift from one of the medieval Norwegian kings to the French king at the end of the thirteenth or the beginning of the fourteenth century.

In his 1860 letter, Mandelgren also mentioned a second runic object in Paris, namely an ivory box recently sold by another antique dealer to an Englishman, who in turn was willing to sell it for less than 1000 francs. This is of course the renowned runic box commonly known as the Frank's (or Auzon) casket. In his later reply, Säve writes that he did not have the funds to buy the object but asked for photographs if they were not too expensive. It is unknown how the correspondence on this issue ended.

Efterskrift

Sedan denna artikel hade genomgått det sista korrekturet stötte jag (den 19 december 2025) av en tillfällighet på en källa som bekräftar mina förmodanden om bakgrunden till Erik Brates läsning och tolkning av personnamnet på hornet (s. 162 ovan). I det register över runinskrifter som ingår i hans samling finns under Gotland en lapp som visar att han har uppfattat Söderbergs I som en defekt **s**-runa av gotländsk typ (Erik Brates samling, F 2 "Runinskrifter, vol. 2", ATA, se fig. 3). Detta verkar vara det enda skälet till hans antagande om en gotländsk runinskrift. Det är oklart om Brate har känt till hornets utseende, men den sista raden i de stenografiska anteckningarna (som jag inte kan läsa) ser ut att kunna innehålla en hänvisning till Stephens utgåva.

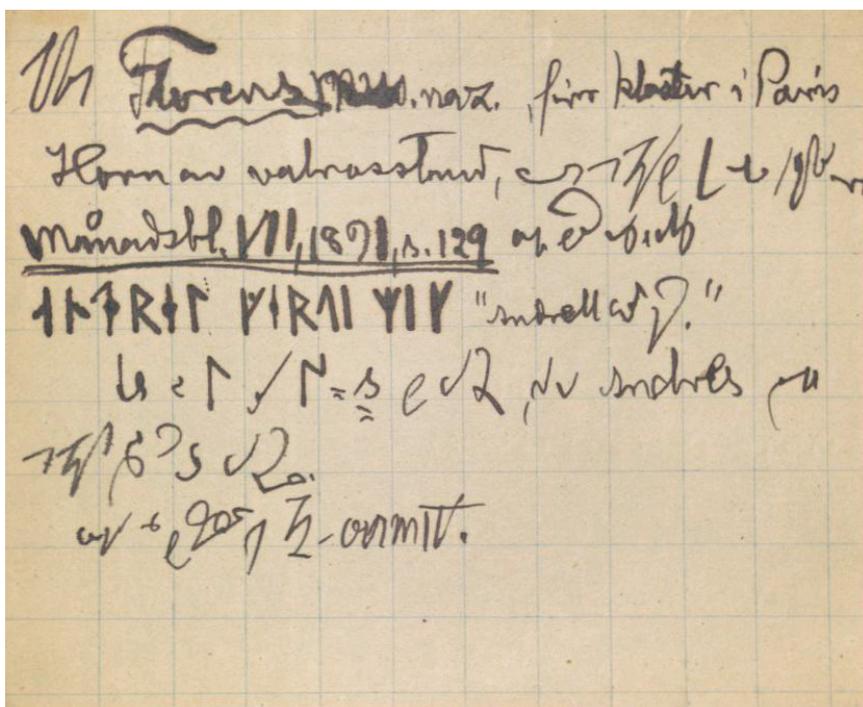

Fig. 3. Erik Brates anteckningar om inskriften på Gånge-Rolfs horn. Efter original i ATA.

The Use of Runic Hashtags on Instagram

Burgert Senekal (University of the Free State)

Abstract

The runic script was used by the Germanic peoples for around 1500 years, until superseded by the Latin script. From the 1600s, runes have been studied extensively, and in the digital age, they have found a new use on social media platforms. This study investigates the use of runes on the popular social media platform Instagram, focusing on hashtags written in runes. It shows which futharks are the most popular, how extensively runes are used, and the kind of content associated with runic hashtags. In addition to uses linked to Norse and Germanic history and mythology, several everyday uses are also highlighted. The article also argues that the increased popularity of the runes on social media platforms will create new avenues for research into their contemporary functions.

Keywords: Norse, Germanic, runes, futharks, Instagram, hashtags, folksonomy, digital age

Introduction

A general revival in interest in Norse and Germanic history, culture, and religion has taken place over the last few decades (Von Schnurbein 2016; Rudgley 2018; Forssling 2020; Flowers 2021). In popular culture, this interest is reflected in the release of popular television series such as *Vikings* (aired 2013–21), *The Last Kingdom* (aired 2015–20) and *Barbarians* (aired 2020 and 2022), the formation of music groups such as Faun in 1998, Wardruna in 2003, Nytt Land in 2013 and Heilung in 2014, and the release of films such as *Valhalla Rising* (released in 2009), *Northmen: A Viking Saga* (released in 2014), *Pagan Warrior* (released in 2019) and *The Northman* (released in 2022). In addition to this popular interest, academic

Senekal, Burgert. "The Use of Runic Hashtags on Instagram."

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 171–91.

DOI: 10.33063/futhark.14.1072

interest has also been rekindled (Simek 2004, 73), alongside a revival of the old Norse/Germanic religion itself (Von Schnurbein 2016, 54). A central focus of this revival has been the runes (Flowers 2021).

Runic characters themselves, introduced in Unicode 3.0 in 1999, with an additional eight characters added in Unicode 7.0 in 2014, are now readable in the digital age. Word processing software such as Microsoft Word, Apple Pages and Google Docs now support runes, and online tools such as the multilingual keyboard of Lexilogos (2025), Valhyr's rune converter tool (2025) and Fontvilla's runic translator (2025) allow users to type in runes, both in the elder and younger futhark, and sometimes in the Anglo-Saxon futhark as well. Smartphone apps such as Rune Keyboard (Orlovsky 2025) and Anglo-Saxon Futhorc Keyboard (Osaka Red 2025) bring this ability to mobile phones, with the former specially geared toward social media posts. This greater accessibility of runes has resulted in their use on digital platforms, including on social media, as investigated in this study.

A popular platform for sharing Norse/Germanic content, Instagram is one of the world's most popular social media platforms, after Facebook, YouTube and WhatsApp. Norse and/or Germanic content has been studied on Instagram by Bennett and Wilkins (2020), Downing (2020), Hanssen (2020) and Senekal (2021). The current study also focuses on Instagram but focusses specifically on the use of runic hashtags, investigating the scale of the use of the runes on this platform, including the content and use of hashtags, and comparing the popularity of the elder and younger futharks. A comprehensive list of runic hashtags is compiled and analysed, and the following questions in particular are addressed:

- 1 How popular are runic hashtags on Instagram compared with the Roman script?
- 2 Which futhark is the most popular for hashtag use on Instagram?
- 3 To what extent are runes used ideographically and which runic ideographs are most popular?
- 4 Have runic hashtags been taken up by the Instagram community, or used only by individual users?
- 5 Are runic hashtags used to denote the correct Latin letters, suggesting knowledge of the runes, or incorrectly?
- 6 What is the content and function of runic hashtags?
- 7 What are the most popular uses of runic hashtags?

The article is structured as follows: First, a short background to the contemporary use of the runes is provided in order to place the study in its greater context. This is followed by an overview of the use of hashtags on

social media and Instagram in particular. The third section discusses the methods employed to collect and analyse runic hashtags. The results are then discussed. The article concludes with final remarks and suggestions for further research.

The contemporary use of the runes

At the end of the twentieth century, runes entered the digital age. After initiatives in the early 1990s, the ISO Runes Project (Nordisk Ministerråd 1997) made recommendations on standardising runes with a view towards creating digital versions of them. Runic symbols were introduced in Unicode 3.0 in 1999 and expanded in Unicode 7.0 in 2014, and currently include the elder and younger futharks, the Anglo-Saxon runes, and the mediaeval futhark. As already mentioned, various online transliteration tools are currently available, as well as smartphone applications that allow the user to transliterate Latin to runic script. In addition, numerous runic fonts and keyboards can be installed on various operating systems, as listed by Webb (2017). Like all handwriting, there is considerable variation between the forms of different runes, and hence the Unicode renderings of the runes are to be considered idealised versions (Nordisk Ministerråd 1997, 18).

Runes today are often used in contemporary Pagan religious contexts and a large number of books discuss esoteric rune uses, such as those by Thorsson (2018) or Aswynn (2002). Runes also feature prominently at Pagan festivals, as Dahmer (2019) discusses in terms of the Pagan Edinburgh's Beltane Fire Festival, and it might be noted that the Midgardsblot festival in Norway also makes extensive use of runes. Closely related to Pagan festivals is the rise of Dark Nordic Folk bands such as Wardruna and Heilung, who straddle the divide between folk music and black metal. Both Wardruna and Heilung, along with numerous black metal bands, make extensive use of runes, including on album covers, marketing material and even in their lyrics.

Another major contemporary use of runes is in tattoos, as studied on Instagram by Bennett and Wilkins (2020). The authors discuss posts with the hashtags *#rune* and *#tattoo* and emphasise how runic tattoos are used for self-expression and self-identification with various communities. Taylor (2022) also discusses Viking tattoos, albeit against the backdrop of the *Vikings* television series.

Runes are often used for decoration, with numerous sellers on Etsy offering jewellery, clothing, home and garden decor and stickers that

showcase runes. Taylor (2022, 154) mentions that some Etsy shops even sell temporary Viking tattoos, often related to the *Vikings* television series.

Runes have been adopted by the far right since before World War II, and the contemporary association between runes and the far right is well established. On its list of frequently used hate symbols, the Anti-Defamation League for instance includes runic writing alongside symbols such as the swastika and the apartheid-era South African flag (Dahmer 2019, 142). In 2019, there was a rumour that the Swedish government was considering a ban on the use of runes, which turned out to be false (Juridikfronten 2019). Rune use in the contemporary far right is discussed in Schuppener (2022).

Despite all these contemporary uses of the runes, no attempt has yet been made to study the actual use of runes as a writing system to organise content on social media platforms. The following section discusses the use of hashtags on Instagram.

Background to folksonomy

In order to categorise content on social media platforms, users employ the hashtag (#) to classify posts. Hashtags are a form of *folksonomy*, a term coined by Van der Wal (2007) to denote labelling that is carried out by ordinary people rather than experts in a particular field. Hashtags originated on Twitter in 2007 when Chris Messina suggested that conversations could be grouped around a topic if a # was put in front of a word. Hashtags were officially recognised by Twitter in 2009, and in 2011, hashtags were added to Instagram functionality (Giannoulakis and Tsapatsoulis 2016, 115; Dorsch 2018, 47). Since then, hashtags have become integral to Instagram, which currently allows 30 hashtags per post (Dorsch 2018, 48; Instagram 2024). In fact, research by Sheldon, Herzfeldt, and Rauschnabel (2020, 763) showed that among Facebook, Twitter and Instagram, hashtags are most often used on Instagram, making it a particularly valuable platform for research on hashtag use.

In line with the initial purpose, namely organising content, hashtags enable users to build networks based on common interests, find others who are discussing related issues, and share information using hashtags (Sheldon, Herzfeldt, and Rauschnabel 2020, 759). Hashtags, in other words, serve to indicate the topic of a post. Hashtags are also emergent and collective (Bennett and Wilkins 2020, 1304), meaning that they develop spontaneously within online communities, and operate socially by linking content to communities through their adoption by users. Users are free to

choose or create whatever hashtags they like, which means that a deliberate choice to use runic hashtags implies that the user is in some way familiar with runes.

Although hashtags were initially introduced to help users arrange and organise their content, they have evolved into a much more complicated form of social media communication (Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt 2019; Zappavigna 2018). Sheldon et al. (2017) identify five factors that influence Instagram use: *self-promotion*, *social interaction*, *diversion*, *documenting*, and *creativity*. Building upon this framework, Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019, 483–85) identify ten motivations for using hashtags on Instagram. Firstly, *amusing* involves attempting to entertain others through humour. Secondly, *organising* refers to the traditional goal of hashtagging, organising content, by linking it to relevant content. Thirdly, *designing* refers to crafting unique and creative posts that are visually appealing, original and interesting. Fourthly, *confirming* relates to the desire to adhere to the norms of the social media platform or those of the user’s friends, meaning that if others are using hashtags, the user wants to follow this convention and use them as well. The fifth motivation, *trendgaging*, derived from *trend* and *engaging*, encompasses the drive to participate in and align with trending dialogue and issues. The sixth motivation, *bonding*, refers to the desire to use hashtags with insider content to connect with and demonstrate membership in a close-knit group of friends; “bonding through hashtagging becomes possible by means of an ‘internal’ language that only members of an insider group would understand and from having shared experiences that inspire bonding-motivated hashtags” (Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt 2019, 484). The seventh motivation, *inspiring*, entails motivating readers to consider the implications of one’s posts. The eighth motivation, *reaching*, refers to addressing those who are interested in a particular topic and spreading a message or perspective. The ninth motivation, *summarising*, involves not only summarising but considering and emphasising the primary message of the post. The last motivation, *endorsing*, refers to promoting subjects or concepts that one finds compelling, such as other individuals, organisations, or events. These motivations are not mutually exclusive and may overlap when hashtags are used.

Hashtagging behaviour also varies across cultures (Sheldon et al. 2017; Sheldon, Herzfeldt, and Rauschnabel 2020). Since no data is available on users in the current study, this aspect is not investigated here.

Hashtags related to Norse or Germanic content on Instagram were studied by Bennett and Wilkins (2020), Downing (2020), and Senekal

(2021), while Hanssen (2020) focused on specific Instagram users. As earlier mentioned, Bennett and Wilkins (2020) studied posts with the hashtags *#rune* and *#tattoo* investigating how people use tattoos to identify with their heritage, specifically in terms of the use of runes in a New Age, Norse Pagan and white nationalist setting. Downing (2020) studied Instagram posts with the hashtags *#norsewitch*, *#heathengirl*, *#seidr*, *#volva*, *#galdr*, *#norsepagan*, *#heathensofinstagram*, *#witch*, *#runes*, *#viking*, *#shamanism* and *#witchesofinstagram*. His focus was on female Instagram users with an explicit Pagan outlook and he discussed how they marketed themselves and their message on this platform. Senekal (2021) studied hashtags related to *#germanic* and found a wide range of historical, mythological, and popular culture references that describe the milieu surrounding this culture. Focusing on users rather than hashtags, Hanssen (2020) found that men who identify as Norse Pagans occupy more traditional male roles than is the case with men who identify as Wiccans, while Wiccans deal with gender roles more flexibly.

None of these previous studies has however investigated how runes are used as a script in hashtags on Instagram, even though most studies illustrate the importance of runes in discussing Norse/Germanic content. The following section discusses the methods used in the current study.

Methods

Bennett and Wilkins (2020, 1305) began their study of runic tattoos with the hashtag *#rune*, which at the time delivered 153,000 hits on Instagram. A cursory review of posts marked with the hashtag *#rune* however showed that very few posts marked with this hashtag actually included runic hashtags (most posts were about uses of runes, using the Roman script). In order to gather runic hashtags, *#rune* could not therefore be used as a departure point, since a large number of irrelevant posts would have been collected, while simultaneously a large number of runic hashtags would be missed, as Instagram users do not necessarily include *#rune* with runic hashtags.

Bennett and Wilkins (2020, 1306) selected only 100 Instagram posts for their study, which was qualitative with no attempt to be comprehensive. The current study aims to provide a more comprehensive overview of the use of the runes on Instagram, and hence all posts made with runic hashtags from the elder and younger futharks were counted. These posts were found by individually searching for hashtags with every rune that occurs in the elder and younger futhark, with a total of 30 runes. The search was conducted on 3 January 2022. Only hashtags that consisted exclusively of

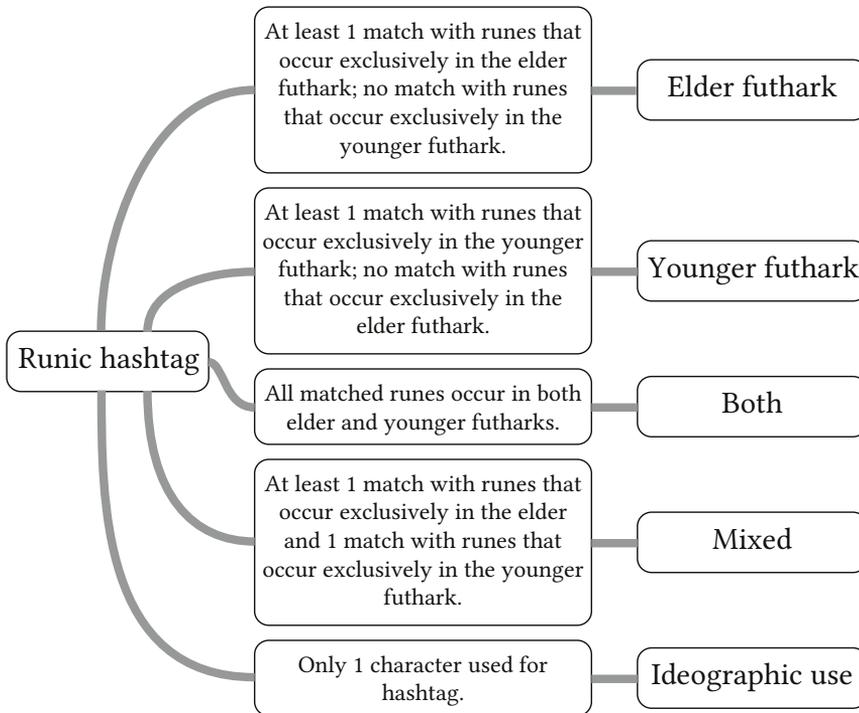

Fig. 1. The classification of runic hashtags

runes were considered, although some users combined runes with Latin and other scripts, e.g. #Mehwaz.

After hashtags and their occurrences were identified and listed, the runes used in hashtags were classified as using the elder or younger futhark if they contained at least one rune unique to that system. Some runes of course occur in both futharks and hashtags were classified accordingly as *both*. If a hashtag included runes from both the elder and younger futharks, using at least one rune unique to either, it was classified as *mixed*. While the use of Anglo-Saxon runes was not investigated in the current study, some runes of course occur in both the elder or younger futharks and the Anglo-Saxon futhork; hashtags that used Anglo-Saxon runes were removed from the analysis. In addition, hashtags that used a single rune were classified as ideographic. The classification of runic hashtags occurred as in figure 1.

Apart from identifying which futhark was used in runic hashtags, it was also important to identify the hashtag themes. A variety of studies

have analysed the content of hashtags and Instagram posts by grouping hashtags and posts into categories (Hu, Manikonda, and Kambhampati 2014; Dorsch 2018; Ichau, Frissen, and d’Haenens 2019; Senekal 2021). Hu, Manikonda, and Kambhampati (2014) used image recognition and annotators to develop categories for Instagram posts based on the data itself, identifying eight categories, namely *self-portraits*, *friends*, *activities*, *captioned photos*, *food*, *gadgets*, *fashion*, and *pets*. Dorsch (2018) used the categories identified by Hu, Manikonda, and Kambhampati (2014) to group hashtags. These were not considered useful in the current study because it was expected that runes would be used in historical and mythological contexts whereas Hu, Manikonda, and Kambhampati’s (2014) categories were based on more popular contemporary Instagram hashtag use. Dorsch (2018) also found these categories too restrictive, adding *architecture*, *art* and *landscape* and removing the category *gadgets*. Hu, Manikonda, and Kambhampati’s (2014) categories were the result of a grounded approach which developed categories based on the data itself, an approach also followed by Ichau, Frissen, and d’Haenens (2019) and Senekal (2021). Ichau, Frissen, and d’Haenens’s (2019) grounded approach led to 16 content-relevant categories relating to Jewish content while Senekal’s (2021) grounded approach led to the use of 10 categories relevant to discourse on Germanic content. I follow the grounded approach of these studies here by classifying hashtags into categories that emerged from the data. These categories are as follows:

- 1 Hashtags related to runes, including the runes themselves;
- 2 Mythological references, such as Odin or Midgard;
- 3 Personal names and hashtags specifically related to Instagram accounts;
- 4 Hashtags that form sentences, such as #†ǫ↑frrfrrhǫpftǫmr
frrm†ǫǫ↑ (#*notallwhowanderarelost*);
- 5 Abbreviations, such as #fǫm (#*pdm*);
- 6 References to popular culture, e.g. to bands or television shows;
- 7 References to history, such as the Vikings, Celts or Germanic tribes;
- 8 References to animals such as wolves and ravens;
- 9 References to nature such as seasons or scenery;
- 10 Meta hashtags, such as #fǫpmt†nrmm (#*adventure*) or #frr↑
(#*art*);
- 10 Other hashtags that do not belong to the above categories.

Hashtags were grouped under these categories to provide an overview of the runic hashtag content. The consideration was that while the extent of runic use and the choice of futharks could shed some light on the use of runes on Instagram, the type of use could further illuminate how runes are used on this platform. Hashtags were assigned a single category based on their primary group. Huginn and Muninn would for instance be classified as mythological even though they both are ravens, just as ravens themselves would be classified as animals, although specific instances of ravens could be mythological creatures. It sometimes proved a challenge when hashtags could be classified into more than one category, such as #RFXþFR (#*ragnar*), which could be a personal name, a reference to the historical figure or to the main character in the television show, *Vikings*. The small size of the dataset allowed the use of the caption and the picture in the post to determine which category was most appropriate.

A note is required on the ethical use of social media data. It is generally more acceptable to use public profiles than private ones (Senekal 2021, 142), and in the current study, only public posts were considered. Furthermore, the discussion below does not refer to any particular users by name, although the small number of occurrences of hashtags may make it possible to identify users that employed specific hashtags. When usernames were transliterated into runes, these are not mentioned below. Highfield and Leaver (2016, 57) argue that it may be beneficial to shift from the dichotomy of public versus private and instead examine whether conducting research brings to light overlooked material and whether disseminating this material through research and reporting could pose any risks. In my view, none of the uses of hashtags has the potential to cause harm to users, since in most cases users post only about runes or about Norse or Germanic mythology, or they use runes to market their content, and they do so publicly. The exception would be if racist posts were highlighted in the current study but this is not the case. Where it is noted that the use of a hashtag is primarily limited to single users, these post only on innocuous subjects such as book reviews or otherwise may state their opposition to racism.

Results and discussion

Table 1 shows the number of posts that utilise the elder and younger futharks, as well as both or mixed. The majority of posts, 6,912 (65.92%), used hashtags consisting of runes belonging to the elder futhark, 105 (1%) posts used hashtags belonging to the younger futhark, 1,621 (15.46%)

Table 1. The number of posts by futhark

	Elder	Younger	Both	Mixed	Total
Number of posts	6912	105	1621	1847	10485
Number of ideographic posts	1764	30	1496	–	3290

Table 2. The 10 most popular runes used ideographically

Hashtag	Futhark	Posts	% of total
#Ǻ	elder	675	20.52 %
#Ÿ	elder	651	19.79 %
#ᛒ	both	271	8.24 %
#ᛞ	elder	218	6.63 %
#ᚠ	elder	179	5.44 %
#ᚢ	elder	166	5.05 %
#ᚦ	elder	115	3.50 %
#ᚩ	elder	106	3.22 %
#ᚱ	both	103	3.13 %
#ᚷ	younger	80	2.43 %

posts used runes found in both the younger and the elder futhark, and 1,847 (17.62 %) posts used hashtags in a mixed manner. The elder futhark is therefore the most popular in terms of the number of posts on Instagram with runic hashtags, along with the number of hashtags noted above.

In terms of ideographic use, 1764 (16.82 %) posts used runes belonging to the elder futhark ideographically, 30 (0.29 %) posts used runes belonging to the younger futhark ideographically, and 1496 (14.27 %) posts used runes found in both the younger and the older futhark ideographically. The elder futhark is therefore also the most popular for ideographic use in runic hashtags, making it the most popular futhark on Instagram overall. Table 2 shows the most popular runes that were used ideographically. Note that while the elder futhark Ÿ and younger Ÿ are almost identical, Unicode distinguishes between the two, following the recommendations

Table 3. The distribution of runes per hashtag across the elder and younger futharks

	Elder	Younger	Both	Mixed	Total
Number of hashtags	378	34	41	62	515
Ideographic use	15	4	11	–	30

of Nordisk Ministerråd (1997, 30). These characters are encoded as 16C9 ALGIZ EOLHX and 16D8 LONG-BRANCH-MADR M in Unicode respectively.

All rune types are used ideographically as hashtags on Instagram, but as is the case with other runic hashtags, their use varies greatly. While #ǫ is used 675 times, #✱ is used only once. Note that #ǫ and #ŷ together constitute over 40% of ideographic use, which makes these two runes significantly more popular for ideographic use in hashtags than the other runes. Their popularity may respectively be due to the contemporary association in mythical runelore between ǫ (*ōpila*) and heritage and ŷ (*elhaz*) and the connection with the divine. The popularity of #ŷ is of particular interest since the use of this rune in contemporary Pagan festivals such as those held by Edinburgh's Beltane Fire Society is well attested (Dahmer 2019, 142), showing that this is one of the most popular runes amongst modern day Pagans. However, it should also be noted that these two runes have a far right association and that both were used by the Nazi regime (Schuppener 2022, 111–18). The examination of individual posts during the course of this study showed that these two runes were predominantly used in a Norse Pagan context and never in a far right one.

Table 3 shows the distribution of runes per unique hashtag across the elder and younger futharks. In total, 515 runic hashtags were found on Instagram, occurring in a total of 10,489 posts. Of these hashtags, 378 (73.4%) used the elder futhark, 34 (6.6%) used the younger one, 41 (7.96%) used runes found in both the younger and the elder futhark, and 62 (12.04%) used hashtags in a mixed manner, incorporating runes exclusive to either futhark. It is therefore clear that the elder futhark is the most popular in terms of hashtag frequency on Instagram.

The popularity of the elder futhark over the younger, whether in consideration of the number of posts, number of unique hashtags, or ideographic use, may be due to the closer resemblance of the elder futhark to the Roman script, making the elder futhark somehow more familiar. The 24 runes in the elder futhark are also more easily comparable to the 26 letters in the modern English alphabet, with the notable examples ǫ,

H, l, ↑, and Þ while the younger futhark's 16 runes, along with their ambiguity, may make it more difficult for modern social media users to transliterate their hashtags into runes. The popularity of the elder futhark may also be due to its original use over a wider geographical area, which means that a larger contemporary population regards the elder futhark rather than the younger one as part of their heritage.

The majority of runic hashtags, even the most popular ones as listed in table 4, do not occur often: 282 hashtags (54.86 %) occur only once and 426 (82.88 %) occur less than ten times. The most commonly found runic hashtags thus represent a minority and most have not been adopted by the greater Instagram community. This phenomenon is not unique to runic hashtags but is characteristic of folksonomy, where the use of tags generally follows a power law distribution (Lux, Granitzer, and Kern 2007; Munk and Mørk 2007), meaning that a very small number of tags are used frequently while the overwhelming majority of tags rarely occur. However, the small number – 14 hashtags or 2.72% of hashtags – that occur more than 100 times shows that runic hashtags, when created, are very seldom adopted by other users. In the light of research findings by Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019), particularly in terms of the motivations they call *trendgaging*, *reaching* and *endorsing*, the runes therefore have a very limited capacity to promote content and align users with trending issues but are instead used as a form of self-expression, creating unique content and engaging with close-knit communities with insider knowledge. The use of runic hashtags therefore is more relevant to what Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019) refer to as *designing* and *bonding*.

The most popular runic hashtag was #𐌲𐌴𐌹𐌺𐌰𐌸𐌰𐌹𐌺𐌰 (#larshald; 1314 posts), followed by #𐌸𐌲𐌴𐌹𐌺𐌰 (#bragi; 861 posts), #𐌺𐌰𐌸𐌰 (#pdm; 727 posts), #𐌶 (#o; 675 posts), and #𐌶 (#z; 651 posts). The hashtag #𐌲𐌴𐌹𐌺𐌰𐌸𐌰𐌹𐌺𐌰 (#larshald) refers to a photographer who is strongly associated with The Bearded Villains, a global charity and association formed around bearded men of any culture, and therefore is not restricted to Norse-themed content. The use of this hashtag can be considered to promote unique content within this community, i.e. what Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019) refer to as *bonding*, *reaching* and *endorsing*, although the limited number of posts indicate that this endorsement is confined to a close-knit community. The hashtag #𐌸𐌲𐌴𐌹𐌺𐌰 (#bragi) is mostly limited to a single user and seems to be an attempt to craft unique posts relating to the user's own profile, in other words the use of this hashtag is primarily focused on what Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019) call *designing*. The hashtag #𐌺𐌰𐌸𐌰 (#pdm)

different hashtags, namely #þórrr (#þjrr), #þórr (#þor), #þorr (#þor), #þóttir (#þonar), #þórrr (#þorr), #tór (#tor), and #thor (#thor) while Odin is referred to by nine different hashtags, namely #opin (#opin), #alfadhir (#alfadhir), #alfadhirhaiti (#alfadhirhaiti), #wotan (#wotan), #woden (#woden), #odin (#odin), #oden (#oden), #omin (#omin), and #opin (#opin). Considering that posts relating to Bragi are largely limited to a single user and no other hashtags are associated with him, it is clear that Thor and Odin are the most popular gods, followed by Heimdall and Tyr. The images that accompany these posts vary from artworks, tattoos, shrines and jewellery to memes, motivational posts, and information on Norse religion. Using the framework established by Rauschnabel, Sheldon and Herzfeldt (2019), the runic hashtags can here be considered attempts to design unique and creative posts and link to other users using inside knowledge (*bonding* and *reaching*).

The third largest category is names and Instagram accounts although for the sake of privacy, examples are not mentioned here. It is however noteworthy that this category ranks third for runic hashtags on Instagram since it shows an unexpected runic use: linking posts to a specific Instagram profile. In the framework established by Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019), this category can be considered an attempt to design unique and engaging posts as well as to link to small communities with insider knowledge (*bonding*) and promote unique content (*reaching*). Using runic hashtags allows users to ensure that posts are linked to their profiles rather than an unrelated topic. The runes' relative lack of popularity (compared with the Roman script) therefore becomes an advantage while the very use of runes implies an interest in Norse and Germanic topics, which becomes an additional marker of identity.

The remaining categories have far fewer posts with predictable content: references to Vikings and the characters from the eponymous television series or the historical figures that it was based on, references to wolves, ravens and rivers, references to berserkers, warriors and mead, and references to bands such as Heilung and Nytt Land. An interesting outlier consists of two runic hashtags referencing a song by the South Korean boy band SF9, #MFRRMRX (#teardrop) and #MFRR_MRX (#tear_drop). Since the song does not reference specifically Norse or Germanic topics, it appears that the band followed the example of the above-mentioned Instagram accounts, creating a unique hashtag with the elder futhark runes.

With only 10,489 posts, runic hashtags are considerably less popular on Instagram than hashtags that use the Roman script to refer to the

same concepts, e.g. *#odin* (1,634,011 posts), *#thor* (11,292,039 posts), *#runes* (922,838 posts), *#vikings* (5,733,489 posts) and *#germanic* (62,544 posts; as on 3 January 2022). This small number of hashtags and posts show that the Roman script is by far the preferred one for discourse on Norse and Germanic historical and mythological topics although a total of 10,489 posts is hardly insignificant. Less common spelling variants on the themes of Norse and Germanic history and mythology, such as the hashtags *#óðinn* (5,840 posts), *#þórr* (2,064 posts), *#rúnar* (232 posts), and *#víkingr* (889 posts; as on 3 January 2022), are not commonly employed. It is worth remembering that hashtags such as *#thor* – with over 11 million posts – often refer to the Marvel films, which have only a superficial connection with Norse mythology, while *#vikings* may refer to the popular television series. Using runic hashtags suggests a more informed social media user as it requires an understanding of Norse and Germanic history which goes beyond a cursory knowledge of figures like Thor or Vikings. If this higher threshold for background knowledge is taken into account, the use of runic hashtags can be considered modest but nevertheless noteworthy.

Other interesting uses

Beyond their popular uses, some interesting outliers were also found. Users sometimes employed the runes in a playful manner far removed from topics related to Norse and Germanic heritage and mythology. For instance, one user employed a hashtag transliterated as *fuck it* while another referred to friendship with a runic hashtag. Another user tagged a picture with his girlfriend with unique runic hashtags describing her as his dream woman and suggesting that they would be together forever. Posts also referenced animals including, apart from the previously mentioned Czechoslovakian wolfdog, hashtags such as *#ᚠᚢᚱᚦᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ* (*#hundeliebe*), *#ᚠᚢᚱᚱ* (*#pugs*) and *#ᚠᚢᚱᚱᚱᚱᚱᚱ* (*#puglove*) along with posts about *#ᚠᚢᚱᚱ* (*#kats*). This shows that while the runes were mostly used in the context of Norse and Germanic history, culture and mythology on Instagram, some users incorporated them into their everyday lives. The use of runes in such a humorous, playful manner is particularly striking when set against the framework established by Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt (2019) and might link to their conclusion that hashtags are often used to amuse, although the insider knowledge required to interpret runic hashtags also connects these hashtags to a very small community.

As already mentioned, runes have an association with the far right and racism, and a small number of such posts did occur. One hashtag, *#ᚠᚢᚱᚱᚱᚱ*

(#white; 165 posts), was blocked by Instagram at the time of writing, with Instagram noting that “the community has reported some content that may not meet Instagram’s community guidelines”. While this statement did not specify the reason, the hashtag itself suggests that some of the posts may have involved what was considered to be racist content. The blocked content meant I could not investigate the extent to which to this hashtag was used in a racist manner. The well-known Nazi use of the runes also occurred in hashtag form, #𐀨𐀨 (#ss; 5 times), although the context made clear that posts using these runes were either denouncing racism or not referencing it at all. Nor was *ōpila* (𐀓), which has had a racist connotation since World War II, used in any overtly racist posts with the rune’s corresponding hashtag. Similarly, the use of #𐀚𐀛𐀛 (#pdm) noted earlier as linked to people wearing clothes made by a company sometimes considered to have ties with the far right also involved no racist posts. The racist connotations of the runes are therefore very slight in terms of runic hashtags on Instagram. One user however used the hashtag #𐀛𐀓𐀛 (#blm; 4 posts; black lives matter), thereby bringing the runes into contemporary political discussions. This might recall Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt’s (2019) finding that one of the motivations for using hashtags is connecting with trending issues: the transliteration into runes of a contemporary issue (#blm) shows that, despite their perceived ties to racism, they could be used for any purpose.

Conclusion

Runes have been in almost continuous use for the past two millennia, continuing into the digital age. This study, investigating the use of runic hashtags on Instagram, showed that while runic hashtags are not comparable in popularity to hashtags in Roman script, they are nevertheless used to a significant extent. It also showed the elder futhark to be significantly more popular than the younger, although both are represented, sometimes even in combination. The runic script’s strong historical association with Norse and Germanic religion is reflected on Instagram as well, indicating that most Instagram users regard runes as inextricably bound to their original cultural context. Nevertheless, other uses of the runes were also highlighted, including linking hashtags to profiles and further unique uses. As shown in Rauschnabel, Sheldon, and Herzfeldt’s research (2019), hashtags are used for many more purposes than simply organising content, and the current study showed that runes are used in particular to create unique social media content and engage with small

communities that have insider knowledge. The runic association with the far right was also confirmed, although this was limited to a hashtag associated with a clothing company.

While runic hashtags remain less popular than Roman script equivalents, the increasing popularity of Instagram and a renewed interest in the Norse and Germanic past will in all likelihood mean an increased use of runic hashtags in the near future. The huge increase in the number of posts marked with the hashtag *#rune* since the study by Bennett and Wilkins (2020) suggests that runes are fast increasing in popularity. This will create the opportunity for future research to investigate new contemporary uses of the runes, such as for expressing identity, promoting religious ideas, and engaging in new ways with history.

Bibliography

- Aswynn, Freya. 2002. *Northern Mysteries and Magick: Runes & Feminine Powers*. St. Paul, Minnesota.
- Bennett, Lisa, and Kim Wilkins. 2020. "Viking tattoos of Instagram: Runes and contemporary identities." *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies* 26.5–6: 1301–14.
- Dahmer, Adam. 2019. "Pagans, Nazis, Gaels, and the algiz rune." *Temenos – Nordic Journal of Comparative Religion* 55.1: 137–55.
- Dorsch, Isabelle. 2018. "Content description on a mobile image sharing service: Hashtags on Instagram." *Journal of Information Science Theory and Practice* 6: 46–61.
- Downing, Ross. 2020. "Hashtag heathens: Contemporary Germanic pagan feminine visuals on Instagram." *Pomegranate: The International Journal of Pagan Studies* 21.2: 186–209.
- Flowers, Stephen. 2021. *Revival of the Runes: The Modern Rediscovery and Reinvention of the Germanic Runes*. Rochester, Vermont.
- Fontvilla. 2025. Runic Translator & Runic Font Generator. Available at: <https://fontvilla.com/runic-translator/>. Accessed 20 August 2025.
- Forssling, Gregers Einer. 2020. *Nordicism and Modernity*. Cham.
- Giannoulakis, Stamatios, and Nicolas Tsapatsoulis. 2016. "Evaluating the descriptive power of Instagram hashtags." *Journal of Innovation in Digital Ecosystems* 3.2: 114–29.
- Hanssen, Jonas Andreassen. 2020. "#paganmen: Iscenesettelse av maskulinitet hos nypaganistiske grupper." Master's thesis, Oslo University.
- Highfield, Tim, and Tama Leaver. 2016. "Instagrammatics and digital methods: Studying visual social media, from selfies and GIFs to memes and emoji." *Communication Research and Practice* 2.1: 47–62.

- Hu, Yuheng, Lydia Manikonda, and Subbarao Kambhampati. 2014. "What we Instagram: A first analysis of Instagram photo content and user types." *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media* 8.1: 595–98.
- Ichau, Elke, Thomas Frissen, and Leen d'Haenens. 2019. "From #selfie to #edgy: Hashtag networks and images associated with the hashtag #jews on Instagram." *Telematics and Informatics* 44, 101275.
- Instagram 2024 = *Use hashtags on Instagram*. Available at: <https://help.instagram.com/351460621611097#>. Accessed 12 February 2024.
- Juridikfronten 2019 = *Contrary to Reports – No Proposal for Ban on Runes in Sweden*. Published by Juridikfronten, 2019. Available at: <https://www.juridikfronten.org/2019/06/04/contrary-to-reports-no-proposal-for-ban-on-runes-in-sweden/>. Accessed 12 November 2021.
- Lexilogos. 2025. "Multilingual keyboard." Available at: <https://www.lexilogos.com/keyboard/>. Accessed 20 August 2025.
- Lux, Mathias, Michael Granitzer, and Roman Kern. 2007. "Aspects of broad folksonomies." *18th International Conference on Database and Expert Systems Applications* (DEXA 2007): 283–87.
- Microsoft 2020 = *Script and Font Support in Windows*. Available at: <https://docs.microsoft.com/en-us/globalization/input/font-support>. Accessed 5 November 2021.
- Munk, Timme Bisgaard, and Kristian Mørk. 2007. "Folksonomies, tagging communities, and tagging strategies—an empirical study." *Knowledge Organization* 34.3: 115–27.
- Nordisk Ministerråd 1997 = *Digitala runor: En historisk skrift i datorns värld*. Published by Nordisk Ministerråd, København: Nordiska ministerrådet.
- Orlovsky, Maxim. 2025. "Rune keyboard: Futhorc futhark." Available at: <https://apps.apple.com/za/app/rune-keyboard-futhorc-futhark/id1076994123>. Accessed 20 August 2025.
- Osaka Red. 2025. "Anglo-Saxon futhorc keyboard." Available at: <https://apps.apple.com/za/app/anglo-saxon-futhorc-keyboard/id1301122103>. Accessed 20 August 2025.
- Radke, Johannes. 2008. "Berlin: Hausverbot im Bundestag: Ein Mitarbeiter der Poststelle trug Kleidung des Labels." *Der Tagesspiegel*. Available at: <https://www.tagesspiegel.de/berlin/hausverbot-im-bundestag-1625050.html>. Accessed 12 February 2024.
- Rauschnabel, Philipp, Pavica Sheldon, and Erna Herzfeldt. 2019. "What motivates users to hashtag on social media?" *Psychology & Marketing* 36.5: 473–88.
- Rekawek, Kacper, Alexander Ritzmann, and Hans-Jakob Schindler. 2020. *Violent Right-Wing Extremism and Terrorism – Transnational Connectivity, Definitions, Incidents, Structures and Countermeasures*. Berlin.
- Rudgley, Richard. 2018. *The Return of Odin: The Modern Renaissance of Pagan Imagination*. Rochester, Vermont.

- Schuppener, Georg. 2022. *The Germanic Tribes, the Gods and the German Far Right Today*. London.
- Senekal, Burgert Adriaan. 2021. "Ou wyn in nuwe sakke: Die onlangse herlewing van die Germaanse kultuur op Instagram." *LitNet Akademies Geesteswetenskappe* 18.2: 132–60.
- Sheldon, Pavica, Erna Herzfeldt, and Philipp Rauschnabel. 2020. "Culture and social media: The relationship between cultural values and hashtagging styles." *Behaviour & Information Technology* 39.7: 758–70.
- Sheldon, Pavica, Philipp Rauschnabel, Mary Grace Antony, and Sandra Car. 2017. "A cross-cultural comparison of Croatian and American social network sites: Exploring cultural differences in motives for Instagram use." *Computers in Human Behavior* 75: 643–51.
- Simek, Rudolf. 2004. "Germanic religion and the conversion to Christianity." In *Early Germanic Literature and Culture*, ed. Brian Murdoch and Malcolm Read, 73–102. Rochester, New York.
- Taylor, Arwen. 2022. "Tattoos, 'tattoos,' vikings, 'vikings,' and *vikings*." In *Tattooed Bodies: Theorizing Body Inscription across Disciplines and Cultures*, ed. James Martell and Erik Larsen, 145–62. Cham, Switzerland.
- Thorsson, Edred. 2018. *The Nine Doors of Midgard: A Curriculum of Rune-work*. Moss Beach, California.
- Valhyr. 2025. "Rune Converter." Available at: <https://valhyr.com/pages/rune-converter>. Accessed 20 August 2025.
- Van der Wal, Thomas. 2007. *Folksonomy Coinage and Definition*. Available at: <http://www.vanderwal.net/folksonomy.html>. Accessed 23 March 2021.
- Von Schnurbein, Stefanie. 2016. *Norse Revival: Transformations of Germanic Neopaganism*. Leiden.
- Webb, Thomas. 2017. "Write Runes on Your Computer." Available at: <https://webbmaster.com/2017/11/write-runes-on-your-computer>. Accessed 12 November 2021.
- Zappavigna, Michele. 2018. *Searchable Talk: Hashtags and Social Media Meta-discourse*. London.

Yggr on the Rök Runestone

Henrik Williams and Staffan Fridell (Uppsala University)

The highly problematic sequence **sakumukmini** in the runic inscription on the Rök runestone has been interpreted in over a dozen different ways (Williams 2021, 119 f.), with its explanation affecting understanding of the entire text. Fridell and Williams (2022) have defended the interpretation of **sakum** as *sagum*, literally ‘I say’, and Ottar Grønvik (1990, 31; cf. Williams 2021, 238 f.) has shown that **mini** represents *minni* ‘divine myths’. As regards the intermediate **uk**, Holmberg et al. (2020, 18) and Williams (2021, 239 f.) revive a proposal by Rolf Nordenstreng (1912) that this represents an oblique form *Ygg* of a name for Odin corresponding to Old West Norse *Yggr*.

Jackie Nordström, however, in her own article on the Rök inscription (2023, 13), identifies a serious problem with this solution:

Rörande Holmberg et al:s tolkning av **uk** som *Ygg*, en dativform av *i*-stammen *Yggr* motsägs detta av dativformen **trąki drąngi** på rad 24. I fornisländskan föll ofta dativ-*i* bort hos *i*-stammar som slutade på långt *g*, *k* eller *ng* (Noreen [1923]: § 389). På Rökstenen från 800-talet står dock *i*:et kvar [...], likt *u*:et i **ualraubu valraubu**, **sunu sunu** och **strąntu strąndu**. Det hade behövt stå **uki Yggi** för att Holmberg et al.:s (2020) tolkning skulle kunna stämma.

‘As regards the interpretation by Holmberg et al. of **uk** as *Ygg*, a dative form of the *i*-stem *Yggr*, this is contradicted by the dative form **trąki drąngi** in line 24. In Old Icelandic, dative *-i* often disappeared in *i*-stems ending in long *g*, *k* or *ng* (Noreen [1923]: § 389). On the ninth-century Rök stone the *i* remains, however, just like the *u* in **ualraubu valraubu**, **sunu sunu** and **strąntu strąndu**. For the interpretation of Holmberg et al. (2020) to be correct, it should have been **uki Yggi**.’

Noreen (1923, § 389) lists *Yggr* among *i*-stems and in Note 2 remarks that the dative ending *-i* very seldom occurs among these; it was upon this statement that Williams uncritically built his interpretation. He also failed to recognize the parallel to the declensional suffix in *drąngi*.

Jackie Nordström and Henrik Williams have engaged in intense discussion of this problem, with her solution (2023, 13) being the interpretation of **ukmini** as *ungmænni* ‘youth, young man’. Williams (2021, 290 f.) argued against this solution. For a while they both considered a suggestion by Niels Åge Nielsen (1969, 26) to interpret **uk** as *ok* ‘and, also’. This would be orthographically and syntactically acceptable but appears, to our minds at least, less convincing. A construction ‘I/We say also the *minni*’ following the memorial formula seems curiously lacking in content and obscures any direct recipient of the runic text, while a Runic Swedish *YggR* fulfills that function admirably. Let us therefore re-examine whether this interpretation may, after all, be possible.

Nordenstreng (1912, 3) convincingly argues that **sakumukmini** should be interpreted as “Vi säga Ygg den hågkomsten” (‘We say Ygg that recollection’) or more precisely “Vi påminna Ygg om det” (‘We remind Ygg of it’). He also remarks on (p. 2) the lack of any other viable alternative – the common people could not possibly have grasped the content as it stands – and he continues (p. 3):

Nej, det kan aldrig ha varit meningen, att någon människa skulle lista ut Rökstenens innehåll. Så konstfullt är detta dolt i de förvirrande runtecknen, att endast runornas herre och skapare kunnat utleta det.

Men *han* bör också ha kunnat det, och *han* bör ha funnit särskilt behag i att göra det. Just en sådan inskrift bör ha varit långt mera i hans, den store gåtgissarens smak, än en vanlig enkel klar inskrift, som kunnat med lätthet läsas av både *múgr* [= folkets breda lager] och *ungmænni* [= ungdomen]. Och till honom var givetvis den unge kämpe gången, till vars ära Rökstenen är rest. Vad mera är, om jag inte tar fel, är han t. o. m. nämnd vid namn, inte en, utan flere gånger på stenen. Ty detta obegripliga *sakumukmini* kan ju läsas *sagum Ygg minni*, och jag tror att det *bör* läsas så.

‘No, it can never have been the intention that any human should work out the content of the Rök stone. So artfully is it concealed in the bewildering runic characters that only the lord and creator of the runes could find it out.

But *he* should also have been able to, and *he* should have found particular pleasure in doing so. An inscription like that should have been much more to his taste than an ordinary, simple, clear inscription which could have been read with ease by both *múgr* [= the broad mass of the people] and *ungmænni* [= the youth]. And it was to him, of course, that the young man in whose honor the Rök stone is erected had gone. Furthermore, if I am not mistaken, he is mentioned by name, not once, but several times on the stone. Because this incomprehensible *sakumukmini* may of course be read as *sagum Ygg minni*, and I believe it *should* be read in such a way.’

Not only did Nordenstreng come up with this constructive interpretation that no one to our knowledge had considered prior to its adoption by Holmberg et al. but he also beat them to the realization that the dead son was bound for a sojourn with Odin (vide supra): ‘And it was to him, of course, that the young man in whose honor the Rök stone is erected had gone.’ Nor do we think that Rök scholars have given his argument about the true audience for the runic text enough consideration. The fact that the inscription must, at least in part, have had a supernatural recipient is indicated by the incredible complexity of the textual features of the written characters themselves as well as the fact that it cannot even be read in its entirety by a person less than seven feet tall (Williams 2021, 227).

Nordenstreng continues (1912, 4):

Vidare reser sig den frågan, varför Odin icke är kallad vid sitt vanliga namn, utan vid det mindre vanliga *Yggr*. Ja, orsaken är svår att veta. Att Odinsnamnet *Yggr* nyttjades i sammanhang med strid och död var likväl rätt vanligt på västnordisk språkbotten (t.ex. *Grímnismál* v. 53: *Eggmóðan val nú mun Yggr hafa*); och att detta namn icke eljes är uppvisat på östnordiskt område bevisar ingalunda, att det icke förekommit, ja talar icke ens i nämnvärd mån emot min gissning. Det var ju icke ett namn, som kunde ingå i ortnamn. Någon skriven litteratur från hednatiden har vi icke i Sverige, och i den muntliga traditionen kunde namnet icke gärna i kristen tid kvarleva för att sedan upptecknas. Var skulle vi då kunna finna det annat än i runinskrifter? Och det är mycket begärt, att det ska finnas i mer än en sådan. Jag tror, att man i allmänhet bör vara försiktig med att påstå, att ett ord eller ett namn är specifikt västnordiskt, därför att det ännu inte har blivit uppvisat i östnordiskt språk.

‘Further, the question arises why Odin is not called by his usual name but by the less common *Yggr*. Well, it’s difficult to know the reason. The use of the name *Yggr* for Odin in connection with battle and death was nevertheless quite common in the West Norse dialect (e.g. *Grímnismál* stanza 53: *Eggmóðan val nú mun Yggr hafa* [‘A corpse wearied by the edge of a sword *Yggr* will now have’]); and the fact that this name is not shown elsewhere in the East Nordic area in no way proves that it did not occur, indeed does not even speak to a significant extent against my guess. It was not a name that could be included in a place name. We have no written literature from pagan times in Sweden, and in the oral tradition the name could not easily have remained in Christian times to be recorded later. Where then could we find it except in runic inscriptions? And it is a lot to ask it to be in more than one such example. I think that in general one should be careful about claiming that a word or a name is specifically West Norse because it has not yet been attested in an East Norse language.’

In place names, we find only the element *Óðin-*, never any of the nearly 170 *heiti* for Odin (cf. Falk 1924). The reason is that these *heiti* (many with an origin in Sweden according to Falk, p. 38) belong to the literary tradition, just as the Rök stone text does.

So, does the criticism by Nordström preclude **uk** representing *Ygg* with no dative case marker? She is perfectly correct in pointing out the parallel between *Yggr* and *drængR*. But did these really need to follow the same declension pattern in the ninth century?

The word *dræng* was probably originally an *ija*-stem, i.e. **drangijar* (Bjorvand and Lindeman 2019, 201) featuring a combination of short vowel + consonants (velar nasal + voiced velar stop) in the stressed syllable. An alternative view suggests it was instead an *i*-stem **drangir* (Kroonen 2013, 100). The dative singular **trāki** *drængi* on the Rök stone is however a strong argument in favour of an original *ija*-declension. During the Early Viking Age, the Old West Norse word conformed to the declension pattern of *i*-stems (Bjorvand and Lindeman 2019, 201). In East Norse the plural retained the *ja*-declension earlier allotted to *ija*-stems with a root ending in a velar consonant (Fulk 2018, 51), while in West Norse the nominative plural became *drengir*, accusative *drengi* (attested on the Piraeus lion as **trikir**, probably the work of a West Norse carver; Snædal 2014, 25).

The dative singular **trāki** *drængi* on the Rök stone should be regarded as an example of the retainment in Old East Norse of the old regular declension, while a dative lacking an ending in Old West Norse is the result of influence from the *i*-stem declension (cf. Boutkan 1995, 214).

There was also, during the Viking Age, a clear later tendency in East Norse for plurals to conform to the pattern of the *a*-stems: nominative *drængar*, accusative *drænga* (Sm 93, Vg 184, U 767, U 808, Vs 3, Vs 22, DR 295, DR 330). The inscriptions which retain plural *ja*-declensions – nominative *drængiar*, accusative *drængia* – are usually somewhat older (Sö 155, Sö 163, U 802, Ög 64, DR 1). At the same time, a geographical pattern is suggested, as the innovation appears more common and is earlier in the south.

Yggr is a *ja*-stem **ugjar* where *g* is regularly lengthened (geminated) early on before *j* to **uggjar*. This word in Old East Norse would regularly develop as follows:

N **uggjar* > **yggir* > **yggR*

G **uggias* > **yggis* > **yggS*

D **uggjai* > **yggjē* > **yggji* > **yggi*

A **uggja* > **yggi* > **ygg*

It is in the genitive, where the word can be declined as either *yggs* or *yggjar*, that its alignment with the *i*-stems in Old West Norse can most clearly be seen. The ending *-ar* is borrowed from the *i*-stem declension (cf. Syrett 1994, 102 f.; Boutkan 1995, 214, 245; Fulk 2018, 160) but realized after velar consonants as *-jar*.

We might expect either *Yggi* (*ja*-stem form) or *Ygg* (*i*-stem form) as the dative form on the Rök stone: both are possible. There is no compelling reason to assume that the words *drængr* and *Yggr* must follow the same pattern in this respect, even if one might argue that a uniform declension would be more expected.

However, Bengt Hesselman (1913, 54) offers a reasonable explanation to the retained dative-*i* of *drængr* while *Yggr* simultaneously exhibits a form without an ending:

de gamla ändelserna *-e* och *-o* uppträda särskilt ymnigt vid sådana enkla stammar, som tillhöra språkets allmännaste och oftast brukade ordförråd [...]. Det är ju ett allmänt bekant och erkänt faktum, att ofta brukade ord länge behålla ovanliga böjningsformer.

‘The old endings *-e* [by which Hesselman refers to the ending *-i/-e* of the *a*-stems in the dative singular] and *-o* [the corresponding ending *-u/-o* of the *ō*-stems] appear especially abundant at such simple stems that belong to the commonest and most often used vocabulary of the language [...]. It is, as you know, a generally noted and recognized fact that words that are often used retain unusual forms of declension for a long time.’

Drængr is indeed a more frequently used word than *Yggr*.

In conclusion, we may ask whether there is any real evidence that *Yggr* and *drængr* could have been declined with different dative case endings. In Old West Norse poetic language, *drengr* may be declined in the dative case as both *dreng* and *drengi* (Jónsson 1901, 34). In the genitive the word is unfailingly declined as *drengs* (p. 33 f.). *Yggr* is not attested in the dative case but is in the genitive case declined both as *Yggs* and *Yggjar*, with approximately 24 instances of each. This could indicate that *Yggr* should also tend more towards *i*-stem declension in the dative as well, i.e. more often show a form without an ending.

References

- Bjorvand, Harald, and Fredrik Otto Lindeman. 2019. *Våre arveord: Etymologisk ordbok*. 3rd ed. Oslo.
- Boutkan, Dirk. 1995. *The Germanic "Auslautgesetze"*. Amsterdam.

- DR + no. = runic inscription published in *Danmarks Runeindskrifter*, by Lis Jacobsen and Erik Moltke, 3 vols.: *Text; Atlas; Registre* (Copenhagen, 1941–42).
- Falk, Hjalmar. 1924. *Odensheite*. Kristiania.
- Fridell, Staffan, and Henrik Williams. 2022. “**sakum** i Rökstenens inskrift.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 12 (2021, publ. 2022): 151–55.
- Fulk, R. D. 2018. *A Comparative Grammar of the Early Germanic Languages*. Amsterdam and Philadelphia.
- Grønvik, Ottar. 1990. “To viktige ord i Rök-innskriften: norr. gjalda vb og minni n.” *Arkiv för nordisk filologi* 105: 1–40.
- Hesselman, Bengt. 1913. *Västnordiska studier 2: En nordisk och västgermansk slutljudsregel*. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, Skrifter, 15:2. Uppsala.
- Holmberg et al. = Holmberg, Per, Bo Gräslund, Olof Sundqvist, and Henrik Williams. 2020. “The Rök Runestone and the End of the World.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 9–10 (2018–19, publ. 2020): 7–38.
- Jónsson, Finnur. 1901. *Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800–1300*. Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur, 28. København.
- Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 11. Leiden.
- Nielsen, Niels Åge. 1969. *Runerne på Rökstenen*. Odense University Studies in Scandinavian Linguistics, 2. Odense.
- Nordenstreng, Rolf. 1912. “Vad är syftet med Rökstenens inskrift.” *Studier i nordisk filologi* 3: 1–4.
- Nordström, Jackie. 2023. “The Rök Runestone as Wisdom Poetry: A Further Development of the Standard Interpretation”. *Arkiv för nordisk filologi* 138: 5–58.
- Noreen, Adolf. 1923. *Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen*. 4th ed. Halle.
- Sm + no. = inscription published in *Smålands runinskrifter*, i.e. *SRI*, 4.
- Snædal, Thorgunn. 2014. *Runinskrifterna på Pireuslejonet i Venedig*. Stockholm.
- SRI* = *Sveriges runinskrifter*. Various authors. Published by Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vols. to date. Stockholm, 1900–.
- SRI*, 2 = *Östergötlands runinskrifter*, by Erik Brate (1911–18).
- SRI*, 3 = *Södermanlands runinskrifter*, by Erik Brate and Elias Wessén (1924–36).
- SRI*, 4 = *Smålands runinskrifter*, by Ragnar Kinander (1935–61).
- SRI*, 5 = *Västergötlands runinskrifter*, by Hugo Jungner and Elisabeth Svärdström (1940–70).
- SRI*, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, by Elias Wessén and Sven B. F. Jansson (1940–58).
- SRI*, 13 = *Västmanlands runinskrifter*, by Sven B. F. Jansson (1964).
- Syrett, Martin. 1994. *The Unaccented Vowels of Proto-Norse*. NOWELE: North-Western European Language Evolution, Supplement, 11. Odense.

Sö + no. = inscription published in *Södermanlands runinskrifter*, i.e. *SRI*, 3.

U + no. = inscription published in *Upplands runinskrifter*, i.e. *SRI*, 6–9.

Vg + no. = inscription published in *Västergötlands runinskrifter*, i.e. *SRI*, 5.

Vs + no. = inscription published in *Västmanlands runinskrifter*, i.e. *SRI*, 13.

Williams, Henrik. 2021. *Rökstenen och världens undergång*. 3rd printing. Stockholm.

Ög + no. = inscription published in *Östergötlands runinskrifter*, i.e. *SRI*, 2.

De äldre runornas bildning

Staffan Fridell (Uppsala University)

Abstract

In this article an attempt is made to outline the principles underlying the formation of the runes of the 24-type futhork – based on the assumption that the Latin alphabet was the sole model for the creation of the runes. The starting point is the five rules for the construction of runes that were formulated by Henrik Williams in 2004 – rules that remain valid but call for certain additions and exceptions. The principles of this article are tendential rather than absolute and sometimes competing or even contradictory. Basic formation principles include the replacement of horizontal lines by diagonal ones, the hasta + coda rule, the replacement of bows by angles, and the replacement of angles by bows. New explanations are offered for certain runes, notably ǀ and ǃ.

Keywords: 24-type futhork, principles of grapheme formation, Latin alphabet, tendential rules

Följande analys av de äldre, 24-typiga runornas bildning utgår från antagandet att runorna bildades med bokstäverna i det latinska alfabetet som direkta förebilder.

Henrik Williams (2004, 267) har formulerat ett slags principer – ”certain graphematic rules” – för de äldre runornas bildningssätt. Han utgår då från det färdiga resultatet, dvs. den 24-typiga futhorken, och ger fem regler för hur dessa runor är uppbyggda (här något förkortade utan att innebörden förändrats):

- (1) A runic grapheme is made up of a full-length vertical line and/or lines of various length that are [...] diagonal.
- (2) The diagonal lines may not proceed further up nor lower down than the verticals.
- (3) The diagonal lines never issue exclusively from the bottom of the verticals [...]
- (4) Two diagonal lines may be combined to form angles [...]; three joined diagonal lines form a diagonal “crook”.

Fridell, Staffan. “De äldre runornas bildning.”

Futhork: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 201–06.

DOI: 10.33063/futhork.14.1074

- (5) Runes made up of angles only reach full height if stacked on top of each other [...]

I några avseenden kan reglerna skärpas. Regel 1 borde kompletteras till "one or two full vertical lines" men täcker ändå inte runorna $\sqcap$ och $\sqcup$ och det får väl formuleras som undantag. I regel 1 borde man ha en formulering om att diagonaler kan motsvaras av bågar (t.ex. i $\cap$), och i regel 4 borde man ha en formulering om att vinklar kan motsvaras av bågar. Slutligen kan regel 5 göras mer heltäckande i en annan version som Williams (2004, 273) själv har formulerat: "[S]ingle angles are never allowed to be of full height" (se vidare nedan). Men även i denna version finns undantaget $\wedge$.

I denna artikel kommer jag att ge en kompletterande analys som listar principer för *processen* när runorna bildades från respektive latinska bokstäver. Williams (2004, 267) beskriver sina regler som "simple and absolute". Eftersom jag vill kunna inkludera även den variation i runornas utseende som faktiskt förekommer redan från början, räknar jag i stället med tendentiella regler, som ibland kan vara konkurrerande och till och med motverkande. Exempelen $\sqcap$, $\sqcup$ och $\wedge$ talar för att det kan vara mer ändamålsenligt att beskriva reglerna som tendenser än som absoluta lagar. Sådana regler eller mönster kan även beskriva runornas fortsatta utveckling.

Två runor är oförändrat övertagna från latinska alfabetet eftersom de inte har något av de fonematiska drag som efterföljande regler förändrar.

$I \rightarrow | i$

$X \rightarrow X g$

En tydlig bildningsprincip är att horisontella linjer byts ut mot diagonala. Huvudskälet är att det är lättare att forma runor genom att dra ristningsverktyget mot sig. Man får bättre kontroll över ristningsarbetet. Det gäller de flesta vardagliga ristningsmaterial: i synnerhet trä och ben, och sannolikt även metall. Dessutom tillkommer för trä att, eftersom man brukar rista över träets ådringar, syns sådana linjer bättre än horisontella. Detta är alltså en typ av *facilitering* eftersom den underlättar och snabbar på ristningen. Samtidigt får man på köpet en *homogenisering* genom att runorna får diagonala linjer och vinklar. Hit hör följande runor:

$F \rightarrow \text{f} f$

$H \rightarrow \text{H} h$

Dessutom finns motsvarande runa med uppåtgående diagonal liksom även med horisontell mittlinje (Imer 2015b, 32).

L → ↑ l

Här gäller även Williams princip 3 om att enkla bistavar inte ska utgå från huvudstavens nedre avslutning.

T → ↑ t

Ett **t** med en horisontell övre bistav, dvs. identisk med latinskt T, på lansspetsen från Kowel är osäkert och har även lästs som ett **e** (Imer 2015a, 149).

Z → ↓ Ovisst ljudvärde

Även spegelvänd ↓, som verkar vara den vanligaste formen, vilket kan bero på att den övre bistaven uppfattas som riktningsskild i högre grad än den nedre (i högerriktade inskrifter). Att den övre bistaven i viss mening är primär och viktigare än den nedre understöds även av Williams regel 3.

Samma tendens till att undvika horisontella linjer gör sig också gällande för **e**-runan (Fridell 2011, 74 f.; 2016, 12; jfr Robertson 2012, 18):

E → Π > M e

Upptäckten av Svingerudsristningen har konsekvenser för hur man ska se på förhållandet mellan de två varianterna av den äldre **e**-runan. Fram till dess hade det varit möjligt att följa Lisbeth Imers (2015b, 45, 47) datering, där M enbart hörde till tiden efter o. 375. Men nu framstår det som klart – att döma av M i den tidiga Svingerudsinskriften – att båda varianterna av **e**-runan förekommit samtidigt ända från runskriftens uppkomst fram till o. 375 då Π slutar användas i nordiska inskrifter (Imer 2015b, 36; ett sydgermanskt exempel från 500-talet: Nedoma 2020, lxxxii). Detta har direkta implikationer för ett antal runinskrifter för vilka M har använts som dateringskriterium: Belland KJ 83, Lauvåsen N A350, Nordhuglo KJ 65, Skärkind KJ 87, Skåäng KJ 85, Veblungsnes KJ 56 (Imer 2015a, 15, 162, 192, 241, 249, 316). För alla dessa måste man förskjuta den tidigast möjliga dateringen bakåt från o. 375 till o. 160.

Π är typologiskt äldst eftersom den till formen utgår från E (annorlunda Williams 1996, 215; 2004, 267), men M har sannolikt omedelbart bildats som variant enligt principen att undvika horisontella linjer. Att Π över huvud taget har kunnat finnas kvar så länge, som enda runa med en horisontell linje, beror troligen på att man velat undvika att M sammanblandas med M m (Odenstedt 1990, 100). Det är för övrigt ingen slump att M tidigast återfinns i Svingerudsinskriften som uppvisar alla tecken på att vara enkel, vardaglig skriftpraktik. Det är just en sådan texttyp där man kan vänta sig faciliterade runor.

Ett annat mönster är att man ombildar en bokstav så att den följer principen om hasta + coda, dvs. att ett skriftecken konstrueras som en

huvudstav med en eller flera bistavar (Fridell 2016, 11). Denna princip förstärks senare i den 16-typiga runraden.

$A \rightarrow \text{f } \mathbf{a}$

Se Askeberg 1944, 48. Här följs även samtidigt principen om att ersätta horisontella linjer med diagonala.

$N \rightarrow \text{t } \mathbf{n}$

I något senare skeden finns även en spegelvänd variant t (Imer 2015b, 33).

$V \rightarrow \Lambda > \text{h} \text{ och } \text{h} \text{ u}$

Det är rimligt att se Λ som den äldsta formen eftersom den liknar förebilden V mest och att därför h och h uppkommit som en anpassning till hasta + coda-principen (Odenstedt 1990, 30). Dessa runvarianter följer också Williams principer 1 och 3.

$Y \rightarrow \text{Y } \mathbf{r}$

Ytterligare en bildningsprincip är att ersätta bågar/rundlar med vinklar.

$B \rightarrow \text{B } \mathbf{b}$

Senare övergår man till rundade former B o.d. vilka under vikingatid helt tar över.

$C \rightarrow < \mathbf{k}$

En eller kanske två gånger i tidiga inskrifter är en rundad variant med fullängd belagd (Imer 2015b, 33).

$D \rightarrow \text{D } \mathbf{p}$, även D

Förutom D är rundade former D o.d. lika vanliga och blir senare under vikingatid helt dominerande.

$D + \text{ spegelvänt } D \rightarrow \text{D } \mathbf{d}$ (Williams 1996, 216)

I några inskrifter har runan formen av D + spegelvänt D , men formen med tydliga vinklar, som kan ses både som en stilisering och en facilitering, är dominerande och tar senare helt över. Ett antaget $\mathbf{d}$ med formen av en stående rektangel på lansspetsen från Kowel är lättare att härleda som ett $\mathbf{p}$ (jfr $\mathbf{p}$ -runan på inristningen från Breza).

$G \rightarrow \text{G} \text{ eller spegelvänt } \text{G} \mathbf{j}$

De rundade formerna dominerar starkt men även vinklade motsvarigheter förekommer. Det verkar inte ske någon daterbar utveckling av runans form förrän de två bågar/vinklarna förenas (Imer 2015b, 33, 35).

$O \rightarrow \text{O} \text{ eller } \text{O} \mathbf{ng}$

Den sistnämnda har på grund av sina horisontella linjer sannolikt tidigt undvikits.

$P \rightarrow \text{P} \text{ och } \text{P} \mathbf{w}$

Den rundade formen är relativt sett vanligare i steninskrifter medan den vinklade varianten dominerar bland inskrifter på metallföremål.

Q → $\mathfrak{Q}$ och $\mathfrak{Q} \circ$

Det är här (och bara här) som Williams regel 2 träder in. Den rundade formen är ovanlig redan från början och försvinner så småningom då $\mathfrak{Q}$ helt tar över (Imer 2015, 36, 47).

R → $\mathfrak{R}$ o.d. och $\mathfrak{R}$ o.d. **r**

Den typiska urnordiska **r**-runan har rundad bistav med öppning mot huvudstaven men även vinklade former förekommer, särskilt i inskrifter i metall där de båda varianterna är ungefär lika ofta förekommande.

S → $\mathfrak{S}$, $\mathfrak{S}$, $\mathfrak{S}$ o.d. **s**

Formen $\mathfrak{S}$ finns något senare i nordiska inskrifter, men tidigt i kontinentala (Imer 2015, 334). $\mathfrak{S}$, $\mathfrak{S}$ o.d. får väl ses som en generalisering av principen bakom S, dvs. en linje som böjer fram och tillbaka.

Adaptationerna B → $\mathfrak{B}$, C → $\mathfrak{C}$, D → $\mathfrak{D}$, D + spegelvänt D → $\mathfrak{D}$, O → $\mathfrak{O}$ eller $\mathfrak{O}$, P → $\mathfrak{P}$, Q → $\mathfrak{Q}$, R → $\mathfrak{R}$ o.d., S → $\mathfrak{S}$, $\mathfrak{S}$ och $\mathfrak{S}$ innebär att bågar/rundlar ersätts med vinklar. Jag har tidigare (Fridell 2011, 74) argumenterat för att det är tendensen att byta horisontella linjer mot diagonala som är startpunkten och inspirationskällan till denna utveckling. Båda processerna leder ju till liknande resultat och bidrar till att ge runorna deras karakteristiska kantiga utseende med diagonaler och vinklar, sålunda en *homogenisering*. Men snarare är det ristningsmaterialet som är en förklarande faktor (jfr Imer 2015b, 33, 35). I de äldsta skedena är runristande på metallföremål relativt sett viktigare än senare. Imer (2015b, 32) skriver: ”I yngre romersk jernalder findes runeindskrifterne først og fremmest på våbenudstyr samt på personligt udstyr, såsom smykker af forskellig art.” Det hänger samman med att runkännedomen tidigast var socialt begränsat till ett elitskikt i samhället, där metallföremål som smycken och vapen var viktiga som statussymboler. Det är lättare att rista vinklar än bågar/rundlar i metall. Senare när runkunskapen sprids till vidare samhällsskikt blir ristande i trä, som alltid förekommit, dominerande vilket gynnar rundade former som $\mathfrak{B}$ och $\mathfrak{D}$ som alltså är exempel på *facilitering* eftersom runorna med dessa former går snabbare och lättare att rista i trä. Det finns alltså två konkurrerande, motsatta tendenser: att bågar ersätts av vinklar och att vinklar ersätts av bågar.

Flera ovan nämnda runformer följer Williams princip 5. ”Runes made up of angles only reach full height if stacked on top of each other”: Å ena sidan $\mathfrak{C}$ $\mathfrak{O}$, å andra sidan $\mathfrak{B}$ $\mathfrak{Q}$ $\mathfrak{S}$ $\mathfrak{S}$ $\mathfrak{S}$. Ytterligare tre runor kan anslutas, men då måste principen omformuleras – för att täcka in även dessa – till: ”[S]ingle angles are never allowed to be of full height” (Williams 2004, 273):

K → ǀ p

En runa motsvarande latinskt K skulle bryta med denna princip men inte om den stora vinkeln delas upp i två små (Williams 2004, 273). En inte belagd logisk ”felände länk” mellan K och ǀ skulle vara en runa som såg ut som ett ǀ utan den högra vertikalen.

D + spegelvänt D → 𐌆 d

Här finns två vinklar men inte ovanpå varandra.

M → 𐌚 m

Även denna runa kan förklaras med den utvidgade regeln. Att dra ner vinkeln till baslinjen som i latinskt M skulle strida mot principen. Två möjligheter att följa principen – att antingen minska vinkelns höjd 𐌚 eller fördubbla vinkeln med bibehållen höjd 𐌚 – skulle sammanfalla med redan upptagna runformer. Det återstående närmaste alternativet är då att både minska vinkelns höjd och fördubbla vinkeln, alltså 𐌚.

Litteratur

- Askeberg, Fritz. 1944. *Norden och kontinenten i gammal tid: Studier i forngermansk kulturhistoria*. Uppsala.
- Fridell, Staffan. 2011. ”Graphic Variation and Change in the Younger Futhark.” *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 60/61: 69–88.
- . 2016. ”Tendenser i skriftecknens utveckling: Alfabet och runor.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 6 (2015, publ. 2016): 7–19.
- Imer, Lisbeth. 2015a. *Jernalderens runeindskrifter i Norden – Katalog*. København.
- . 2015b. *Jernalderens runeindskrifter i Norden*, vol. 1: *Kronologi og kontekst = Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2013. København.
- Nedoma, Robert. 2020. ”Schrift und Sprache der südgermanischen Runeninschriften.” I *Die südgermanischen Runeninschriften*, by Klaus Düwel, Robert Nedoma och Sigmund Oehrl, lix–cxxxviii. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, 119. Berlin och Boston.
- Odenstedt, Bengt. 1990. *On the Origin and Early History of the Runic Script: Typology and Graphic Variation in the Older Futhark*. Acta academiae egiae Gustavi Adolphi, 59. Uppsala.
- Robertson, John S. 2012. ”How the Germanic Futhark Came from the Roman Alphabet.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 2 (2011, publ. 2012): 7–25.
- Williams, Henrik. 1996. ”The Origin of the Runes.” *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 45: 211–18.
- . 2004. ”Reasons for Runes.” I *The First Writing: Script Invention as History and Process*, red. Stephen D. Houston, 262–73. Cambridge.

A Misidentified Separator in U 924

Eric T. Lander (Uppsala University)

Abstract

In this short notice I comment on the reading of U 924, a Viking Age runic inscription in Uppsala Cathedral. Most importantly, I point out that U 924 does not contain the sequence **auk**, as published in *Upplands runinskrifter*, but rather + **uk**. A handwritten note from Helmer Gustavson proves that the correct reading has been known with some certainty since at least 1976, but this information has apparently never been published. I also provide some brief comments concerning the use of **a** and **n** in the inscription.

Keywords: Helmer Gustavson, separator, U 924, Uppsala Cathedral, Elias Wessén, word divider

Embedded in the floor to the left of Charles De Geer’s tomb in Uppsala Cathedral is a Viking Age runestone, with siglum U 924. Only part of the runestone is accessible for study, resting as it does underneath a load-bearing pillar structure. Elias Wessén’s transliteration in the Swedish corpus edition (*SRI*, 9: 15) of the visible section of the text band is given here, though the bracketing of characters 1, 34, and 35 is my own. Both runes and separators have been numbered, for reasons that will become clear shortly.

...[a]istin + fnþur · sia auk stia + bꝛuþur siḡ [+ k]...
5   10   15   20   25   30   35

As indicated by my brackets, two runes and a separator are illegible in the runestone’s current state. Wessén’s examination of U 924 in the fall of 1951 seems to have benefited from the removal of mortar where the wall/pillar meets the runestone, mortar which has been replenished in the intervening years. Figure 1 and figure 2 show the inscription as it looked in 1951.

Fig. 1. U 924, Bröderna Östlings foto AB, Upplandsmuseet, 1951. Accessible at Digitaltmuseum.se (Identifier Ö000900; CC BY-NC-ND 4.0).

Fig. 2. U 924, C.-E. Claesson, Uppsala-bild, 1951. Photo from the original negative (Neg 2439-16; ATA; Public Domain).

Fig. 3. Separator between **ɑ** and **u**. Photo: Eric Lander, 2025.

U 924 has not attracted a great deal of attention in the literature. Treatments have been cursory (Gustavson 1986a, 21; 1986b, 35; Bengtsson 2010, 395; Åhlén 2010, 82). Aside from my brief comments above on the current condition of the runestone, I have two observations to make about this inscription.

The first is that character 17 is not a long-branch **ɑ** at all, but rather a separator + (as seen elsewhere in the inscription). There are two short intersecting perpendicular lines, both deeply carved. There is no doubt that the vertical of these two lines does not reach up to the border lines of the text band, as seen in figure 3.

Thus instead of **auk** *ok* we have the less common but nevertheless abundantly attested **uk** *ok*. While it was not uncommon for photographs like the one in figure 2 to be retouched before publication in *Sveriges runinskrifter*, it is worth mentioning that this does not appear to be the source of the error in question. The original photograph published in *Upplands runinskrifter* (SRI, 9: plate 2), available in Antikvarisk-topografiska arkivet (hereafter ATA) at Riksantikvarieämbetet, has indeed been retouched in various spots (perhaps most notably the upper and lower parts of the damaged **n**-rune's main stave), but character 17 is not

one of them. This is also clear from the **ɑ**-rune in figure 2, developed from the original negative.

I am not the first to make this observation. The separator immediately preceding **uk** was properly identified as such already in the woodcut signed by Hadorph and Helgonius that appears in Peringskiöld's *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia* (1719, 43) and in Göransson's *Bautil* (B 425), even though various other elements of U 924 are not accurately depicted there. Moreover, Magnus Källström (pers. comm.) informs me that there is a handwritten note about U 924 in Helmer Gustavson's personal copy of *Upplands runinskrifter* at Runverket which reads: "Av 15 **ɑ** syns inga spår av nedre och övre delarna av h[uvud]st[av]; 15 **ɑ** bör därför tecknas - eller läsas som ett sk[iljetecken]." The note is signed with Gustavson's initials and the date 3/6-76, i.e. 3 June 1976, which is when Helmer Gustavson (along with Carl Magnus Rosell and Frey Bark) was on site to paint this and other cathedral inscriptions (according to a document in ATA dated 1976-09-23 and with Dnr 005187). Gustavson's observation from 1976 appears to have gone unpublished. Even his later writings mentioning this inscription (cited above) do not amend the transliteration published in *Upplands runinskrifter* (SRI, 6–9).

This brings me to my second observation. Contrary to Wessén's claim in *Upplands runinskrifter* (SRI, 9: 15; repeated by Bengtsson [2010, 395]) that the carver of U 924 could not keep his **ɑ** and **n** apart, there does appear to be a certain regularity in his use of these runes (see also the brief comment by Thompson [1975, 39]): **ɑ** is a short-twig rune with its branch to the left side of the main stave (characters 9 and probably 1), while **n** is either (i) a short-twig rune with its branch to the right side of the main stave (characters 16 and 23) or (ii) a long-branch rune (with a downward-slanting branch, as with character 6 and probably also character 33). Put differently, as far as the short-twig runes are concerned, the slope of the branch is irrelevant; the important feature is whether the branch is on the left or the right side of the vertical stave. For long-branch runes the slope of the branch surely does make a difference, but reading character 17 as + removes the one potential long-branch **ɑ** from this text, and thus we have nothing to compare with long-branch **n**.

While the transliteration above – apart from the misidentified separator – may be suitable and even preferable for descriptive purposes, it would not be out of the question to entertain the following transliteration:

...[**ɑ**]istin + **fap̥ur** · **sin** + **uk stin** + **br̥up̥ur siṅ** [+ **k**]...

None of the above changes what has long been understood to be the correct transcription of U 924, given below (where the first component of the father's name could well be *Frøy-*, as pointed out by Wessén, or even *Æi-*, according to Lagman 1990, 46–49).

... Øystæin(?), faður sinn, ok Stæin, brōður sinn ...

The commas setting off the appositive phrases *faður sinn* and *brōður sinn* from the rest of the sentence are an editorial decision, of course, but they represent a reasonable assumption about the prosody of apposition. With this in mind, it is tempting to speculate that the separator + signals the kind of noticeable pause and shift in intonation typically associated with commas. This is, however, highly uncertain. To mention just one issue, we do not know if (alleged) [k]. . . is (i) the start of *gōðan* (in which case + interrupts an appositive phrase *brōður sinn gōðan*), (ii) the beginning of an intercessory prayer *Guð hialpi* ... (which may or may not be compatible with a comma-intonational analysis of +), or (iii) something else entirely.

Many questions about U 924 remain, but hopefully these notes bring some more order to the runography of the unknown carver whose handiwork came to make up one small yet integral part of the very constitution of Uppsala's cathedral.

Acknowledgements

I would like to extend my gratitude to Magnus Källström for his invaluable aid and wise words of advice. My thanks also go to the friendly staff at ATA (especially Frida Unnerud Hånberg and Roger Magnusson) and to Henrik Zetterberg.

References

- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
 B + no. = entry in *Bautil*, i.e. Göransson 1750.
 Göransson, Johan. 1750. *Bautil, det år: Alle Svea ok Götha rikens runstenar, upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000*. Stockholm.
 Bengtsson, Herman. 2010. *Uppsala domkyrka*, vol. 6: *Gravminnen*. Sveriges kyrkor, 232. Uppsala.
 Gustavson, Helmer. 1976. Unpublished handwritten note from 3 June 1976, in Gustavson's personal copy of *Upplands runinskrifter*, deposited in Runverket, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

- . 1986a. "Runstenarnas Uppsala." In *Från Östra Aros till Uppsala: En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala*, ed. Nanna Cnattingius and Torgny Nevéus, 10–34. Vol. 7 of *Uppsala stads historia*. Uppsala.
- . 1986b. "Runstenarna i Uppsala, deras inskrifter och placeringar." In *Från Östra Aros till Uppsala: En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala*, ed. Nanna Cnattingius and Torgny Nevéus, 35–41. Vol. 7 of *Uppsala stads historia*. Uppsala.
- Lagman, Svante. 1990. *De stungna runorna: Användning och ljudvärden i runsvenska steninskrifter*. Runrön, 4. Uppsala.
- Peringskiöld, Johan Fredrik. 1719. *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illustrata, eller: Ulleråkers Häradz Minnings-Merken, med Nya Upsala, uti Upplands första del, Thiundaland, antecknade af Kongl. Secreteraren och Antiquarien Johan Peringskiöld*. Stockholm.
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Various authors. Published by Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vols. to date. Stockholm, 1900–.
- SRI, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, by Elias Wessén and Sven B. F. Jansson (1940–58).
- Thompson, Claiborne W. 1975. *Studies in Upplandic Runography*. Austin.
- U + no. = runic inscription published in *Upplands runinskrifter*, i.e. SRI, 6–9.
- Åhlén, Marit. 2010. *Runstenar i Uppsala län berättar*. Uppsala.

Namnet *Bōir*

Henrik Williams (Uppsala University)

Abstract

The name *Bōi* is attested eight times in Runic Swedish inscriptions. Twice, however, it is found as a prepositional object, in Ög 183 Kärnsjö **þui** and Sö Fv1986;218 Harby **bui**. This could represent an irregular case of a nominative instead of the expected accusative in a prepositional object, or else a simple miscarving, but in consideration of forms like *Ballir* ~ *Balli*, *Snærrir* ~ *Snærri*, *Svæinir* ~ *Svæni* and *Þōrir* ~ *Þōri*, we could be dealing with a known variation between name forms formed according to both *ia*-stems and *an*-stems.

Keywords: Runic inscriptions, Viking Age, personal name variation, Ög 183 Kärnsjö, Sö Fv1986;218 Harby

Namnet *Bōi* förekommer i minst fem runsvenska inskrifter från Öland, Småland, Östergötland, Södermanland och Uppland (där också *Dros-Bōi*) samt i hela medeltida Norden, också som binamn; formen *Bō* blir då dominerande (Peterson 2007, *sub voce*). Två av de belägg Lena Peterson anför står dock något oväntat i nominativform som prepositionsobjekt.

Det ena förekommer på Ög 183 Kärnsjö som enligt Samnordisk runtextdatabas lästs som antingen **· aki · uruni · risti · ifti · þui · [brupur] . . .** eller som **· aki · u runi · risti · ifti · þui · [brupur] . . .**, vilket har tolkats som *Aki runir risti æftir Boi(?)*, *broður [sinn]* respektive *Aki ok(?) Runi(?) ræistu/ristu æftir Boa(?)*, *broður . . .* Det senare är en tolkning av Magnus Källström (2007, 353 f.) som alltså har normaliserat **þui** som *Bōa*.

Det andra belägget återfinns i Sö Fv1986;218 Harby som enligt en läsning, tolkning och översättning av Michael Lerche Nielsen (1997, 78) lyder på följande sätt:

× **kar : reþisin : eti : bui : uiburk · uar : muþr : snur : fatriþ :**

Gæirr ræi[s]þi s[t]æin æ(f)ti(r) Bōa. Vīborg var mōð[i]r. [Var] snor Fa[s]trīð.
Geir rejste stenen efter Bo. Viborg var moderen. Var svigerdatteren Fastrid.

Williams, Henrik. "Namnet *Bōir*."

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 213–15.

DOI: 10.33063/futhark.14.1075

© 2025 Henrik Williams (CC BY)

Skrivningarna **þui** respektive **bui** där man förväntat sig **bu**a kan utgöra fall av nominativ i objektsställning (jfr Salberger 1966, 66 f., 69), särskilt som de båda inskrifterna utmärker sig för till synes mindre god ortografi och kanske kan vara mer benägna för irreguljär kongruens. Emellertid går det att föreslå en annan lösning, nämligen att vi har att göra med en variant *Bōir*.

Enligt Lena Peterson (2007, 46) är etymologin till *Bōi* ”Av (f[orn]v[äst]-n[ordiska]) *búi* m. ’boende’, nomen agentis till vb. (fvn.) *búa* ’vara bofast’ m.m.” Nomina agentis-bildningar inom *an*-stamsord som *Bōi* är vanliga, ursprungligen endast bildade till starka verb (Wessén 1971, 44 f.). Även *ia*-stammar är vanliga nomina agentis-bildningar (Krahe och Meid 1967, 70). Bland runnordiska personnamn återfinns *Birgír* och *Öpír* hos Wessén (1971, 38) samt i Peterson (2007) som också nämner *Sværrír*. Antalet namn som har ändelsen *-ír* av olika ursprung är dock betydligt större (Peterson 2007, 295). I ett hypotetiskt *Bōir* ’boende, bebyggare’ kan därför lika gärna ingå ett tillhörighetssuffix ’hörande till ett bo/en bebyggelse’ (jfr Wessén 1971, 38).

Vad som är intressant i detta sammanhang är att bildningar till *an*-stammar och *ia*-stammar kan variera, till och med på samma person. Sålunda kan den hälsingske *Hē-Gylfír* uppenbarligen också kallas *Hē-Gylfi* (jfr Peterson 2007, 109 f.) och av samma verk framgår att det även förekommer varianter som *Ballír* ~ *Balli*, *Snærrír* ~ *Snærri*, *Svæinír* ~ *Svæni* och *Þōrír* ~ *Þōri*.¹ Beaktas bör även *Tōlír* ~ *Tōli* samt namnet *Öfæigr* (s. 171 f.) vilket av belägg som **ufaka** (nom.?) och **ofahi** (ack.) verkar ha en svag variationsform *Öfæigi*. Det finns säkert fler exempel, inte minst om man skulle gå till den fornvästnordiska namnskatten.

Det råder således ingen tvekan om att en variant *Bōir* är fullt tänkbar, men vi får vänta på fler belägg som inte kan bortförklaras som nominativ i objektsställning eller onöjaktig ortografi innan vi kan vara helt säkra. Jag vill i alla fall aktualisera denna namnvariation.

Litteratur

Krahe, Hans, och Wolfgang Meid. 1967. *Germanische Sprachwissenschaft*, vol 3: *Wortbildungslehre*. Sammling Göschen, 1218/1218a/1218b. Berlin.

¹ För *Þōrír* ~ *Þōri* se Patrik Larsson (2002, 117) som övertygande räknar med den senare formen för U 274 **puri** (nom.). Av någon anledning nämner han inte Ög 184 *Sæþörr ræisti æftir Þōra, bröður sinn, var dauðr*. Broderns namn skrivs här **pura** (ack.) och representerar uppenbarligen en böjd form av *Þōri* inte *Þōrír*.

- Källström, Magnus. 2007. *Mästare och minnesmärken: Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Scandinavian Philology, n.s., 43. Stockholm.
- Larsson, Patrik. 2002. *Yrrunan: Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter*. Runrön, 17. Uppsala.
- Lerche Nielsen, Michael. 1997. "Omkring Harby-stenens personnavne, tolkning og datering." I *Blandade runstudier*, 2: 59–82. Runrön, 11. Uppsala.
- Peterson, Lena. 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. 5. utg. Uppsala.
- Salberger, Evert. 1966. "Syktrykr: Kring ett namn på Rotbrunna-stenen." *Namn och bygd* 54: 62–69.
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>
- SRI* = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI*, 2 = *Östergötlands runinskrifter*, av Erik Brate (1913).
- SRI*, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson (1940–58).
- Sö Fv1986;218 = Runinskrift publicerad i Jan P. Strid och Marit Åhlén, "Runfynd 1985", *Fornvännen* 81 (1986): 218.
- U + nr = inskrift publicerad i *Upplands runinskrifter*, d.v.s. *SRI*, 6–9.
- Wessén, Elias. 1971. *Svensk språkhistoria*, vol. 2: *Ordbildningslära*. 5 uppl. Nordiskt kursbibliotek. Stockholm.
- Ög + nr = inskrift publicerad i *Östergötlands runinskrifter*, d.v.s. *SRI*, 2.

Dalrunornas utveckling

Staffan Fridell (Uppsala University)

Abstract

The Dalecarlian runes appear to represent an unbroken tradition from the Viking Age until the beginning of the 20th century. During this entire period, runes were continuously known and used in Upper Dalecarlia. Some archaic features that were lost in other parts of Sweden in the Middle Ages remained in use in runic inscriptions in Upper Dalecarlia. Firstly, the Viking Age orthographic practice of using the same rune for both voiced and voiceless consonants with the same place and manner of articulation was maintained in Dalecarlian inscriptions until the late 16th century. This accords well with the fact that the dotted **k**-rune was not used during the Viking Age across a large northern area comprising central and northern Västmanland, Gästrikland, Hälsingland and Jämtland. Dalecarlia was probably also a part of that area. Secondly, the use of dotted **u** for **ϕ** that is known from Viking Age runic inscriptions in eastern Västmanland and western Uppland can also be found in Dalecarlian inscriptions from the Middle Ages and the early 16th century. Since there is a clear similarity between the medieval and the 16th century runes in Dalecarlia, the term *Dalecarlian runes* (Swedish *dalrunor*) ought to be used for runes from c. 1200 onwards.

Keywords: Dalecarlian runes, orthography, archaisms, Viking Age, Middle Ages, 16th century

Dalrunorna fullföljer enligt min mening en obruten tradition som går tillbaka till vikingatiden. Ända sedan dess har man kontinuerligt använt runor i Övre Dalarna och det finns inga perioder med avbrott då man har upphört att känna till och bruka runor. Som framgår nedan finns det vikingatida ristningar i södra Dalarna och det är också högst sannolikt att man under samma period ristat runor även i delar av Övre Dalarna, där det finns vikingatida gravfält i Leksand, Rättvik och på Sollerön och där det åtminstone i Leksand finns ortnamn typiska för en fast järnålders-

Fridell, Staffan. "Dalrunornas utveckling."

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 217–23.

DOI: 10.33063/futhark.14.1089

© 2025 Staffan Fridell (CC BY)

bosättning som *Ullvi* och *Tibble*. De äldsta kända runristningarna i Älvdalen och Mora är från 1200-talet. Jag antar ändå att runkunskapen har spritts söderifrån inom landskapet under sen vikingatid till stora delar av Ovansiljan och att därefter vissa ålderdomliga drag har kommit att bevaras längre i runskriften där än i övriga Norden.

Frågan om det finns en kontinuitet mellan vikingatid och medeltid är omstridd. Jag menar att det finns två starka språkliga argument för en sådan kontinuitet. För det första tillämpas i dalruneinskrifter från medeltid och tidigt 1500-tal samma konvention beträffande konsonantrunor som är vanlig under vikingatid, dvs. att man använder samma runa för tonande och tonlös konsonant med samma artikulationssätt och artikulationsställe: **Bb** för *b* och *p*, **1t** för *d* och *t*, **ʏk** för *g* och *k*, ***h** för *z* och *h* samt **Dþ** för *ð* (den tonlösa motsvarigheten finns inte kvar i språket i Dalarna vid 1500-talets början; se utförligare Fridell 2022, 180). Två inskrifter som kan illustrera alla dessa variationer är följande:

iah : takär : härrannum : fär-l : hn er kuop : øh : hans : kuophiät : uarrar : äuiniliha

Ja3 takkär härrannum fär att han er guoð ø3 hans guoðhiät warar äwinnili3a.

'Jag tackar herren för att han är god och hans godhet varar evinnerligen.'
(D Rv244)

käristin : haf : skäriřap : baþä : bäräim øh : runär : um : nikuläsär mäsutahin

Kristin hav skrivað baðä präim ø3 runär um Nikuläsär mässuda3in.

'Kristin har skrivit både prim och runor på Niklasmässodagen.'
(D Rv243)

Eftersom det är osannolikt att denna konvention uppstått oberoende så betraktar jag den som en direkt fortsättning på den vikingatida praktiken.

Under vikingatid är ju **k**-runan praktiskt taget den enda konsonantruna som uppträder stungen (som **g**-runa) i svenska runinskrifter.¹ Man kan då notera att det i Västmanland endast är i sydligaste delen av landskapet som **g**-runor alls förekommer i vikingatida ristningar (i Vs 5, Vs 12, Vs 15 och Vs 17). Norr om en linje Lillhärad-Skerike-Tillberga-Sevalla har man i stället **k**-runor för *g* (i Vs 18, Vs 19, Vs 22, Vs 24, Vs 27, Vs 29 och Vs 31). Detta stämmer även med att avsaknad av **g**-runor över huvud taget är ett nordligt drag eftersom sådana helt saknas i vikingatida ristningar i Gäst-

¹ Stungen **t**-runa (**d**-runa) förekommer i fem tydligt sena vikingatida inskrifter, tre på Öland och två i Uppland (Källström 2016, 124): Öl Fv1911;274B, Öl ATA4684/43A, Öl ATA411-4568-1998D, U 216 och U 572.

rikland, Hälsingland, Medelpad och Jämtland. Det är sannolikt att även Dalarna hört till detta område utan **g**-runa under vikingatid. Det är först från omkring 1575 som en **g**-runa återfinns bland dalrunorna.

Det andra argumentet för dalrunornas vikingatida rötter – som klart pekar på inflytande söderifrån från Mälardalen – är att stunget **u** (**ŋ**) är belagt för **o** både i medeltida och tidiga 1500-talsinskrifter från Dalarna (Fridell 2022, 178 f.). Det är ett drag som har kontinuitet tillbaka till vikingatida inskrifter från östra Västmanland och västra Uppland (sammanslagt 13 inskrifter), alltså i ett till Dalarna angränsande område (Strid 1989, 17; Lagman 1990, 90, 117). Också i detta fall är det osannolikt att det är fråga om en oberoende medeltida novation utan det bör i stället vara en kvarvarande arkaism.

Det finns två kända vikingatida runstenar från Dalarna (D TUNUM1972;25 och D Fv1993;174), båda endast fragment varav ett försvunnet. Dessutom föreligger ett runbleck av koppar med runor av samma vikingatida typ (Pereswetoff-Morath 2019, 216). Att dessa inskrifter förekommer visar att runkunskapen funnits i landskapet. De runor som är belagda i dessa inskrifter är:

Ʒ f ŋ u ʰ o R r ʳ k * h t n t a ʳ m ŋ l ʳ

Sju medeltida runinskrifter är kända från Dalarna: fyra i trä dendrokronologiskt daterade till år 1286 (D Fv2013;282C Älvdalen), 1299 (D Fv2013;282B Mora), 1333 (D Fv2013;282A Mora) och 1495 (D Fv2013;283 Våmhus), samt två blybleck från Leksand, där det ena (D Fv1980;230) har en lång inskrift på latin och därmed ingår i en helt annan tradition och kontext och det andra (D Fv1979;229) har en dunkel otolkad inskrift, möjligen även den på latin. Den sjunde inskriften från Bergkarlås i Mora har egendomliga runformer och en otolkad text. De runor som förekommer i de fyra förstnämnda inskrifterna är:

Ʒ f ŋ u R r * h t n l i t a ' s t B b ŋ o t æ

Av dessa har som påpekats **ŋ o** anknytning både bakåt till vikingatid (i Västmanland och Uppland) och framåt till tidigt femtonhundratals (i Dalarna). Även **t æ** fortsätter att användas under 1500-talet i något ändrad form. Distinktionen mellan å ena sidan kortkvist-**n** och å andra sidan långkvist-**a** är typisk också för de senare dalrunorna.

Att det finns en kontinuitet mellan de medeltida dalska runorna och det tidiga 1500-talets dalrunor är ingen kontroversiell ståndpunkt. Helmer Gustavson (2003, 263; 2004, 71; 2010, 5) anser uttryckligen och bestämt att så är fallet. Samtidigt begränsar han alltid benämningen *dalrunor* till

runor från 1500-talet och framåt. Så skriver han (2003, 262) till exempel: ”Det förefaller alltså som om vi förutom en medeltida runtradition i Dalarna har haft tre skeden av en långlivad dalruntradition i Ovansiljan.” Jag menar att detta är inkonsekvent och anser att man just på grund av den tydliga kontinuiteten från medeltid till 1500-tal också bör kalla de medeltida runorna i Övre Dalarna (med undantag för runorna på de två blyblecken som följer en annan tradition och kanske har en proveniens utanför Dalarna) för *dalrunor*. Dalrunornas första skede borde därför dateras till 1200–1575.

Inskrifter med dalrunor från perioden omkring 1500–75 har jag förut gått igenom och återgett utifrån vad som finns publicerat och tillgängligt, totalt tio inskrifter (Fridell 2022), men har nu upptäckt att Helmer Gustavson (2010, 4) till denna period för ytterligare en inskrift som inte är registrerad i Samnordisk runtextdatabas. Det är fråga om en inskrift på en runstav från Mora med inskriften **ita : ristānisä : um : santä : hitārihs : tah** *Ita ristä Nissä um Santä Hindrihs dag* ’Detta ristade Nisse på Sankt Hindriks dag (Hindersmässodagen)’. Dessutom bör hit räknas även de otolkade inskrifterna 1 och 2 från Sparrladan i Indor i Våmhus som har samma typ av runor (D Rv189; varom se Gustavson 1984, 34–36; Fridell, manus). De är dendrokronologiskt daterade till 1574–75.

De dalrunor som återfinns under denna period är följande:

ʝf ʞu ɔp ʝʝä Rr ʝk *h ʝn li ʝa 's 1t Bb ʝm ʞi ʞo ʝe ʝä ʝo

Man kan konstatera att de flesta runor fortfarande har vikingatida former. Det gäller samtliga konsonantrunor som alltså inte bara har samma fonetiska innebörd som under vikingatid (dvs. står för både tonande och tonlösa motsvarigheter) utan också samma utseende. Observera också att ɔ inte är en **d**-runa utan en **p**-runa – både genetiskt som tecken och till sitt ljudvärde. Bland vokalrunorna kvarstår ʞu, ʝä, li, ʝa och ʞo. ʝe är till formen ett kortkvist-**a** men med annat innehåll. De runor som saknar vikingatida motsvarigheter är ʝä och ʝä som dock väl egentligen är stungna ʝa resp. ʝe. Helt ny är ʝo som är en ursprunglig kalenderruna (Gustavson och Hallonqvist 1994, 161). Om man ställer upp vokalrunorna i en firsiding ser man att **o**-runan verkar fylla en lucka för att få symmetri i vokalsystemet:

li		ʞu
ʝe	ʞo	ʝo
ʝä		ʝä
	ʝa	

Omkring 1575 sker en medveten förändring av dalrunorna. Den brukar beskrivas som en anpassning till det latinska alfabetet i så måtto att man får en runa som motsvarande varje bokstav i alfabetet. Men det är samtidigt och minst lika grundläggande ett brott med principen för konsonantrunornas fonologi. I stället för denna grovt fonetiska princip där tonande och tonlösa motsvarigheter betecknas med samma runa – oavsett att de avser olika fonem – får man nu en mer fonematisk uppdelning.

Att det sker en reform av dalrunorna vid 1500-talets slut och vad den konkret innebär är alla ense om, men det finns olika sätt att beskriva denna reform. Det är snarast en fråga om ordval. Det är förvisso en radikal reform och initiativet till den har väl sannolikt tagits ”uppifrån” av en lärd person, troligast en präst, men det kan, menar jag, inte ses som ett avbrott i kontinuiteten (annorlunda Gustavson 2004, 71). Det är i grunden samma runrad som fortsätter att användas och inskrifterna blir inte mindre folkliga till sin karaktär utan har samma användningsområden som tidigare.

Det typiska dalrunealfabetet under tidigt 1600-tal får i och med reformen följande utseende:

X a B b ʎ c D d ʎ e ʃ f ʀ g *h i ʎ k ʀ l ʃ m ʀ n φ o ʃ p R r ' s ʀ t
 ʀ u ʀ y *ä ʀ ä ʀ ö

Den kännetecknande **a**-dalrunan uppstår genom att **ʀ** ”tippats över” till **X**. Förändringen beträffande konsonanternas fonologi innebär att man inför två nya runor **ʀ g** och **ʃ p**. Den första är sannolikt en faciliterad form av en stungen **k**-runa **ʃ** (som Bureus 1599 rapporterar som **g**-dalruna; Gustavson 2010, 2) som kan utföras med endast tre kinem, till skillnad från sin förebild som kräver fem. **p**-runan är en kalenderruna. Den gamla **p**-runan **D**, som fram tills nu har betecknat endast **ð** (efter det att den tonlösa motsvarigheten försvann i språket, sannolikt omkring 1400) blir nu i stället en **d**-runa som står för /d/-fonemet (med allofonerna **d** och **ð**). För att få en motsvarighet till **c** tar man till långkvist-**s** som varit känt inom den lärda runtraditionen och nu är ”ledigt”. På motsvarande sätt har den ”lediga” formvarianten **ʀ** av **t** (eftersom dalrune-**t** tidigare alltid varit **ʀ**) utnyttjats för att bli den gemensamma runan för **y** och **ö** (rundade främre vokaler). I och med att initialt **h** senare under 1600-talet bortfaller i dialekten antar **h**-runan ljudvärdet **å** och därmed blir runan **ʃ** ”ledigt” för att i stället beteckna **ä**. Genom denna kedjeförskjutning ***h** > ***å** → ***ä** > **ʃ ä** → **ʀ ä** > **∅** ”slipper” man stungna runor i alfabetet.

Det har påpekats (Gustavson och Hallonqvist 1994, 163) att det just vid tiden för runreformen dyker upp ett antal inskrifter med runor i alfa-

betets ordning. Han tänker sig att dessa kan ha haft som syfte att bidra till att sprida det nya. Att nyordningen orsakat viss förvirring kan ses i en av dessa alfabetsinskrifter från Öna i Mora (D Rv251; avritning hos Gustavson och Hallonqvist 1994, 163): **apdefgåiklmnubcrstohäö**. Som synes har man bytt plats på ett antal runor: **p** och **b**, **å** och **h**, **u** och **o**. De är alla runor som på ett eller annat sätt påverkats av förändringarna.

Den äldsta medeltida ristningen i landskapet, dendrokronologiskt daterad till 1286, innehåller endast ordet **æfrunir** (D Fv2013;282C). Den finns inskuren i en dörrkarm i kyrkhärbret på Prästgården i Älvdalens socken. Det är alltså inte fråga om den lärt skapade formen *runa*, utan den nedärvda och folkligt traderade nordiska *run*. Det är också endast en av två gånger som ordet förekommer i runinskrifter i Dalarna. Den andra är den tidiga 1500-talsinskriften från Månsta i Älvdalen (D Rv243): **käristin : haf : skäriřap : bapä : bäräim oh : runär : um : nikuläsär mäsutahin** *Kristin hav skrivað baðä präim oz runär um Nikuläsär mässudazin* 'Kristin har skrivit både prim och runor på Niklasmässodagen.' Tyvärr går det inte av formen att se om det här är ackusativ pluralis av *run* eller *runa* (jfr Levander 1909, 11, 25, 30), kanske troligast det förstnämnda.

Man kan fundera över vad *ævrūnir* betyder. En möjlighet är 'runor som ristas för att få ärva' men det verkar egendomligt. Kanske det i stället betyder 'runor som gått i arv, nedärvda runor'?

Litteratur

- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
 Bureus, Johannes. 1599. *Runakänslanäs Lärä-span*. Uppsala. [Digitalt tillgänglig här: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-96478>]
 D Fv[årtal]; + sidonr = inskrift från Dalarna publicerad i *Fornvännen*, 1906 ff.
 D Rv + nr = inskrift med nummer i Runverkets register över dalruneinskrifter, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
 D TUNUM1972;25 = inskrift från Dalarna publicerad i Lars Andersson, "'orum': Runstenen från Norr Hesse i Stora Tuna – ett 25-årsminne," *Tunum: Tunabygdens fornminnes- och hembygdsförenings årsskrift 1972*: 24–26.
 Fridell, Staffan. 2022. "Tidiga inskrifter med dalrunor." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 12 (2021, publ. 2022): 177–82.
 —. Manus. "En annorlunda inskrift med dalrunor."
 Gustavson, Helmer. 1984. "Dalrunorna och inskrifterna i Sparrladan." I *Från kulturdagarna i Bonäs bygdegård 1983*, red. Stig Björklund, 29–38. Hembygds-skildringar, 29. Uppsala. [Även publicerad i Helmer Gustavson, *Gamla och nya runor: Artiklar 1982–2001* (Stockholm, 2003).]
 —. 2003. "Dalrunor i Dalarnas museum." *Dalarna* 73: 253–64.

- . 2004. "Nytidsrunor: En ny syn på dalrunorna." I *Vår språkliga spännvidd*, red. Andreas Östborn, 63–72. Mora.
- . 2010. "Dalecarlian Runes." Preprints to the Seventh International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, Oslo 2010. [Digitalt tillgänglig här: <https://www.khm.uio.no/english/research/publications/7th-symposium-preprints/documents/Gustavson.pdf>]
- Gustavson, Helmer, och Sven-Göran Hallonquist. 1994. "Dalrunorna: En vidareutveckling av de medeltida runorna?" I *Runmärkt: Från brev till klotter: Runorna under medeltiden*, red. Solbritt Benneth, Jonas Ferenius, Helmer Gustavson och Marit Åhlén, 157–76. Stockholm.
- Källström, Magnus. 2016. "Gravhällsfragmentet från Tornby i Fornåsa i Östergötland och utvecklingen av några medeltida runformer." *Futhark: International Journal of Runic Studies* 6 (2015, publ. 2016): 107–42.
- Lagman, Svante. 1990. *De stungna runorna: Användning och ljudvärden i runsvenska steninskrifter*. Runrön, 4. Uppsala.
- Levander, Lars. 1909. *Älvdalsmålet i Dalarna: Ordböjning och syntax*. Svenska landsmål och svenskt folkliv, 4:3. Stockholm.
- Pereswetoff-Morath, Sofia. 2019. *Viking-Age Runic Plates: Readings and Interpretations*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi, 155; Runrön, 21. Uppsala.
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>
- SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.
- SRI, 1 = *Ölands runinskrifter*, av Sven Söderberg och Erik Brate (1900–06).
- SRI, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson (1940–58).
- SRI, 13 = *Västmanlands runinskrifter*, av Sven B. F. Jansson (1964).
- Strid, Jan Paul. 1989. "Ludvig, Auðun och Opbiorn: Om ett personnamnselement och den runsvenska utvecklingen av diftongen *au*." *Studia anthroponymica Scandinavica* 7: 5–24.
- U + nr = signum i *Upplands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 6–9.
- Vs + nr = signum i *Västmanlands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 13.
- Öl + nr = signum i *Ölands runinskrifter*, d.v.s. SRI, 1.
- Öl ATA4684/43A = inskrift från Hulterstads kyrkogård, Öland, behandlad i rapport av Sven B. F. Jansson till Riksantikvarieämbetet, 1943. ATA diariern 4684/43.
- Öl ATA411-4568-1998D = inskrift från Hulterstads kyrka, behandlad i rapport av Jan Owe till Riksantikvarieämbetet, 1998. ATA diariern 411-4568-1998.
- Öl Fv1911;274B = inskrift från Resmo kyrka upptagen under inv. nr 14533 i "Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet: Tillväxten under år 1911", *Fornvännen* 6 (1911): 205–90.

The Early Runic Mini-Symposia: Some Personal Reflections

By Michael P. Barnes

For reasons I can no longer recall, I was invited in 1986 to join a group of Swedish runologists from Runverket (then based in Stockholm) on one of their spring and summer rune-stone painting forays. Participating, apart from me, were Marit Åhlén, Helmer Gustavson, Jan Paul Strid, a stone conservator whose name eludes me, and, I think, Riksantikvariets photographer, Bengt Lundberg, recording the progress of our work for posterity. The whole exercise on this occasion was centred on the Rök stone in Östergötland. For several days we were quartered in Ombergs Turisthotell, which lay nearby, seemingly run by a chap who doubled up as gardener, waiter, and, for all I know, chef as well. The hotel boasted an extensive menu, but it rapidly became clear that we were expected to follow the waiter's recommendation, which on most evenings directed us to *vätternröding*. For our midday repast we bought in some variety of *sik*, which we ate encamped round the Rök monument. Conversation at one point turned to a possible reunion the following year, and before we left we had resolved to meet again in Orkney and the Isle of Man in 1987. I was at the time working on the runic inscriptions of Maeshowe, and reckoned the input of fellow runologists could only benefit my endeavours. For the Manx leg of the trip, Ray Page had kindly agreed to come over and share with us his extensive knowledge of the island's rune-stones. The core group on this occasion consisted once again of Marit Åhlén, Helmer Gustavson, Jan Paul Strid and me, augmented by Thorgunn Snædal, and with Terje Spurkland representing Norway. James Knirk had been invited to join us as an honorary Norwegian but for practical reasons was unable to take part, and offered Terje as a replacement. In Orkney we stayed at the Kirkwall Hotel, some distance from Maeshowe. Our transport was

Barnes, Michael P. "The Early Runic Mini-Symposia: Some Personal Reflections."
Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 225–32.
DOI: 10.33063/futhark.14.1076

an antique van, to which Marit had to apply all her considerable driving skills, were we to get safely to and from Maeshowe each day. While in Man (where transport was altogether smoother) we decided to put such runological get-togethers on a firmer and slightly more formal footing. Thus it was that Helmer came to issue invitations to the first runic mini-symposium, to be held on Gotland in 1988. (This and subsequent meetings up to and including No. 16, held in Eichstätt, Germany, in 2003, are more fully and soberly documented – year by year – in *Nytt om runer* 4–19).

It was a smallish group that foregathered in Visby, but about twice as large as the Rök and Orkney/Man cohorts. I can no longer recall with certainty all who were there, but seasoned runologists such as Ray Page and Marie Stoklund had been added to the mix. The idea was, I think, to bring together the foremost experts from such countries as engaged in field-runological activity (German participation was lacking, though it appeared at later symposia in the person of Klaus Düwel). Desk-bound runologists were definitely not included, and although the rising generation was represented by Henrik Williams and Svante Lagman, there was no talk in this era of involving PhD students and the like as a matter of policy. Short papers were read and discussed, but the bulk of the time was spent travelling to, examining, and offering opinions on runic carvings – as became the norm at these gatherings. My abiding memory of the Gotland symposium is the three-page document I had to carry with me, signed by Major L-O Pettersson, “Säkerhetschef”, allowing me as an alien to enter restricted areas of northern Gotland and Fårö. And prominent along the roads were signs in several languages, including Russian, warning travellers against proceeding without such permission. Protected by our documentation, however, we were able to visit and examine runic carvings over the whole of Gotland, as also on Fårö.

The 1989 mini-symposium – No. 2 in the series – was arranged by Marie Stoklund on Bornholm. Again, I cannot now call to mind all of those who took part, but I am fairly sure it was much the same group as the year before, with certain additions. I remember a hungry Ray Page, aided by Christine Fell, consuming bowls of very reasonably priced chips, and Jan Ragnar Hagland arguing at a discussion session in favour of *nynorsk* signage of runic inscriptions in Norway; Börje Westlund, too, had begun to lend his eloquence to our throng – indeed he may well have been one of the many vehemently disputing the necessity of *nynorsk* signage. A norm for the transliteration of runes – that evergreen topic – was also on the agenda, but as previously and since, no useful conclusion was reached. Of prime importance: large numbers of Bornholm’s stone inscriptions were

visited, studied and discussed in what became the usual manner; that is to say, participants crowded round the objects, often shielding the view from others, and offered their opinions on matters great and small.

1990 saw the mini-symposium move to England, with Ray Page and Chris Fell as the organisers, and with the then Anglo-Saxon runologist, David Parsons, as a welcome addition. This gathering – the third – became known as the “Northumbrian symposium”, since the sites visited were chiefly in the North of England, though by no means all were within the confines of Northumbria. The symposium in fact began in Corpus Christi College, Cambridge, of which Ray was a fellow, where the damp, spartan student accommodation seemed to come as something of a surprise to certain of the participants. In Corpus, Ray showed us items of runic interest, in particular an inscription (if that is the right term) executed in dry-point in the margin of a medieval manuscript. And the numismatist, Mark Blackburn, made it possible for participants to examine the Anglo-Saxon runic coins of the Fitzwilliam Museum. From Cambridge the assembled runologists were whisked away by mini-bus to Slingsby Hall, near York, where we were put up in the most congenial surroundings and extremely well fed by Chris Fell’s brother and family. From there, two separate parties set out on long journeys to visit the most notable Anglo-Saxon and Scandinavian runic inscriptions of the North (almost entirely stone). Most people went in the mini-bus, but for the ease and comfort of all Marit Åhlén was put in charge of Chris Fell’s small camper van, popularly known as the “Praguemobile”; she was joined by Jan Paul Strid, who found space to lie flat and nurse his bad back, and by me, whose job was to act as map reader and thus ensure that we did not lose sight of the mini-bus for any lengthy period of time. The Praguemobile had several notable features. Most remarkable was the tap affixed to the wash basin: when turned on it dispensed not water, but real ale. Distances between runic inscriptions are often considerable in the North of England, and one night was spent at a hotel in Armathwaite, Cumbria. Here the more discerning participants seized the opportunity to inspect Armathwaite station on the legendary Settle and Carlisle Railway (saved from closure by a vigorous local and national campaign and now once again a thriving part of Britain’s rail network).

In 1991 mini-symposium participants met in Hälsingland for the fourth gathering. Foremost on the agenda were the staveless runes, with visits to all the relevant rune-stones (as of course to others as well). Lena Peterson was in attendance, demonstrating the clear distinction in length between staveless **f** and **h**, for which she had argued cogently in her paper ‘The

graphemic system of the staveless runes' given at the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, Grindaheim, Norway, 1990. A half day was dedicated to various presentations by members of the symposium. Memories of this event cannot easily exclude the accommodation. Our quarters were in Forsa *folkhögskola* and proved to be, with one exception, the worst mini-symposium participants have had to suffer. The food was sparse and could border on the inedible, while the rooms were decorated with large notices informing guests that the consumption of alcohol was strictly forbidden, and threatening anyone foolhardy enough to break this decree with spine-chilling consequences.

In 1992 Jan Ragnar Hagland (in cooperation with Aud Beverfjord) invited a by now somewhat larger core group to the fifth meeting in Trondheim. This proved to be one of the busier symposia, with a couple of lectures thrown in, visits to museums as well as to Nidaros cathedral (with its many runic carvings), and an excursion to inner-Trøndelag. Participants were able to examine, *inter alia*, some of the loose objects discovered during excavations at the Trondheim site known as Folkebibliotekstomta, the Kuli stone (insofar as the painting of the runes allows one to see clearly anything runic on this much worn artefact), and the agglomeration of runic graffiti at "Skrivarberget", Ystines.

The sixth meeting, held in Copenhagen at the invitation of Marie Stoklund, was also action-packed. It included a lengthy visit to the Danish National Museum where many Danish and some Greenlandic runic inscriptions have found a home. There were also trips to the older-*futhark* Stenstad stone (of Norwegian provenance) and to some important early Viking-Age inscriptions, all located in the vicinity of Copenhagen. I note that Michael Lerche Nielsen, then a PhD student at Copenhagen's Institut for navneforskning, was invited for the first time. He was there principally to act as guide on the excursion, but his inclusion shows that the mini-symposium was gradually widening its horizons.

German participation seems to have become well-established at this stage, for in 1994 we were invited by Edith Marold to Schleswig for the seventh gathering. Although a range of inscriptions from the Schleswig area were examined (a great many loose objects and not least the Hedeby stones), this proved to be a very different kind of meeting from those participants had become used to: more formal and involving the delivery of a great many papers, to be gathered and published in one of the impressive *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (No. 25 in the event). Perusal of this volume will indicate more or less who was present and what they were all up to (though Tineke Looijenga, the

first Dutch representative, is invisible since her paper was not included). For those who took part it is instructive to study the 21-page ‘Diskussion zum Thema Handelssprachen und Runeninschriften in Haithabu und vergleichbaren Handelszentren’ led by Helmer Gustavson and featuring “Diskussionsbeiträge” by Jan Ragnar Hagland, Karin Fjellhammer Seim and Marit Åhlén. I think I can state with confidence that the printed version bears absolutely no relation to what was actually said on the day. My firm recollection is that all four participants were anxious to abandon the venture (most people at this stage were more than ready for a drink), and only rose to the challenge when cajoled by Klaus Düwel, keener than most to hear what they had to say. In the event this proved to be next to nothing: the audience listened inattentively to some fifteen minutes of waffle, which gradually petered out. Possibly too much was being asked of participants. Certainly the excursion to the Dannevirke and other places of interest proved a strenuous exercise: anyone lagging behind on our extensive wanderings was geed on by two formidable ladies who would brook no backsliding or delay. By the evening many had trouble summoning up enough energy to eat the delicious spread that awaited us in Schleswig.

The eighth runic mini-symposium took place in 1995 in Oslo and Fredrikstad. It was arranged jointly by Universitetets oldsaksamling, Oslo, and Runearkivet, in the person of James Knirk. After a morning in Oslo visiting Runearkivet and the rune-stone store on Bygdøy, where many of the important inscriptions in the older *fubark* had found temporary accommodation, participants were bussed to Isegran (Universitetets arkeologiske stasjon) in Frederikstad, where they were to stay for the duration of the symposium. On the first full day, runic inscriptions and rock carvings in Østfold were examined, followed after lunch by the delivery of short presentations. The highlight of the symposium was an excursion through Bohuslän all the way to Lödöse, taking in, *inter alia*, the Kalleby, Hoga and Rävsaal stones, and ending with an examination of many of the loose objects discovered during the Lödöse excavations. The weather on the day of the excursion was distinctly rainy, and the path from the bus to the Hoga stone led through muddy fields. In order to spare participants’ footwear and nether garments, the organisers kindly issued everyone with large white plastic bags, the overall effect of which was to make a gathering of bedraggled field runologists look like a group of intrepid scientists entering the site of a nuclear disaster.

The ninth runic mini-symposium (1996) was arranged by Börje Westlund in collaboration with Svante Lagman. Participants were invited

to Linköping, and the main object of the meeting was to offer hands-on experience of the many notable rune-stones of Östergötland. Högby, Ingelstad, Kälvesten, Ledberg, Oklunda and Rök were all examined, to name but a few. There was also a visit to Vadstena, and a brief lecture and discussion session. A precious memory from this symposium is of James Knirk up on high (possibly on someone's shoulders) taking shots for himself and others of the runes on the top of the Rök stone.

In 1997 the symposium moved to Jutland for its tenth gathering, more precisely to Hald near Viborg. Marie Stoklund was the organiser, ably assisted by others, including Michael Lerche Nielsen. This was a meeting very much in the mould of the previous year's gathering in Östergötland, with visits to notable rune-stones in the forefront. Time was, however, also set aside for discussion of runic corpus editions, and the presentation of new finds. *Nytt om runer* 13: 33 informs us further that during the meeting an informal runological e-mail network was established. Whatever became of that, I wonder?

The eleventh symposium took place in the Isle of Man in 1998. It had many organisers: As well as me, there was Judith Jesch, David Parsons, Ray Page and Sir David Wilson. With so many stalwarts in charge, it is remarkable that no better accommodation than the boys' dormitories in King William's College, Castletown, could be found. Participants were offered iron bedsteads with lumpy mattresses in rooms of four or five; the dormitories otherwise were almost bare, save for pictures of scantily clad females which decorated most of the available wall space. Such meals as the College provided were hardly in the five-star category (though the symposium "banquet" showed promise). Without doubt, these lodgings were the worst mini-symposium-goers have had to put up with. In fairness it should be pointed out that things seem to have improved greatly in the intervening years. The current King William's College web-site shows modern (if still largely dormitory) accommodation and speaks of "sumptuous catering". The symposium otherwise was a great success. Virtually all of the Manx rune-stones were inspected, including those in the Manx Museum; and the Iron-Age hill fort and Viking ship burial site at Balladoole – complete with interpretation by Sir David Wilson – was thrown in for good measure. On the second evening of the symposium, Sir David and Lady Eva provided participants with a delicious home-cooked meal at their home in the Old Lifeboat House, Castletown.

These personal reminiscences of the early runic mini-symposia have grown rather more extensive than I intended. Since meetings closer in time will be more familiar to many of today's participants, I will content myself

with listing them, interspersing odd comments as seems appropriate. The most recent meetings (from 2004 onwards) I will simply enumerate.

The twelfth meeting took place in Groningen in the Netherlands in 1999, and was organised by Tineke Looijenga. I was not myself present, so can offer no insights (but see *Nytt om runer* 15: 38–9). For reasons that escape me, it had been decided not to hold a symposium at all in the following year. This I thought a shame, since it had up to that point been an annual get-together. I therefore took it upon myself to issue invitations to the usual suspects, urging them to undertake the hazardous journey to Orkney and Shetland. Virtually everything of runic interest in the islands was examined – even Eshaness II, though this Shetland gravestone is so worn its inscriptions can only be seen under cover with the help of artificial light. I still treasure the pictures I have of participants lying flat on the ground, covered with blankets, trying to make out something of what was once there. For anyone ignorant of the context, these images must suggest a comedy sketch rather than serious runological investigation. Orkney and Shetland 2000, then, became the thirteenth annual runic mini-symposium.

Three excellent meetings were arranged in the immediately following years: by Per Stille in Lund (2001, the fourteenth); by Henrik Williams, Jan Paul Strid, and Mindy MacLeod – Kalmar, Öland and Blekinge (2002, the fifteenth); and by Klaus Düwel, Edith Marold, Alfred Bammesberger, and Gaby Waxenberger in Eichstätt, Germany (2003, the sixteenth). These gatherings are fully described in the relevant numbers of *Nytt om runer*: Lund in vol. 17: 41; Kalmar, Öland and Blekinge in vol. 18: 28; Eichstätt in vol. 19: 31–3. As the three pages dedicated to the Eichstätt meeting indicate, this was a symposium with a difference. In the manner of the Schleswig gathering in 1994, it was more of a general workshop, with emphasis on the exchange of ideas and in particular the presentation of papers, culminating in publication – again in one of de Gruyter's unaffordable *Ergänzungsbände* (No. 51). Time was, however, also set aside for the examination of inscriptions, thus honouring the spirit of the mini-symposia.

With Eichstätt regular written reports on the annual gatherings of field runologists come to an end, for with volume 19 of *Nytt om runer* (2004; publ. 2006) publication of this most useful bulletin of runic research regrettably ceased. For knowledge of subsequent runic mini-symposia, we must rely on our memories and such pre-prints, hand-outs, etc. as have survived attempts to de-clutter our offices, homes and computers. Fortunately, symposia nos 17–29 will be present in the minds of many or most

of today's participants, and details of academic and social interest can be sought from those who attended. I was present at some of the meetings, but by no means all, and my recollections are therefore patchy. The most sensible thing I can thus do is to end with a simple list, giving (1) the year of each meeting after 2003, (2) the number of the meeting in the series, and (3) the venue. It is sincerely to be hoped that someone at a future date will consider adding their personal recollections of the post-2003 meetings to the remarks I have made here.

- 2004: 17, Bergen
- 2005: 18, Copenhagen
- 2006: 19, Östergötland/Småland
- 2007: 20, Gotland
- 2008: 21, Paris
- 2009: 22, Sigtuna
- 2010: 23, Schleswig
- 2011: 24, Uppsala
- 2012: 25, Stavanger
- 2013: 26, Mora
- 2014: 27, Oslo
- 2015: 28, Bornholm
- 2016: 29, Isle of Man
- 2017: 30, Skara
- 2018: 31, Trondheim
- 2019: 32, Sundsvall
- 2022: 33, Uppsala
- 2023: 34, Copenhagen
- 2024: 35, Oslo
- 2025: 36, Orkney

Review Article

Klaus Düwel, Robert Nedoma, and Sigmund Oehrl. *Die südgermanischen Runeninschriften: Mit Beiträgen von Moritz Paysan, Peter Pieper, Diana Sauer und Frauke Stein*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 119. Berlin/Boston: De Gruyter, 2020. 2 vols, 1331 pp. ISBN 978-3-11-053099-5. €199,95.

Reviewed by Martin Dewey-Findell

Introduction

Corpus editions are one of the most vital tools for the researcher into any aspect of runology and have an enduring legacy as reference works many years after their publication. It is partly for this reason that *Futhark* dedicated a full issue to them (*Futhark* 12, 2021 [publ. 2022]), and the publication of new corpus editions has been one of the aims of the long-running German project Runische Schriftlichkeit in den germanischen Sprachen (RuneS). To date, project participants have published or are preparing editions of the Frisian inscriptions (Kaiser 2021); Nordic *runica manuscripta* outside Scandinavia (Bauer and Heizmann 2026); and the Old English (and pre-Old English) inscriptions (Waxenberger, forthcoming). The corpus edition of the South Germanic inscriptions precedes all of these and is a work of formidable size and scope. The production of this work was a long-standing ambition of the late Professor Klaus Düwel and it should be seen as part of his legacy.

The South Germanic corpus is more modest in size than some others, although the inclusion of recent finds has expanded it significantly from earlier editions: Arntz and Zeiss (1939) covered 28 South Germanic inscriptions (although they did not use this term, and their larger corpus was defined as “continental” rather than “South Germanic” — see below); the chapter of Krause and Jankuhn (1966) covering this material had 35; and Opitz (1977) had 56. The new edition has 141 entries, including a number

Dewey-Findell, Martin. “Review of Klaus Düwel, Robert Nedoma, and Sigmund Oehrl. *Die südgermanischen Runeninschriften: Mit Beiträgen von Moritz Paysan, Peter Pieper, Diana Sauer und Frauke Stein*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 119. Berlin/Boston: De Gruyter, 2020. 2 vols, 1331 pp. ISBN 978-3-11-053099-5.” *Futhark: International Journal of Runic Studies* 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 233–44.

DOI: 10.33063/futhark.14.1093

of objects which are lost, and a number of inscriptions about which there is some degree of doubt in regard to authenticity and/or runic character. Some 56 of the entries fall into one or both of these categories although this is not to be taken as an argument for exclusion. Many of the uncertain cases have been included in older corpus editions as worthy of consideration and discussion, and it would have been remiss of the editors to leave them out.

Structure

The edition is a hefty work in two volumes: Part 1 contains the prefatory material and analysis together with the corpus entries while the slimmer Part 2 consists of the bibliography, indexes, high quality colour plates and other helpful information such as handlists of the inscriptions subdivided by object type, relative chronology and so on. Placing this reference material in a separate volume benefits the user by saving a great deal of flipping back and forth that would otherwise have taxed both the brain and the forearms of the reader.

The introductory sections take up about 220 pages, almost a quarter of Part 1. As well as the apparatus about abbreviations and notation used in the edition, there are accounts of the history of research on the South Germanic inscriptions; the history of runic writing in the South Germanic area; Sauer's chronological discussion (which establishes a relative chronology and periodisation, where much of the earlier literature concerned itself primarily or exclusively with absolute dating); and Nedoma's extensive analysis of the script and language of the inscriptions, which could form a short book in itself and will be discussed in more detail below. This is followed by several shorter commentaries on the matters of magic, authenticity, paratextual signs and the use of technology such as microscopy for the first-hand study of inscriptions. After two appendices by Nedoma (the first a short summary listing the inscribed objects and the contents of the inscriptions, and the second a breakdown of the corpus into categories based on legibility and levels of confidence about their authenticity and/or runic character), the main corpus entries take up the remainder of the volume.

One of the notable ways in which the edition aids the reader is by presenting inscriptions at three levels of detail: the short summary in Appendix 1; an expanded summary with key information about the object, the find context and its dating at the start of each corpus entry; and the more detailed description and analysis in the remainder of the entry. This makes referencing and comparison much easier than if one had to dig through the full entry in detail to extract basic information.

Definitions and inclusion/exclusion of inscriptions

One of the first problems that any corpus edition needs to address is how to define the corpus and how to deal with borderline cases for inclusion in or exclusion from the corpus. The classification of this group of inscriptions as “South Germanic” defines the corpus on linguistic criteria and consequently excludes material that was included in some earlier publications (notably Arntz/Zeiss) which used geographical criteria. This is not to say that the location and geographical distribution of finds has been ignored, and when deciding on whether an item belongs in the corpus, other criteria must also be taken into account (such as dating, archaeological context, and the extent to which we can be certain that we are dealing with runic writing rather than script imitation or other marks that formally resemble runes). It is worth noting how this edition deals with the problematic or uncertain cases. In some earlier works, these problematic cases were removed from the main corpus and placed in an annex (Opitz, for instance, includes in an annex those inscriptions which are suspected of being modern or which are doubtfully runic). The new edition, instead of separating these items, adds tags to the sigla. With respect to questions of authenticity, items such as the Kärlich fibula are marked with a star: *SG-61 indicating *Authentizität [...] zweifelhaft oder nicht gegeben*, “authenticity [...] doubtful or not given” (p. xxviii). An intermediate confidence level is also marked: for cases like the much debated Kleines Schulerloch cave inscription (see contributions to Bammesberger and Waxenberger 2006), the asterisk is placed in parentheses, ^(*)SG-65, which is glossed as *Authentizität nicht gesichert*, “Authenticity not confirmed”. These categories naturally include various degrees of uncertainty or suspicion, and the boundary between *zweifelhaft* and *nicht gesichert* is a matter of judgement on each item. In the case of Kärlich, the fibula is probably authentic, and while there are strong grounds for regarding the inscription as modern, this cannot be determined beyond doubt (pp. 329 f.); but the same classification is also used for the Maria Saal bone (*SG-76), which is certainly a modern forgery (pp. 400 f.). The difficulties of ascertaining authenticity and the varying degrees of evidence and confidence are addressed and clarified in Düwel’s commentary (pp. cxlii–cxlvi).

Another question that must be addressed in relation to “authenticity” is how it should be referred to. There is a long tradition of labelling modern inscriptions as forgeries or fakes (*gefälscht*, *fälschungsverdächtig* etc.), but these terms ascribe to the maker a conscious intention to deceive, which can be demonstrated in some instances (like Maria Saal), but usually cannot,

since even if we are confident that the inscription is of modern origin, we do not know who made it or why. This matter has been discussed, e.g., by Williams (2012), who favours the more neutral term “modern” in general. With regard to the entries in the South Germanic corpus, however, there are perhaps stronger grounds for using the more loaded terms (although the editors do not set out their reasons explicitly). Many of the suspect items appeared in the early twentieth century, particularly in the 1920s–40s in the context of widespread popular interest in “Germanic” or “German” antiquities, an interest which was appropriated and amplified by the Nazis (see, e.g., Hunger 1984; Goodrick-Clarke 1992). Leaving aside the Weser bones (SG-134) whose authenticity is now accepted despite disputes in the past, the corpus contains ten items marked as doubtful (*SG-nn) and four marked as not confirmed (**SG-nn). Of these 14, nine came to light between 1920 and 1945. Naturally, the timing alone should not count against their authenticity, but we should note that the appeal (and financial value) of antiquities in this period did inspire an industry in archaeological forgeries such as the Maria Saal bone and the supposed discovery of “Attila’s grave” (Eichner 2006).

A further cause for caution or suspicion is that some of the inscriptions are associated with individuals who are known to have been involved in archaeological forgeries. The connection with these individuals is not necessarily probative: they include Ludwig Ahrens, who sold the (genuine) Weser bones to the Staatliches Naturhistorisches Museum in Oldenburg in 1927/28 but also sold them a number of carved bones which he had made himself (Pieper 1989);¹ and Otto Rieger, the discoverer of the Kleines Schulerloch inscription in 1937, who was also involved in the reporting of a “prehistoric” carving at the nearby Kastlhänghöhle which is certainly of modern origin (Düwel 2006, 324 f.; cf. Eichner 2006).

Linguistic analysis

The edition devotes a good deal of space to Nedoma’s extensive and comprehensive discussion of the linguistic issues, including the difficulties of defining the term *südgermanisch*. In practice, disentangling linguistic labels (e.g., *langobardisch*) from ethnic or political ones is no simple matter.

---

¹ Pieper notes the poor quality of Ahrens’ forgeries, which corroborates his scientific findings in favour of the rune-inscribed bones, since if the latter had been made in the modern period their manufacture would have required a much greater degree of sophistication (Pieper 1989, 225–33).

The examples on pp. lxi f. are instructive. In order to assign an inscription to a language group, various nonlinguistic factors must be taken into account, such as the geographical location of the find, its archaeological context (e.g., the inventory of finds from the same grave and from the same cemetery), and the style of the object. None of these factors can be decisive but this type of approach does raise important questions: if we are defining the corpus linguistically, and assigning objects to linguistic groupings (pre-OHG, pre-OS etc.) based largely on nonlinguistic criteria, how do we avoid projecting onto the past dialect differences which are only attested in later written records, or leaning on outdated assumptions about ethnicity and language? One of the examples highlighted in this section is the (Győr-)Ménfőcsanak fibula (OG-7), which is classed as East Germanic (and accordingly excluded from the South Germanic corpus) on the basis of its location and the style of the brooch; the inscription is only partly legible (transliterated **xxx(x)ai|---**? by Nedoma 2009, 123), so it obviously cannot be classified linguistically. From the limited evidence available, the classification is entirely reasonable, but we must be sensitive to the potential confusion that can arise from using a term like “East Germanic” (or “South Germanic”) as both a linguistic label and a geographical or stylistic one.

The linguistic analysis is thorough, covering phonology, morphology and syntax (to the extent that the latter is reconstructible from the very short texts). This section of the edition provides a valuable synthesis of, and a gateway to, the body of more detailed literature on these topics (notably Nedoma’s own extensive work on personal names). Especially welcome is the substantial treatment of graphematics and paratextual signs, which owes a considerable debt to the work of Graf (2010) and Waldispühl (2013).

Concerning pragmatics, a taxonomic system of text types (maker inscriptions, owner inscriptions and so on) is set out in the edition. The types are identified largely on the basis of the syntactic constructions found in the corpus (e.g., the group of inscriptions with the structure *Adressant*_{NOM} + ‘lieb, angenehm’ + *Adressat*_{DAT}, exemplified by SG-10 Bad Krozingen *Bōba leub Agiriike* (p. cxxvi)). Kaiser used a similar approach in the Frisian corpus edition (2021). Other possible analyses of these texts are considered, but the edition does not venture further into the field of pragmatics, which has been gaining more attention in runology, with some recent research showing possible paths to a more complete understanding of how the production and reading of runic inscriptions can be viewed as social acts (see, for example, Higgs 2025 on the pre-OE inscriptions).

Corpus entries

The articles on each inscription contain comprehensive, up to date descriptions of the inscription, the object and its context (dating, manufacture, archaeological context etc.), with a literature section covering the older corpus editions and wider literature relating to the inscription. Within this framework, individual entries inevitably vary in their length and focus. To illustrate some of the ways the edition handles the problems associated with individual entries, it is worth examining one in closer detail.

SG-88 Nordendorf I

The larger fibula from Nordendorf is one of the best known and earliest recorded South Germanic inscription-bearing objects and has attracted a great deal of attention and discussion, not least due to its mention of heathen gods. The earliest published description of the inscription is by Hofmann (1866), and the fibula continues to stimulate debate in the literature over 150 years later (see, e.g., Mees 2024). Its inscription, as presented in the edition, reads:

α _– ^Ilogapore ^{II}wodan ^{III}wigiponar; β _☒ awaleubwini≡

α *logapore Wōdan Wigiponar*; β *Awa Leubwini* (or *Awa leub Wini?*)

“α arglistig(e) [sind] Wodan [und] Kampf-Donar (oder: Weihe-Donar?); β Awa [und] Leubwini (oder: Awa [ist] lieb (angenehm) dem Wini bzw. Awa [wünscht] Liebes dem Wini?)”

“α devious, mendacious [are] Wodan [and] Battle-Donar (or Consecration-Donar); β Awa [and] Leubwini (or: Awa [is] dear (pleasing) to Wini, or: Awa [wishes] something dear for Wini?)” (p. 459; English translation by the reviewer).

This summary presentation (which is fleshed out in more detail in the corpus entry) illustrates a number of points about the edition’s approach. The use of diacritics and special characters to mark epigraphical features – such as the change in orientation between the two complexes (or two inscriptions?) α and β, indicated by ☒ – makes these visual features explicit, where they have often been neglected or subordinated. Likewise, the paratextual sign marked as ≡ (which is glossed in the description as “ein eibenrunenähnlicher Texttrenner”, “a text divider resembling a yew-rune”) is recorded alongside the runes (fig. 1). The attention to paratextual signs and other aspects of presentation is reflected throughout the edition

Fig. 1. SG-88 Nordendorf I, (*above*) back of headplate (Henning 1889, fig. 7), (*below*) detail of the runic inscription with the sequence **leubwini**≡ (photo: Michelle Waldispühl).

and indicative of the greater interest in these matters in more recent research (as discussed above).

Like all transliterations, this involves decisions about what is and is not salient for the runologist. One element which is not represented in the transliteration is the marking above the **o** of **wigiponar** (line α III) which resembles an **I** rune, and has been treated as such in some of the literature (e.g., by Arntz/Zeiss 1939, 281). The detailed description of the inscription (pp. 462–64) makes the reasons for this clear: this mark is, in the view of the compilers, the carver's first – and subsequently corrected – attempt

to form the “roof” of **o**. In this case, it is to be treated as part of the rune itself and therefore not to be marked in the transliteration.

While the edition does not have a section dedicated to the principles of transliteration, the matters of what is to be represented, and how, are explained in depth in the introductory material as part of Nedoma’s treatment of script and language (pp. lix–cxxviii).

This summary is followed by a brief presentation of key information about the object, the context of the find, dating, its current location, and a comprehensive set of references. The literature list includes the first mention of the brooch in the report of an academic assembly in 1865 where Prof. Lindenschmidt of the Römisch-Germanisches Zentralmuseum in Mainz presented it to the gathering (*VdPh* 1866, 125). This report does not include any information about the content of the inscription (which was first detailed by Hofmann in 1866). Not included in this overview of the literature is the treatment of Nordendorf in Stephens’ *Old-Northern Runic Monuments* (Stephens 1867–1901, 2: 574–81). This reviewer is not sure whether this was an inadvertent omission, or whether Stephens’ contribution was rejected as unhelpful for a modern audience. His account of the inscription does not add significantly to that of Hofmann, contains some rather odd readings, and must be read with an awareness of his anti-German sentiments. Since he was adamant that Germany had no native tradition of runic writing,² he placed the Nordendorf brooch in his group of “wanderers” (along with SG-95 Osthofen) and speculated that it had come to Germany from the “Northmen” (i.e., Scandinavians). Rather more usefully for the modern reader, Stephens does give a more detailed account of the discovery and presentation of the brooch by “Dr. L. Linden-smit [*sic*]”, albeit accompanied by some rather scathing remarks about Hofmann’s analysis. His work is certainly worthy of inclusion for the modern reader interested in the history of runology, but less so for those interested in the linguistic analysis of the inscription or in its historical, archaeological and art-historical context.

With its long history and numerous different approaches to reading and interpretation, Nordendorf I presents editors with the challenge of synthesising a very large volume of literature and evaluating many different interpretations. The interpretation favoured by the compilers is foregrounded in the summary, so the reader is not made to wait until the

---

² In his entry on Nordendorf, Stephens leaves the reader in no doubt about his position, as he rails at some length against “the modern German mania for making everything in Heaven on Earth and *under* the Earth ‘German’” (1867–1901, 2: 576).

end of the corpus entry for the conclusions to be revealed in the manner of a murder mystery. The detailed linguistic analysis in the body of the entry covers and evaluates the various interpretations both thoroughly and concisely. The first element of the compound **wigiponar**, for example, has been the subject of much debate. The corpus entry deals with different interpretations in more or less chronological order, beginning with the proposal in some of the early literature that **wigi** represents a verbal imperative, *wīgi* ‘consecrate’ (< PGmc. **weihija-*). The treatment of line III as a compound is attributed to Krause (1927, 273 f.; cf. Krause and Jankuhn 1966, 293), who still connected the first element with the same root, and saw in the compound an epithet “Consecration-Ponar”, comparable to ON *Vingþórr* (although we might note that the etymology of the latter is by no means certain and, like Nordendorf **wigi-**, has been etymologically associated both with ON *vé* ‘house; holy place, temple, sanctuary’ and with *vega* ‘to fight’ (de Vries 2000 [1957–60], *sv.*; cf. Cleasby/Vigfusson 1874, *sv.*)). The edition’s preference for the latter is partly phonological: **g** for pre-OHG /h/ < PGmc. **h* (cf. OHG *wīhen*) is unexplained, and no such difficulties are presented by a reflex of **wig-* ‘fight’.

From a semantic and pragmatic point of view, **logapore** has also proven problematic. Again, the treatment of different interpretations is organised chronologically, starting with the early suggestions that it was a third theonym cognate with ON *Lóðurr* – the etymology of which is (again) uncertain – and that the inscription attested to the persistence of heathen religion among the Alamanni in the sixth century. The alternative (and now generally accepted) connection is with OE *logþor* ‘wily, crafty’ and *logeper* ‘enchanters, snake-charmers’ (Bosworth and Toller 1898–1921, *sv.*); and Düwel (1979) interpreted it as a plural adjective ‘devious, mendacious’ or a noun ‘deceivers, liars’, modifying the theonyms *Wōdan* and *Wigiponar* and thereby indicating not an expression but an abnegation of pagan religion. The possibility of a third theonym has recently been revived by Mees, who suggests it may be a byname for Loki and disputes the syntactic analysis of Düwel (Mees 2024, 8). One of the difficulties we face with the South Germanic inscriptions in general is that they are so short and syntactic relations are often ambiguous: a good number of the texts contain a series of personal names, and while there may be general agreement about the identification of grammatical case, the corpus contains very few verbs or adpositions that might clarify the function of the cases. The treatment of syntax in the general introduction is correspondingly very brief (pp. cxix f.).

The translations of inscription β in the corpus entry exemplify this problem. The idea that **awa** represents a nominative feminine personal

name *Awa* is not disputed; but **leubwini** is more difficult: it could be a dithematic name *Leubwini* (most likely nominative), or **leub** could be an adjective (or substantive) and **wini** a monothematic name (probably dative). There are certainly parallels in the corpus for the former (e.g., SG-126 Weimar II contains what appears to be a list of three nominative personal names: **ida:bigina:hahwar:**, *Īda Bigīna Hāhwār*. The first is taken to be the owner of the brooch and the others the donors, although these relations have to be inferred contextually and are not made explicit in any part of the inscription; see pp. 686–89).

If we follow the latter interpretation, then the inscription would be structurally parallel to that of SG-10 Bad Krozingen, $\text{—}^{\text{I}}\text{boba:leub} \text{—}^{\text{II}}\text{agirike}$ *Bōba leub Agirike* (transliteration and transcription from the edition, p. 62). The Bad Krozingen entry offers several different translations (the layout and English translations are the reviewer's, based on the German text presented with the transliteration):

1. *Bōba*_{NOM.} *leub*_{NOM.} *Agirike*_{DAT}
  - a. Bōba, dear/pleasing to Agirik
  - b. Bōba [is] dear/pleasing to Agirik
2. *Bōba*_{NOM.} *leub*_{ACC.} *Agirike*_{DAT.}

Bōba [wishes] something pleasing/dear [for?/to?] Agirik

In the first two, the analysis of case is identical, but it is unclear whether the adjective *leub* is to be understood as attributive (modifying *Bōba*) or predicative (the complement of an unexpressed copula). If we are dealing with a type of epigraphic culture in which syntactic cues that we might expect in the spoken language or in a manuscript text are suppressed, and the structure of the text is implicit, then it is obviously more difficult for modern readers to infer structures and sociocultural meanings that may have been evident to the makers and contemporary readers of the inscriptions. Some of Mees' objections to the interpretation of Nordendorf I favoured by Düwel et al. centre on the question of what types of syntactic structure can reasonably be inferred. Whatever our assessment, much of the information that would help us to understand the pragmatic function of the text is unavailable, or at best implicit.

The entry concludes with a short section on the function(s) of the inscription, which in this instance acts as a summary of the foregoing linguistic analysis and of how the text is to be classified in terms of formulae: inscription α as either an invocation of three gods or (as preferred in

more recent scholarship) a Christian renunciation of two pagan gods; and inscription β as either a donor formula or an expression of affection (cf. the classification of text formulae in the introduction, pp. cxx–cxxviii).

Conclusion

With Düwel's passing we lost one of the giants of runology. The fulfilment of his ambition for a full corpus edition of the South Germanic inscriptions seems a fitting tribute to him, not least in the ways it leads the reader into the substantial and far-reaching research of his colleagues. All those of us who have worked on this material have been guided and supported by Düwel, and this edition is a testament to his influence, his intellectual rigour and his generosity. It is immaculately compiled and covers often difficult and complex material in remarkable detail and with remarkable clarity.

Bibliography

- Arntz, Helmut, and Hans Zeiss. 1939. *Die einheimischen Runendenkmäler des Festlandes*. Leipzig.
- Bammesberger, Alfred, and Gaby Waxenberger, eds. 2006. *Das fuþark und seine einzelsprachlichen Weiterentwicklungen*. ERGA, 51. Berlin.
- Bauer, Alessia, and Wilhelm Heizmann. 2026. *Runica Manuscripta: Die nordische Tradition*. ERGA. Berlin.
- Bosworth, Joseph, and T. Northcote Toller. 1898–1921. *An Anglo-Saxon Dictionary: Based on the manuscript collections of Joseph Bosworth; Edited and enlarged by T. Northcote Toller*. London. Online edition: http://lexicon.ff.cuni.cz/texts/oe_bosworthtoller_about.html.
- Cleasby, Richard, and Gudbrand Vigfusson. 1874. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford.
- Düwel, Klaus. 1979. "Die Runendenkmäler der Völkerwanderungszeit." In *Kunst der Völkerwanderungszeit*, ed. Helmut Roth, 93–98. Berlin.
- . 2006. "Zur Runeninschrift im Kleinen Schulerloch bei Kelheim/Donau (Bayern)." In Bammesberger and Waxenberger, 2006, 317–46.
- Eichner, Heiner. 2006. "Zum Problem der Runeninschrift im Kleinen Schulerloch bei Oberau/Altessing." In Bammesberger and Waxenberger, 2006, 356–79.
- ERGA = Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde.
- Goodrick-Clarke, Nicholas. 1992. *The Occult Roots of Nazism*. London.
- Graf, Martin Hannes. 2010. *Paraschriftliche Zeichen in südgermanischen Runeninschriften: Studien zur Schriftkultur des kontinentalgermanischen Runenhorizonts*. Medienwandel – Medienwechsel – Medienwissen, 12. Zürich.
- Henning, Rudolf. 1889. *Die deutschen Runendenkmäler*. Strassburg.

- Higgs, Jasmin. 2025. "Determining the Functions of the Pre-Old English Runic Inscriptions." Ph.D. thesis, University of Nottingham.
- Hofmann, Conrad. 1866. "Über einige Runeinschriften." *Sitzungsberichte der königlichen bayerischen Akademie der Wissenschaften zu München* 1866: 112–41, 204–08.
- Hunger, Ulrich. 1984. *Die Runenkunde im Dritten Reich*. Frankfurt a.M.
- Kaiser, Livia. 2021. *Runes across the North Sea from the Migration Period and Beyond: An Annotated Edition of the Old Frisian Runic Corpus*. ERGA, 126. Berlin/Boston.
- Krause, Wolfgang. 1927. "Vingþorr." *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 64 (1924): 267–76.
- Krause, Wolfgang, and Herbert Jankuhn. 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhark*. 2. vol. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, philologisch-historische Klasse, 3 ser., 65. Göttingen.
- Mees, Bernard. 2024. "Syntax and Gender in the Nordendorf I Inscription." *Medium Ævum* 93: 1–23.
- Nedoma, Robert. 2009. "Eine ostgermanische Silberblechfibel mit fragmentarischer Runeninschrift aus (Győr-)Ménfőcsanak (Komitat Győr-Moson-Sopron, Ungarn)." *Die Sprache* 49 (2007/08, publ. 2009): 120–24.
- Opitz, Stephan. 1977. *Südgermanische Runeninschriften im älteren Futhark aus der Merowingerzeit*. Kirchzarten. (2nd edition 1980; 3rd edition 1987).
- Pieper, Peter. 1989. *Die Weser-Runenknochen: Neue Untersuchungen zur Problematik: Original oder Fälschung*. Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland, Beiheft 2. Oldenburg.
- Stephens, George. 1866–1901. *The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England*. 4 vols. London.
- VdPh* 1866 = *Verhandlungen der 24. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner, Heidelberg 1865*. Leipzig.
- de Vries, Jan. 2000 [1957–60]. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch* (2nd edition). Leiden.
- Waldispühl, Michelle. 2013. *Schreibpraktiken und Schriftwissen in südgermanischen Runeninschriften: Zur Funktionalität epigraphischer Schriftverwendung*. Medienwandel – Medienwechsel – Medienwissen, 26. Zürich.
- Waxenberger, Gaby. Forthcoming. *Edition of Old English Runic Inscriptions*. Vol. 1, *Pre-Old English Inscriptions, ca. AD 425–600*; vol. 2, *Old English Inscriptions, ca. 610/650 until the 11th Century*. ERGA. Berlin/Boston.
- Williams, Henrik. 2012. "The Kensington Runestone: Fact and Fiction." *The Swedish-American Historical Quarterly* 63: 3–22.

Kaiser, Livia. *Runes Across the North Sea from the Migration Period and Beyond: An Annotated Edition of the Old Frisian Runic Corpus*. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, 126; Runische Schriftlichkeit in den Germanischen Sprachen, 2. Berlin/Boston: De Gruyter, 2021. 465 pp. DOI 10.1515/9783110728224. ISBN: 9783119723281; e-ISBN 9783110728224. € 230.00.

Reviewed by Jasmin Higgs

Livia Kaiser's *Runes Across the North Sea from the Migration Period and Beyond: An Annotated Edition of the Old Frisian Runic Corpus* is the newest major contribution to the discussion of the Old Frisian runic corpus. It was produced as part of the RuneS project, "Runische Schriftlichkeit in den Germanischen Sprachen", which is an undertaking that aims to describe and analyse runic writing comprehensively with a particular focus on graphemic and text-pragmatic aspects. The goal of the book is to produce an edition of the Frisian material that uniformly and systematically records all inscriptions thought to belong to the corpus. This aim necessarily entails a reassessment of the definition of the Frisian corpus, especially in relation to the Old English runic corpus, asking whether these are separate runic traditions, or whether we should speak of a North Sea runic tradition.

This book builds upon a small number of previous themed contributions; whilst the work of Tineke Looijenga ("Checklist Frisian Runic Inscriptions" and "On the Origin of the Anglo-Frisian Runic Innovations", both in *Frisian Runes and Neighbouring Traditions*, pp. 91–108, 109–22 [Amsterdam, 1996]; *Texts & Contexts of the Oldest Runic Inscriptions* [Leiden, 2003]; and "Runic Literacy in North-West Europe, with a Focus on Frisia" in *Frisians of the Early Middle Ages*, pp. 375–400 [Woodbridge, 2021]) is the backbone of discussion of the Frisian material, Looijenga's chapter in *Texts & Contexts* (2003, 299–328) was, until Kaiser in 2021, the closest we had to a corpus edition. Thus, Kaiser's work is very welcome in providing the first comprehensive critical edition. The book is separated into three parts: "1. Preliminaries", "2. Linguistic Analyses", and "3. The OFRC [Kaiser's abbreviation for 'Old Frisian Runic Corpus'] Edition". Each part is then subdivided into chapters, each with a clear heading and supportive visual design which includes clear tables, diagrams and additional images which aid in the comprehension of the chapter.

"Part 1. Preliminaries" deals with all the information needed to comprehend Kaiser's study of the Old Frisian corpus, including previous editions and their methodological issues, an understanding of how Old Frisian relates to other Germanic

Higgs, Jasmin. "Review of Livia Kaiser. *Runes Across the North Sea from the Migration Period and Beyond: An Annotated Edition of the Old Frisian Runic Corpus*. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, 126; Runische Schriftlichkeit in den Germanischen Sprachen, 2. Berlin/Boston: De Gruyter, 2021. 465 pp. DOI 10.1515/9783110728224. ISBN: 9783119723281; e-ISBN 9783110728224."

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 245–49.

DOI: 10.33063/futhark.14.1077

languages, and the archaeological context of Frisia and discovery of the inscriptions. The first chapter in “Preliminaries” is titled “The Old Frisian Runic Corpus Edition” and has three main aims: to define runology and provide an overview of the methods used in the discipline; to detail the previous editions of the material; and to state the methodological problems with working with the present edition. What stands out in this chapter is the outline of runological methodologies and the subsequent “uncertainty factors”. Kaiser provides an outline of each step in the traditional runological methodology and lists factors which may contribute to the reading of the inscription and cause variety in interpretation. This then explains to the reader why certain readings of inscriptions are different, and how each runic inscription can be influenced by the “uncertainty factors” impacting the interpretations. “Uncertainty factors” are wide-ranging and inform both the viewing of the inscription by the runologist and the subsequent philological and linguistic analysis. They include, for example, dependence on technology and equipment such as cameras and 3D scans to record the inscription, validity and accuracy of archaeological dating methods, or reliability of descriptive grammars. Transparency in research is provided by pointing to “uncertainty factors” which may arise during the process of runological interpretation; this is a welcome discussion of the difficulties in runology, though no solution to the “uncertainty factors” is offered. The second chapter, “Germanic Language Models and Periodization”, is divided into two sections, focusing firstly on the Germanic language models and secondly on the periodisation of the Old Frisian runic corpus. Kaiser reviews the different language models which position Old Frisian in relation to other Germanic languages; she considers the traditional “Anglo-Frisian model”, the “Ingvaenic or North Sea Germanic model”, and the “Convergence model”. This is followed by a section on the development of the Old English *futhorc*, which leads to a discussion of North Sea Germanic innovations. The final part of the chapter is a discussion of the periodisation of Old Frisian, comparing periodisation attempts by different scholars such as Bo Sjölin (*Einführung in das Friesische* [Stuttgart, 1969]), Thomas L. Markey (*Frisian* [Berlin, 1980]), Hans Frede Nielsen (“Ante Old-Frisian: A Review”, *NOWELE* 24 [1994]: 91–136), Germen J. De Haan (“Why Old-Frisian is Really Middle-Frisian”, *Folia Linguistica Historica* 22 [2001]: 179–206) and Arjen P. Versloot (“Why Old Frisian is Still Quite Old”, *Folia Linguistica Historica* 25 [2004]: 253–98). Kaiser concludes that Waxenberger’s periodisation of Old Frisian (“How ‘English’ is the Early Frisian Runic Corpus”, in *Frisians and their North Sea Neighbours* [Woodbridge, 2017], pp. 93–124), which is modelled after Old English, is the best fit for Old Frisian. This results in the following periodisation: c. 400–600 CE Pre-Old Frisian, c. 600–900 CE Early Runic Frisian, and c. 1200–1550 CE Old Frisian. It should be noted that Waxenberger’s model has the period of 900–1200 CE missing. This periodisation is preferred by Kaiser because it uses contemporary runic evidence in its formation. The final chapter of this section is “Historical and Archaeological Framework”, which provides an overview of the history and archaeology of the area around the find spots of the items in the corpus.

In discussing the archaeological chronology and periodisation, there is a critical overview of the use of archaeological evidence when discussing the Old Frisian corpus, noting in particular challenges posed for the dating of these objects due to the archaeological conditions, most of them being stray finds or found during commercial digging of *terpen* ('artificial dwelling mounds').

"Part 2. Linguistic Analyses" takes a three-fold approach to the corpus, with phonological, graphemic and pragmatic discussions. The chapter on the phonological discussion opens by outlining why only some of the runic inscriptions from the corpus are analysed phonologically, citing issues with uncertainty in interpretation due to incomplete or insufficient evidence, uncertain readings and segmentations, and attribution to different corpora. She goes on to discuss the representation of vowels in both stressed and unstressed syllables, comparing the Old Frisian corpus with the Early Old English and Old English runic corpus. The graphemic study of the corpus follows this section, aiming to reconstruct the Frisian *futhorc*. This chapter again, like that of "Germanic Language Models and Periodization", provides an account of definitions frequently used in the discussion of the topic; for her graphemic analysis, Kaiser follows Michelle Waldspühl's model (*Schreibpraktiken und Schriftwissen in südgermanischen Runeninschriften* [Zürich, 2013, 70–78]).

The third and final chapter of Part 2 is that of the "Pragmatic Discussion of the OFRC", where the author presents original concepts in terms of dealing with runology and the discipline of pragmatics. The chapter starts with an overview of the previous approaches to the pragmatic interpretation of runic inscriptions. The discussion of the communicative potential of runic inscriptions started with the "imaginative" vs. "sceptical" runological approaches to the communicative functions of inscriptions, as outlined by R. I. Page in *An Introduction to English Runes* (pp. 12 f. [Woodbridge, 21999]). Pragmatic analyses expanded beyond this dichotomy, and Kaiser provides a detailed discussion of previous literature related to pragmatics and runology, primarily citing Stephen E. Flowers, "How to Do Things with Runes: A Semiotic Approach to Operative Communication" (in *Runes and their Secrets: Studies in Runology*, pp. 65–82 [Copenhagen, 2006]) and Christiane Zimmermann, "Runeninschriften als Sprechakte? Vorüberlegungen zu einer pragmalinguistischen Untersuchung der Runeninschriften im älteren Futhork" (in *Das Futhork und seine einzelsprachlichen Weiterentwicklungen*, pp. 434–52 [Berlin, 2006]). She discusses especially Zimmermann's use of John L. Austin's *How to Do Things with Words* (Oxford, 1962) and John R. Searle's *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* (Cambridge, 1969), and in particular Dieter Wunderlich's application of speech act theory to the Danish fibulae inscriptions in his *Studien zur Sprechakttheorie* (Frankfurt, 1976, 77). Speech act theory aims to investigate the communicative intentions of the speech producer through the study of their utterances; all utterances have three parts: locution (physical, phonetic realisation), illocution (i.e. communicative intention delivered by the locution) and perlocution (i.e. effect of the illocution and consequences), with speech act theory focusing on the illocutionary part of the utterance. After

outlining Zimmermann's (pp. 441–43) conditions for the successful application of speech act theory to runic data, which include that the inscription must not be deficient (fragmentary, non-lexical, etc.) and that it must be within the conventionalized linguistic framework, Kaiser notes that despite speech act theory appearing to be a suitable model for the interpretation of communicative intention for Zimmermann's work, it is not applicable to the Old Frisian runic corpus. Specifically, the material does not meet the relevant preconditions: verb forms are necessary as illocutionary indicators, but the corpus has only one confirmed verb form as attested in the Oostum comb inscription [OFRC6, **deda**]; multiple inscriptions lack "satisfactory interpretation" (p. 121); and there are also fragmentary inscriptions. Kaiser concludes that a different approach to pragmatic analysis is needed. She places the focus on a structural, syntactic description of the inscriptions with the aim of tracing underlying text formulae. The formulae-focused approach follows Gaby Waxenberger's "Text Types and Formulas on Display: The Old English Rune Stone Monuments in England" (in *Vindærinne wunderbærer mære: Gedenkschrift für Ute Schwab*, pp. 495–528 [Wien, 2013]), a work tracing Old English formulae which concentrated on identifying formulae for loco-mobile inscriptions. This textual analysis is accompanied by both an extra-linguistic and wider socio-cultural context framework as outlined by Klaus Düwel (*Runenkunde* [Stuttgart, 42008], pp. 16 f.) and Waldspühl (*Schreibpraktiken und Schriftwissen* [2013, see above], pp. 106–10), creating a comprehensive pragmatic model. The chapter is completed by a brief discussion and a table featuring the Old Frisian runic corpus formulae assigned to each inscription, which forms a useful guide to the pragmatic analysis of the material. It appears that the corpus attests primarily single-word inscriptions, usually personal names, which may serve as name tags, and self-referential inscriptions, whose function is still debatable and requires further research. Nonetheless, there are non-lexical inscriptions which are not assigned functions via Kaiser's formulae approach. It was specified in the detailed discussion of speech act theory referenced above that the theory was unsuitable for the Frisian corpus, largely due to the high number of non-lexical and fragmentary inscriptions, as well as single-word inscriptions lacking verbs. These characteristics similarly limit the new pragmatic model for the corpus created by Kaiser, the suitability of which declines when textual functions are not assigned to non-lexical inscriptions, which comprise a notable part of the material. Perhaps more consideration could have been given to how to remedy the lack of functions assigned to the non-lexical data. Despite this shortcoming, the use of the formulaic approach in the pragmatic analysis is suitable for much of the Old Frisian corpus due to the occurrence of large numbers of personal names and nouns. For the first time in runology, the pragmatic analysis has been wholly tailored to the data, i.e. the Old Frisian runic corpus, and exemplifies the use of pragmatics with runological data, which hopefully the RuneS project will further expand upon.

The final section of the book is "Part 3: The OFRC Edition". The corpus is broken down into smaller sub-corpora based on the rune-bearing objects; the

groupings are combs, coins and bracteates, other metal objects, yew objects, and bone objects. These objects are assigned to separate archaeological (site-specific and typological), linguistic (etymological, phonological, morphological) and runological (graphemic) categories and evaluated to determine their attribution to a Frisian corpus. Corpus entries include pictures and additional drawings and images to facilitate discussion of each inscription, and well-laid-out tables organise information clearly and concisely.

Kaiser's final chapter, "Conclusions: A Frisian or North-Sea Corpus?", provides summaries of all three parts of the book and then details the results of each analysis. Whilst noting the issues involved in clearly separating the Old Frisian and Old English corpora, she concludes that from her reassessment of archaeological and linguistic criteria, there are only five inscriptions which can be definitely determined to be Old Frisian: Oostum [OFRC6], Arum [OFRC16], Britsum [OFRC17], Westeremden A [OFRC18], and Hantum [OFRC23]. The remaining inscriptions are categorised differently: nine can be placed within a wider "North Sea Germanic context", whilst the other six "elude reliable interpretations" (p. 405). Furthermore, she excludes several inscriptions by assigning them to different runic corpora. She concludes that by considering a "North Sea Germanic Runic Corpus" instead of an Old Frisian one, all twenty-four inscriptions could be looked at in their wider mobile world of exchange and cultural interaction.

Kaiser's *Runes Across the North Sea from the Migration Period and Beyond: An Annotated Edition of the Old Frisian Runic Corpus* achieves its goal of providing a critical edition of the Old Frisian runic inscriptions. It not only considers new research in the area of Frisian studies but also challenges conceptions of the existence of a Frisian corpus through a thorough archaeological and linguistic analysis, dealing with the corpus systematically and with originality. Highlights include the discussion of uncertainty factors in runology and the specialised pragmatic methodology. This edition indeed provides, as Kaiser hopes (p. 406), "a comprehensive resource and starting-point for future exploration of runic writing traditions", and is suitable for those making a first acquaintance with the material and well-read runologists alike.

Runes in Finland. Ed. Kendra Willson. Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland, 875. Runrön, 26. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. Stockholm: Appell förlag, 2024. 264 pp. ISBN 978-951-583-608-3 (Finland), 978-91-989128-0-7 (Sverige). € 25.00.

Reviewed by Staffan Fridell

Det finns inte många runinskrifter i Finland men de få som finns, både gamla och nya, har givits en utförlig behandling i antologin *Runes in Finland*. I det första bidraget, "In search of Finnish runes", ger Heikki Oja en översikt över de inskrifter han bedömer som gamla. Han nämner till en början tre identiska mynt eller brakteater från 1100-talet som hittades i Janakkala 1832 som en del av en silverskatt. De uppges innehålla runtecken och en tolkning av George Stephens citeras. Oja kallar brakteaterna för "the oldest written documents found in Finland" (s. 19). Samma brakteater bedömer Ulla Moilanen (s. 31) emellertid vara "Byzantine bracteate imitations with legends resembling runes". Det är därmed knappast riktigt att kalla tecknen för runor och de kan inte heller sägas bilda någon text eller utgöra skriftliga dokument. Stephens läsning och tolkning är som nästan alltid fantasifull och inget att stödja sig på. En liknande brakteat har också hittats i Masku (s. 20; jfr s. 144). Riktiga runor finns däremot på ett danskt mynt från o. 1065 som också det var en del av en silverskatt, denna gång funnen i Kuusamo (s. 20). Likaså bör tre amuletter med Tyr-runan, som var del av ett skattfynd från yngre järnålder i Vörå 1981 (s. 21 f.; jfr s. 31, 144), anses för – intressanta – runristade föremål, trots att Oja skriver "perhaps such amulets should not be regarded as fully runic objects".

Ulla Moilanen beskriver i sitt bidrag den runristade silverbroschen från Tuukkala som hittades i ett tidigmedeltida gravfält 1886. Hon daterar broschen till "the twelfth or thirteenth century" (s. 30, 35) vilket stämmer med dateringsspannet hos Helmer Gustavson och Evert Salberger i *Studia Archaeologica Ostrobotnienensia* (1987, 38): "1100-talets senare del och 1200-talet". Man kan notera att inskriften i Samnordisk runtextdatabas liksom i söktjänsten Runor och i Lena Petersons *Nordiskt runnamnslexikon* (2007, 49, 126) samt av Thorgunn Snædal i *Medan världen vakar* (2002, 88) i stället dateras till vikingatid (så även s. 7 och 74 i denna antologi) – ovisst varför. Moilanen ger en intressant analys av inskriftens tillkomsthistoria (s. 36 f.) där den ursprungliga inskriften torde ha varit **heui a mik**, men där man senare försökt radera bort det inledande namnet och ristat namnet **botui** på ett annat ställe på broschen. Det tolkas tilltalande som att broschen bytt ägare, kanske från mor till dotter. De två kvinnonamnen *Hægvi* och *Botvi* pekar på Gotland och det anses troligt att broschen tillverkats på Gotland och

Fridell, Staffan. "Review of *Runes in Finland*. Ed. Kendra Willson. Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland, 875. Runrön, 26. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. Stockholm: Appell förlag, 2024. 264 pp. ISBN 978-951-583-608-3 (Finland), 978-91-989128-0-7 (Sverige)."

Futhark: International Journal of Runic Studies 14–15 (2023–2024, publ. 2025): 250–52.

DOI: 10.33063/futhark.14.1078

importerats till Finland (s. 32, 40). Däremot stämmer inte påståendet (s. 35) att namnet *Hægvi* skulle vara belagt i inskriften G 33 som **hehuiþa** (gen.). Det är naturligtvis fråga om mansnamnet *Hægvidher*.

Magnus Källström ger ett grundligt och kunnigt svar på frågan ”Who carved the runestone from Hitis?”. Han erkänner att han från början varit skeptisk till inskriftens datering till vikingatid men genom sin undersökning och analys övertygats om stenens äkthet, även om vissa egendomligheter fortfarande förbryllar. Svaret på frågan ges: Balle, vilket motiveras utförligt och känns övertygande.

Alessandro Palumbo och Janne Harjula presenterar och diskuterar fyra korta medeltida latinska inskrifter på träföremål funna vid utgrävningar i Åbo. En av dessa lyder **Bualæ** och kombinerar alltså en inledande latinsk bokstav med runor. Författarna ger en tilltalande nytolkning *bene vale* ’lev väl’. De tre övriga inskrifterna är mer eller mindre korta *Ave Maria*-inledningar. Här jämför man stavningen i motsvarande ord i svenska inskrifter med slutsatsen att de finska liknar mer sydvästsvenska än gotländska.

Per Olof Sjöstrand skriver mycket utförligt om det omdiskuterade stenkorsset från Sund och dess kontext. Han menar att det verkligen finns runor på korset men att dessa är ”secondary runic graffiti”, troligen från 1400-talet. Han läser texten som ett latinskt *venialis* ’förlåtlig’. Vissa tecken på korset ser faktiskt ut som runor men andra verkar bara vara vertikala fördjupningar och det är svårt att se hur man kan läsa ut någon som helst meningsfull text ur helheten. Den antagna kontext i vilken ordet *venialis* skulle passa in – en förmodad konflikt mellan arbetare vid ett kyrkobygge och deras uppdragsgivare – verkar mycket långsökt och konstruerad.

Kendra Willson gör en nyttig genomgång av turerna kring de så kallade Vörsånskrifterna: deras upptäckt, debatterna, tidningsartiklarna. Hennes eget ställningstagande är påfallande försiktigt. Hon säger sig – förvånande nog – inte kunna ge ”a definitive judgment regarding their age” men menar ändå att det är sannolikare att de är från 1800- eller 1900-talet (s. 231).

Sist i antologin finns en artikel av arkeologerna Antti Lahelma, Jouko Pukkila och Tapani Rostedt, där de presenterar och resonerar kring tre runinskrifter. Två av dessa är uppenbart moderna och ingen skulle komma på tanken att betrakta dem som forntida. Den tredje, som finns på en runhäll vid Luonnonmaa, nära Nådendal, translittererar författarna:

astriþr · risti · runor · þisar · aftar · karl · fapir · sin · kuþon

De citerar ett skriftligt utlåtande av Magnus Källström om inskriften där han ger argument för att inskriften är sentida och inte vikingatida: **r**-runans form, stavningen med **r** i **astriþr** och den egendomliga utformningen av ornamentiken. Artikelförfattarna vill trots detta lämna en möjlighet öppen för att inskriften skulle kunna vara vikingatida. Det finns dock ytterligare starka skäl som talar för Källströms bedömning. Formen på **þ**-runan, med bistaven som en vinkel i stället för en båge, är extremt ovanlig under vikingatid men däremot relativt ofta förekommande i tidiga urnordiska inskrifter. Stavningen av prepositionen som **aftar**

har såvitt jag har kunnat se ingen motsvarighet någon annanstans. Slutligen är det misstänkt att det sista adjektivet enligt bilderna på s. 249 ristats **kuþn**. Tanken hos inskriftens sentida ristare (som artikelförfattarna verkar ansluta sig till genom att emot all praxis för translitterering återge den saknade, väntade runan som **o**) är uppenbarligen att runan **o** är dold under den korsande runslingan. Men så utförs aldrig en ristning under vikingatid. Man skulle antingen fortsätta inskriften efter den korsande slingan eller möjligen använda slingan som huvudstav för en runa. Det råder sammantaget ingen tvekan om att inskriften är sentida.

I det rådande läget, med väldigt få kända runristade objekt och egentligen inget som talar för att runor ristats i Finland under vikingatiden, är det viktigt att tillämpa en strikt källkritik. Magnus Källströms infallsvinkel – att starta med ett tvivel på ålder och autenticitet men bli övertygad om motsatsen genom en grundlig analys – är i så måtto förebildlig. Likaså är artiklarna av Moilanen och av Palumbo och Harjula gott vetenskapligt hantverk. Men flera andra bidrag i antologin visar en tendens att, trots att det finns starka argument om motsatsen, ge uttryck för ett slags utomvetenskapligt hopp om att det trots allt är möjligt att det har funnits en gammal runtradition i Finland.

Contributors

- Michael P. Barnes.* Professor emeritus, Department of Scandinavian Studies, University College London, UK.
- Martin Dewey-Findell.* Assistant professor, School of English, University of Nottingham, UK. ORCID iD 0000-0002-5197-4417.
- Staffan Fridell.* Professor emeritus, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University, Sweden.
- Jasmin Higgs,* Ph.D. Independent Scholar, Nottingham, UK.
- Lilla Kopár.* Associate Professor, Department of English, The Catholic University of America, USA. ORCID iD 0000-0002-9000-5424.
- Magnus Källström.* Associate Professor, Swedish National Heritage Board, Stockholm, Sweden. ORCID iD 0000-0002-0823-0033.
- Eric T. Lander.* Assistant Professor, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University, Sweden. ORCID iD 0000-0001-8898-5307.
- Patrik Larsson.* Associate Professor, School of Language, Literatures and Learning, Dalarna University, Sweden. ORCID iD 0000-0002-3753-0051.
- Kerstin Majewski.* Junior Professor, Department of English, Ruhr University Bochum, Germany. ORCID iD 0000-0002-0058-9076.
- Bernard Mees.* Research Affiliate, School of Philosophical, Historical, and Indigenous Studies, Monash University, Australia. ORCID iD 0000-0001-5710-2540.
- S. Beth Newman Ooi,* Ph.D. Lecturer, Department of English, The Catholic University of America, USA. ORCID iD 0000-0003-1404-7566
- Alessandro Palumbo.* Associate Professor, Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo, Norway. ORCID iD 0000-0002-1891-4922.
- Burgert Senekal.* Research Fellow. University of the Free State, Bloemfontein, South Africa. ORCID iD 0000-0002-1385-9258.
- Henrik Williams.* Professor emeritus, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University, Sweden. ORCID iD 0000-0003-1738-7072.
- Hanna Åkerström,* Ph.D. Independent scholar. Uppsala, Sweden. ORCID iD 0000-0002-4203-0115.

